

18
Муҳаббат Ҳамидова

The cover features a painting. In the foreground, a woman with dark hair and a blue top looks thoughtfully to the side, her hand resting on a textured surface. In the background, a man in a brown suit and a woman in a red top and blue skirt stand together, the man holding a blue rose. The scene is set under a tree with green and yellow leaves.

**АЛДАНГАННИ
АЛДАМА**

Муҳаббат Ҳамидова

*Алдангани
алдама*

Қисса ва ҳикоялар

ТОШКЕНТ — «O'ZBEKISTON» — 2008

Муҳаббат

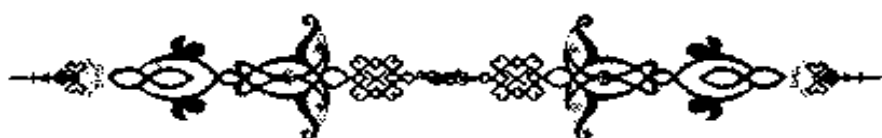
Муҳаббатнинг аҳули ва ҳақиқати ва ҳикоялари М. Ҳамидовнинг «O'zbekiston» газетасида - 232 б.

ББК 84(5Ў)6

«Муҳаббат» китобида келиб ақалдан танибдики, бахт томон талли-
mat *muhabbat* *axlat* ҳам «раф» *muhabbat* турлича кашф қилин-
ган. Кимдир мунаввар тодени кўзласа, кимдир бировнинг дил
вайронаси, кўз ёшлари селидан бахт ясамоқчи бўлади. Ҳаёт-
нинг минг битта йўлида адашиб, хору зорлик кўчаларини кез-
ишлар ҳам бахт илинжида. Ахир анишпади-ку, цоумид шай-
ди, деб.

Муаллиф, таниқли журналист Муҳаббат Ҳамидованинг ба-
ҳани ижоддаги югуви ҳам ана шунда. У образларини узоқдан
мас, сиз билан бизнинг орамыздан танлайди. Кечинмалари-
миз, ўй-хаёлларимиздан бир шингил қўшиб, ўзимиз билан
созлаштириб қўяди.

Дукуматимиз томонидан «Ёшлар йили» деб эълон қилин-
ган мажкур йилда ушбу китобнинг чоп этилиши бежиз эмас.
Чунки воқеалар асосида ҳаёт остонасида турган ёшлар тақ-
дирини оғдаланган. Ёшларнинг маънавий оламинини бойитишда
«Ёшлар йили»нинг ҳам ўз ўрни бўлиши аниқ.

ҚИРҚИНЧИ МАКТУБ

Малика кабинети эшигини энди қулфлаётган эди, телефон жиринглаб қолди. У шошиб бориб телефон гўшагини олаётганда оёғи остида чувалашиб ётган телефон симини узиб юборди. «Оббо, ким бўлди-я, кеч бўлганда телефон қилаётган. Ишқилиб қўмитадагилар бўлмасин-да, нақ балога қоламиз», — Малика шу хаёл билан чўккалаганча симни улашга уринди. Телефон қайта жиринглади. Телефон бош муҳаррир хонаси билан параллел, овоз шу томондан келаётганди. Малика кабинет калитини олиб ўша ёққа югурди, Хўжамурод экан.

— Яшанг-эй, шунча ваҳима сизникимиди? Тинчликми, у ер-бу ерга ўт кетмадими ишқилиб, — ҳаяжонини сездирмасликка уринарди қиз, бир қўли билан ловуллаётган ёновини силаркан. — Эртага қўнғироқлашамиз дегандингиз-ку, Мурод ака (қаллифининг исмини қисқартириб шундай дерди).

— Яхшиям кетмаган экансиз, юрагимга ўт кетди, Малика, илтимос, ҳозир учрашайлик гап бор, — Маликанинг назарида Муроджоннинг шавқи пастрок эди.

— Яхши гапми, ишқилиб?

— Келганда биласиз. Сизни «Зарафшон»нинг «Птичье молоко» сотиладиган томонида кутяпман.

Муроджон айтган жой «Матбуот уйи»дан унча узоқ эмас. Малика дарвоза олдидаги милиционер билан хайрлашиб, қалитни топширгач, фотосурат-

лар витринаси бўйлаб юрди. Шундоқ ўн тә бурилди-ю, узоқданоқ ўзи совға қилган енгил калта сарик кўйлақда шу томонга қараб турган Муроджонга кўзи тушибди. Шу кўйлақни жуда ярашади-ю. Ўлкалари ширин кенгроқ, басавад бўлиб кўришади. «Наҳотки, шу барваста, кўзлари чакмоқдай чақнаб турган қоралови йигит менинг бўлажак умр нўздошим бўлади. Милоқшининг узи я, — ич-ичидан гурурланди. «Малика — илоҳим ёмон кўздан асрасин», — аста аста айтишди. Қадимдан шу сўзлатди.

— Учиб келдингизми Маликам, — ушга кўзи тушибди яираб кетди Муроджон, — бугун янаям очилиб кетибсиз. Яхшиям телефон қилганим, акс ҳолда шундай тўзалликдан бебахра қолардим.

— Уйдагилар хавотирланишади, кеч қоламан деб айтмагандим, — Маликанинг нозик бармоқлари Муроджоннинг кенг кафтлари орасида кўринмай кетди.

— Мен қўнғироқ қилиб жиянингиз... йўр-е, жиянимиз Юдузхонга айтиб қўйдим. Хотиржам бўлаверини! — сирли жилмайди Муроджон.

— Вой шима дедингиз, уялмадингизми?! — кўзлари янаям катталашиб деди Малика.

— Нега, уяламан?! Ҳадемай тўйимиз бўлади, унаш-ирилганимизни ҳамма билади-ку.

— Ҳали уйингга олиб бориб қўяман, ҳам дерсиз.

— Гап бўлиши мумкинмас, ахир шундай сулувлар қоронғида ёлғиз юборолмайман-ку.

— Ҳали қоронғигача юрамизми?

— Ҳа-да, очигини айтсам, Маликахон, сиз билан қонинг дастурхон атрофида, ёру дўстлар давраси...

— Қанда, шу чарос кўзларингизга тўйиб-тўйиб, қўнғироқ ўтирмоқчиман.

— Вой, манави йигитни. Гапингизда мантиқ йўқ. Қонинг дастурхондан воз кечинг ёки кўзларингга қўнғироқдан. Қандай қилиб бир пайтнинг ўзида қонинг насуулиятли вазифани бажармоқчисиз, — қўнғироқдай Малика.

— Биз ҳарбий одаммиз, керак бўлса учта вази-
фани ҳам бирдай бажара оламиз.

— Танлаган жойингизни қаранг. Ахир бу ресто-
ранга асосан биззи ишхонадагилар киради-ку.
Кўриб қолишса...

— Кўришсин. Қайтанга яхши. Мен йўғимда бит-
та-яримта сизга кўз олайтирса, «ҳў олифта, бу қиз-
нинг йигити генерал, эҳтиёт бўл», деб қўриқлаб ту-
ришади.

— «Мен йўғимда?!» Нега унақа деяпсиз, қаёққа
кетаяпсиз? — Малика Муроджон худди кетиб қола-
ётгандай қўлидан маҳкам ушлаб олди.

— Э, яхши қиз, ҳозир кетмаяпман, қўлимни қўй-
воринг, уялиб кетаяпман, — хохолади йигит. — Ич-
карига кирайлик, стол тайёр...

Официант қиз Муроджон буюрган «табаки»,
қазили газак, плитка шоколад, битта «Белый аист»
коньягини келтириб қўйгач, сирли жилмайиб, аста
чиқиб кетди.

— Ўҳў, сиз ҳали шунақа жойларда овқатланар-
кансиз-да. Мен бўлсам казармама-казарма югу-
риб юрадилар, бўш вақтлари йўқ, деб сизга ачи-
ниб юрибман-а, — бармоғи билан яниб қўйди Ма-
лика. — Официант қиз ҳам эски кадрдонингиздек
гаплашди.

— Рашк қилаяпсизми, Маликам?! Ўзгалар ҳус-
нин томоша айласа, чиқсин кўзим, ўзга бир кўз ҳам
сени ҳуснинг томоша айласа... — Маликанинг юзи-
га эркалабгина шапати урди Муроджон. — Бу илти-
фотларнинг барчаси сиз учун Маликам! — Мурод-
жон негадир хомуш тортиб қолди. — Мен келгунча
эслаб юришингиз учун, ширин хотиралар қолсин,
мени соғиниб-соғиниб, қўмсаб-қўмсаб шу ерлар-
дан ўтиб юринг, деган ниятларда... Қани коньякни
очамизми, — аввалги шодонлигига қайтди йигит, — ич-
киликни ёқтирмайман, аммо шоир айтганидай:

Май ичсанг гул юзли зебо билан ич...

– Эрталабдан буён югур-югур билан овқатла-
нишга қўлим тегмади. Сиз ҳам ишдан келдингиз.
Биламан, мени кўрибоқ тўйиб қолдингиз. Аммо бир
бечора бўкиб ўлмасин десангиз, олдингизга қўйил-
ган ноз-неъматлардан олишиб турасиз. – У биллур
қадахга озгина коньяк қуйиб, Маликага узатди.
Ўзига ҳам қадах тўлдиргач, қўлига олди.

– Малика! – жиддий оҳангда гап бошлади йигит.
– Мен шу қадахни вафодор, гўзал қизлар, абадий
муҳаббат учун ичишни таклиф қиламан. Ҳар бир
йигит сиздек оқила, дилбар қизга ёр бўлишни орзу
қилади. Шунинг учун ҳам кўпчилик йигитлар мен-
га ҳасад билан қарашади. Мен бахтлиман, сиз ме-
нинг бахтимсиз.

– Бўлди, бўлди, намуноча мақтадингиз. Бу мақ-
товлардан ичмасдан туриб бошим айланиб кетди, –
кулди Малика, – гапларингизни эшитган одам сиз-
ни ҳарбий эмас, шоир деб ўйлайди, яна ўзбек ти-
лида-я.

– Ўйлайверсин. Муҳаббат одамни шоир қилади
дейишгани рост экан. Ишонасизми, баъзан шеър
ҳам ёзаяпман, сизга бағишлаб, албатта. – У қадах-
ни бўшатиб, дастурхонга қўйди-да, Маликанинг қў-
лини аста ушлаб, лабига босди.

Малика ийманибгина қўлини тортиб олди. Му-
вуджоннинг мўлтираб қолганини кўриб, жилмай-
ганча қўлини шоколадга чўзди.

– Сизга аччиғи, бизга ширини, намуноча тер-
муласиз, ўнғайсизланиб кетяпман, овқатингизни
ич.

Боя айтдим-ку сенга, – иккинчи қадах таъ-
рирдани у Маликани сенсирашга ўтди, – мен бу-
дан сенга тўйиб-тўйиб термуламан. Нигоҳларимга
сенинг сурагингни ҳам, сийратингни ҳам жойлай-
ман. Токи бир дақиқа ҳам сени унутолмай. – Му-
вуджон санчқиде қази паррагини олиб, Маликага
берди.

— Ким сизга мени унут деяпти, юрагимни шувуллатаверманг, — эркаланди Малика.

— Маликам, сен ҳарбий одамни танлагансан. Шуни унутма. Агар бурчимиз талаб қилса биз ҳамма нарсадан, ҳатто жонимиздан ҳам кечишга тайёр туришимиз керак, лекин сен кўрқма, — Маликанинг ранги оқариб кетганини сезиб гапни ҳазилга бурди Муроджон, — мен жонимни жононга, яъни сенга бағишлаганман. Эсингдами, дарёдан сизир олиб ўтаётганимизда оёғинг сирпаниб сувга тушиб кетганди. Зўрға кутқариб олгандим-а. Қандай яхши пайтлар эди-а?..

— Ҳа, сиз менга роса кўи чучмомалар териб берардингиз, Шафоатга алам қилиб, баъзан кетиб қоларди.

— Атайлаб шундай қилардим, иккаламиз қолайлик дердим-да.

— Боринг-е, ёлғончи, у пайтда ҳали юрагимизда бунақа туйғулар йўқ эди. Бола эдик-ку.

— Вой тентак, севги болаликдан бошланади-да. Ана ўша севги ҳақиқий бўлади. Бўлмаса менга зарилмиди, илон чақиб қолишидан кўрқиб бўлса-да сенга гул териш. Нозим билан ёқалашин.

— Нозим билан?!

— Ҳа, билмасмидинг. Унга ёқардинг. Менимча, ҳозир ҳам яхши кўради. Лекин сени унга бериб қўядиган аҳмоқ йўқ, — Муроджон олдидаги санчқини қаттиқғижимлади.

— Ҳай-ҳай, қўлингиздаги санчқи, Нозимжон эмас, — гапни ҳазилга бурди Малика, — кейин, кейин... мен уни хаёлимга ҳам келтирмайман.

— Лекин у келтиради. Инсоф билан айтганда, у яхши йигит. Нега десанг, мендан кичик бўлсада, ҳаётни мендан кўра яхшироқ тушунади. Одамларга меҳрибон, ниҳоятда мулоҳазали, шунинг учун ҳам ҳурмат қиламан. Бироқ, иккаламизга таниш йигитлар ичида сени фақат ундан қизғонаман. Негадир, у менга рақибдай туюлаверади.

— Ол-а, Отелло бўлиб кетин-ге, — Малика шундай деди-ю, юраги шувуллаб кетди. У Нозимжоннинг чиндан ҳам ўзига бефарқмаслигини биларди. Мактабни тугатиш арафасида дугонаси Шафоат унга Ўлмас Умарбековнинг юқори синф ўқувчилари орасида қўлма-қўл бўлиб ўқиладиган «Одам бўлиш қийин» китобини тутқазди-да, уни Нозимжонга бериб қўйишини илтимос қилди. Кейин эса сирли жиламайганча хайрлашмай жўнаб қолди. Малика гарчи китобни биринчи бўлиб ўқиган бўлсада, суюкли қахрамони Гулчеҳра билан яна бир учрашиш умидида уни аста варақларкан, саҳифалар орасидаги букланган қоғозга кўзи тушди. Нозимжоннинг унча бунча шеър машқ қилиб юришидан хабардор бўлгани учун қандайдир қизиқиш уни ўқишга ундади, қоғозни очди-ю, сатрларга шошиб кўз ташлади:

«Малика, кечирасан. Хатни қўлингга беришга, очиб журъатим етмади. Эҳтимол сени хафа қилиб қўйишдан кўрққандирман. Кеча кўрдим, холангникига кетаётган экансан. Эгнингдаги атлас кўйлагинг ўзингга бирам ярашибди-ки. Малика, билсанми нима, негадир сен билан узоқ-узоқ гаплашгим келади. Кечки пайт ҳовлига сепиш учун ариқдан югуриб-югуриб сув ташишингни, Анор хола билан Азима опоқиларнинг кўчаларига ҳам шалоплатиб сув сепаётганингни завқланиб кузатаман. Хаёлап бизнинг ҳовлида югуриб-елиб хизмат қилаётганингни, супамиз атрофидаги садарайҳонларни ҳовучлаб-ҳовучлаб ҳидлаётганингни кўз олдимга келтириб, юрагим гупиллаб уриб кетади. Товушингни, юзингни, кўзингни соғинаман. Ўзим ҳам ҳайронман. Бу ҳақда Шафоатга айтгандим, Маликага ошиқ бўлиб қолибсан, деди. Сенга хат ёзишимни маслаҳат берди. Агар яхши кўрса, албатта жавоб қайтаради, деди.

Малика, хатимга жавоб ёзишингни жуда-жуда соҳлайман. Хоҳламасанг, хатимни ўзини қайтар.

Хафа бўлмайман. Илтимос, бу ҳақда ҳеч кимга айтма.

Муҳаббатнинг қўшиғи
Шунча ҳазин, мунглими.
Забт этгансан, ҳилолим,
Билсанг осмон кўнглимни.

Қоғоз, қалам — бир илинж,
Зирқирайди кўлларим.
Бунча олис бўлмаса,
Айрилиқнинг йўллари.

Бўғзимда сўз, кўзда нам,
Кўнглил куяр оташдан.
Айтинг, сизга не фойда
Соғинтириб яшашдан.

Нозим».

Малика индамас Нозимдан бундай гапларни кутмаганди. У Нозимни маҳалладоши, ўзидан икки синф юқорида ўқийдиган аълочи мактабдошию сигири узоққа кетиб қолганда қайтариб келиб берадиган ўғил бола ўртоғи деб биларди.

Малика узоқ ўйлади. Бир кўнгли Шафоат билан сирлашмоқчи бўлди. Кейин фикридан қайтди. Қоғозни жойига солдию, китобни укасидан бериб юборди... Бошқа бу ҳақда гап бўлмади...

— Ҳой қиз, ҳой деяпман, — Малика чўчиб бошини кўтарди. — Хайрият-е, уйғондиларми, яхши қиз. Ўтириб ухлаш одатинг борлигини билмаган эканман. Каминна жон куйдириб изҳори дил қилиб ётибман-у, фариштамиз алақачон арши аълога учиб кетибдилар. Бирорта гапимни эшитмадинг-а!

— Узр, хаёл суриб қолибман, — хижолат бўлди қиз.

— Ўзим ҳар жойдаман, кўнглим сандадир, дегин. Хўш ким экан, хаёл ўғриси.

— Сиз, йўғ-е сизнинг гапингиз. Ростдан Нозим билан ёқалашганмисиз? Тавба, шунчалик содда экан-

ман-да. Буни сира ўйламабман. Шафоат айтса ундан хафа ҳам бўлганман. Мен билан қачон танишгансиз, ўзи?

— Ие, биз сиз билан танишмизми ҳали, — стулини Маликага яқинроқ сурди Мурод. — Мен бўлсам энди танишмоқчи бўлиб турувдим.

— Боринг-е, сиз билан жиддий гаплашиб бўладими ўзи?

— Жиддийлик нима қилади, ошиқ-маъшуқлар орасида. Менимча, ҳозир орамизда қачонлардир питиллаб учиб юрган жўжахўрознинг (шўрлик бирорта товук билан танишишга улгурганми йўқми) қизартириб қовурилган хуштаъм гўштию арман акаларимиз атайлаб юборган шароби нўш бор, холос. Буларга барҳам бермагунча, яъни еб тугатмагунча, бошқа гапга ўрин йўқ. — Муроджон шундай деб иштаҳа билан овқатланаркан, ора-чора Маликага кўз қирини ташлаб қўярди. — Э, мен кимга уйланыпман ўзи, овқатни тузукроқ ейишни билмайди-ю, қанақа қилиб овқат пиширади...

— Ҳадеб қарайверсангиз, умуман ҳеч нарса емайман.

— Қарамайман, қарамайман, бемалол. Лекин биласанми, қадимда бойлар мардикор олиб келишса, унинг олдига товоқда овқат қўяркан. Агар овқатни тезгина еб қўйса, унга иш беришаркан. Овқатни тез еган одам ишни ҳам тез қилади-да, мана менга ўхшаб. Демак, сен мени танлаб хато қилмагансан, — хохолади Муроджон.

— Жуда камтарсиз-да.

— Камтарга камол. Худога шукр, бир амаллаб олдимиздаги чўққини забт этдик. Қорин ҳам тўйгандай бўлди. Ана энди жиддий гапга ўтамиз.

Малика қўлидаги санчқини аста тарелка четига қўйиб, Муроджонга мунғайибгина қаради.

— Менга бунақа қарама, йиғлавораман, ҳазиллашдим-е, ол, шарбатингни ич.

Малика жилмайди.

— Жуда ширин жилмаясан-да, Маликам, куддиргичларинг қанчалик ярашишини биласанми, ойнага қараб жилмайганмисан ҳеч?

— Йўқ, фақат сизни кўрганимда жилмаяман, ҳолос.

— Тўғри қиласан, бу куддиргичлар, бу табассум фақат меники.

— Бўлдими, бу ерга мени мақташ учун келган экансиз-да. Энди кетайлик, кеч бўлиб қолди.

— Шошма, копьакнинг қолганини ҳам ичиб олай. Кейин сўнгги гапимни айтаман, Маликам, — жиддий тортди Муроджон, қизнинг стол устида сезиларсезилмас титраётган қўлини бақувват қўли билан оҳиста эркалабгина босаркан. — Мен узоқ-узоқларга кетяпман. Қаергалигини сўрама, барибир айтолмайман. Ҳарбий сир. Эҳтимол хат ҳам юбормасман. Лекин кўпгамас, тезда қайтаман.

— Тушунарли, — кўзлари ёшланди қизнинг, — нега энди хат ёзмайсиз, мендан хафамисиз?

— Ким айтади сени изланувчи журналист, деб. Мен сенга, ёзмайман, деганим йўқ. Юбормайман, дедим. Сўздан сўзнинг фарқи бор-ку. Билсанг, мен сенга ҳар куни хат ёзаман. Шу кунгача ҳам мен ҳар куни хат ёзганман. Сенга айтолмаган гапларимнинг ҳаммасини қоғозга туширганман, — тез-тез гапирарди Муроджон, — кузатишга чиққанимда хатларнинг ҳаммасини сенга бериб кетаман, бир дипломат. Келгунимча ўқиб юрасан. Мен эса у ёқда ҳам ҳар кеча осмонга ой чиққанда унга термулиб сени эслайман, вайибона сен билан суҳбатлашаман. Ўша пайтларда сен ҳам ойга қараб тургин хўпми. — Муроджон қизнинг ловуллаб ёниб турган юзидан беозоргина ўпди...

Улар Маликаларнинг кўчаси бошида таксидан тушишганда, атрофни қоронғулик қоплаганди.

— Малика, сени 9-синфдалигимда яхши кўриб қолганман. Қара, етти йил бўпти. Мен сени шунча

кутибман. Сен ҳам мени кутасан-а. Агар... — қизнинг кўзига ўтинч, илтижо билан тикилди йигит.

— Нима, намуноча маҳзун гапирасиз, қанча керак бўлса шунча кутаман. Баҳорда қайтаман деяпсиз-ку, мен баҳорни яхши кўраман, — титраб кетди Малика, юраги бир нарсани сезгандай эди.

— Раҳмат, азизим. Орада нима гап бўлса ҳам, соғинч қийнаса ҳам, одамлар гапирса ҳам мени кутасан-а, — Муроджон қизни беозоргина бағрига босди. — Эсон-омон қайтсам мен сени Парижга, Римга, хоҳласанг Ойга олиб бораман, сен менинг ойимсан, қуёшимсан.

— Қўйворинг, ойим чиқиб қоладилар, эртагача хайр, — Малика йигитнинг бағридан сирпаниб чиқиб, орқасига қарамай югуриб кетди.

— Малика, илтимос кетма, бугун тонггача сен билан кўчаларимизни айланишни истайман.

— Иложим йўқ, кўрганлар уят қилади, — тўхтаб қолди Малика, — наҳотки мени «уятсиз» дейишларини истасангиз.

— Истамайман. Сен энг покиза қизсан, сен фариштасан. Фақат яна бир оз гаплашиб тур, — ялинди йигит...

Эртасига туш пайти Муроднинг укаси Мақсуд ишхонага келиб, Маликага акасининг дипломатини ташлаб, қўлига конверт тутқазди.

— Акам тонгда самолётда учиб кетдилар. Хайрлашолмаганлари учун узр сўрадилар. Хатни уйга борганда ўқир экансиз. Акам ҳақида билмоқчи бўлсангиз, менга қўнғироқ қилаверинг, — Мақсуд шошилиб орқасига қайтди.

Малика ханг-манг бўлиб қолди. Кеча Муроджон «кетяпман» деганда уч-тўрт кундан кейин кетса керак, деб ўйлаганига ҳайрон қолди. У Мурод албатта кузатишга чақиради, деб ўйлаганди. Онаси ҳам «армияга кетаётган бўлса, худойи қилишадди, ўшанда борарман», деганди. Бу ёғи қизик

бўлди-ку. Наҳотки, Афғонистонга кетган бўлса. Ўша ёққа фақат мусулмон аскарларни олишяпти, дейишаётувди. Аммо Муроджон лейтенант эди-ку. Ахир у ерда росмана уруш бўляпти-ку. Олдимиздаги ҳарбий аэродромга самолётлар ҳар куни темир тобутларни... Маликанинг боши айланиб, кўз олди қоронғилашиб кетди. Худо асрасин, у ёққа эмас, фақат у ёққа эмас... Қизиқ, хатда нима деган экан-а? Нега энди уйга борганда ўқишим керак? Ёрилиб кетарман. Малика тушликка отланган дугоналарига «сизлар тушаверинглар, кетларингдан етиб оламан», деди-ю эшикни ичидан қулфлаб, хатни очди.

«Сунбул сочли, камон қошли Маликам! Сени кузагишга чақирмаганим учун узр. Мен кетаётганимда сен ширин тушлар кўриб ётган бўласан. Билмайман, тўғри иш қиялманми йўқми, мен дарё ортига тинчлик ўрнатиш учун кетаялман. Биласан у ер унча узоқ эмас. Ҳозир қишлоғимиз этагидаги аэропортдан самолётга ўтирамизу кўз очиб-юмгунча у ерда бўламиз. Кўриб турган тоғининг орқасида бўламан, қаттиқроқ чақирсанг эшитаман. У ерда ҳам сен билан мен каби не-не ошиқ диллар ҳижрон утида қолган. Мен ҳамма севишганлар бахтли бўлишини, озод ватанда яшашини орзу қиламан. Қўлимдан келганча бу эзгу ишнинг амалга ошишига ҳисса қўшаман. Бу менинг бурчим, касбим. Мени билан, қадамидан ўт чақнайдиган Самандарларданман. Муҳаббатим ҳам вулқон лавасидек қайноқ. Уни ҳеч қандай куч совутолмайди, ҳатто ўлим ҳам. Маликам, дипломатда 40 та мактуб бор. Мени соғинганимда уларни очиб ўқи. Илтимос, уларнинг ҳаммасини бирданига ўқиб қўйма. Биз сен билан учрашадиган кун — муродбахш чоршанба куни биттадан ўқи. 40-хатни эса у ёқдан оласан. Ишонманки бу хатларни ўқиб бўлгунингча «қари қиз» бўлиб қолмайсан. Айтмоқчи, сен фариштасан-ку,

фаришта асло қаримайди. Бир умр ҳатто, 70 ёшли буви бўлганинда ҳам шундай дилбар бўлиб қолаверасан. Севгинг ҳам, ўзинг ҳам ҳамиша навқирон қолишингга ишониб, сунбул сочингни ғойибона силаб қолувчи севгилинг ва дўстинг Хўжамурод.

17 апрель, 1981 йил».

Малика хатни ўқиркан кўзидан дув-дув ёш оқар, шунча йиллик қадрдон дўстидан айро тушганини ҳис қилиб, юрак-бағри ситилиб кетаётгандай эди. У тушликка чиқмади. Ҳамхоналари келганида унинг кўзлари йиғидан қизариб кетганди.

Дугонаси Фарида қанча қийин-қистовга олмасин, ҳеч нарса демади. Ёз ўтди, куз ўтди, оппоқ қорлари билан келган қиш ҳам Маликанинг дилини ёритолмади. Мурод акаси қолдирган 39 мактубнинг ҳар бирини 39 мартадан ўқиб чиқди ҳамки, ундан дарак бўлмади. «Ахир Мурод акам дипломатда 40 та мактуб бор дегандилар. У ерда фақат 39 та мактуб топдим-ку. Агар 40-мактубни ҳам топиб 40 марта ўқисам у албатта келади», — деб ўйлади Малика.

Аммо 40-мактуб Афғонистондан келди. Хатда катта лейтенант Хўжамурод Тожимуродов «душман»лар билан бўлган жанг пайтида бедарак йўқолгани ҳақида ёзилганди.

Хўжамуроднинг ота-онаси ўғлига аза очди. Аммо Малика у ерга бормади, кўк ҳам киймади. У тунлари ҳеч кимга билдирмай Муродининг овози жаранглаб, ҳар бир сатрида ҳазил, шўхлик, муҳаббатдан сўзлаётган мактубларини бағрига босиб, кўзларига суртиб, тўйиб-тўйиб йиғларди. Эрталаб эса ҳеч нарса бўлмагандай очилиб-сочилиб ишга отлапарди. У бугун аламини қаламдан олар, тишимсиз ёзарди. Ҳам севги, садоқатдан сўзловчи шеър, ҳали шиганк дурчи ҳақидаги отанин публицистикаси, ҳали эжоншо мақодалари билан газеталарда қатнашиб, кўнчиликнинг ялтиборига тушганди.

Муроджон ваъда қилган баҳордан 5 таси ўтди. Энди Маликалар эшигидан совчилар қадами узилди. Маликанинг эса парвойи палак, турмушга чиқишни хаёлига ҳам келтирмасди.

Ўша куни 17 апрель эди. Мурод акаси билан хайрлашгандан буён келган бешинчи 17 апрель эди бу. Малика хаёлан у билан гаплашиб келарди. Тўсатдан рўпарасидан чиққан йигитга урилиб кетди. Жаҳл билан бошини кўтарди, камон қошлар чимириллиди, «айбдор»га тикилди. Тикилди-ю, юраги уришдан тўхтаб қолай деди. Қаршисида Муроджон! Узрли нигоҳлари билан жилмайиб турарди. Наҳотки, у! Малика кўзларини қайта-қайта юмиб очди, яна ўша нигоҳ!

— Сизмисиз, қачон келдингиз? — унинг овози аранг чиқди.

— Анча бўлди, ишдан қайтишингизни кутиб тургандим. Малика, нега рози бўлмадингиз. Илтимос, йўқ деманг, қизимга она бўлинг!

Бу овоздан Малика ҳушига келди. Э-ҳа, бу Нозимжон-ку. Тавба, Мурод акасига шунақа ҳам ўхшар экан-а. Кулиши, пайваста қошлари, овирлигини ўнг оёвигга ташлаб, хиёл қийшайиб туриши.

— Турмушга чиқмоқчи эмасман, илтимос, мени қийнаманг, — йиғлагудек бўлди Малика.

— Нега, нимага ахир. Тушунинг, Мурод энди қайтиб келмайди. Ҳаёт эса давом этаверади. Ойингизни ҳам ўйланг, эзилиб кетдилар ахир. Малика, сиз энди ёш эмассиз!

«Овози ҳам ўхшар экан-а! Мурод, Муродим, қаердасан, овоз бер! Сени кутавериб чарчадим, чарчадим», — Малика йиғлаганча уйга отилиб кириб кетди.

— Намунча кеч қолмасанг, қизим. Шошма, сенда гапим бор, — ерга қараб салом берганча хонасига чиқаётган қизининг елкасидан ушлади Мухтабар опа.

— Тақдирдан қочиб қутулиб бўлмайди, ҳеч ким Муроджонни ўлсин, демаганди. Бу Оллоҳнинг иродаси.

— Ким айтди уни ўлди деб, у ўлмаган, — ошкора йиғлаб юборди Малика. — Ким кўрибди унинг ўлганини.

— Агар шунақа бўлмаганида тўрт йил ичида бирор хат-хабар келарди. Ота-онаси, ошна-оғайниси ишонган ҳақиқатга нега сен ишонмайсан, ўжарлик қиласан, болажоним. Бизни ҳам бойлаб бермаган. Эртага, биздан кейин ёлғизланиб қоласан. Ҳамиша ёш бўлиб юролмайсан-ку, болажоним. Эсингни йиғиб ол. Уй-жой қилиб, бола-чақа ортир. Нозимжон ёмон боламас. Хотини оламдан ўтганига икки йил бўлди. Мана ман деган қизлар ҳам тегади унга. У эса сенга умид қиляпти.

— Мен турмушга чиқмайман, агар сизларга оғирлигим тушаётган бўлса «Аспирантлар уйи»да яшаб бўлсаям номзодлик ишимни ёқлайман.

— Ие, сен қип-қизил жинни экансан-ку, ким сенга уйга сифмаяпсан, деяпти. Номзодлик ишини ҳам, ёзган китобларинг ҳам ўз йўлига, лекин ҳар бир қиз турмушга чиқиши шарт. Шундай ақли, суқсурдай қизимизнинг тоқ ўтишига мен ҳам, данданг ҳам чидамаймиз. Шунча пайт кўнглингга қарганимиз етар. Қўни-қўшилларнинг олдида ҳам уят бўлиб кетди. Майнинг охирига тўй қиламиз, гап шу. Сен тенгилар алақачон икки-учта болали бўлди, — астойдил аччиқланди она.

Малика йиғлаганича хонасига кириб, ичидан қулфлаб олди. «Онаси рост айтади. Ана дугонаси Назира, кеча иккала ўғлини етаклаб келди. Каттаси мактабда ўқияпти. Бирам ёқимтой, онасига меҳрибонлигини-чи. Агар Мурод акам қайтганида балки бизнинг ҳам шунақа ширин ўғлимиз бўлармиди. Мен қачон турмушга чиқаман ўзи. Кеча Мурод акамнинг укаси Мақсуд телефон қилди. Хотини

ни эгизак туғибди. Туғруқхонадан олиб чиқишга борасиз, дейди. Бирам хурсанд. Жудоликка кўникишди улар. Ойим ҳақ, агар тирик бўлганида шу чоққача дараги чиқарди. Ана Покистон қамоқхонасидаги иккита ўзбек аскарни топилди, туғилган гўшаси Фарғонага қайтди-ку.

Эҳ, Мурод ака, Мурод ака, наҳотки муродимизга етмасак. Ахир мен Самандарман деб, мени алдаган экансиз-да. Хатларингизни...» Малика бир нарса эсига тушгандай шартта каравот остига эгилди. Шонилиб қадрдон дипломатни олди, кўзларини юмиб бағрига босди. Бир зум шундай тургач, уни иш столига қўйиб, авайлаб очди. Хатларни олиб, бирмабир ерга қўйди, 39 та. Қизиқ шу чоққача ўйламапман. Ахир дипломатда 40 та хат бор, деб ёзганди-ку. 40-мактуб, у қаерда бўлиши мумкин. Шу ерда, мана шу ерда! У яна бир нарса топадигандай дипломат ичини пайпаслади. Қўли қаттиқроқ нарсани сезди шекилли тўхтади, яна сийпалади. Стеллажга қўл чўзиб китоблар устида турган қайчини олди. Дўнгликка аста унинг учини ботирди. Қовоз! У шонилиб-пиша дипломат астарини қирқди, худди Мурод акасини топгандай, ҳаяжонланди, титроқ қўллари билан конвертни очди. Конверт ичида Мурод билан «Зарафшон» ресторани ёнида тушган сурат, хат бор эди.

«Маликам, бўлди-да энди, ҳадеб йиғлайверади-ми! Бунақанги йиғлоқилигингни билмаган эканман. Мен ҳам сени жуда-жуда соғиндим. Лекин йиғламайман. Чунки ҳамиша сен билан эканлигимни биламан.

Мен бу хатни сира тополмаслигингни истагандим. Ўзим боргач, сенга сездирмасдан йиртиб ташлашни жуда-жуда орзу қилгандим. Унда нега ёздингиз, деб ўйлашинг мумкин. Ёзмасликнинг ҳам иложи йўқ эди. Чунки мен қаерга кетаётганимни ахши билардим. Шундай бўлган тақдирда сенга

сўнги сўзимни айтишим керак эди-ку. Лекин, ишон, мен бу хатни ўқимаслигини, орамизда бундай ви-долашувга зарурат бўлмаслигини жуда-жуда хоҳ-лагандим. Майли, бир нарса менга таскин беради. Бу — сенинг муҳаббатинг. Мени шундай оқила, гўзал қиз сева олгани учун ҳам бахтлиман. Бу муҳаббат фақат меники. Чинакам ошиқлар ўз ёри билан фа-қат у дунёда топишади, дейишади-ку. Маликам, буни ҳаёт дейдилар, ҳамиша ҳам биз ўйлаган нар-салар бўлавермайди. Лекин инсон иродали бўли-ши, барча қийинчиликлар, айрилиқларни енга оли-ши керак. Эсингдами, сени фариштам, деб эрка-лардим. Энди билсам хато қилган эканман. Сен инсонсан. Барча инсонлардек бахтли бўлишга ҳақ-қинг бор. Мен сени гўзал келинчак, меҳрибон она бўлишингни, ойдин кечаларда тўлиб-тўлиб алла ай-тишингни хоҳлайман.

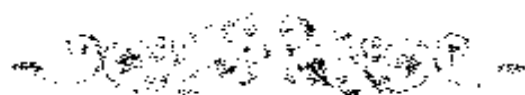
Ишонаманки, сенинг ўғлинг биз қилган хатолар-ни такрорламайди, у бахтли бўлади. Илтимос, шун-дай қил. Мен учун ҳам ҳаётда завқланиб яша. Шун-дай қилсанг, мен сендан рози бўламан. Суратни эса олган жойингга қўйиб, устидан тикиб қўй. У мени-ки, фақат меники.

Алвидо, сунбул сочли, қалам қошли Маликам. Биз сен билан фаришталар шаҳрида албатта учра-шамиз. Хатни очган пайтингда сана 17 апрель ... йил бўлади. Сенга бахт тилаб

Хўжамурод».

Малика бор овози билан йиғлаб юборди. Билган экан у ҳаммасини, мени бир умрга ташлаб кетаёт-ганини билган экан. Мен эмас у фаришта экан.

Малика эшикни очганча қизига мунғайиб қараб қолган онасининг бағрига ўзини отди.

ЁМФИР ЭЗИБ ЁҚҚАН КУН

Туни билан ёмфир тинмади. Юраги ёмон бўлиб безовталанган Муқаддас опа оёқ учида юриб коридорга чиқди. Тунги чироқнинг хира ёруғида тош-ойна тортмасидаги «валериянка» идишини топгач, аста ошхонага ўтди. Чироқни ёқди. Газ плита устидаги човгумдан пиёлага сув қуйди-да доридан томизди. Пиёлани бир-икки чайқатди. Сўнг дорини бир симириб ичди. Аста хонтахта четидаги кўрпачага чўқди. Салдан кейин юрак уриши маромига тушди шекилли кўзи ярқ этиб очилгандай бўлди. Туриб ошхона эшигини очиб юборди. Хонага тупроқ ҳиди аралашган нам ҳаво кирди. Муқаддас опа тўйиб-тўйиб нафас олди. Ёмфирнинг том тунукасини тарақлатиб бир маромда чертаётган нафмасига қулоқ солди. Тавба, ёмфир баҳорда бунчалик юракни сиқиб эзиб ёғмасди-ю. Тун сукунатини бузиб, жар соладиган, одамга қандайдир халоват берадиган, ёшликни ёдга туширадиган чиридоқ чигирткалар ҳам, басма-басига вақиллаб, бир-бирини висолга чорлайдиган қурбақаю бақалар ҳам ёмфирдан безор бўлган шекилли, товушлари чиқмайди. Ҳаммаёқда фақат ёмфир товуши. Томдаги тарновдан оқаётган сувнинг шариллаши Муқаддас опанинг дилига ваҳима солди. Худди бир нарсадан чўчигандек музлаб кетди. Ўрнидан турмоқчи эди, оёғи қалтиради. Хонтахта четини чапғаллади, чуқур нафас олди. Шу кўйи анча ўтирди. Бирдан шамол хонага жийда гули ҳидини олиб кирди. Муқаддас опа секин жилмайди. Шу чоқ катакдаги хўроз қанотларини патиллатганча чўзиб-чўзиб қичқирди. Раҳматли ойисининг «фаришталар азонда кишиларнинг кунлик насибасини улашгани ерга тушади. Хўрозлар ана шу фаришталарни кўргач Олоҳга шукрона айтиб, қичқиради. Одамларни гафлатда ётмасликка чорлайди», деган гапларини эслади. Тонг отиб қолибди ше-

килли, деб ўйлади. Девордаги соатга қаради — уч ярим! Рухида қандайдир енгиллик ҳис қилиб ўрнидан турди. Ётоқхонага кирди.

— Тонг отибдими? — сўради эри хотини ўринга ётгач.

— Йўқ, ҳали эрта. Уйқум қочиб, ҳовлига чиққандим, бирам ёмғир ёяптики, — Муқаддас опа хаста эрини ортиқча хатарга қўйишни истамади.

— Муқаддас, тушимда ўлиб қолганмишман. Роса ёмғир ёғаётган эмиш. Сен эса, «дадаси, сиз безовта бўлманг, тинч ётаверинг. Қабрингизга ўзим оппоқ мрамртош қўяман», дермишсан йиғлаб, — Муқаддас опа эрининг ўкинчли товунидан галати бўлиб кетди.

— Умрингиз узоқ бўларкан, — деди у юпанчли оҳангда.

— Бир умр яримжон бўлиб, узоқ яшашнинг нима кераги бор, хотин, сенгаям қийин. Қўлтиғимга кирадиган ўғил-қизим бўлмаса. Худонинг берган умри. Худо берган дард, нолиш ношукрлик бўлади. Аммо сен ҳам дунёда бир марта яшайсан. Бу дунёда нима кўрдинг, мену мактабдан бошқа. Сендан мингданминг розиман. Эри рози аёл жаннати бўлади, дейишади. Аммо, Муқаддас, сени биламан, лафзингда қатъийсан. Тагин ўлганимдан кейин менга тош қўяман, деб қийналиб юрма. Кичиккина панжара қилсанг бўлади. Кўрдимку, онангинг қабрига мрамртош қўяман деб, емай-ичмай йиққанингни. Бизга биров кулмайди, маломатга қоладиган фарзандларимиз бўлмаса.

Муқаддаснинг юраги санчди, курагида пиёланинг сивидек жой жизиллаб ачишди. Аммо сир бой бермади.

Қушнинг, ўлимдан гапирманг, азизим. Нима, мен сени танилаб кетмоқчимисиз. Қандай кўзингиз қияди. Ҳали кўрасиз, отдай бўлиб кетасиз, — у эрининг ози, чўндай бўлиб қолган қўлини силади.

Тинимсиз йўтадан тинкаси қуриб, киртайиб қолган кўзларига илтижоли тикилди.

— Нега ёлғиз бўласан, қирқ йилдан буён ўқитган ўқувчиларингни ҳисоблагин, бир вилоят бўлади. Сендан бой она борми? Ўзбекистонгагинамас, бутун Иттифоққа тарқалган улар. Қара, байрамларда уйни гудаста, хат-хабар, табрик босиб кетади, — деди эри жонланиб. Кейин ўрнига туриб ўтирди. — Опаси, шулардан биронтасини ўзимизга фарзандликка олсак бўлар экан-а, нега буни олдинроқ ўйламаган эканман, — уни йўтал тутди... Ташқарида эса ҳамон эзиб ёмғир ёғарди...

Орадан кўп ўтмай эри вафот этди. Саратон кирган, ўриклар фарқ пишган паллада уни қабрга қўйишди. Шу куни ҳам тўсатдан ҳаво айнаиб, осмонни булут қоплади. Шамол эсиб, чанг-шамол кўзни очиргани қўймасди. Аввал катта-катта, кейин эса худди баҳордагидек шовуллаб ёмғир ёғди. Тобутнинг ортидан кузатиб қолган Муқаддас опа тобуткашларнинг аксарияти шогирдлари эканлигини кўрди. Жанозага одам жуда кўп келди. «Етти»гача уйдан одам аримади. Узоқ туманларда ишлаётган ўқувчилари ҳам, уч-тўрттадан болали бўлиб, кап-катта хотинга айланган собиқ ўқувчи қизлари ҳам «етти»гача шу ерда ётиб қолишди. Опани қимирлашга қўйишмади. Маърака харажатларини ҳам ўзлари кўтаришди. Муқаддас уларнинг қайси бирини қачон ўқитганини эсламасада, фамилияларини беҳато айтарди.

— Муқаддасхон, шунча болангиз бор экан билмас эканмиз-а, — дейишди қўшнилар мавлуд ўқитиб бўлгач, — анави фариштали отинойини ҳам ўзингиз ўқитган экансиз. Сиз ҳақингизда шундай бир меҳр билан гапиряптики, тилидан бол томади-я. Вақти келса ўзинг туққан боланг ҳам бунчанг оқибат кўрсатмайди. Муаллимани бекорга она, дейишмас эканда.

— Ҳа, — жилмайди Муқаддас, — худога шукр, худо меҳрини солган шекилли. Бир-биридан қадрдон, «опалаб» эслари кетяпти. Болаларини ҳам олиб келишяпти, неварангиз деб. Баъзиларидан эварали ҳам бўлибман. Оғир купимда ёлғиз қўйишмади, Оллоҳга шукр. Ҳаммаларининг ҳам умрлари узок бўлсин. Мартабалари улуф бўлсин.

...Эрининг вафотидан кейин Муқаддас бутунлай мактабга боғланиб қолди. Эришмасдан ҳар куни икки-учта ўқувчисининг уйига боради, оналари билан суҳбатлашади. Дарсини тайёрлатади. Чой-пой ичиб, кеч кирганда уйга қайтади.

— Муқаддас Усмоновна, эҳтимол нафақага чиқарсиз, ёшларга ўрин бериш керак. Замон ўзгаряпти. Эскича тартиб, эскича билим билан ишлаб бўлмайди энди, — деди бир куни директор ҳузурига чақириб.

— Бу билан, сен билимсизсан, демокчимисиз ёки ишим сизни қониқтирмаяптими? — титраб кетди Муқаддас. — Ёки устимдан шикоят тушдими?

— Шикоят-ку, тушгани йўқ. Аммо, — чайналди директор.

— Нима аммо, айтаверинг.

— Аммо ёшингиз бир жойга бориб, сочингиз оқарганда уйма-уй юрганингиз нимаси? Педагог шаънига хосми, шу?

— Э, гап бу ёқда денг. Борсам, бировникига борганим йўқ, ўз ўқувчимникига бордим. Машҳур педагог Сухомлинский тажрибасидан ўрганганман бунини. У киши кичкинтой ўқувчисини боғчаларда опичлаб юрган, ўрмонда улар билан ялангоёқ қувлашиб юришлардан ор қилмаган. Қолаверса, ўқувчиларимдан бирининг отаси, бирининг онасини ҳам ўзим ўқитганман. Менга фарзанд қатори, эшиклари мен учун доим очиқ, — қизишди Муқаддас, — борсам ўқувчим учун бораман, бирор нарсани тиланиб эмас.

— Ўзингизни босинг, мен сизни тиланиб борасиз деяётганим йўқ. Бу сизнинг хоҳишингиз. Менга деса ётиб қолмайсизми уларникида. Аммо, қўлимизда пенсиядагиларни ишдан бўшатиб, ёшларга жой бериш ҳақида қарор бор. Ахир қўлида дипломи билан ишсиз юрган мутахассис қанча. Уларни ўқитгунча давлатнинг қанча пули кетган, буни биласизми, ўзи? — очиқчасига ўтди директор.

— Эргаш Сафарович, мени тўғри тушунинг, менинг бор-йўрим шу мактаб, шу болалар. Уларсиз мен бир кун ҳам яшолмайман, — илтижоли оҳангда гапирди Муқаддас опа.

— Мен нима қилай? РайОНОдан келган рўйхатда сизнинг фамилиянгиз биринчи турибди. Ёшингиз олтмишдан ошган, пенсионерсиз, — деди директор. — Балки боғча-моғчада кунни узайтирилган гуруҳни гаплашиб берарман.

— Мен ойлик олмасдан ҳам ишлайвераман. Ҳар бир ўқувчимникида бир кундан қолсам ҳам куним ўтади. Аммо, илтимос, мени мактабдан ҳайдаманг, — Муқаддас юрагини чангаллаб ўрнидан турди. Рапгининг докадек оқариб кетганини кўриб кўрқиб кетган директор столини айланиб ўтиб, унинг елкасидан қучди. — Нима бўлди, дўхтир чақирайми?

— Йўқ, йўқ. Хафа бўлганимга юрагим санчди, шекилли, хавотирланманг, ўтиб кетади. — Директор котибасини чақирганди, ўринбосар билан қириб келди. Котиба опага графиндан сув қуйиб узатди. Муқаддас бир оз ўзига келиб, чўнтагидан дастрўмолини олиб юз-кўзини артгач, ўрнидан туриб, ташқарига чиқди.

— Кексайгач соғлиқ ҳам кетади-да. Худо кўрсатмасин синфда шунақа бўлиб қолса, — директор уринбосарига айтган гапни, Муқаддас қия очиқ ошиқдан аниқ эшитди.

Котиба ўнғайсизланиб ерга қаради. Муқаддас ҳеч нарса демай чиқиб кетди. Юраги бежиз санчмаган

экан, ташқарида кеч кузнинг рутубатли ҳавоси кезар, муздай ёмғир томчилари этни жунжиктирарди. Осмоннинг таги жуда қорайиб турарди. «Демак ёмғир ҳали-вери тинмайди, тезроқ уйга етиб олишим керак», — қадамини тезлатди Муқаддас опа, аммо хувиллаб, кирган одамни ютиб юбораман, деб турган уйини ўйлаб, яна юраги сиқилди. «Аксига олиб, кеча телевизор ҳам бузилиб қолган. Ҳа, кўшним Сурайёхоннинг онаси келган-ку, ўшани чақириб чиқаман, гаплашиб ўтирамиз». Муқаддас опа шу ўйда плашининг ёқасидаги тугмачасини қадаганча қадамини тезлатди. Дарвозани очиш учун қулф тирқишига калит солди, аммо буралмади, итарган эди, дарвоза очилиб кетди. Тавба, қулфламаган эканманда, ҳайрон бўлди у. Шу чоқ уй эшиги очилиб, ўттиз беш-қирқ ёшлардаги жингалаксоч киши кўринди.

— Ассалому алайкум опа, намунча кеч қолдингиз? Энди қидириб мактабга кетаётгандим.

Муқаддас опа юришдан тўхтаб, ҳайрат билан йигитга тикилди.

— Абдусамад, ўзингмисан, қачон келдинг, бир оғиз телефон қилиб қўйсанг бўлмасмиди? — У ўзини маҳкам қучоқлаб, бошини қуйи солиб турган йигитнинг юз-кўзларидан ўпди, — ўзимнинг тўполончи болажоним, ҳалиям ўша-ўшасан-а. Кутилмаган ишларни бошлаб юрасан.

— Опа, — Абдусамад унинг қўлидан эскириб, ранги ўчиб кетган сумкасини, симлари қийшайган соябонини оларкан хўрсиниб қўйди. Кейин овозига яна қувончли тус берди. — Э, мен тўполончи эканманми, ҳақиқий тўполончиларни ичкарига кирсангиз кўрасиз.

— Яна биров борми, ким билан келдинг? — опа шошганидан туфлисини ечолмади. Абдусамад ёрдамлашворди.

— Невараларингиз билан... болалар, — чақирди Абдусамат. Ичкаридан бир-бирига икки томчи сув-

дек ўхшайдиган икки ўсмир — бир йигит, бир қиз чиқиб келди.

— Бу — Ҳасан, бу — Зухра, эгизаклар, бизнинг маҳсулот, — таништирди Абдусамад.

— Ўзим айланиб кетай, мени йўқлаб келган невараларимдан, уйим тўлиб кетибди-я, — у болаларни маҳкам қучоқлаб, пешонасидан ўтди, ичкарига киришди. Ошхона томондан паловхонтўранинг ҳиди келарди.

— Опа узр, сизга эркалик қилиб, сўроқсиз кириб олдик. Қўшнингиз Сурайё келинойи, ёмғирда турманглар, деб, эшикни очиб берди, — опанинг иламини илгакка илаётиб узр сўради Абдусамад.

— Ажаб қипсанда ўғлим, гулдай невараларимни ёмғирда олиб юрганишда қулоғингни чўзиб қўярдим-да, ўзим. — Опа Абдусамаднинг қулоғидан тортди.

Ҳасан кулиб юборди.

— Адангизни қулоғидан тортиб ўзим катта қилганман. Худди сенга ўхшарди аданг. Энди сизлар ўтириб туринг, мен меҳмонхонага дастурхон тузай, — ўрнидан турди Муқаддас опа.

— Сиз овора бўлманг, болалар аллақачон жой хозирлаб қўйишган. Мен эса ош дамладим. Холодильникка ҳам ҳужумлар бўлди, — ҳиндчасига қўларини жуфтлаб, бошини эгди Абдусамад...

— Ош жуда ширин чиқибди. Қаердан ўргандинг ош қилишни? — ҳайрон бўлди Муқаддас опа, лагандаги ошдан кўз узмай.

— Синфдошимиз бор эди-ку, Пўлат, ўрта бўй сариқ бола, орқа қаторда Мастура Набиева билан ўтирадиган.

— Носиров, фамилияси Носиров, Шарофат чеварнинг ўғлими?

— Ҳа, ўша Носиров, ҳозир катта одам. Самарқанда ишлайди. Оиласи билан ўша ерда яшайди. Гез-тез бизникига келиб туради. Фирт самарқанд-

лик бўлиб кетган. Ош дамлашни ўшандан ўрган-дим. Келинингиз ҳам ҳозир тўрт боғ-тўрт боғ ўтин ёқиб, Самарқандча нон ёпяпти. Дастурхондаги нон-ни ҳам ўзи ёпган, — мақтанди Абдусамад.

— Ростданми, — Муқаддас опа нонни қўлига олиб, узоқ тикилди, — ялтирашини қара, юзинг кўринади-я. Тўйимлигини айтмайсанми! Қўли дард кўрмасин, келининг. Болаларни бу ёққа олиб келибсан-у, оналарини ташлаб келдингми?

— Э, опа, айтгандим-ку, болаларнинг таги сероб, уйда яна учтаси қолган. Касбимиз ўқитувчи бўлгандан кейин бола кўпайсин, деймиз-да. Бор бойлигимиз шулар.

— Бундан ортиқ бойлик борми дунёда. Болалар омон бўлсин. Шуларни деб яшаймизда. Қара, шулар келиб уйим ҳам, бағрим ҳам тўлди. Ўзи қани улар? — Тўсатдан болаларни қидириб қолди опа.

— Ичкарида, телевизор кўришяпти.

— Ие, телевизор бузуқ эди-ю.

— Ёритадиган лампочкаси жойидан қўзғалиб қолган экан. Ҳасан тузатиб қўйди. Қўли гул бола, энди қийналмайсиз. Уни қаранг, асосий гапни айтиш эсимдан чиқибди. Болаларингиз бу йил мактабни битиришди, институтдан йиқилишга ҳам улгуришди. Энди бир йил тайёрлов курсида ўқишмоқчи. Машғулотлари кеч бошланар экан. Ўзингиз биласиз, Чиноздан шаҳарга қатнаб ўқиш қийин. Шунга агар иложи бўлса, сиз билан туришса, мен қўлимдан келган ёрдамимни аямайман. Бир арава картошка, бир арава пиёз, бир арава карам...

— Бўлди, бўлди, ҳаммаёқни тўлдирвординг. Бунақа гапни гапирма. Уй бемалол, сан сираям хи-жолат бўлма, ўзимнинг болаларимдан жой ёки овқатни қизганмайман. Мен тўқ бўлсам тўқ, оч бўлсам оч яшайверишади, — Абдусамаднинг елкасини силади опа, — аҳволинг менга маълум, бола-жоним.

— Сиз менинг онажонимсиз, онам вафотидаи кейин сизга жудаям суяниб қолганман. Яхшиям сиз бор экансиз, бўлмаса ўша пайтларда Ҳайдарга кўшилиб кетармидим... — кўзлари ёшга тўлди Абдусамаднинг.

— Шўрлик Ҳайдарнинг ўқитувчисига ҳам, онасига ҳам неча марта айтдим. Қайтаришолмади, шекилли. Мол бозорда ўрирлик қилаётганда тутиб олишиб, роса дўппослашганини эшитгандим. Ўнганмади, ўшанда жигари эзилганми, одам бўлмади, ўлиб кетди, — пиёладаги совиган чойни хўплади Муқаддас опа.

— Хабарим бор, — хўрсинди Абдусамад. — Пешонада.

— Ҳа, пешона, — ўтирган жойида ранги оқариб, кўлиб кетди Муқаддас опа. Беихтиёр юрагини чанчалади.

— Тобингиз қочдими, — кўрқиб кетди Абдусамад. Ўнг ирғиб ўрнидан турди.

— Қўрқма, бўп туради. Ортиқча суюнсам ҳам, ортиқча хафа бўлсам ҳам юрак тушмагурга ёқмайди. Тошойнанинг тортмасида валериянка бор, сувга ўн беш томчи томизиб кел, ўтиб кетади, — беҳолгина деворга суянди опа.

Ичкаридан югуриб чиққан Зухра қўлидаги дафтар билан опани елишга тушди. Бу орада Абдусамад дорини олиб келди. Хонани тоғ ялпизининг нордон ҳиди тутиб кетди. Ҳасан эшикка суянганича ҳайрон қараб турарди.

— Сизлар ичкарига кираверинг, бувингиз энди дам оладилар. Чарчатиб қўйдик шекилли, — болаларига боғланди Абдусамад. Болалар жимгина ичкарига кириб кетишди, телевизор овозини ҳам пасайтиришди шекилли, эшитилмай қолди. Абдусамад ҳам чиқиб кетмоқчи эди, опа қўлидан ушлаб ўтир, ишорасини қилди. Зухра очиб қўйган форточкадан ёмғир ҳиди кириб, хонанинг ҳавоси тозалангандай бўлди.

Муқаддас опа бутун директор билан бўлган суҳбатни ипидан-игнасигача гапириб берди.

— Опа, ростдан ҳам йиғиштиринг шу ишингизни. Хоҳласангиз, Чинозга кўчириб кетаман. Ҳовлимиз катта. Невараларингиз билан яйраб яшайверасиз. Келинингиз ҳам бегона эмас, уни ҳам ўқитгансиз. Хиждолатли жойи йўқ.

— Ҳали бу ерда қиладиган ишим бор. Ойимнинг, опамнинг қабрларига мраммартош қўйдирганман. Амакинг раҳматли ҳам қабрига оппоқ мраммартошдан хотира тоши қўйилишини орзу қиларди. Бу менга қиёматли қарз, билсанг. У кишининг мендан бошқа ҳеч кими йўқлигини билсанг. Шу ишни ҳам қилиб олсам, кейин ўлсам армоним йўқ. Менгача худо пошшо, болам, — хўрсинди Муқаддас опа. — Мактаб, болаларсиз яшолмаслигимни биласан-ку.

Абдусамад устозининг қўлларини силади, кейин оҳиста ўпди.

— Опажон, сиз энди ухланг.

Опа индамади, у хаёл дарёсига фарқ бўлганди...

Ҳасан-Зухралар, мактабдаги тортишувлари билан бўлиб опа қабристонга кўпда боролмай қолди.

Ёлгон арафа кечаси билан ёмғир ёғди. Муқаддас опа тонгда турди. Ёмғир ҳамон шивалаб ёғарди. Ҳовлидаги қийғос очилган атиргуллар барги шундай мусаффо бўлганди-ки... Бу мусаффоликдан Муқаддаснинг вижимлаб турган юраги ҳам ёзилгандай бўлди. У бошини кўтариб ҳовлига, дарахтларга қаради. Гилос, беҳи, хурмо, олма дарахтлари ҳам ёмғирда гўё сочини ювган қизлардай, бошини эгиб турар, покиза барглари орасидаги энди-энди ранг олаётган гилос, олча мевалари ажиб жилваланди.

«Хўжайиним раҳматли шу гилосни жуда яхши кўрарди. Олдини олиб қабристонга бораман, шайхми, гўрковми бўлса бераман. Еса савоби тегади. Улуғ айём кунлари зиёрат қилиб келай. Керакли пулни

нифиб, тош қўйдиргунимча ҳали анча вақт бор, шекилли». Юз-кўзи аралаш ёваётган ёмғирга парво қилмай гилос терди. Халатининг енглари ҳўл бўлиб кетса ҳам парво қилмади. Назарида, эри унга нимадир айтмоқчидай, уни кутаётгандай юраги ҳовлиқди.

«Дарс бошлангунча ҳали икки соат бор. Бемаҳол улгураман», — шошиларди у... Муқаддас опа қабристонга етиб борганида, қабристон дарвозаси ёшигида турган «Волга»га ичкаридан чиққан икки киши чиқиб ўтирди. Машина бурилаётганда улар қўлларини кўксига қўйиб, опага салом беришди, лекин опа пайқамади.

— Мардона бўлинглар, қиёмат яқин, — деб пирилади у дарвозадан ўтиб ичкарига кириши билан. Кўзи ўзи ўқитган, йигирма ёшида оқ қондан рафот этган Қосимжоннинг гулларга ўралган қабрига тушгач, юраги увишиб тўхтади. Қабр ёлғиз, дунғайиб турарди. «Полвон болажоним, охиратинг бобод бўлсин». — Қабртошдаги ёзувни ўқиди Муқаддас опа. «Нима бўлса ҳам одамлар билан бўлса яхши экан, ёлғиз қабр ҳам хунук, фариб кўринаркан, ўйлади у, эҳтимол отаси ўзлари учун хилхонага ажратган бўлса керак. Катта одамда, ўн сулак жойни панжара билан ўраб ажратиб қўйибди. Хом сут эмган бандамиз-да. Қосимжоннинг шу қабристонда бобоси, буваси, амакиси ётибди. Шунинг ёнига қўйса ҳам бўларди-ку». У ўтириб қуръон тиловат қилди. Савобини Қосимжонга, амининг аждодларига бахшида қилди. Кейин ўрнидан туриб, қадамини тезлатди. Тинмай ёваётган ёмғир бош кўтаришга қўймасди.

— Ассалому алайкум муаллим, ўтганларни зиёрат қилай дебсиз-да, — Муқаддас бошини кўтарди. Ёшининг этагини белбоғига қайтариб олган, қўлида бир боғ ўрилган ўтти ушлаб, мозорга қараб юрди. Самий амаки турарди.

— Улуф айёмларингиз билан Самифжон, бир калима қуръон ўқиб кетай, дегандим. Ёмфирни кўрмайсизми, кўз очирмайди, — деди у шошиб-пишиб.

— Ҳа, кечадан буён ёғади, эзворди, савр ойида ҳозир. Даладаги қулупнайлар ҳам чириб кетди-ёв.

— Бу сизга, дуо ўқиб ерсиз, амакингиз ўз қўли билан эккан гилосдан бу, — Муқаддас опа халтадаги гилосни тутқазди.

— Раҳматли, жуда беозор одам эдилар. Қабрни кавлашда ҳам сира қийналмаганмиз, ўзларидай юмшоққина чиққан.

Опанинг қўлидаги халтасини олиш учун ўнг қўлидаги ўтни чап қўлига олди Самиф ака. Кейин ҳурмат билан ўнг қўлини узатди.

— Сиз бораверинг, ҳозир мен ҳам етиб бораман.

Муқаддас опа аввал онасининг қабри ёнига ўтди. Сумкасидан оқ чит рўмол олиб қабртошни артди, опасининг қабридаги тошга лой сачрабди, ёнида ўсиб ётган қариқиз ўтининг улкан япроғига сув тўлиб қолган экал. Рўмолни ботириб, лойини ювгач, бу мармартошни ҳам ҳафсала билан артди. Кўзини юмиб тиловат қилди. «Эсиз, ҳовлидаги қизил гуллардан олиб келсам бўларкан». Шунда кўзи қабр устида (мармартошни онасининг васиятига кўра қабрнинг шундоқ бошига мўъжазгина қилиб қурдирганди) очилиб турган бир туп чучмомага тушди, опасининг қабри ёнида эса қизил гул, гулсафсар очилиб ётар, қизил гулнинг бир шохи панжара ошиб, онасининг қабри устига тушганди. «Шўрлик опам шу ерда ҳам ойижонимни қучоқлашга интиляпти. Қандай меҳрибон эдилар-а бир-бирларига, ҳамма уларни опа-сингил деб ўйларди. Ораларидаги фарқ атиги 17 ёш эди-да. Онам хушчақчақ аёл бўлганлиги учунми қариликка бўй бермагандилар. Қариганларида ҳам сочларида оқ йўқ эди», — ўйларди у.

«Ойижон, ҳадемай мен шўрпешона қизингиз ҳам ёнингизга келаман. Сизларни жуда соғиндим. Тўйиб-

тўйиб суҳбатлашгим, аллаларингизни, лапарларингизни эшитгим келяпти ойижон. Мен ҳам чарчадим, опажон ҳаётдан ягона илинжим, куёвингизга берган сўзимнинг устидан чиқиш. Кейин, кейин». — У юзларига оқиб тушаётган кўз ёшларини қўли билан сидирди, совуқ тошни, чучмомаларни силади, ўрнидан турди. Бу ердан ўн қадам наридаги эрининг қабри томонга аста кўз ташлади. Қизиқ, тополмади. Кўз ёшларини дастрўмол билан яхшилаб артиб яна қаради. Қабр устида бўй баравар оппоқ мрамартош турарди.

Наҳотки, наҳотки қабрни алмаштириб қўйишган бўлса. У ўша томонга шошиларкан туфлиси майсаларда тўпланган сувга тўлганига ҳам эътибор бермади. Довдираб бориб қабртошидаги ёзувларни ўқиди: «Содиқжон Раҳимов 19.V. 1920 — 27.VII. 1993 йил». Тагида эса «Сиздан бир умр миннатдор рафиқангиз Муқаддас ва унинг шоғирдларидан» ёзуви турарди.

У кўзларини очиб-юмди. Юраги гупиллаб, қабртошга суянди. Қанча турганини билмади. Оҳиста қирилган томоқ товушидан ўзига келди. Рўпарасида гўрков турарди.

— Самиежон, бу ростдан Содиқ акангизнинг қабрими, мен янглишмаялманми? — ниҳоятда шикаста овозда сўради у.

— Адашганингиз йўқ опа, қабр хўжайинингизники! — деди гўрков. — Хабарингиз йўқмиди ҳали.

— Йўқ, ким ўрнатди буни?

— Билолмадим, отларини айтишмади. Полвон-полвон беш-ўнта йигитлар. Икки-уч мардикор билан келиб, ўрнатишди. Тувилган кунларига улгуришимиз керак, деб шошилтиришди. Мен амакимнинг инилари бўлишса керак деб ўйладим. Аммо лекин вафот этган пайтларини билишар экан-у, тувилган йилларини аниқлашда анча овора бўлишибди. Акам ишлаган корхона ёпилиб кетган экан, охири шаҳар архивидан аниқлашибди.

— Бирортасини ҳам танимадингизми, — сўради Муқаддас оппоқ, нафис тарашланган мрамартошга қараб.

— Уларнинг каттакони болалигида шу ерда ўсган экан, ҳозир узоқда ишлар эмиш. Биттаси шунча ялинди, опани чақирайлик деб, кўнмади. Ўнг қўлинг бергани, чап қўлинг билмасин, акс ҳолда миннат бўлади. Биз ҳали опадан кўп қарздормиз, деди. Менга ҳам анча-мунча пул қолдиришди, қабрга қараб туринг, атрофидаги гулларни парваришланг, кузда арча келтириб экамиз, дейишди. Опа, ким бўлишса ҳам имонли кишилар экан, роса савобга қолишди. Ўтиринг, бир тиловат қилайлик...

Муқаддас она қабр қошида яна узоқ қолди. Кетаётиб, бир илишж билан ортига ўгирилди, назарида мрамартош ортидан эри миннатдор қараб тургандай туюлди.

Тоғ ортидан осмонни, оламни ёритиб қуёш чиқиб келар, шамол эса осмондаги оппоқ булутларни пора-пора қилиб қувлаб ўйнарди.

ОДАМНИНГ ЎРНИ

Одатда кўзингга арзимаган, кичкина бўлиб туюлган нарса сен учун нечоғлиқ қимматга эга эканлиги уни йўқотганингдан кейин билинади. Менинг қаҳрамонларим ҳам ҳаётга бир қарашда қишлоқнинг бир четидан келиб, бир четидан кетганга ўхшайдилару, аслида...

Чол қишлоқ чеккасидаги чоғроққина ҳовлида кампири билан яшарди. Бувимнинг айтишича, улар қишлоғимизга «келгинди», «мусофир» экан. Лекин қачон ва қаердан келиб қолишгани ҳанузгача мен-

га қоронғу. Ҳар ҳолда мен эсимни таниганимдан буён улар шу ерда эди.

Чол ҳар тонг бомдодни ўқигач, гузарга чиқарди. У ердаги дорихона ҳовлисини, бекатни тозалаб су-
зурарди. Ундан болалар боғчасига ўтиб, боғчадаги
дов-дарахтларга қарар, синган, қуриган шох-шаб-
баларни, очилиб қуриган атиргулларни кесиб қоп-
та соларди. Чанқаган гулларга сув очарди. Ҳамма-
қни тартибга келтиргач, боғча онага дарвоза ка-
митини тутқазарди-ю, зинғиллаб уйига қайтарди.

Чол тундлигидаими ёки тўй-ҳашамларга кам
ералашганиданми одамлар назаридан четда қолган-
ди. Уйларида бироқ бир маърака қилинганини эс-
хотмайман. Чолнинг тўйи ҳам, фарзанди ҳам, ошна-
майниси ҳам ўз чорбоғи эди. Бу боғ кичкина «жан-
нат» эди. Боғда ортапишар гилосдан тортиб, мазаси
болни доғда қолдирадиган зарғалдоқ шафтолию
Қримнинг тилёра олмаси, қора анжир, таъмини
ўтчилик унутиб юборган наиватигача бўларди, ма-
захўрак чуғурчуқлар билан бирга кеч кузгача биз
ҳам бу ерда парвона бўлардик.

Бир яхшига бир ёмон деганларидек, чолнинг кам-
пири бутунлай унинг тескариси. У серҳаракат, жик-
какина, раҳмдил аёл эди. Бу аёлни бутун маҳалла
яхши кўрарди, чунки у одамлар орасида анчагина
машҳур табиб эди-да. Қайси гиёҳнинг қандай дордга
даво бўлишини жуда яхши биларди...

Бир марта, етти ёшларда бўлсам керак, чечак
билан оғриб, қаттиқ ётиб қолдим, ҳатто кўзим юми-
либ қолди. Ойим йиғлаб бориб, шу кампирни бош-
лаб чиқдилар.

— Вой, ўзимнинг полвон болам-ку бу. Мен бо-
ламга атайлаб бир қултум сув олиб келдим, шуни
ичса Алпомишдай бўлиб кетади, кўзи ҳам кундузи
кўлдузни кўрадиган бўлади.

Мен кампир оғзимга қуйган сувни ичиб юбор-
диму тахирлиги алам қилиб, йиғладим, кампирни

сўқдим. Лекин кечга бориб иссиғим ҳам тушди, кўзим ҳам очилди. Кейин билсам у менга чувалчангни эзиб ичирган экан.

Кампир бизни боғида, дарахт тепасида кўрса ҳам кўрмаганга солар, чолининг шарпасини сезган захоти «чуғурчуқ»ларни ҳайдаб, бизни огоҳлантирарди. У «чуғурчуқ»ларни койиши билан биз дарахтлардан тушиб, ура қочардик. Бир гал қизиқ бўлганди. Биз — Ақром, Ислоом, Иқром, Одилжон ва мен молларимизни сояга олгач, Толариқда мазза қилиб чўмиладик. Толариқ — қишлоғимиз этагидап ўтадиган каттагина сой. Соининг ҳар иккала қирғоғидаги азамат қоратоллар сувга тангадек офтоб туширмайди. Сув эрталаб ҳам, қоқ тушда, ҳатто кечқурун ҳам муздай бўлади. Балки шунинг учун соини Толариқ деб аташгандир. Толариқнинг чап қирғоғи «Чангал ота» мозори билан туташиб кетган. Мозорга кираверишда, шундай соининг бўйида икки хонали мачит жойлашган. У ерда жума намози, жанова намозлари ўқилади. Мачитнинг атрофи гир айлана боғ. Ҳар куни боғда куймаланиб, гоҳ дарахтларни бутаб, гоҳ ўт ўриб юрадиган мачит қоровули, гўрков Қурол амаки овқатлангани уйга кетганми ёки иссиқдан қочиб ичкарида ухлаб ётибдими, кўринмади. Мачит саҳнига соя солиб турган ишқомдаги кишмишлар қоп-қорайиб пишиб ётибди. Мозор ҳақида ҳар хил ваҳимали гапларни эшитганимиздан қорнимиз ўлгудай оч бўлишига қарамай, у томонга ўтишга юрагимиз бетламайди.

— Яхшиси уйга кетамиз. Шундоқ буғдойзорни кесиб ўтсак, Жумабой чолнинг боғидан чиқамиз. Ялтироқ ўриги шивил пишиб ётибди, — деди Иқром.

Толлар панасига ўтиб, турсиларимизни сиқиб, қайта кийгач йўлга тушдик. Офтоб нақ пешанамиздан олов сочади. Оёқларимиз остидан кўтарилаётган ҳовур тепада живирлаб, кўзни тиндиради. Дала ўртасидаги баҳорда каллакланган тутларнинг

янги чиққан новдалари ерга соя ташлашга ожиз. Буғдойзорнинг дони ўрилиб, сомони йиғиштирилиб, ўрни ёқиб юборилган. Оёғимиз остидаги, гир атрофимиздаги замин қоп-қорайиб дилга ғашлик солади. Қилг этган шабада йўқ. Бир ёқда қорнимиз очиб, ичларимиз қулдирайди, томоғимиз ташшалиқдан қурийди. Оёғимни аранг судраб босаётганим учун йўл унмайди. Бирортамизнинг гапиргимиз келмайди. Ҳамма ўзига оҳанрабодай чорлаётган Жумавой чолнинг боғига тезроқ етиб олишини ўйлайди.

Ниҳоят боғ этагидаги омонатгина паҳса девор қаршисидамиз. Девор мол-ҳол кириб кетмаслиги учун номигагина қўққайтириб қўйилган. Белимдан келади. Бир сакраб, ошиб ўтса бўлади.

— Вуй, анаву ёққа қарапглар, — пичирлади Исмоил, — чол-кампир қиш бўйи олма қоқи шимади, шекилли. Ҳаммамиз ўша ёққа ўгирилдик. Девор четидаги супа устига тўшалган бўйрага олма, помидор қоқи солиб ташланибди. Оёғимнинг суви қочди.

— Қишни кутиб ўтиришга вақтим йўқ, мен уни ҳозироқ еб қўя қоламан, — деворга тирмашди Одил.

Кўз очиб-юмгунча супа олдида пайдо бўлдик. Олмани уч-тўрт кун олдин ёйишган шекилли, туппа-тузук қоқига айланибди. Аммо, помидор эндигина сўлий бошлабди. Туз сепилган бўлса-да, ачиган мазаси кўнглини айнатди.

Боғ ичи жим-жит. Бояги дўзах азобидан сўнг бу ердаги салқинлик, жамбил-райҳонларнинг хуш бўйидан кўнглим яйрадим, танам бўшашиб, супа четига секин ўтириб қолдим. Аллақадан сувнинг шилдираши эшитилди...

— Ўлдик, чол анжирларига сув қуйган экан, ҳозир келиб қолади, — ваҳима қилди Исмоил. Аммо, ҳеч ким унинг гапига парво қилмади. Чунки Икром ҳам, Одил ҳам, Акром ҳам аллақачон дарахт тепасига чиқиб олишганди. Мен эса шу ерда ухлашга тайёр эдим.

Шу дам узоқдан кампирнинг «чуғурчуклар»ни ҳайдагани эшитилди. Мен «атас» дедиму бир сиқим олма қоқини чангаллаганча қочиб қолдим. Болалар ҳам дарахтдан гуп-гуп ташлаб, орқамдан югурди. Аммо, бақалоқ Акром улгуролмади. У кўзини чирт юмганича жойида тураверди.

— Ҳа, қўлга тушдингми, қуён, — жаҳл билан унга яқинлашди чол. Шу чоғ етиб келган кампир жонига оро кирди.

— Акромжон, бўлди болам, барака топ. Буёвини буванг иккаламиз йиғиштириб оламиз, — Акромга кўзини қисди кампир, кейин чолига юзланди, — Акромжонни ўртоқлари билан ёрдамга чақиргандим. Аммо ўртоқларининг вақти йўқ экан. Бир ўзи бўлса ҳам келаверибди, барака топкур. Анави қирмизи олмангиз ўлгур тўкилиб кетаяпти, ўзиям бошини об солган экан. Мен тепага чиқолмасам, шу бола билан икки челак териб қоқи қилиб қўйдик, — деб Акромнинг қўлига тўртта олма тутқазди.

— Ҳамма айб сен валатида, ўғлингнинг ҳам доим ёнига тушардинг, маъна юз ўтириб кетди, — чол шундай деб кампирга ўдағайлаётганида Акром жўनावорибди.

Дарҳақиқат, чол жуда қаттиққўл бўлиб, бирор марта ҳам кулганини кўрмаганмиз. У ҳам кампирдек миқти, ўрта бўй, кичик кўзлари атрофга зийрак боқадиган, ёзда ҳам тўн кийиб, этакларини қийиғига қайтариб қўядиган серсоқол чол эди. Қулоғига эса райҳон қистириб юрарди. Менинг ўша райҳонга ҳам раҳмим келар, назаримда бечора қалтираб кетаётгандай туюлаверарди. Балки чол ҳаммаша ҳам тўнда юрмагандир. Бироқ ҳар гал уни эслаганимда кўз олдимда шу қиёфада гавдаланади.

— Ҳой тирранча, тишингда данак чақма, кемшик бўлиб қоласан...

— Нега дарахтга осиласан. Кўйлагингни йиртдинг-ку, дармояд!

– Ўқ теккан қарғадай намунача қағилладинг, қулоқни тепвординг-ку!

– Тупроқ кечмасанг-чи, шўрлик оёқ худога нима ёзибди?

– Машина йўлга тош ташлама бстамиз, фидди-ракка тегса қайтиб ўзингга сапчийди!

– Тепишга бошқа нарса қуриб кетганими, нега шапкани тепасан, китоб увол-ку! – каби дағдаға ва пўписаларини деярли ҳар куни эшитавериб, ёдлаб олгандик. Бу гаплар бизнинг жаҳлимизни чиқариб, ўчакиштирар, атайлаб чолнинг жиғига тегадиган ишлар қилардик.

Маҳалла болалари уни орқадан «Жумавой мағзава», «Пятница» деб чақирардик. Нега «мағзава» деганимизни ҳанузгача ҳам тушунмайман. Балки, ҳадеб бир хил танбеҳ беравергани учундир. Аслида бу дўқ-пўписалар замирида бизга нисбатан оталарча меҳр, ардоқ борлигига болалик шууримиз етмаган экан. Чолнинг уйдан сал берида қишлоқ дорихонаси, болалар бoғчаси жойлашганди. Бишолар атрофидаги дов-дарахтларни, бoғча ҳовлисидаги тоқларни ҳам шу чол эккан, дейишарди.

Ҳар тонг мактабга ўтаётганимда у болалар бoғчаси ёки дорихона атрофини, автобус бекатини сукураётган ёки қўлидаги тоқ қайчиси билан ҳали гулзор, ҳали ишком орасида ғимирлаб юрган бўларди. Балки, ана шу ишлар билан ўралашиб тенгқурлари билан гурунглашолмас, чойхонага эса ҳеч қачон кирмасди. Ҳар замонда кампири дамлаб чиққан япалоқ чойнакдаги чойни шопириб-шопириб ичиб, бўйнига ташланган қийиғига юз-кўзларидаги терни артаётганига кўзим тушарди. Назаримда, унинг иши ҳамиша қистов эди.

Кўклам пайтлари. Ҳозиргина дадамга кавлатиб олган нок ва чинор кўчатларини кўтариб мактабга кетаётгандим, чол тўхтатиб қолди. Бу гал у қўлимга қараб туриб:

— Баракалла, болам, яхши ўйлабсан, буларни мактабга олиб боряпсанми? — деди.

Ундан биринчи марта ширин сўз эшитаётганим учун анграйиб қолдим.

— Дарахт эккан одам ўз умрига умр қўшади, — давом этди у, — хўп десанг, чинорингни мана бу ерга ўтқазсак, а лаббай? Йўл усти, икки-уч йилда бинойидай ўсиб атрофига соя ташлаб қолади. Нокни майли, мактаб боғига экавер. Фақат нишонасини менга олиб келасан, келишдикми?

Мен иккиланиб қолдим. Ахир ўқитувчимиз икки тупдан кўчат келтиришни буюргандилар-да... Кетворай десам...

Чол ўйланиб қолганимни кўрди-да, белидан носқовоғини олиб, тилининг тагига нос ташлади. Кейин қўли билан ўтиришга ишора қилиб соқовланиб гап бошлади:

— Мен сенга бир ҳикоят айтиб бераман.

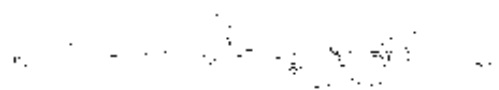
Бир киши саҳрода адашиб қолибди. Жазирама иссиқ, ташналик обдан тинкасини қуритибди. У ҳаётдан умидини узиб, олисга, юрти томонга термулибди. Шу чоқ кўзи узоқда атрофга қуюқ соя ташлаб турган дарахтга тушибди. Тўсатдан оёқларига жон кирибди, томирларига қон югурибди. Аллақандай куч уни ўша дарахт томон етаклабди. Бир амаллаб у ерга етиб борибди. Салқин шабадада роҳатланиб, ташналигини ҳам унутибди. Мудраган кўйи қушлар чуғурига қулоқ тутибди. Қушлар яланг «дарахт экканга раҳмат, дарахт экканга раҳмат», деб сайрашаётганмиш. Кишининг хаёлидан ҳам шу гаплар ўтиб турган экан-у, лекин қушларнинг бу олқиши унинг ҳасадини кўзғабди. Шу чоққача бирор яхши иш қилмадим, на бир туп дарахт экдим, на бировга хайр-эҳсон бердим. Мана шу дарахт бўлмаганида қумлар орасида беному нишон йўқ бўлиб кетаверардим. Энди дарахт экишга кеч, ях-

шиси уни эккан одамни топиб, уни сотиб оламан, гоки дарахт менинг номимга қолсин. Ана шунда паррандаю даррандалар мени дуо қиладиган бўлади. У шу ниятда йўлга тушибди. Алқисса, сўраб-суриштириб дарахт эккан одамни топибди. У қариб, мункиллаб қолган, чор-ночорликда кун кечираётган чол экан. Ҳалиги киши чолнинг кўнглини топиб, кўп совға-саломлар эвазига дарахтни ўзиники бўлганлиги ҳақида хат қилдирибди, дарахт ёнига қайтибди-да, хотиржам ёнбошлабди. Шу пайт қушлар хониш бошлашибди. Киши эътибор билан тингласа, улар тагин «дарахт экканга раҳмат, дарахт экканга раҳмат» дейишаётганмиш. Шунча югуриб-елгани зое кетганини билиб пешонасига бир урибди-да, ўрнидан туриб кетибди. Ва шу ерда улкан боғ яратишга киришибди. Ўша боғ ҳанузгача бор. Уни эл «Ҳайдарбоғ» деб атайди, — ҳикоясини тугатди чол.

Ўша куни мен чиноримни шундоққина ариқ бўйида қолдириб кетдим. Лекин юрагимда «бу бадқовоқ» чолга нисбатан илиқ меҳр уйғонганди. Орадан йиллар ўтди. Нокнинг нишонасини ейиш унга насиб қилмади. У ўша воқеадан йил ўтар-ўтмас оламдан ўтди. Кампирни эса аллақасерда яшайдиган ўғли кўчириб кетди.

Чолнинг вафотидан кейин назаримда қишлоғимиздан файз кўтарилгандай бўлди. Бизнинг бор-йўқлигимиз билан бировнинг иши бўлмай қолди. Дорихона атрофидаги олчаларнинг шоҳларини мевасини тераётиб синдириб кетишди. Айримлари қуриб, ўтинга айланди. Болалар боғчаси атрофидаги гулзорнинг аввалги таровати йўқолди. Ёғ тушса ялағудек турадиган автобус бекати энди ҳар хил қоғозлар, писта пўчоқларидан ивирсиб ётадиган бўлди. Жумавой чолни қарғаб юрадиган пистафуруш Рўзихоланинг ошиғи олчи, чунки ҳеч ким писта сотма, деб уни уришмай-

ди. Хулмас, қишлоқнинг қаерига қарама ўша «мағзава» чолни сўроқловчи овоз эшитилгандай бўлади. Қанийди, рўпарамдан у чиқиб қолса, қучоқлаб, бағримга босардим, озғин, қалтироқ қўлларини кўзимга суртардим, — ўйлайман ҳар гал автобусдан тушиб, унинг ҳовлиси томонга соғинч билан қарарканман. Бизни ўзига ром қилган боғ ҳам энди йўқ, ҳовлининг янги эгаси боғ ўрнига данғиллама иморат қуриб олган. Фақат ҳув ўша, иккаламиз эккан чинорга, у энди анча катта дарахтга айланган, қараб ширин энтиқдим. У менга ҳали оқ-қорани танимаган болалигимни, муомалага нўпоқ, бироқ қалби пок, содда боғбон чолни эслатди. Чинор қиёфасида уни кўргангай бўлдим. Шу чинорга, унинг шабадада енгил рақс тушаётган япроқларига қараб туриб, ўша «мижғов» чолнинг одамлар қалбида, табиат қўйнида нечоғлик катта ўрни бўлганлигини ҳис қилдим.

ДЕВОР

Адол холанинг чоли тўсатдан вафот этди. Инсоф билан айтганда, жудаям тўсатдан деб бўлмасди. Чунки чоли дўхтирга кетаётганда, доим кўкрак чўнтагида олиб юрадиган қопқоқли соатининг заңжирини шилдиратиб қўлига олди.

Девордаги лаган соатга қараб вақтни тўғрилаб, қулоғини буради. Кейин холага узатди:

— Ма, кампир, буни олиб қўй, келинларни безовта қилмайсан, намозга вақтида турғизади.

Тавба, Адол холани рафлат босмаса, сал хушёр тортмасмиди! Ахир чоли чўнтак соатини еру кўкка ишонмас, ундан бир зумга ҳам ажралмасди-ку! Адол хола бўлса...

— Нодирингга неча бор айтдим, деразага панжара ўрнат деб, — деди чоли деразадан катта йўлга қараб. — Ариқ яқин, кечаси сув ваҳимали шовуллайди. Тагин чўчиб юрма. Қодирнинг катта қизи сен билан ухласин. Анча хушёр қиз. Кечаси таҳорат-пахоратга чиқмоқчи бўлсанг эш-қўш бўлади.

— Вой-бў, дадажон, намунча, худди кампирингизни биров олиб қочиб кетадигандай, — деди чойнак кўтариб кириб қолган шаддод кенжа келин. — Ўтиринг, нонушта қилиб олишлар. Ҳозир ҳовлиқиб поччам келиб қоладилар. Чой ичишингизга қўядиларми, йўқми? — Келин гапни тугатмасдан дарвоза олдига «Нексия» келиб тўхтади. Ичидан катта ўғли билан куёви тушди.

— Айтмадимми, — келин меҳмонларни кутиб олиш учун эшикка юрди.

— Чол, от-бетишгиз оғрияптими, балки, ётишингиз шарт эмасдир.

Шу чоқ эшик очилиб, Адол холанинг гапи оғзида қолди.

— Ассалому алайкум, яхши ўтирибсизларми? Адажон, кўринишингиз зўр-у, қизингиз бўлса кечаси билан хавотирланиб, ухламай чиқди, — қайнотасини қучоқлади Каримжон.

— Дада, дўхтирлар билан гаплашдик, жой тайёр, ўн кунда отдай қиворамиз дейишди, — адасининг салқиган юзларини силаб деди Қодиржон.

— Дара берган Худо шифосини ҳам берсин, — дуо қилди Собиржон бува.

Болаларининг гапиданми ёки ташрифиданми чоли бирдан жонланиб кетди. Улар олиб келган олтиндай анжирларни иштаҳа билан еди. Қайнатма шўрвага нон тўғраб, терлаб-пишиб ичди.

— Қодирбой, шу онангни ҳам дўхтирга кўрсатсак-чи, — деди ҳазил оҳангда. Аммо ўзи кампирига жовдирабгина қараб қўйди.

— Ҳа, дадажон, ойимни ёлғиз қолдиришга кўнглингиз бўлмаяптими? Хавотирланманг, ёнингизга ҳар куни обориб тураман, — ўғлининг ўрнига куёви жавоб қилди.

— Барно, сиз дадамнинг кийимларини тайёрланг, — келинига буюрди Қодир.

— Ҳаммаси тайёр. Ойим биздан ҳам чаққонлар. Чойнак-пиёлаю соқол оладиган станоккача халтага солиб қўйганлар.

Келинининг шанғиллашидан Адол холанинг энсаси қотди. Аммо, тилини тийди. Дастурхонга фотиҳа қилиб, ўринларидан туришди. Болалари чиқиб кетгач, чоли костюмини кийганча камширига яқинлашиб шивирлади:

— Муяссар, юрагингни кенг қил, келинларнинг унча-мунча гапини эшитмай қўявер.

— Ҳа, қилғиликни қилиб қўйиб, энди эшитма дейишми, — чолини «чақиб» олди Адол хола. — Бу «ғилдирак»нинг гаплари жонимни тешворади, — чолига эрқаланибми, кўзига ёш олди. Кенжа келиннинг онаси Адол холага ёқмасди. Чолининг зўри билан, ўғлининг кўнглига қараб қуда бўлганди. Ҳозир ҳам чолининг ҳай-ҳайи билан чидаб келаётганди.

— Майли, онаси, сассиқ деб, бурнингни кесиб ташлолмайсан-ку. Муросаю мадора, — Собиржон бува хотинининг елкасига қоқди, — ўзимнинг эсли кампирим.

Адол хола чолини машинагача кузатиб чиқди. Чоли машинага ўтираётиб, унга бир бошқача термудди.

— Товоқда сенга уч-тўртта анжир қолдирдим. Евол. Кечқурун Қодирнинг қизини олиб ёт, — чолининг хайрлашаётиб айтган охирги гапи шу бўлди.

Улар кетишгач, Адол хола ҳовлисидаги ишком соясига қурилган катта бориб ўтирди. Узумлар фарқ пишган. «Чолим барака топкур жуда соҳибкорларда, — ўйлади ҳар бир боши кичикроқ челақдай ке-

ладиган тоифи, ҳусайниларга қараб. — Ўзиям эрта баҳордан тишмайди. Шафтолининг ҳиди ҳовлини тутибди. Куздан ўргулай. Ҳаммаёқда тўкин-сочинлик». У япроқлари қип-қизил рангга кириб, янаям чиройли бўлган ўрик дарахтларига, ҳосили кўп-лигидан эгилиб қолган анорларга қараб, жилмайди. Уларнинг ҳар бир шоҳида чолининг қадоқ кўллари кўргандай бўлди. Хаёли уни элик йил нарига олиб кетди...

Улар бир-бирларини тўнғич қизларининг оти билан чақиришарди.

— Муяссар, бизга уй қуришга жой беришди. Юр бориб кўриб келамиз, — деди колхозда ҳисобчи бўлиб ишлайдиган эри, туш пайтида ҳовлиқиб келиб.

Адолатлар бу қишлоққа яқинда кўчиб келишганди. Кўчиш ниятлари йўқ эди-ю, қайниси колхоз ҳосилоти билан ҳаққини талаб қилиб айтишиб қолибди. Ҳосилот сўккан экан, йигит киши эмасми, ори келиб, отдан тортиб тушириб, дўппослабди... У кечқурун мелиса билан келиб, тез кўчиб кетасанлар, бўлмаса қаматаман, деб дағдаға қилди. Кечаси қўшнилари Азимбой аканинг аравасига кўчларини ортиб дарёдан кечиб ўтишди, шу ерга, ижара уйга жойлашишди. Уй эгаси — Зулфи шешенинг эри урушдан қайтмаган, биттагина ўғли эса алақайси шаҳарда ўқишда экан.

— Ўй-бўй сартни қизи, сочинг бунча узун. Тамаратқандада (Тамара хоним демоқчи) бундай соч йўқ, сени Тамаратқан дейман, — Адолатнинг майда қилиб арилган сочларини силади Зулфи шеше. — Бу дунёда қимма мусофир болам, ҳеч хижолат бўлма. Сен ҳам она меҳрига тўймаган экансан, менинг ҳам қизим пуқ. Она-бола бўламиз, — деди кампир, бир куни чўқалоғини чўмилтириб бериш учун кириб. — Салвиниқ бўл. Топиш эрдан, тутиш хотиндан. Кўп емагани ҳам, чўп олдир, тош дарёда кўп, кичикроқ бўлса

ҳам ватан қил. Одамни бир уй бажаради, бир гўр. Боланга мен қараб тураман. Ош-овқатингни ҳам пишириш мендан. — Кампирнинг маслаҳати билан Собиржон раисдан уй қуриш учун жой сўради.

Участкага ажратилган жой бедапоянинг қоқ ўртасида қолиб кетган занг ер экан. Адолат билан қайниси уч кун дарё соҳилида тош тўплашди. Кеч-қурун аравага ортишди. Зулфи шеше ўн бешта, раис бува ўн бешта теракни тўсин учун беришди. Кузда икки уй, бир айвонни битириб, кўчиб келишди. Қайниси армияга кетди. Кейин-кейин бошқалар ҳам шу атрофга уй қуриб кўчиб келишди. Туппа-тузук маҳалла бўлди. Собиржон, қўлига қандай мевали дарахт кўчати илинса олиб келиб экаверарди. Ҳадемай ҳовлилари туппа-тузук боққа айланди. Тўғри, ҳозир улар дастлаб қурган уй ғарибгина бўлиб қолган. Унинг ёнидан дарвозанинг икки томонига иккита ўғлига мўлжаллаб тўрт хонадан данвиллама участка қилинган. Эҳ-е, бу уйларни қургунча эр-хотиннинг сочи оқарди. Қадди букилди. Лекин, Собиржон қозоқ шеше айтганидек удли-шудли чиқди. Ит тинса тинди, қуш тинса тинди, у тинмади. Бригадирман деб қараб ўтирмади. Ер экди, беш-ўнталаб мол қилди. Адолат ҳар куни 30—40 литр сутни пишириб, қатиқ ивитар, болалар уйғонгунча бозорда сотиб келарди. Миждозлари «қатиқчи хола» деб кутиб турарди. Адолат сутнинг қайморини олмай ивитарди-да. Кейин тўйлар қилишди. Қиз узатди, қўшкелин олди. Келинлари ҳам чизган чизигидан чиқмади.

— Ойи, тинчликми, боядан бери қараб турибман, сезмайсиз, — ўғли Қодирнинг овозидан хаёли бўлинди Адол холанинг.

— Ҳа, дарров қайтдинг, тинчликми ишқилиб, нега машқинг паст?

— Тинчлик. Лекин... — айтсамми, айтмасамми, деб иккиланди ўғли.

— Э, нега чайналасан. Нима бўлди, даданг соғми ишқилиб?

— Соғлар, лекин қизик бўлди. Касалхона дарвозасидан киришимиз билан дадам менга ўгири-либ, ўғлим, менга бу ер ёқмади, яхшиси дадамнинг ёнига кетаман дедилару қучоғимга беҳуш йиқилдилар. Жонлаштириш бўлимига кўтариб олиб кирдим. Дўхтирлар комага тушиб қолган, дейиш-япти.

— Нафас олаяптиларми ишқилиб? — ўрнидан саниб туриб Адол хола.

— Ҳа, худди ухлаётганга ўхшайдилар.

— Юр, мени олиб бор...

Чоли шу тахлит беш кун «ухлади». Акасининг касалхонадалигини эшитиб учинчи кун ҳовлиқиб айни синглиси кириб келди.

— Тинчликми, кеннойи, акам тушимга кирдилар, дадам раҳматли билан уй қурамиз дедилар, — деди кўзига ёш олиб.

Адол холанинг юраги шув этиб кетди. «Нафасингни ел учирсин», деб қўйди ичида. Аммо сир-бой бермади.

— Жиянларингиз навбатма-навбат қарашяпти. Тағариш йўқ. Ўзига келмаяпти. Ҳеч нима емаяпти. Ҳозир Қодиржон келсин бирга борамиз.

— Кеннойи, жон бор жойда, қазо бор. Сандингизни очиб кўрайлик, нима бор, нима йўқ. Та-вба, дўст-душманнинг олдида...

— Иккаламининг ўлимлигимиз ҳам тайёр, — хўр-ланди Адол хола.

— Кеннойи, тавба, акам бир ҳафта бурун қиш-моққа борганларида, ҳамма қўшниларикига бир-та-бир кириб чиқдилар. Ҳатто анави Йигитали бува-бур-у, сизга офиз солган, ўшаникига ҳам бордилар. Анча гаплашиб ўтириб келдилар. Менга-чи, — чай-налиброқ деди у. — Сен ҳеч ниманинг ташвишини қилмай, тўйингни ўтказавер, кам-кўсти бўлса кен-

нойингга айтавер, дедилар. Назаримда ўша куни акам ғалатироқ эди.

— Ҳа, энди етмиш ёшда одамзот бир-бирининг қадрига етадиган бўлиб қоларкан.

Шу суҳбатдан бир ҳафта ўтмай чоли оламдан ўтди. Тўйларига элик йил бўлган кун — 20 сентябрь куни! Адол хола кузни яхши кўрарди. Негаки сентябрь фарқ пишиқчилик пайти. Бу чоқларда қаңдай-дир хотиржамлик, ҳаловат сезарди у. Баҳор, ёз бўйи тўлиб-тошиб оққан сой ҳам алча сокин тортиб, сув тагидаги катта-катта балиқлар, сув ўтлари ҳам кўришиб қолади. Бир марта баҳорда қулоғидан сувга тушиб кетган тилла зирагини ҳам кузда тошиб олган. Шундоққина сув олғичнинг тагида ётган экан. Болаларининг тўйини ҳам сентябрда қилишган эди. Аммо, бу кун, бу куз дилига ўчмас армон солди. Элик йиллик қадрдон ёстиқдошини олиб кетди.

Одамзот ҳўл бўларкан. Тугаб юравер экан-у, ёниб кетмас экан. Аста-секин у ёлғизликка ҳам кўникди. Лекин чолининг ўрни ҳар қадамда сезилади, айниқса, болалари, келинларининг муомаласида. Чолининг қирқи ўтгач, бир-икки кун туриб кетинг, деб қизи олиб кетди. Бир ҳафтадан кейин келса, уйда ўзгариш катта. Нодир тандирни бузиб, фиштини ўчоқ ёнига териб қўйибди. Адол хола бу тандирда кунда-кун ора йигирма-ўттизта нон ёпиб, болаларига едирган. Нодиржон ойиси ёпиб берган кулчани сочиққа ўраб, кўчага югурар, ариқда оқи-зоқ қилиб ерди.

Адол хола дод деворай деди. Ёнига югуриб келган невараси Нозимага халтасини тутқазиб, ўзи тандирхонага ўтди. Оловдан қорайган, яримта-юримта фиштларни аста силади.

— Келдизми, ойижон. Кўрмайсизми ўғлиззи, алчадан буён ҳеч ким нон ёпмаса, нима қилади жойни банд қилиб деб, бузиб ташладилар, — хижолат бўлди келини.

— Бунинг ўрни унга нега керак бўлибди, нима қилмоқчи? — жаҳдан титради Адол хола. — Балки сизга аччиқ қилиб бузгандир. Хотин бўлиб нон ёп-масанглар, сигир соғмасанглар.

— Вой, нега менга гапирасиз. Турса тураверсин эди қурум босиб, икки қадам нарида новвойхона туриб нон ёпишимиз қолдими. Ўғлинигизга айтинг, қоп-қоп ун оберсин, — келинининг энсаси қотди.

«Ҳа, буниям тили чиқиб қолди. Чолим тириклинда бошидан рўмол, эгнидан лозим тушмасди. Дарров сочиниям кесишга улгурибди», — Адол хола ич-ичидан ранжиб уйига кириб кетди. Кечки овқатга ҳам чиқмади, бир пайт ўғли кирди.

— Ҳа, ойи, тинчликми, нега овқатга чиқмадингиз?

Адол хола индамади.

— Ойим тандирни бузганизга хафалар, — деди келин.

— Э, ўша эски тандирга бунча куйинармидилар. Менимча, чолларини соғинганлари учун кайфиятларини йўқдир. Тўғримми, жаннатим, тўғримми? Агар ростдан ҳам шунга хафа бўлган бўлсангиз, ҳозироқ яннисини қуриб ташлайман, — оёқларини қучди Нодир.

— У тандирда дадангнинг панжа излари бор эди. Ўси йўқ бола, қандоқ кўзинг қийди. Нега менданми, акангданми бир овиз сўрамадинг. Ё дадангдан ақли бўл қолдингми?!

— Онажон, ахир бу тандирда ўн йилдан буён нон оқимийсиз-ку, шунга очлик эълон қилиш шартми?

— Шу тандирдан нон еб катта бўлгансан.

— Биламан, лекин шунинг учун унга ҳайкал қўйишим керакми? Ўрнига ошхона қураман. Чет эл газ печкаларини ўрнатамиз. Келинингиз тутунда куймасдан бахмадай пон-патирларни ёшиб беради.

Адол хола қовоғини очмади. Эр-хотин жимгина чиқиб кетишди. Энди ҳаётида, рўзғорида ўзгаришлар кўп бўлишига ақли етгач, чолининг «юрагинг-

ни кенг қил», деган гапи эсига тушди-ю, кўзларини юмди... Эрта туриб электр човгумда таҳоратга сув иситди. Намозни ўқиб бўлгач, ўрнини йиғиб, уйини яхшилаб супуриб чиқди. Ўзига чой дамлаб, энди хонтахтага дастурхон ёзган ҳам эдики, салом бериб келини кирди.

— Ойи, биз ҳам сиз билан чой ичарканмиз. Ўғлингиз айтдилар. Ўзлари нонга чиқиб кетдилар, — деди у тахмондан кўрпача олиб хонтахта атрофига тўшаркан. Адол хола индамади. Хиёл ўтмай олтита иссиқ нон кўтариб Нодир кириб келди.

— Болаларни ҳам чақир, — деди хотинига.

— Жаннатим, ярашдикми, энди? — ойисини қучоқлади Нодир. — Ёки битта эски тандирни деб...

— Гап тандирдамас, — ўғлининг гапини бўлди Адол хола. — Отангнинг тупроғи совимасдаш ўзбилармон бўлганингга жаҳлим чиқади. Ўша тандирнинг сенга ҳеч оғирлиги йўқ эди. Дадангнинг кўзи эди у, — овози товланди кампирнинг.

— Хўп ойижон, иккинчи бундай қилмайман, — ялинди у, — Кечира қолинг.

— Бўпти, бу ёғига эҳтиёт бўл.

Онасининг бу гапидан кўнгли юмшаганини сезган ўғил, анча ўзига келди. Нонушта ҳазил-хузул билан ўтди.

— Менга қара, қайтишингда Мўмин чолдан носвой олиб кел, — буюрди Адол хола ишга отланган ўғлига.

— Худо билади, кечқурун қачон келишимни. Бугун Янгийўлга — филиалга бораман. Вақтим бўлмаса керак. Акамга айтақолинг, — деди у машинасининг калитини қўлида ўйнатиб.

— Ойи, шу носвойнинг нимаси яхши, чекмай қўяқолсангиз-чи, — деди келин қайнонасининг мунғайиб қолганини сезиб. — Анави Хосият қудахолам борку, бозордан носвой олиб чеккан экан, шундоқ оғзини ўйворибди. Икки ҳафта бўпти чекишни таш-

абди. — Келинининг бу гапи дард устига чиққон бўлди.

Раҳматли чоли элик йил унга нос ташиди. Ундан сўраб ҳам ўтирмасди, ҳар бозор саҳар туриб Қўйлиққа кетарди. Тушга қолмай, туршак, майиз, болаларга қурут, хўрозқанд, кампирига носвой олиб қайтарди. Умрида бир отим нос офзига олмаган одам Мўминбойнинг носи Қўйлиқнинг энг олди носи, деб мактаб ҳам қўярди. «Эримнинг топганини ўйнаб одам, ўғлимникини ўйлаб, дегани шу бўлса керак. Ўскилар билиб айтган», хаёлидан ўтди унинг.

Адол хола уйга сизмай қолди. Қўшниси Сарви уртовиникига чиқмоқчи бўлди. Қараса, ҳали соат эни ҳам бўлмапти. Эрталабдан бировникида нима бор, эри ўлиб, кўчада қопти, демайдими. Ростдан ҳам, чоли борида сираям эшик санаб юрмаган. Гоҳ уришиб, гоҳ ярашиб ўтираверарди. Чоли боғда ишлаб, ёнида шох-шабба йиққан киши бўлиб куйманарди. Жуда ишсиз қолишса, дарвозалари олдидаги курсига чиқиб ўтиришарди. У ёқдан Сарвиҳон, Араббой чиқишарди. Вақт ўтганини ҳам билишмасди. Ўтди даврон, кўчди карвон, шу ўй билан уйига қайтиб кирди. Токчадан қиш кунлари чоли ўқиб берадиган «Гўрўғли» китобини олди. «Ўлгунларича ҳам кўзойнаксиз ўқирдилар-а, ... раҳматли», кўнглидан ўтди унинг. Китобни очиб варақларкан, қулоғида чолининг ширали овози эшитилгандай бўлди-ю, китобни аста хонтахтага қўйди, кўрпачага чўқди. Кўзлари китоб саҳифаларига югурди...

— Ойи, мен кетяпман. Шаҳло келса, қозондаги овқатни иситсин. Бирга тушлик қилинглар.

Адол хола ясан-тусан қилиб олган келинига ҳайратланиб қаради:

— Қаёққа?

— Опамникига. Бугун гаплари экан. Бориб қарашворай. Ўғлингиздан сўрадим. Агар кечроқ қолсам, Шаҳло укасини боғчадан олиб келар.

— Сўраган бўлсангиз бўпти, салом деб қўйинг, — Адол хола яна китоб ўқишга тутиди. «Сўраган эмишлар. Авваллари ҳамма чолидан рухсат сўрарди. Ўғиллари ҳам оталарининг рухсатисиз хотишларини ҳеч қаёққа олиб боровмасди. Отаси ўлса, мен ҳам ўлибманми. Ақалли кўнглим учун ўғлим айтиб қўйса бўларди-ю... Юзингда кўзинг демай, «кетяпман» деди-я. Бир пулик қадрим қолмади шекилли... аламдан юзлари буришди Адол холанинг. Аксига олиб ҳавонинг тундлигини-чи, бутун оламини қора булут босиб олди. Шамолнинг хунук увиллашини-чи. Бунақада дарахтда хурмо қолмайди-ёв. Кеча айтгандим, анорни терволақолинлар, ёмғир ёкса ёрилиб кетади, деб. Ёки Нодирнинг хотинига айтсаммикин. Яшиқларга терса, ҳаммага тенг бўлиб бера қолардим. Яна ким билади, бу кетишда келиндан ҳам, ўғилдан ҳам ёруғлик чиқадиганга ўхшамайди».

— Адолхон, ҳов Адол пошша, — Сарви хола эшикни очиб уйга кириб келганда ҳам чақиритишда давом этарди.

— Келинг овсин, тинчликми, нега бақирасиз? — қўшнисининг ҳурмати учун ўрнидан туриб хўрсинди Адол хола.

— Бақирмаганда-чи, боядан бери чақираман, ҳеч зор ҳа, демайди. Ҳар доим ҳуда-беҳудага ҳуриб, ҳаммани чўчитадиган Қутоёқ итингиз ҳам кўринмайди. Ҳайҳотдай ҳовли ютаман дейди-я. Чолингизга қўшилиб, ҳовлингизнинг файзи ҳам кетдими, нима бало. Икки туп шафтолингиз қоқ ўртасидан иккига бўлиниб ётибди. Юрагим валати бўлиб кетди. Барака бир кишида бўлади, дейишганича бор шекилли.

— Ҳа, энди одам ўлиб кетяпти-ю, дарахтлар ҳам қарийди-да. Ўтинг, юқорига, — тўрга ишора қилди Адол хола. — Намунча дудингиз осмонга ўрламаса.

— Омин, бошимиз тошдан бўлсин, чолингизнинг қолган умрини ҳам сизга берган бўлсин, болаларин-

бизга инсоф берсин, – фотиҳа қилди Сарви хола.
– Яхшимисиз овсин, чолингизни соғинмай ўтирибсизми? У ёқда қизингиз, куёв, невараларингиз яхшими?

– Худога шукур, юрибмиз овсин. Соғинганда қўммиздан нима ҳам келарди?

– Тўрри, ўлганнинг жони кетади, ҳаш-паш дегунча бир йил ҳам ўтиб кетади. Навбати билан ҳаммамиз ҳам кетамиз. Одам ўлмай қоларкалми. Чолингиз-ку, бу дунёдан беқарз кетди. Бола-чақани ўйли-жойли қилди. Ёмон яшамади. Ана кеча Саёҳатнинг 35 яшар куёви ҳеч парсадан ҳеч парса йўқ, инфаркт бўлиб, машинасида ўлиб қопти. Учта боласи чирқиллаб қолди. Шунақалардан асрасин.

– Худо Садоқатхонга сабр берсин, ёмон бўпти, – ўзига фотиҳа тортди Адол хола. – Пешонада. Ўзингиз тузукмисиз, чолингиз яхшимилар?

– Э, яхшилиги бор бўлсин, кунда касал. Ҳали шўви, ҳали қўли оғрийди. Уқалайвериб тинкам қурийди. Бир инжиқ, бир қадам ёнидан жидирмайди. Сал мудраганди, қочиб чиқдим.

– Қаричиликда. Умри зах фермада ўтди, ўшарнинг таъсири бўлади-да. Ишқилиб, келинга ташнадингизми?

– Эрталабдан эр-хотин қаяққадир гум бўпти. Давосига бир килогина қўй гўшти олиб келса қайнашиб берарман дегандим, қорасиниям топмадим.

– Бирор ёққа бораман, дейишмаганмиди?

– Қизиқсиз-а, овсин, шулар бизга ҳисоб берадими, ҳаммаси ўзига хош, ўзига бек. У сизникилар, оғасидан берухсат бошини ҳам қашимаган. – Адол хола узатган чойни жаҳл билан хўплади Сарви хола. – Вой, мунча иссиқ, тилимни куйдирди-я, айтмайисизми, қайноқ деб, овсин. Айтгандай, ўзингизникилар қани, Барно кўринмайди?

– Опасиникига кетди.

– Ҳа, энди Худо берди деяверинг, ипини узибди да, булар ҳам.

Шу чоқ катта келини Нафиса кириб келди:

— Ойи, подвалдан икра оволай, томатимиз тутабди, овқат қилаётувдим, — деди улар билан сўрашгач.

— Ўзингизники йўқмиди? — ҳайрон бўлди Сарви хола.

— Банкаларни иккаласи ўртада ёнган, буларнинг подвали йўқ, — тушунтирди Адол хола.

— Овсинингизнинг тили тез, шериклик ошни ит ичмас деган гап бор, — жавради қўшни яна.

— Ҳеч нима қилмайди, ўзим айтиб қўяман, олаверинг.

Қайнонасидан рухсат олган Нафиса чиқиб кетди. Лекин бир банка икра учун нималар бўлишини билганида Адол хола икки дунёда ҳам розилик бермас эди. Кечки овқат пайтига етиб келган Барно ечиниб чиқди. Унинг авзойи бошқача эди.

— Ойи, подвалга ким тушди?

— Овсинингиз, помидори қолмабди, томатми, икрами олди.

— Ҳа, менинг йўғимни пойлаб турган эканда. Ўзим ёмону томатим яхши эканми, ҳозир унга кўрсатиб қўяман. Нега мендан сўрамай рухсат берасиз, — бобиллади у.

— Овзингизга қараб гапиринг. Нега энди мен сиздан розилик сўрашим керак. Ҳалитдан сеники меникига борманг, уят бўлади.

— Уят бўлмайди, помидорни акамникидан олиб келганман. Бир халта пиёзга олмаган ўшанда. Юзи шувутда. Йўғимда келган. Шаҳдо, бор чақир, опоқингни, — ҳайрон қараб турган қизини силтади у. — Ўлармидинг, ойим йўқ, уйга кирманг десанг, — бу муомала Адол холанинг юзига бир тарсаки туширгандай бўлди.

— Агар бир нарса десангиз, эрингизга айтаман.

— Нодир акам ўзлари айтган. Нинангни ҳам берма, деб. Муллакам анунда уч литр бензинга олмап-

ги. Ҳаммасига шу писмиқ келинингиз айбдор. Муллакамни ҳам йўлдан урган. Бир кунда бир марта, яхши ўтирибсизми, деб чиқмайди-ю, яна шунинг ёниши оласиз. — Барно зинфилаб уйига кириб кетди.

— Хайрият, тинчиди, — ўйлади Адол хола, аммо юрагида қаттиқ оғриқ турди. Энди каравотга бориб ўтирилгани ҳамки, нимадир қарс этди. Лекин туришига ҳоли бўлмади. «Шамолдир», — деб ўйлади. Қасир-қусур эса авжига чиқди. Адол хола хавотирли ҳолатда бир амаллаб ўрнидан турди. Эшикни очди.

Ойнали айвоннинг иккита деразаси очиқ. Барно подвалдан олиб чиқиб қўйган банка-банка консерваларни ҳовлига улоқтирарди. Адол хола югуриб айвонга чиқди.

— Ҳой, келин, увол-ку, ҳеч бўлмаса меҳнатингизга ачининг.

— Ўша паст егандан кўра, ит-мушуклар есин, — Барно олдига териб қўйилган яна бир банкани қўлидан олди...

Адол холанинг юраги шундай санчиб оғридики. Аммо у бир сўз демай эшикни ёпди. Қоронғи тушди. Невараси икки марта овқатга чақирди. Аммо кўзини очмай ётаверди. У бундан буён нима қилишини, қандай яшашни ўйларди. Дардимни қизимга айтсам, унинг ҳам юраги сиқилади. Уйимдан кўчиб кетсам, ўғилларимнинг шаънига ёмон. Оғирликни бўйшимга олиб яшайверай десам, иложини қилолмасам. Келинларнинг қилиқларини бир-бир ўғилларимга айтсам, оиласининг тинчи бузилади. Нега толимдан қолдим-а. Олдига тушиб кетаверсам, бу кўргуликлар бўлмасмиди. Яхшиси, кетаман. Бу ердан бошимни олиб кетаман. Яхши ит ўлигини кўрсатмас, деганлар. Тиригимни ҳам, ўлигимни ҳам кўрмасин, шулар. У ўрнидан турди. Эгнига қизи олиб берган ангор кўйлагини, нимчасини кийди. Чоли оқкаласи Қўйликдан бориб олган каттакон юнг рў-

молини бошига ташлади. Оёғига кўёви совға қилган паролон махсини кийди. Носвой шишасини носга тўлдирди. Бир-икки кўйлак-халатини рўмолга ўраб халтага солди. Кейин аста эшик ёнига келиб ташқарига қулоқ солди. Жим-жит. Ҳамма ичкари уйда, телевизор кўришяпти шекилли. Хола енгил нафас олди. Ташқарига чиқди. Чоли қуриб кетган деворни бирпас силаб турди. Кейин осмонга қаради. Шарқ тарафдан қора булут бостириб келар, совуқ шамол суяқни зирқиратарди.

— Мендан ўтган бўлса кечиринг, дадаси, — пичирлади униинг лаблари. Хорфингина юриб бораркан, қаттиқ шамол дарвозанинг иккала тавақасини ҳам очиб юборди. Ичкаридан чиққан кекса ит — Қут-оёқ жимгина унга эргашди.

АНОР ПАРИ

Эҳ, йиллар, йиллар...

Мана Салимжон ўғлим ҳам бўйи чўзилиб, дадасига той олиб беринг, деб хархаша қилиб турибди. Анҳорга чўмилтиргани олиб бораман, худди Алпомишдек отим билан дўст тутинаман, дейди-ей! Дадасининг отдан қўрқасан-ку ўғлим, тойчоқни нима қиласан, деган эътирозига Салимжон парво ҳам қилмайди.

— Расулнинг тойчовига мингашиб, дадасига овқат ташлашиб келдик, тойчоқнинг ёллари шамолда шунақаям чиройли ҳилпирадики...

Ўғлим бир зум ширин хаёлларга берилгандек бўлди.

Мен эса болалигимни ёдга олдим. Салимжон... Тойчоқ...

Бу воқеа дадам пешонасида оппоқ қашқаси бор саман той етаклаб келганларидан бошланди.

Хуллас, дадам тойнинг юганини акамга тутқаздилар:

— Салимжон, ўғлим, «суннат» тўйингда қўлимиз кааталик қилиб сенга той миндиrolмагандик. Худога шукр, муродимга етдим. Мана шуни яхшилаб парвариш қил, катта бўлса яхши улоқчи от бўлади. Кўпқариларнинг олди чавандози бўлсанг ажабмас, — дедилар.

Тезда акам от билан дўстлашиб олдилар. Унга қаддирғоч деб ном танладилар. Отни моҳр билан парваришладилар. Қаддирғоч эгасини жуда яхши таниб олганди. Узоқдан акамнинг қораси кўриниши биланоқ, олд оёқларини кўтариб, кишнаб юборарди.

Акам ҳарбий хизматга жўнайдиغان кунлари отганиниб қишлоғимизни айланиб чиқдилар. Кетаётганларида менга:

— Синглим, дадамнинг қўллари тегмай қолган дамларда Қаддирғочга ўзинг кўз-қулоқ бўл. Эсингда бўлсин, у озодаликни, ғамхўрликни ёқтиради, — дедилар.

Кейин Қаддирғочнинг пешонасини, бўйинини силаб қўйдилар. От ҳам тўё чавандоз билан сўнги марта кўришаётганини сезгандай кўзларидан юмюм ёш тўкарди...

— Карима қизим. Уч кундан буён даладан ортиб сайисхонани тозалашга қўлим тегмаганди. Барака топ, эрталаб кириб кўнглим ёришди. Худди акам бордагидай саришта бўлибди, — деб қолдилар дадам дастурхон устида тўсатдан.

— Қиз болага сайисхонада нима бор, — койиб бердилар бувим, — отнинг деви бўлади-я, тавин зиёниёни тегиб юрмасин.

— Дадам кесатяптилар, акамнинг илтимосини ёдимга солиб қўймоқчилар, — дедим мен. — Сайис-

хонага кирганим йўқ, ахир бир ҳафтадан буён да-
лада пахта теряпмиз-ку!

— Рост гапиряпман қизим, сен тозаламаган бўл-
санг, ойингми, укангми қараб қўйгандир-да, — не-
гадир бўшашибгина дедилар дадам.

— Қизик, икки сафардан буён сайисхона эши-
гини очишим билан кимдир шипиллаб чиқиб кет-
гандай бўлади. От тезаклари эса супирилиб, тўплаб
қўйилади. Қаддирғочнинг ўзи ҳам худди чўмилтир-
гандай озода, ёллари ялтирайди-я.

— Умрини бергур Салимжонинг ўргатганда то-
заликка. Жонивор жуда юввош, покиза, — суҳбат-
га аралашдилар бувим.

— Сайисхонаними, Нозимингиз тозалаб қўйган-
дир, кеча ишга кетаётиб, тайинлагандим, — дедилар
чойнак кўтариб кириб келган онам. — Бугун тоза
бўлмаса керак ҳар ҳолда, бориб қара-чи?! — менга
юзландилар ойим.

Еяётган нонимни қўлимда ушлаганча чопқиллаб
Қаддирғочнинг ёнига бордим. Ажабо, ҳаммаёқ са-
ранжом-саришта. Бироқ, от негадир безовта, орқа
оёғини кўтариб-кўтариб қўярди. Юрагим шувил-
лаб кетди. Гўё кўринмас одам мени таъқиб қилаёт-
гандай эди.

Қайтиб келсам, дадам кўчага чиқиб кетган экан-
лар. Бувимнинг ваҳима қилишларидан қўрқиб, у
кишига индамай қўя қолдим. Шу куни кечаси оти-
миз йўқолиб қолди. Қидирмаган жойимиз қолмади.
Буни қарангки, топга яқин дарвоза ўзидан-ўзи очи-
либ, оппоқ кўпикка ботган Қаддирғоч оёғини зўрға
судраб кириб келди.

— Ё қудратингдан, бунинг кўзидаги оловничи! —
ёқалари ичига туфладилар бувим.

— Бир балоси бор-ов, ҳадеб ёнига бораверманг-
лар, яхшилаб совисин.

Дадам чурқ этмасдан отни етакладилару сайис-
хонага олиб кириб устидан қулф уриб қўйдилар.

Мактабда қандай ўқиганимни билмайман, хаёлим Қалдирғочда. Қизик, у қаерларда бўлдийкин, яна қанақа қилиб уйимизни топиб келдийкин?.. Ана шу сўнгсиз хаёллар гирдобида қоқ тушда уйга кириб келдим. Дарвозани куч билан очиб, ҳовлига отилдим. Кирдим у ҳайратдан қотиб қолдим. Санисхонамиздан қўлида сушурги ушлаган ошпоқ кўйлакли бир қиз чиқиб келди-да, тўғри сайисхона рўпарасидаги шифил ҳосилдан букилиб ётган апорга қараб юрди. Хаёлимда ҳозир шундоққина кўллари чўзади-ю, биз анчадан буён атайлаб узмаган апорларимизни териб оладигандай эди.

— Ҳой, қиз, апорларга тегма, акам ҳарбийдан қайтсалар, ўзлари узиб оладилар, — деб бақирворганимни сезмай қолдим.

Бирдан ҳовлини тўлдириб қаҳқаҳа янгради, мен ваҳд билан қиз томонга югурдим. Бироқ... қиз волиб бўлганди, апор дарахтига егишим билан шундай оёқларим остидан бир чинни каптар парр этиб осмонга кўтарибди. Қиз эса йўқ... Худди эртақдайндай ерга кирдим, осмонга чиқдим билмадим. Вақатгина серҳосил апор шохлари галати силкиниб турарди, холос.

Югуриб Қалдирғочнинг ёнига бордим. Ахир эршлаб отам кўзимнинг олдида эшикка каттақон қулф олиб кетгандилар. Эшик очиқ! Қулф эшикнинг бир тобақасида осилиб турибди. Қалдирғочнинг чиройи, узун думи эса худди қизларнинг сочидек қилиб туриб қўйилибди.

— Буви, буви дейман, — бақирдим овозим борича.

— Ҳа, нима, бир ерга ўт тушдим мунча бақирасан?

Овозим ваҳимали чиққан шекилли, онам ҳам, бушим ҳам ялангоёқ югуриб ёнимга келишди.

— Қиз, бегона қиз юрганди, ҳозир шу ердайдди, — қолдим негадир жуда ҳорғин товушда.

— Вой ўлмасам, бунинг рангини, югуринг келин, келтиринг, — бувимнинг овозлари узоқ-узоқдан шунитилди...

Кўзимни очганимда каравотда ётардим. Тепамда бувим, уй тўрида эса маҳалламизнинг домласи — Абдулла қори дадам билан гаплашиб ўтиришибди.

— Яратганга шукр, кўзини очди, — дедилар бувим уларга юзланиб, кейин пешонамни силадилар, — тузукмисан, болам, юрагимни ёрдинг-ку?!

Бувимнинг айтишларича, икки кун иситмада алаҳсираб, тоза уларни кўрқитибман. Абдулла қори кечадан бери менга дам солаётган эканлар.

— Қизим, нимадан чўчидингиз, нима бўлди, — деди қори домла томиримни ушлаб.

Мен гапирмоқчи бўлдим тилим қуриб, оғзимга сизмай қолгандай ҳеч нарса дедим.

— Қизим, мен сизни тўрт марта ўқидим, яна уч марта ўқиганимдан кейин сизни чўчитган нарса ё менинг, ё сизнинг хобингизда аён бўлади. Мабодо, сезсангиз менга айтасиз, — дедилар.

Орадан икки кун ўтиб домла қироат билан ўқишни бошлаганларида... ҳув ўша чинни каптар шундоқ тепамдаги деразага келиб қўнгандай бўлди.

— Ана келди, ўша оқ каптар, — ўрнимдан туриб кетдим.

— Яхши, яхши ётинг қизим, — домла бувимга имо қилдилар. Бувим калима қайтарганларича елкамдан босиб жойимга ётқиздилар. Домла ўқишни тугатгандан кейин қарасам, каптар жойида йўқ.

Мен эса ўзимни жуда бардам сезардим. Шундан сўнг домлага ўша куни анор ёнида кўрганим — сургини кўтарган қиз, ҳалиги каптар воқеасини айтиб бердим.

— Шундоқ, шундоқ отнинг парилари ҳазиллашган экан-да, сиз билан. Биласизми, янга, — бувимга юзланди домла, парилар отга ишқибоз бўлишади. Отнинг ёллариини, думини тараб, ўйнашни хуш кўришади. Буни қарангки, отхонангиз билан анор дарахти ёнма-ён экан. Худо шифо берсин. Набирангизни қирқ кун дам солиб ўқишим керак кўринади.

Домла «чилёсин»ни тутатгандан кейин анча ўзимга келдим. Ўрнимдан туриб юрадиган бўлдим. Бу орада Қалдирғоч икки марта арқонни узиб қочибди. Яна саҳар мардонда ҳориб-чарчаб қайтиб келаверибди.

— Отимизга дев-парилар айланишиб қолди. Озиб кетяпти. Бозорга олиб чиқаман. Салим келгунча бошқасини олармиз, — дедилар дадам.

Буни қарангки, отни сотганимиздан кейин кўп ўтмай анор дарахтимиз ҳосил-посили билан қуриб қолди.

Салим акам афғон урушидан қайтиб келмади-лар. Дадамнинг дилида бир армон қотиб қолган.

— Эҳтимол, Қалдирғочни асраганимизда Салим армон қайтармиди?

Дадамнинг олдида эса мен хижолат торгаман: сари воқеасини айтмаслигим керак эди...

— Ойи, ойи, дейди ўғлим хаёлимни бўлиб, — дадам той олиб берсалар, отини Қалдирғоч кўяман, қалдирғочдай учқур бўлади. Мана кўрасиз.

Мен ҳеч нарса демай ўғлим, Салимжонимни бағримга босиб, пешонасини силайман.

ЁЛҒИЗНИНГ ЁРИ

Тошкент ҳокими Юнусхон ўз саройида қизи Қутлуф Нигорхоним билан суҳбатлашиб ўтирибди.

— Отажон, Оллоҳдан сўраб-сўраб олғон, суйиб-суйиб катта қилғон набирангиз Бобур Мирзонинг бугунги кунда руҳияти жуда паст. Самарқандни Шайбонийхонга топширғони, эгачиси Хонзодабегимдан айро тушғони, иниси Жаҳонгир Мирзонинг хиёлати набирангизни чексиз қайғуга ботирмиш. Энди ёлғиз умиди Сиздан. Лозим топиб унга бирор туман ёки музофотни ажратурсиз деган умидда эр-

дим... — отасига илтижоли термудди Қутлуф Нигорхоним.

Юнусхон сукутга толди. Унинг бу сукутидан саросималанган Қутлуф Нигорхоним учун лаҳзалар йиллардек узун туюлди. Ниҳоят, хон тилга кирди:

— Тушунамен, қизим. Юрагида тожу тахт ишқи ёнган, бор вужуди ила сипоҳий бўлган эр кишига бу қайғуларни кўтармоқ беҳад оғир. Бироқ, тақдир илоҳийга чора йўқ. Ўн-ўн беш кун ҳузуримизда бўлиб турсин. Биз раият билан кенгашурмиз. Эҳтимолки, Ўратепа беклигини Мирзога ажратурмиз...

Бобур Мирзонинг назарида, хон додасининг бу жавоби ўзини таҳқирлаш бўлиб туюлди. Энди унинг саройда бир дақиқа ҳам қолмоққа хоҳиши йўқ эди. У икки юзга яқин содиқ навкарларини олиб Фаркатга — устози Ҳазрати Хожагон Хожа билан дийдорлашмоққа, аниқроғи — кенгашмоққа жазм қилди. Чунки Бобур учун хон додаси саройида бирор бир яқин сирдош қолмаганди. У кўнглидан кечаётган ўйларни онасига ҳам айтишга истиҳола қилар, онам бу сирни эгачиларига сездириб қўймоғи мумкин, деган андишада эди.

Фаркатнинг гўзал табиати ҳам Бобур Мирзо қалбидаги изтироб оловини бир оз бўлса-да пасайтира олмади. У юрагини исканжага олаётган ўйлардан чалғиш учун бир зум навкарлар қураётган чодирларга қараб турди-да, кейин қирғовидан тошиб оқаётган сой томон тушиб кетди. Афсус, осмонда сузиб юрган эски увадани эслатувчи қора булутлар, лойқа сув Бобурни баттар дилгир қилди. У ўрнидан турди, порози қиёфада осмонга қаради. Юзига тушган муздек томчидан сесканиб йўлга тушди. У тезроқ устози ҳузурига етиб бориш умидида эди. Дилида эса шундай мисралар чарх урарди:

Кўнгли тилаган муродиға етса киши,
Ё барча муродларни тарк этса киши.

Ҳар икки иш муяссар ўлмаса оламда
Бошини олиб бир сориға кетса киши.

Кетмоқ... у кўнглига келган бу фикрдан ўйланиб қолди. Она юртингдан, дўсту биродарларингдан олисда, гурбатда яшаш, осонми экан. Бироқ ўз юртингга сени сифдирмасалар-чи? Эҳтимолки, ўша юртларда толе менга кулиб боқар... Ноумид шайтон.

Ҳазрати Хожагон Хожа шу ерда истиқомат қиладирган синглисининг хонадонида тўхтаган эди. Бобур эрта билан унга келиши ҳақида киши орқали хабар бердирган эди. Кутилган меҳмонининг кўча ошиқдан ўтганини кўрган Хожа Бобур истиқболга ошиқди. У билан кучоқлашиб кўришди.

— Фаркат хўп гўзал жой, аммо бугунги об-ҳавонинг хитлиғи боис, у дилингизни ранжитган кўрилади. Ҳа, дунёнинг ишлари фалат. Кеч кузақда момақалди роқ била ёмғир ёғиши... Амирзодам, ёмғирда двифон кўринасиз. Устингиздаги бўркни ечинг. Иним Турдиали, бўркни оловга яқинроқ жойга илинг. Амирзодамга эса ажратиб қўйғонимиз хитойи атлас тўнни келтиринг.

Турдиали енгил таъзим қилиб бўркни олди-да, гуриллаб ёнаётган оловга яқин тарафдаги девор қозибига илди. Сўнг аста юриб ичкарига кириб кетди. Кўн ўтмай, мовий ранг атлас тўн келтириб Хожага тутди. Хожа чиройли табассум билан келиб тўнни Бобур Мирзонинг елкасига ташлади. Бобур унга миннатдор нигоҳлари ила қуллуқ қилди.

— Амирзодам, болишга ёнбошланг, — иссиқ чой узатаётган Хожанинг овози алланечук товланди. — Нечук бунча паришонсиз?

— Чарчадим, Ҳазрат. Кўнглим бошқалардек тинч яшамакни, илм истаб олам кезмакни тилайдур, — Бобур Мирзо хона ўртасидаги манқалга кафтларини тутди.

– Тушунамен. Аммо сизнинг бундай қилмакка ҳаққингиз йўқ. Ёлғиз ўзингизни ўйлай олмайдурсиз. Сизга ишонган, сизнинг сиймонгизда ўз истиқболини кўриб, этагингиздан маҳкам тутган навқарларингиз учун масъулдирсиз. Бундан ташқари, сиз теурийсиз. Борди-ю, илм олмоққа жазм қилганингизда ҳам бир қўлингизда қалам тутганингиз ҳолда иккинчи қўлингизда қилич бўлмоғи шарт.

– Қандай маслаҳат берурсиз? Ота юртим Андижон, Фарғона музофоти кичик хон ҳазратлари илқига ўтди. Хон додам ваъда қилғон Ўратена дарбозалари ҳам мен учун ёпилди. Хон додам менинг бор экашлигимни унутди гўё, – у гуриллаб ёнаётган гулхашга тикилиб туриб, ўқиди:

Ёд этмас эмиш кишини меҳнатда киши
Шод этмас эмиш кўнгулни ғурбатда киши.
Кўнгулум бу варибликда шод ўлмади оҳ,
Ғурбатда севунмас эмиш, албатта киши.

– Оре, рост амирзодам, жуда топиб айтибсиз. Бироқ, эр кишига Оллоҳ таоло уч марта омад берар эмиш. Ажаб эрмаски, ул ғурбатда сизга омад ёр бўлса. Ахир Сиз валийлар қўллағон пок зотсиз. Бу қадар тушқунлик сиздек эр кишига ярашмас. Ҳозир, ётиб ором олинг. Бомдод намозини ўқиғоч яна кенгашурмиз, – Бобурга чексиз меҳр ва ишонч билан тикилди Ҳазрат.

Бу нигоҳлардан мўйлаблари сабза уриб, йигитлик ҳуснидан хўп кўркам бўлган Бобур Мирзо чеҳрасига табассум ёйилди. Иложи бўлса, Ҳазрат кўксига бош қўйиб, отасига эркалангандек эркалангиси келди.

Лекин бундай қилишга унинг мавқеи йўл қўймасди. У миннатдорчилик билдириб, ўрнидан турди. Аллақачон тўшаб қўйилган ўринга кириб ётди. Вужудида анчадан буён сезмаган бир енгиллик ҳис қилиб, хотиржам уйқуга кетди...

Бобур Мирзо дарё ёқасидаги қамишзорга тикилиб тураркан, тўсатдан қамишлар қаттиқ тебраниб, қамишлар орасидан от етаклаган отаси Умаршайх чиқиб келди. Бобур қувониб, падари бузруквори истиқболга ошиқди. У қучоқ очиб бораркан, отаси жилмайганча орқага ишора қилди. Бобур нима гапчилигини тушунмай от устидаги чавапдозга қаради. У сипоҳий кийимидаги бу зотни таниди. Таниди-ю, вужудида қўзғалган ҳаяжондан қалтираб, ниқилиб кетай деди. Хайрият, отаси чап қўли билан бўлса-да, уни ушлаб қолди. Ўнг қўлида эса ҳамон отнинг жиловини тутиб тураркан:

— Бобожон, бу меннинг фарзанди аржумандим — Заҳириддин Бобур бўлади, — деди Умаршайх. — Ўғлим, бу киши бобокалонимиз Амир Темур ҳазратлари бўладилар, — таништиришда давом этди отаси.

— Ассалому алайкум бобожон. Ассалому алайкум отажон, — Бобур Мирзо бобосининг ўнг қўлини олиб аста ўпди, кейин кўзларига суртди. Амир Темур аварасининг зийраклигидан мамнун бўлди чоғи чехрасида нур балқиб жилмайди. Умаршайх от жиловини ўғлига тутқазди. Улар бир дақиқа сўзсиз юриб бордилар.

— Зурёдингизга жуда улур исм берғон экансиз Мирзо. Зеро, ҳар бир темурзода шердек довюрак бўлмоғи лозимдур, — сукупатни бузиб гап бошлади Амир Темур ҳазратлари.

— Ҳа, Амирим, ўғлимиздан умидимиз жуда катта эрди, — деди Умаршайх хиёл паришон.

— Ҳар бир ота фарзандига умид билан боқади. Унда ўз истиқболини кўради, аммо... Амир Темур овозида ҳам шикасталик мавжуд эди.

— Отажон, бобожон, мен истаган эрдим. Мен худди сиздек бўлмоқни орзулағон эрдим. Бироқ, отам вафотидан сўнг, ёлғиз қолдим. Мени қўлламадилар, менга хиёнат қилдилар. Мана, икки ҳафтадурки фикрларимни бир ерга жамлай олмай, шу

тоғу тошлар орасида овора-ю сарсонмен. Бир ёнларга бошимни олиб кетмоқ ниятидамен.

— Орзуға эришмоқ учун ҳаракат қилмоқ керак, бўтам, — унга меҳр билан тикилди Амир Темур. Ота она ўлмоқ мерос, эркак ота бўлади. Лекин ҳар бир ота устоз бўлолмайди. Сиз, устозингиз ўтиг-маслаҳатлариға суянинг. Ёлғизнинг ёри Оллоҳ. У мардларни, жасур, адолатпешаларни ҳамиша қўллаган. Сиз ҳар қандай ҳолатда ҳам ақл билан иш тутинг. Мовароуннаҳрда омад сиздан юз ўтирган бўлса Хуросон сари боринг. Ўзингизга ҳамкор, дўст топинг.

— Ҳамкор ахтардим. Султон Ҳусайн Бойқаро билан иттифоқ тузиш ниятида эрдим. Бироқ, ул зот...

— Ҳаммасини биламен. Менинг буюк салтанатим ана шу темурзодаларнинг ноаҳилликлари боис инқирозга юз тутмоқда. Қаердаки адоват, кин бор эркан, у салтанат вайрон бўлиши шубҳасиз. Иллоҳ, бизнинг Сиздан умидимиз катта. Иншааллоҳ, Сиз биз асос солган адолат биносини қайта тиклағайдурсиз. Бу йўлда сизга пирларимиз мададкор бўлғайлар. Мана бу Исфахон қиличимизни ҳамда мана бу арғувонимизни биз сизга атадик. — Амир Темур шундай деб оёғини тилла узангига қўйди. Кейин ўнг қўли билан Умаршайх елкасидан оҳиста тутиб, енгил сакраб отдан тушди.

Сўнг Бобур Мирзони бағрига қаттиқ босди.

— Ана энди бедов сизники, менинг амирзодам, буйруқ беринг.

Бобур нима дейишни, нима қилишни билмай қўлини кўксига қўйиб, жилмайиб турган отасига қаради. Отасидан розилик олгач, отга яқинлашди. Темур бобоси мадади билан отга минди. Ёнига бобоси берган қилични осди. Кейин от устида туриб уларга қуллуқ қилди.

— Олингу олдирманг, энди қиблага қараб от қўйинг, ҳадемай тонг отади, — қўлларини дуога очди бобо. Бобур отни шамолдек елдириб кетди.

... Бобур Мирзо кўзини очди. Кўрган тушини
ахлаб, юраги ҳаприқди. Шу чоғ одамларни бомдо-
ди чорлаб азон янгради...

— Кетамиз, олис юртларга, бобом айтган ўлка-
ларга кетамиз, — пичирлади унинг лаблари. Таш-
қарида эса ёмғир тинган, булутлар тарқаб, оппоқ
тоғга отиб келмоқдайди.

ХИЁНАТ

Авжи саратон қуёшининг олов тили пуркаётган
эрорат ҳавода жимирлаб шуңдоққина кўзга таш-
қонади. Қилт этган шабада йўқ. Иссиқдан қочиб
ошлар ҳам аллақаерларга яширинган шекилли,
ларқ этган товуш эшитилмайди. Имтиҳонга тайёр-
ланаётган Саида иссиқдан юраги ҳаприқдими ёки
арталабдан буён китобга тикилавериб чарчадими,
сини жуда ёмон сизди. Қандай қилиб кўчага оти-
либ чиққанини билмайди. Оппоқ юзларида, жин-
гиллак сочлари тушиб турган торгина пешонасию
асма қўйилган ингичка узун қошларида ҳам реза-
реза тер маржонлари. У кўксини тўлдириб чуқур
нафас олди. Ўйлаб ўтирмай сувга, ёқимли жилди-
лаб оқаётган бетон ариқчага тушди, юз-бўйнини
муздай сувда шалоплатиб ювди, анча енгил тортди.
Ишком ёнидаги қатор экилган райҳонларга ҳову-
нида сув олиб сепди. Атрофни бир зумда райҳон-
нинг ёқимли ҳиди тутди.

— Бўлди-е, чиқ сувдан, кап-катта қиз, терлаб ту-
риб муздай сувга тушганинг нимаси? — койиб бер-
ди, уни излабми ёки иш биланми кўчага чиққан
ойиси.

— Ойижон, сув муздаймас, илиққина, ишонмасангиз тушиб кўринг, маза қиласиз.

— Ҳозир маза туюляпти, кечқурун томоғинг ёки оёғинг оғрисин, кейин биласан қанақа мазалигини.

— Нима мен кампирманми, оёғим оғрийди, — Саида ёқимли жилмайиб, сув кечишда давом этди.

— Ойижон, мен ҳам Гулилар билан дарёга борай, росаям чўмилгим келяпти. Ҳам миям бир оз дам оларди. Ўқийвериб чарчаб кетдим, ахир.

— Икки кундан кейин имтиҳон бўлса-ю, бу қиз миясига дам берармиш. Аввал имтиҳонни топириб, ўқишга кириб ол, кейин менга деса, «Орол»га бориб чўмил.

— Вой-бў, имтиҳоннинг жавоби чиққунча куз бўлади-ю, — лабларини бурди Саида.

— Бўлди, кўп эркаланма, усталар қараяпти, чиқ сувдан, — кўшниси Ҳаким аканинг кўчасига панжара қураётган йигитларга ишора қилди Салима опоқи, — Дадангинг феълени биласан-ку, уйга кирақол.

Саида сувдан чиқди, резинка шиппагини оёғидан олиб сувда чаяркан, кўзи ўзига қараб турган йигитнинг кўзига тушиб ғалати бўлиб кетди. Чиройли йигит экан, ўйлади ичида. Кейин йигитга яна қараси келаётганини сезиб, кўрқиб кетди. «Адам билиб қолсалар...» у ирғиб ўрнидан турди, оёғини ариқчада чайиб, шиппагини кийгач, райҳон шохидан синдириб олдию ҳидлаганича ойиси очиқ қолдирган дарвозадан югуриб ичкарига кирди. Аста дарвозани ёпаркан, уста йигит ҳамон шу томонга қараб турганини кўрди...

...У имтиҳонни топириб келса, ҳовлидаги каравотда нотаниш иккита хотин ойиси билан гаплашиб ўтирибди. Саида астагина уларга салом берди, хонасига ошиқди. Ортидан кириб келган синглиси имтиҳонни ҳам сўрамасдан, жилмайиб пичирлади:

— Совчилар!

Саиданинг юраги шифиллаб кетди. Ҳам суюнди, ҳам жаҳди чиқди. Суюнганига сабаб, ойиси Меҳрибоннинг қизи Сарвинозга кетма-кет яхши жойлардан совчилар келаётган экан, деб ҳавас қиларди. Жаҳди чиққани эса, эндигина мактабни битирди, ҳали ёш бола-ку демасдан, дарров совчи чиқа қолгани бўлди. «Кимдан экан, синфдоши Ойбек, нуқул сени кеннойи қиламан, акам Отабекка жуда моссан. Юзингдаги холинг ҳам, узун сочларинг ҳам худди Кумушбибига ўхшайди, акам иккалангиз жуда мос келасизлар, дерди, ўшалармикин, Ойбекнинг ойисини танийман-ку, улар эмас. Балки, тунов куни ҳалима хола айтган милиционер йигитдандир. Қизик, ўғли чиройлимикин, — орзининг таноби қочиб қилмайди у, кейин бирдан жиддийлашди. — Уят Саида, сенга уят. Ҳалитдан йигитлар ҳақида ўйлашсанми, аввал ўқийман, шифокор бўламан, кейин кўй ҳақида ўйлайман, деб ўртоқларингга мақтангандинг-ку». У энди гапиришга оғиз жуфтлаганди, ойиси чақириб қолди.

— Саида, — қизнинг хаёллари тўзғиди, — кираверайми, — ойиси сўрашга сўради-ю, жавобини ҳам кутмай, кириб келди. — Топширдингми, қийналмадингми?

Синглиси бир ойисига, бир опасига қараб, индамай чиқиб кетди.

— Химиядан жуда қийин саволлар тушди, айримларини дарсда ўтмаганмиз ҳам...

— Сенга, биофакка топшир дегандим, ТошМИга кираман, деб туриб олдинг. Энди пешонангдан кўрасан.

— Майли. Бу йил киролмасам, бир йил яхшилаб гайёрланаман, лекин албатта лечфакка кираман, — деди Саида ишонч билан.

— Жа, аданг сени бир йил уйда бекор қўйиб қўяркан-да, эрга берворади. Ана, совчилар келиб ўтирибди.

– Совчи келди деб бервормассиз, ойижолим. Кимдан келишибди ўзи, танишми?

– Бизга таниш, сен энди танишасан. Дадаининг болалик ўртоғи ўғлига сўратибди.

– Вой-вой-вой, ўшандан шу ёққа қиз сўраб келишибдими?

– Меҳмонлар кетишмоқчи. Сен ҳозир ҳеч нарса билмагандай чиқиб улар билан сўрашиб кел. Чиройингни очиб, кулиб гаплаш, ҳеч ким сени дарров уларнинг этагига солиб бермайди.

– Бунисини болаймиз. Наини шорти-майкасида чиқсам, ўзлари қочиб кетишади, – шарақлаб кулди Саида.

– Секинроғ-е, тентак, майнавозчилик қилмай, рисоладагидай кийин, сочингни ташлаб, тепасидан боғлаб қўй. – Салима ошоқи жилмайганча чиқиб кетди.

Саида узун қилиб тикилган, этаги пиридоқ пушти кўйлагини кийди, сочига ҳам кўйлагига мослаб, пушти бандак тақди.

Меҳмонлар худди шафтоли гулидек ҳарир либосдан оппоқ юзи ҳам ажиб пушти тус олган, қайрилма киприклари остидаги қоп-қора шахло кўзлари ибоб билан боқувчи маъсума қизга қараб, «оҳ» деб юборишди. «Худди суратда чизиб қўйгандай-а», пичирлади ёшроқ жувон каттароқ аёлга. Сўнг ўрнидан туриб, тиграбгина ерга қараб турган қизни қучоқлаб, юзларидан ўпди:

– Яхшимисиз Саидахон, имтиҳон яхши ўтдими, табриклаймиз.

– Раҳмат, – шундай шаддоод асов тойдай бетизгин қиз шу тобда негадир бўшашиб қолган, овози ҳам зўрға чиқарди.

– Ҳа, жуда врач бўлмасалар, ҳамшира бўларлар, тўғримми қизим, 7 йил ўқишнинг ўзи бўлмайди, айниқса Медицина институтида. У ерда ўқиш нималигини ўзим жуда яхши биламан. Умрим суякла-

ру дорилар помини ёдлаш билан ўтибди-я! Энди ўйласам, вирт жинни бўлган эканман, 100 минг сўм ойлик олиш учун 17 йил ўқибман-а, одамлар ўқимасдан ҳам уч юз минглаб ойлик олаяпти, — кулди, кулча юзли аёл Саидани бағрига босиб кўришаркан. Унинг ёшлигида ниҳоятда гўзал бўлгани сезилиб турарди. Саида буёғига нима қилиш, нима дейишни билмай турганди, ойиси жонига оро кирди:

— Қизим, холаларинг кўк чой ичишар экан, дамлаб келақол.

Саида чойпақни жон деб ойисининг қўлидан олдию ошхонага югурди.

— Салимаҳон, энди бизга рухсат, машина кутиб турибди. Эркакларни биласиз. Бирпасда ёниб кетишади, — деди совчиларнинг каттаси.

— Вой, овқат нишиб қолди, — Салима она ошхонага кўз қирини ташлади.

— Ошни Мухтор акангиз билан келганда бемалол ўтириб ермиз. Сиз ҳам Юсуфжон акамга тушуштиринг. Болаликда лафз қилган экансиз, денг. Шавкат келгуси йил ўқишни битиради. Жуда келишган йигит. Қизингизга ёқади. Ўзиям бир қиз билан гаплашиб юраркан, банк бошлиғининг қизишиш. Аммо дадаси йўқ деяпти.

— Билмасам опа, кўрдингиз, қизим ҳали бола, уни икки-уч йилсиз узатмасак керак. Ҳеч бўлмаса учинчи курсни битирсин, — иккиланди Салима опа.

— Ўн етти яшар қиз, боламас, айна бўйи етган пайти, ўргулай.

— Э, сиз билан биз гапирaveraмиз. Ёшлар бири-бирини кўрсин, агар тақдир бўлса бўлиб кетар, тақдир бўлмаса, ҳеч ким ҳеч кимни зўрламайди, — деди ёш жувон. — Назира Даминовна жуда таниқли шифокор бўлганлар, ҳозир ҳам буёғи Эмирату Дубайгача ҳамма билади. «Ўрикзор» маҳалласида-ку онабошилар. Мухтор Аҳадовични ҳам биласиз, ша-

— Яхшимисиз, болам? — Салима опа шошиб қолди.

— Ишга шошаётгандим, — йигит дарров машина-
сига қайтди.

Совчилар шошиб-пишиб хайрлашди-ю, маши-
нага чиқишди...

— Ойи, нима шовқин, кетишдими? — Саида ҳай-
рон бўлиб қолган онасининг елкасидан қучди. —
Салима хоним, ўв хоним.

Салима опа ҳушига келиб, қизига юзланди:

— Кетишди.

— Машинада келишган эканми?

— Ҳа, куёвнинг ўзи ҳайдаб келибди.

— Ўғли чиройли эканми, ойи? — сўради ичкари-
дан энди чиқиб келган Наима, — опамга мосми?

— Чиройи қурсин, дағдағасини-чи, ойиси бечо-
ра қалтираб қолди-я, онага ҳам шунақа бақиради-
ми? — кўйлагининг ёқасини кўтариб туфлади Салима
опа, — тавба, тавба...

Кечқурун кўчадаги ариқчадан сув олиб кўчага
сепаетган Саиданинг ёнига уста бола келди.

— Саидахон, куёвни кўрдим.

— Қапақа куёв, отимни ким айтди сизга?

— Куёв айтди. Бир ҳафтадан буён ишлаб, отин-
гизни сўрашга ботинмагандим. Ундан билиб ол-
дим. Шавкатлар танишми сизларга, жуда «кру-
той» йигит экан. «Саидани ҳеч ким кузатиб кел-
майдими, йигитлар билан гаплашмайдими», деб
сўради.

— Сўраса сўрар, мен уни ҳам, сизни ҳам тани-
майман, — Саида сувли пақирчани жаҳл билан ерга
урди. — Тошини терсин, крутой бўлса ўзига.

— Ростданми? — уста йигит негадир суюниб кет-
ди. — Саида, мени тўғри тушунинг, у бола сизга мос
эмас, ойингизга ҳам айтинг. Жуда учарга ўхшайди.

— Сиз дарров қаердан била қолдингиз?

— Телефонда гаплашишидан. Ҳам қўпол, ҳам
жуда ўзига ортиқча ишонворган.

— Нега менга уни ёмонлаяписиз. Ёмон бўлса сизга нима?

— Куйиб қолманг дейман-да. Сизни аяяпман.

— Вой тавба, акам ҳам, укам ҳам эмассиз-у, нега менинг ташвишимни қиласиз? Нарироқ туринг, бўлмаса устингизга сув сепвораман.

— Сена қолинг, ўзи ёниб кетаяпман, зора ҳовурим босилса.

— Салқин тушиб қолди-ю... — ҳайрон бўлди Саида.

— Аламимдан қизиб кетяпман. Сизга совчи келгани алам қиляпти.

— Қизи бор уйга совчи келади-да, барибир мен ҳали-бери турмушга чиқмайман. То дўхтир бўлмагунимча тўйим бўлмайди.

Шу чоқ Ҳаким ака чиқиб устани чақирди.

— Аббос, овқатга.

«Уста бўлсаям ақли экан, ўзиям келишган, — ўйлади Саида унинг орқасидан қараб қоларкан. — Совчининг боласи ростдан ҳам жиғини экан. Ҳали мени кўрмай-билмай туриб суриштирганига ўлайми». Саида боядан бери қўлида кўтариб турган челақдаги сувни ишкомларда осилиб турган узумларга сепиб юборди.

— Мухтор ўртоғингиздан дейсанми, — овқатдан сўнг каравотда гаплашиб ўтирган хотинидан сўради Юсуфжон ака. — Ушлаган жойини кесадиган йигит-да. Болалигимиздаги гап ҳалиям эсида эканми? Ҳозир қайсидир туманда ҳоким бўлса керак, аммо уларнинг тўйи биздан кейин бўлганди-ю, шунақа ўғли бор эканми? — ҳайрон бўлди у.

— Ўзи кейинги пайтларда кўрганмисиз ўртоғингизни?

— Ҳа, икки йил аввал вилоят кеңгашида кўргандим. Ўзи келиб, мени бағрига босиб кўришганди. «Бир ўғил, икки қизим бор. Оилаларимизни таништирайлик, борди-келди қилайлик», деди. Манзили-

мизни бердим. Нияти бор экан-да, — кудди Юсуфжон ака.

Имтиҳон жавоблари келган куни совчилар яна келишди.

— Шартнома асосида бўлса ҳам кирибдиларку, — деди Назира Даминовна, — хўжайинимга бу «проблема» эмас, хоҳлаган фирмага илиб қўядилар. Сизлар хўп десаангиз бўлди. Тўй қиламиз. Иккаласи ўқийверади. Уйда ҳатто ўзимнинг қизларимга ҳам иш йўқ. Экономкамиз билан қизидап ортмайдди. Дадамизнинг бир офиз гапига битта эмас, ўнта қизини ҳам Шавкатжонга берадиганлар бор. Аммо атрофингиз ўзимизники дуруст, Юсуфжон эски қадрдоним, иймонли, ҳалол одам, қолаверса, у киши тарбиялаган қиз ёмон бўлмайди, деяптилар. Шавкатжон ҳам ёмон боламас. Сал жаҳли тезроқ, холос. Айтганини вақтида қилиб берсак, ундан яхши одам йўқ.

— Энди Юсуфжон, халқимиз бекорга тўннинг янгиси, дўстнинг эскиси яхши, дейишмаган. — Хотинининг гапини илиб кетди Мухтор Аҳадович, — Бундай қарасам, атрофимда одам кўп. Аммо ҳаммасиям, мол дўстим, амал дўстим. Жон дўстим эса сенсан. Бир кўрпада тепкилашиб ўсганмиз. Сенинг тепкинг менга, менинг тепким сенга ўтмайди. Бор давлатим, мол дунёим шу ўғлимники. Қизларни эга-эгасига топширвораман. Бу йил келин олволсам, кейинги йил худо хоҳласа қизларимни узатаман, — Мухтор Аҳадович ошнинг устидан кўк чойни си-мириб ичиб, пиёлани аста ерга қўйди. — Биласанми, дўстим. Менга сенинг уйингдаги оддийлик ёқди. Мана шу пиёла, мана шу ош еган лаган, мана бу келин ёпган пон ҳам жуда таниш. Менга болалигимни, аямни, аяжонимни эслатди. Ўйлаб кўрсам, кўпдан буён хонтахтада, бемалол ёнбошлаб, ҳеч ким билан дилдан ёзилиб, яйраб суҳбатлашмаган экан-

ман. Ҳамма жойда расмиятчилик, ҳатто пешопанг терлаб чой ичишга ботинолмайсан. Рост гап, дўстим. Жуда маза қилдим. Жон ўртоқ, йўқ дема, қизинг ўғлим билан учрашсин, хоҳласанг ўзинг ҳам чақириб гаплаш, сўраб-суриштир. Бирор ишимиз ёқмас шартга айт, ўғил бола эмасман, агар хафа бўлсам.

— Менга сенинг гапинг етади, ўртоқ. Сенга ишонман. Сенинг боланг, менинг болам. Аммо, қизим жуда ёш-да.

— Э, ота-она учун бола 60 ёшда ҳам бола. Қиз бола бировнинг хасми, барибир уни бошингга болиш қилолмайсан, узатасан. Бу сенинг вазифанг. Ҳа ана, ёш бўлса, ўзимиз катга қилиб оламиз. Икки-уч йил фарзанд кўрмай туришар, келишдикми? Қўлни ташлайсанми, энди?!

— Онаси, нима дейсан? — хотинига юзланди Юсуф-жон.

— Мен нима дердим дадаси, икки ёш бир-бирини кўрсин-чи.

— Э, яшанг келин, гап деган бундай бўлибди, — ёнбошлаган жойидан туриб ўтирди Мухтор Аҳадович, — тўғримиз Назира Даминовна. Эртага, йўқ, чоршанба куни соат кечки бешда циркнинг ёнида учрашув бўлади. Салимахон ўзлари бирга бора қолсинлар.

— Йўф-е, уят бўлади, аммаси билан чиқади, — шошиб қолди Салима...

— Ойи, ҳазиллашяпсизми, мен эрга тегмайман, ўқийман, — Саида учрашувга кўнмади.

— Ҳалиям ўқийсан, контракт пулингни ҳам ўзлари тўлашар экан. Тегмасанг ҳам бир кўр, ота-онаси ҳоли-жонимизга қўймапти. Кўнгиллари ўзларидан қолсин.

Саида индамай ерга қаради...

Цирк олдидаги фавворалар атрофи чиндан ҳам ёшлар учрашадиган жой экан. Янгалари, опалари,

холалари етотида чиққан қиз-йигитлар қоровулар нигоҳидан қутулгач, жуда дилдан суҳбатлашишар экан.

Саида янги урф бўлган адрасдан битириш оқшомига этаги годе қилиб кўйлак тиктирганди. Нафис қоматини қучиб олган бу кўйлак, баланд қилиб турмакланган соч, чаккаларига туширилган позик гажаклар қизни шундай сарвқомат қилиб кўрсатардики, ҳар қандай ҳайкалтарошнинг бу «санъат асарига» суқи кирмай иложи йўқ эди.

— Фуо-ю-ю, — уни узоқдан кўрган Шавкат, беихтиёр ҳуштак чалиб юборди, — аяжон бу ё Мадоппа ё Клеопатра, бу мен ўйлаган мишиқимас. О, кэй, аяжон, о, кэй!

— Ҳа, ота-онаниг ашойи эмас, билади кимни танлашни, — мамнун жилмайди Назира Даминовна, қўлидаги елпигичини тез-тез айлантираркан. — Менга қара, қўполлик қилма, яхши гапир, тегажоқлик қилма, бу сен билган қизлардан эмас, кўп гаплашма, биринчи учрашув қисқа бўлади.

— Э, ая, оғзимга битта сўрғич солиб чиқа қолмабсиз-да, — эпсаси қотди Шавкатнинг.

— Бўпти, бўпти, айтдим-қўйдимда, намунча ловуллайсан?

Назира узоқдан уларни таниб тўхтаган Замирага қўл силкигди. Замира Саидага нимадир деди. Улар бақатераклар соясига ўтишди.

— Куттириб қўймадикми? — узрли оҳангда сўради Замира Назирахон билан кўришар экан, — аксига олиб мажлисим чўзилиб кетди.

— Ҳечқиси йўқ, хизматчилик, тушунаман. Мен ҳам ишлаб юрган пайтларимда ҳеч қачон ўзим ўйлаган вақтимда, ўйлаган ишимни қилолмаганман. Қарда ишлайсиз?

— Шу атрофда — нашриётда.

— Ёзувчимисиз?

– Шунақароқ деса ҳам бўлаверади. Аниқроғи журналистман.

– Ў, зўр-у, сиз билан гаплашадиган эканман. Вой, эсим курсин, қизим, – у боядан бери йигитнинг қаттиқ нигоҳидан ўзини қаерга қўйишни билмай саросималаниб турган Саиданинг юзларидан ўпди, – бу Шавкатжон акангиз, сизлар бирпас айланиб келинглар, биз Замирахон билан музқаймоқ еб турамиз.

Саида индамайгина йигитга эргашди...

– Ҳа, ёқдим, қанақа экан? Қўполлик қилмадимми? – ранги ўчиб кириб келган қизидан хавотирланиб сўради Салима опа.

– Билмадим, қизларга ёқадиган, дидли йигит экан. Аммо гап-сўзлари ғалати, тутуруқсиз.

– Мақтанчоқми? – гапга қўшилди синглиси Наима.

– Мақтанчоқ ҳам гапми, қуруқ! – Саида шундай деб ойисига юзланди. – Ойи, у ростдан ҳам Мухтор амакимнинг ўғлимикан?

– Ие, ўзиники бўлмай, бировники бўладими, нега унақа дейсан? Ё шунақа гап қилдимми?

– Йўқ, лекин... Қаранг, у нима совға қилди. – Саида сумкасидан узун қизил қути олди. Бу бежирим қутичада қалин тилла занжир ҳамда браслет бор эди.

– Вой бў, роса ёқиб қолибсан шекилли, бу жуда қимматбаҳо-ку!

– Браслети менга, – қутини тортқилади Наима.

– Совға берибди, сен олибсан, демак тўй экан-да...

Саида индамади. Тўй 20 сентябрда «Дедеман» ресторанида бўлди. Келинсаломда қайнотаси унга бриллиант кўзли зирак, узук, қайнонаси энг тоза марварид-маржон тақди. Саида эртақлар оламидаги бахтли малика эди гўё. Ўқишга қайнотасининг хизмат машинасида боради. Қайтишда эри олиб келади. Қўл телефонини «вип»га улаб беришди. Қайнонасининг тўйдан кейиноқ Дубайга кетгани,

Шавкатнинг ҳафтада бир марта келмай қолганини ҳисобга олмаса, ҳаммаси рисоладагидай. Хизматкор аёл Ҳадича опа ҳам жуда меҳрибон, «жоним, жоним» дегани деган. Бироқ унинг қизи Мадина негадир унга ўқрайиб қарайди, иложи борича кўзига кўринмасликка ҳаракат қилади. «Қизик, шундай широйли қизили бу хотин нега хизматкор қилиб қуйган экан-а», — ўйларди Саида.

Эридан бу ҳақда сўраган эди, «пахан ойига унга битта профессорнинг маошини беради, қўявер», деб аиржайди.

Бир куни Шавкат ёғ заводида амалиёт ўтаётган эди. Саида ўқишдан таксида қайта қолди. Эшик кўнғироғини босди. Ҳадеганда жавоб бўлмади. «Ўзиям йини тушда қайтибман. Ҳадича опа ухлаб қолган эккилли, қизим бугун келмайди, дутопалари билан мақаерга боради, деганди». Саида шу хаёл билан умкасидан калит олиб, дарвозани очди. Биринчи хаватдаги ошхонага кириб, музлаткичдан компот олиб ичди. Бирпас ўтириб тин олди. Кейин гилам-юёндоз солинган зипалардан қизчалардек сакраб-акраб юқорига кўтарилди. Шу чоқ қайнотаси ётоқхонасининг эшиги очилиб, тунги кўйлақда сочлари ёйилган Ҳадича опа чиқиб қолди. У бир зум Саидага тикилди-ю, кейин кўзларини олиб қочди. Бейхабир сочларини йиғтапича, ваннахонага кириб кетди.

«Тавба, додамнинг ётоқхонасида ухладими? До-ҳажон келиб қолсалар нима бўларди, жинними бу хотин!», деб ўйлади ҳайрат ва қўрқув билан. Бир кўнгли у ерга кирмоқчи бўлди. Кейин балки аввал ётоқхонани йиғиштириб олиб, ювинмоқчи бўлган-дир-да, менга нима, додам уйда бўлмасалар, нега кавогирланаман деб, аста ўз хонасига кирди. Бирпас ўринга чўзилди. Ўзини дабдурустан диванга ташлаганигами, кўнгли айниб, оғзи аччиқ сувга тўлди. У оғзини қўли билан тўсганича ваннахонага югурди. Кирса, у ердан майкачан, калта шортида

қайнотаси чиқиб келяпти. Саида хижолатдан қипқизариб, биринчи қаватдаги ваннахонага бурилди. Роса қусиб, ҳолсизланиб қолди. Муздай-муздай сув ичди. Анча ўзига келди. Шу чоқ эшик тақиллади:

— Саидахон, тузукмисиз, жоним? Овқат тайёр. Мухтор Аҳадович сизни кутяптилар.

— Ҳозир кетяпман, — деди Саида.

«Тавба, додажон қачон келган эканлар, ё бугун ишга бормаганмикинлар. Унда Ҳадича опа уларнинг ётоқхонасига нега кирдийкин. Ёки...» Саида ўзининг ўйидан ўзи чўчиб кетди. «Тавба, тавба», деганича жимгина ётоғига йўл олди.

Саида ўзига қараб, кийишиб чиққанида емакхонадаги стол безатилган, лекин ҳеч ким йўқ эди. Ҳайрон бўлиб ошхона тарафга юрди. Қайнотасининг пичирлашини эшитиб тўхтади.

— Ваҳима қилма, мен ҳозиргина келдим, билдингми?

— Ахир у сизни кўрди-ку!

— Сезгани йўқ, мазаси йўқ, шекилли. Бўпти, сен чойни олиб боравер. Мен кейинроқ чиқаман, — Саида оёқ учида орқасига қайтди, юраги жойидан чиқиб кетгудек урарди. У билан измаиз чойнак-пиёлалар қўйилган патнис кўтариб Ҳадича кирди.

— Саидахон, жоним, тинчликми? Рангингиз ўчиб кетибди. Бирор ерингиз оғрияптими? — сўради у меҳрибонлик билан.

— Ҳа, бошим оғриб, кўнглим айнади, — деди Саида титраб. У ҳозир эшитганларини нима деб тушунишни ҳам билмасди.

— Ҳозир дори олиб келаман, чарчагансиз, — Ҳадича шошиб чиқиб кетди.

— Саидахон, қизим, қандай яхши, иккаламиз овқатланар эканмиз-да, ҳокимиятда мажлисда эдим, вақтироқ тугади, — гапириб кириб келди қайнотаси, — қизлар кечикяптими?

Саида ўрнидан сакраб туриб, салом берди.

— Ўтиринг, ўтиринг, безовта бўлманг, аввал мана бу дориини ичинг, — қайнотасининг кетидан кирган Ҳадича, илиқ чой қуйиб, дорига қўшиб узатди.

— Тинчликми, мазаңгиз бўлмаяптими? — келинига синовчан тикилди Мухтор Аҳадович.

— Чарчабдилар шекилли, ё бензиннинг ҳиди ёқмаганми, — Саиданинг ўрнига жавоб қилди Ҳадича.

— Ҳа, менсиз, ўзинглар маза қилиб димламамоқчи бўлибсизлар-да, яхшиям Ҳадича опа бор, телефон қилиб ороҳлангирди, — кутилмаганда кириб келган Шавкатнинг гап оҳангида енгилгина араз бор эди. — Дадажон, кўрдингизми қайноласи яхши ўрган йигитлигимни.

— Бунга шубҳа йўқ, — Мухтор Аҳадович ўзининг пенюнасидан ўниб қўйди. Шавкат истиқболга турган хотинининг кўлидан ўнди, — қийналмай соддингми?

— Қийналмадим, таксида келавердим.

— Яхши, мен кўлимни ювиб чиқай. Дадажон, тортинманг. Яхши овқат билан 50 грамм олишингиз мумкин.

— Яхши эсимга соддинг. Ҳадичага айт, — Мухтор Аҳадовичнинг димоғи чоғлиги сезилиб турарди. — Қудди шуни кутиб тургандай коньяк қуйилган графинни кўтариб Ҳадича пайдо бўлди.

— Ўғлим, — деди у Шавкат келиб ёнига ўтиргач, қадаҳларга юз-юздан коньяк қуйиб, — Аянг телефон қилди. Кечқурун 12 да келяпти. Бу қадаҳни суюкли хотиним, садоқатли аянгизнинг соғлиги учун оламиз.

Шу чоқ Фотима билан Зухра ҳам келиб, даврага қўшилишди. Саиданинг иштаҳаси бўлмади. Чимчалаб ўтирди.

— Шавкат ака, илтимос, боғчада бирпас айланайлик, — деди у овқатдан сўнг.

— Бемалол, мен пича газета ўқийман. Унғача айланиб келаверинглар, — рухсат берди қайнотаси.

— Биз дарсимизни қиламиз. Эртага очик дарс. Кейин икки соат «тихий час», — чувиллашди қизлар.

— Ойимни кутиб олишга чиқамизми? — сўради Шавкат.

— Албатта, ҳаммамиз чиқамиз...

Саида шинамгина, фақат манзарали дарахтлар экилган боғни, икки жуфт тилла балиқлар сузиб юрган ҳовуз атрофида айланишни яхши кўради. Биров халақит бермаса тип-тиник ойнадай сувга, балиқларнинг гўзал рақсларига термулиб соатлаб қолиб кетиши мумкин, шунда ҳамма чарчоғи, ойнасига, уйига бўлган соғинч туйғулари сал пасаяди.

— Шавкат ака, қишда балиқларни аквариумга оласизларми?

— Йўқ, кўрмаянсанми, атрофидан иссиқ сув қувури ўтган, қишда сув музламайди, фақат қор ёққанда қопқоғини ёпиб қўямиз.

— Ие, ҳали қопқоғиям борми?

— Бор, бунча содда бўлмасанг, гўзалим, дадам ҳамма нарсани пухта ўйлаганлар, асалим.

— Ҳа, унда нега боғда атиги бир туп нок бор, қолганлари мевасиз дарахт.

— Мевасиз дарахт, деб камситма, ҳаммаси ноёб, чет элдан келтирилган дарахтлар. Бу ер боғ эмас, оранжерея, дейилади. Яъни, ҳавоси тоза, дам олишга мослаштирилган, митти ўрмон. Яна саволлар борми?

— Бор, анув, ҳалиги...

Саида юрагида уйғонган шубҳани Шавкатга нима деб айтишини билмай қийналди.

— Ҳадича она бу ерда анчадан буён ишлайдими?

— Аям йўлга юрганларидан буён. Унда сингилларим ёш эди. Ҳадича она ажойиб энага бўлди. Сингилларимга аямдан яхши қаради. Қара, улар жудаям аълочи. Лицейни тугатиб, Шарқшуносликка киришмоқчи, айтишгандир.

— Йўқ, келганимдан буён бундай тузукроқ гап-лашмаганмиз, овқатларини ейишадию хоналарига кириб кетишади. Компьютер билан овора, улар.

— Сен ҳам ўрган. Талабанинг биринчи дўсти компьютер бўлади, — хотинини бағрига олди Шавкат.

— Хўп. Шавкат ака, анув Мадина қанақа қиз. Ҳаси борми? — Саида аста эрини қучди.

— Буни Ҳадича опадан сўра, — хохолади Шавкат, — лекин ёмонмас, жуда текис нарса.

— Ҳо, нарсамиш, нега сўлагингиз оқади, тагин...

— Стоп, стоп, мени тергашларини ёқтирмайман. Ҳатто ота-онамга ҳам, — Шавкат жаҳдан титраб кетди. — Шунга унутма, Сен менинг хотинимсан. Айтганимни қиласан, сенинг айтганимни мен ҳам қилман. Сенинг ҳар бир қадамнингни мен назорат қилман, лекин сен бундай қилмайсан. Чунки сен менинг мулкимсан. Ундан кўра айт-чи, келиб-келиб хизматкоримиз сени нега қизиқтириб қолди. Уларга ойлик бермасанг, ё сени хафа қилишдимми?

— Йўқ?!

— Унда уларни ўз ҳолига қўй, улар билан дадам савол-жавоб қилади. Тушундингми? Бошқа бу мавзуга қайтмаймиз. Қани, нега кўнглинг айнаиди, шундан гапир.

— Вой кўнглим айнаганини қаердан билдингиз?

— Буниси сир. Ё қорнинг очмиди?

— Йўқ, лекин айнаиди-да... — Саида шу топда эри билан ҳам гаплашишни истамади. Чуқур нафас олди, холос.

— Унда, юр, дам оламиз. Ҳали «мамаша» келсалар, анчагача уйқу бўлмайди. Мен эса чарчаганман.

Саида жимгина унга эргашди. Уларнинг қўлтиқлашиб зинадан кўтарилаётганини кўрган Ҳадича она жимлашиб қўйди.

Самолёт вақтидан бир ярим соат кечикиб келди. Юкларни олиш учун яна бир соат кутишди. Хуллас, улар уйга қайтиб, ухлашга киришганда, тонг оқариб қолганди.

Саида ўқишга боролмади. Чунки, Ҳадича опа уни нонуштага эмас, тушликка аранг уйғотганди-да.

Қайнонаси ҳалиям уйғонмабди.

— Шавкат акам, Саида уйғониши билан менга қўнғироқ қилсин дедилар, — деди сочини охирги русумда кестириб, чиройли пардоз қилиб олган Мадина. — Менимча бугун кечроқ келмоқчилар, шекилли.

— Нега кеч келарканлар, ҳечам-да, — Саида шошиб эрининг қўл телефони рақамини терди.

— Асал, турдингми, дарсга бормабсан-да!

— Қаердан билдингиз?

— Уйқудан энди турибсан-ку! Мадина айтди.

— Ҳа, кеч келасизми?

— Йўқ, лекин... Ҳошим ака билан ойимнинг молларини точкаларга тарқатамиз. Ойим рўйхат билан ҳаммасини жойлаб қўйсинлар. Ҳошим ака келиши билан борамиз.

Ҳошим ака келгунча, Назира Даминовнанинг қўл телефонига қўнғироқ бўлди. Саида ойижонининг уйқусини бузгиси келмай телефонни ўзи олди.

— Алло, Назирахон, яхши келдингизми? Мен айтган нарсани ҳам топдингизми, — телефондан эркак кишининг бачкана овози эшитилди.

Саида қўрқиб кетди. Дарҳол телефонни босиб қўйди.

«Тавба, нималар бўляпти ўзи, — қалтирарди Саида, — булар қанақа одамлар-а? Наҳотки ҳаммаси ўз ҳолича яшайверса. Додажон Ҳадича опанинг кўнглини олса. Ойижон эса... Бунақада Шавкат акам ҳам Мадина билан! Агар сал нарса сезсам ўлдираман, иккаласиниям ўлдираман». Саида рашқдан товонидан тортиб сочининг орасигача қизиб кетганини сезди, кўзлари билан Мадинани ахтариб ошхонага мўралади. Мадина қўл телефонида ким биландир кулиб-кулиб гаплашарди. «Қойил, хизматкорларда ҳам телефон! Пулни додажон тўлармикан. Мадина ўзи қатта ўқиган экан. Ўзича жа крутой. Иложи бўлса, ўзини мендан катта тутади. Ким талтайтирган экан-а,

уни. Албатта додажон, чунки ойижондан ўзини олиб қочиб юради. Ҳадича опа жуда айёр экан, ойижонга шунақанги меҳрибонки, гўё туғишган опа-сингидек. Лекин ростдан ҳам гўзал хотин. Шу ҳусни билан тузукроқ жойда ишласа ҳам бўларди...»

— Кеннойи, биз келдик, — олдинма-кетин кириб келган қайси сингиллари уни қучоқлашди.

— Нега ўқишга бормадиз? — ҳайрон бўлиб сўради Зухра.

— Ухлаб қолибман.

— Вой уйқучи, ҳойнаҳой ойим ҳам ҳали ухлаётгандирлар, ҳозир кириб уйғотаман, бирга овқатланамиз. Қорнимиз очди, — Фотима зипадан чопқиллаб чиқиб кетди.

— Сиз ҳам кийимларингизни алмаштиринг, — деди Саида Зухранинг Фотиманинг кетидан бормаганидан ажабланиб.

— Э, бари бир ҳозир репетиторга кетамиз, — бепарво кўл силтади Зухра.

— Нима, у ерга мактаб формасида борасизми?

— Ҳа-да, устозимиз, шим, шорти, футболка кийгани ёмон кўради. Камширшонинг кўнглини олишга мажбурмиз, — хўрсинди Зухра, — тезроқ тугай қолсайди, шу ўқиш деганлари.

— Мактабда тугагани билан олийгоҳда давом этади. Сизлар учун ҳақиқий ўқиш энди бошланади.

— Э, институтда ўқиш маза, хоҳлаганча кийиниш мумкин, ҳеч ким эшик тагида турволиб, нега формада келмадинг, нега лабингни бўядинг, нега шапалоқдек зирак тақдинг, деб допрос қилмайди. Мана сиз ўқияпсиз-ку, маза қилиб.

— Менми, ким айтди сизга мени маза қиляпти деб, — кулди Саида.

— Тўғри, сизга маза эмасдир. Негаки, сизнинг эрингиз бор. Ўқишнинг ҳам, курсдош йигитларнинг ҳам қизиғи йўқ. Ростдан ҳам кеннойи, нега бунча ёш турмушга чиқдингиз. Зарилмиди сизга? Сизнинг

ўрнингизда бўлсам сира рози бўлмасдим. Биттаси Мадина опами, тўйдан кейин икки ой зўрға яшади. Ўқишним ташлаб юборди. Оиласи ҳам бузилди.

— Мадина опа ўқирмидилар?

— Ҳа, акамнинг синфдошлари-ку! «Охунбобоев» коллежида ўқирди.

— Нега ташлади?

— Билмасам... Шу чоқ эшик қўнғироғи жиринглади. Сухбат бўлинди. Ҳошим ака билан Шавкат экан.

Уларга пешвоз чиққан Ҳадича опа:

— Шавкатжон, қайнонангиз яхши кўрадилар-да, овқатни энди сузамиз, деб турувдик, — деб жилмайди.

— Шавкатни бутун синф, бутун маҳалла яхши кўрарди, — емакхонага патнисда салатлар олиб кетаёғиб гап ташлади Мадина.

— Саида, — бу гапларга эътибор бермай хотинини чақирди Шавкат, — уйга кир, гап бор, — кўзини эса Мадинанинг узун, чиройли оёқларидан узмасди. — Зухра, ойим қанилар!

— Ҳозир чиқарканлар, — Зухранинг ўрнига жавоб берди ойисининг ёнидан чиққан Фотима.

— Бўпти, биз ҳозир, — Шавкат хотинини қўлтиқлади.

— Ёшлар, тагин овқат совиб қолмасин, — маъноли жилмайди Ҳадича опа.

— Биз совутадиган йигитларданмасмиз, — хохолади Шавкат. — Асалим, — Шавкат хонага кириши биланоқ хотинини қучоқлади. — Қачон тортинчоқликни ташлайсан. Неча марта айтдим, юбка, кўйлакларингни калтароқ қил деб. Зарилми сенга рўдаполарга ўралиб.

— Калта кийишга ўрганмаганман, қовушолмайман, кейин додажондан уяламан.

— Нега уяласан, бунинг нимаси уят, ахир бу мода-ку. Папашадан уялишга ҳожат йўқ. У киши тушунган зиёлилардан. Қара, Мадинани, ўзига қан-

дай ёпишиб, ярашиб туради кийимлари. Айтганча, унинг духисидан олиб берайми?

— Намунча Мадиналаб қолдингиз. Боя оёқларига суқланиб қараганингизни сезиб, роса ғашим келган эди. Агарчи... — Саида эрини эркалабгина сочларидан тортди.

— Бўлди, бўлди, жинни, причёскани расво қиласан... — Шавкат хотинининг бўйнидан ўпди. Шу чок эшик оҳиста чертилди.

— Шавкат ака, ойингиз кутиб қолдилар, — бу Мадинанинг овози эди.

— Раҳмат. Мана кетяпмиз, — хотинини бағридан бўшатди Шавкат. — Айтдим-ку. Атири класс деб, ҳидини қара, эшикнинг тирқишидан ҳам кириб келди-я, — чуқур нафас олди у, — гап йўқ-да, бу қизга.

Бирдан Саиданинг ранги ўзгарди.

— Боринг, ўша атирни ҳидлаб ўтираверинг, мен овқатланмайман, — у шундай деб диванга ўтириб олди.

— Нега эрингни пастга урасан, келиб-келиб «служанка»дан қизғанасанми? Юрақол, ойимни биласан-ку, тағин портлаб кетмасинлар, — у хотининиям кутмай чиқиб кетди.

— Кетса кетаверсин, портласа портлайверсин. Чиқмайман, — Саида ўрнига ётиб кўзлариши юмди. Ойисини соғинганини ҳис қилиб, кўзларига ёш келди.

— Ие, ҳалиям ётибсанми ёки кўтариб олайми, — Шавкат хонага қайтиб кирди, — юрақол асал, шахсан Мухтор Аҳадовичнинг ўзлари ташриф буюрдилар. Анчадан буён ойим билан бирга тушлик қилмаганмиз, ахир.

Саида гинани ҳам унутиб, ўрнидан турди. Уларнинг кулишиб келишаётганини кўрган Мадинанинг ранги ўчиб, ошхонага кириб кетди.

— Саидахон, молларнинг ичида ойингизбол этик ҳам бор. Қўнғироқ қилиб сўранг-чи, керак десалар Шавкат ташлаб келади, — деди Назира Даминовна, дастурхонга фотиҳа ўқилгач.

— Мен ҳам бора қолай, ойимни жуда соғиндим, — севиниб кетди Саида.

— Унда гап бундай, қудаларимизни кечки овқатга таклиф қиламиз, — деди қўлига газета олиб залга чиқиб кетаётган Мухтор Аҳадович.

— Ёмон фикр эмас, аммо... — ўйланиб қолди Назира Даминовна, — бир жойга бориб келишим керак эди, улгурармикинман?

— Улгурасан, Ҳадичага керакли топшириқларни бериб қўй. Ўзим назорат қилиб тураман. Шавкат бозорга тушиб чиқади.

— Дадажон, ишни кўнайтирдингиз-да, ўзим «фирр» этиб ташлаб келсам бўларди-ку, — қўлидаги соатга норози қиёфада кўз ташлади Шавкат.

— Ойим билан гаплашдим, — ичкаридан хурсанд чиқиб келди Саида, — қудам келган бўлсалар, ўзимиз кўргани борамиз, дедилар.

— Ана, мен биламан-да, Юсуфжоннинг феълини.

— Бўпти, бўлмаса, Шавкат ҳамма ишни йиғиштир, анави юкларни Хошим аканг билан Розия Қодировналарникига ташлаб кел...

— Саи, даданг билан ойинг жуда ажойиб инсонлар-да. Ҳамма гапга ишонаверишади, — кулди Шавкат, меҳмонларни кузатиб уйга киришгач, — балки шунинг учун ҳам унча омадлари юришмагандир.

— Нега унақа деяпсиз. Сизларникидақа дангил-лама уйимиз, «Жип»имиз бўлмагани учунми, — жаҳли чиқди Саиданинг.

— Айтаман-да, агар мен дадангга ўхшаб катта бир хўжаликнинг бош иқтисодчиси бўлганимда-чи... — ҳуштак чақди Шавкат.

— Ҳа, менинг дадам тўғри, каламушликни билмайди, шунинг учун ҳам оддий яшаймиз, аммо бир хилларга ўхшаб беҳаловат эмасмиз, тинч ухлаймиз.

— Э, бу баҳона, ҳаммаям яхши яшашни хоҳлайди, аммо ҳамма бунинг уддасидан чиқмайди. Учар-

лик, ишбилармонлик ҳам санъат, шу соҳада дадамга ҳавасим келади. Мужик, то что надо.

— Яхши, сиз дадангизга ўхшайверинг.

— Ўхшайман ҳам.

— Шавкат ака, Ҳадича опа аслида кимнинг таниши, додажонними, ойижонними? — гапни бошқа еққа бурди Саида жанжалдан қочиб.

— Уф, намунча шу гапга ёпишиб қолдинг. Ҳадича Ҳайдаровна, ойижоннинг таниши. Иккиси ҳам онкология шифохонасида ишлашган. Касалхонада бир ишқал чиқиб, Ҳадича Ҳайдаровна ишдан ҳайдалган. Меҳнат дафтарчасига шифокор бўлиб ишлаши мумкин эмас, деб ёзиб беришган. Ойим ҳам уша туфайли ишдан бўшадилар. Иккаласи бир йилга бизнес билан шуғулланишди. Ойимга омад кулиб боқди. Ишлари юришиб кетди. Аммо Ҳадича Ҳайдаровна синди. Ойимнинг унга раҳми келди, шокилли, дадам билан маслаҳатлашиб, уйга ишга олдилар. Бу ойимга ҳам, унга ҳам яхши бўлди. Ойим оўлга хотиржам бориб келадилар, чунки Ҳадича опа дадамнинг феълени, қапдай таомлар ёқишини яхши билади. Қолаверса, унга яхши ҳақ тўлаймиз.

— Ҳа, қизи-чи, қизи сиззи феълингизни яхши биладимми?

— Қизи — менинг синфдошим. Қўлимда борида узатиб олай, деб ойиси бир бой йигитга узатганди. Уч ойда қайтиб келди. Эри наркоман экан.

— Уям сизларникига қайтиб келди. Нима, буларнинг уйи йўқми?!

— Ҳувайдода яхши участкалари бор эди, Ҳадича опани қамоқдан олиб қолиш учун сотиб юборишди. Ҳозир «дом»да туришади. Эри ташлаб кетган. Ўзию қизидан бошқа ҳеч кими йўқ... Шунийчун кўпинча шу ерда ётиб қолишади. Бўлдими, шуни билгинг келувдими, энди ётиб ухласам бўладими, — уринда ўтириб олганча диққат билан тинглаётган хотинини қучди Шавкат.

— Бўлдимас, ўзи ишласа ишлайверсин, аммо қизини йўқотинг. Сизни қизғонаман, мен йўғимда улар билан қолишингизни ўйласам, чидай олмайман.

— Ў, бу менинг миссиямга кирмайди. Буни ойим ҳал қилади. Намунча инжиқланасан, бир бахтсиз қиз юрса юрибди-да, — Шавкат чироқни ўчирди...

Назира Даминовна бу гал Малайзияга кетди.

— Янги йилга етиб келаман, — деди у аэропортда эри билан хайрлашаётиб. — Ҳадича Ҳайдаровнага айтинг, — Назиранинг овози негадир кинояли эди, — кимнинг уйидалигини эсидан чиқармасин. Ўзича ҳеч қандай ишга қўл урмасин. Индамасам менга ҳам диктоват қилай деяпти. Яна жаҳдимни чиқарса, келишим билан паттасини қўлига тутқазаман.

— Нима қилди, нега жаҳдингиз чиқади?

— Негамиш, норин қил десам Мухтор акамга тўғри келмайди дейди, буни қил десам Шавкатга ёқмайди дейди, бу кимнинг уйи ўзи. Ҳамма айб сизда, эркалаб гапирасиз, плашингизни ечиб менга эмас, унга берасиз. Менюни ҳам биргалашиб тузасиз. Э, келгунимча қорасини ўчирсин. Хизматкор қаҳатмас, — қизишди Назира.

— О, хоним, асабингизни асранг, йўлга кетяпсиз ахир. Бунақа гапларни келганингиздан кейин, бафуржа гаплашамиз. Худди Ҳадичахонни сиз эмас, мен олиб келгандай ёниб кетяпсиз-а.

— Хон деманг. Оддий прислуга у. Яхшиси, қишлоқ-пишлоқнинг поликлиникасидан иш топиш керак, шунда ўпкаси босилади. Тушунарлими? — эрига маъноли қаради Назира.

— Ҳа, хоним, — Мухтор ака хотинини қучоқлади, юзларидан ўпди. — Ўзингизни кўп қийнаманг. Ортиқча юк ҳам олманг. Худога топширдим, яхши бориб келинг.

Назира эрига миннатдор нигоҳ билан қаради-да, шериклари томон ошиқди...

— Саида, Саи, — ётоқхона эшигини очиб, хотинини қидирди Шавкат.

— Ҳали ўқишдан қайтмади, — жавоб берди шифонердаги кийимларни тахлаётган Мадина.

— Ие, Мади ўзларими, хуш келибдилар. Бу ерни ҳам сен йиғиштиряпсанми? — ҳайрон қолди Шавкат. — Зўр-ку!

— Ҳа, Назира холам ойимга тайинлабдилар-ку. Келинларини жуда арзанда қиладилар-да, ойинг. Нима бало, кийим бозорни кўчириб келганмисизлар. Эрталабдан буён илгичка солавериб чарчаб кетдим.

— Чиройли хотинга қанча чиройли кийим бўлса ҳам кам-да, — кулди Шавкат туфлисини ҳам ечмасдан ўринга чўзиларкан.

— Лекин шунча кийимдан бирортасини ярақлатиб кийиб, чақнаб юрганини кўрмадик, — лабларини бурди Мадина. — Сенга ҳам ҳайронман, шунча гўзал қизлар туриб...

— Стоп, стоп, сенгамас менга кимга уйланишни маслаҳат бериш. Хотиним ёш, гўзал, тўғри, унчалик дидликмас, ну ничего, тарбиялаймиз.

— Ҳалиям ўша-ўшасан, бурнингдан ортиқ гапириб бўлмайди, нима қиласан яшириб, биладан, хогинингдан кўнглинг тўлмайди.

— Тўлмаган жойини тўлдирадиганлар бор-ку, биттаси сен, — у ўрнидан турди.

— Вой, Шавкат, хотининг келиб қолади, — хонадан чиқиб кетишга уринди Мадина.

— Шу юрак билан менга кўз олайтириб юрибсанми ҳали, — у Мадинани қўйиб юбориб, сочларини тўғрилади. — Бор, қўнғироқ жиринглаяпти, кимдир келганга ўхшайди.

— Телефон-ку, ойим оларлар, — бепарвогина жавоб қилди Мадина.

— Қара, дедим сенга, бугун шу ерда қоласан... — қизга маъноли тикилди Шавкат.

— Қолганимдан толқ йўқ, хотинчанг олхўридай-олхўридай кўзлари билан таъқиб қилгани қилган. Тавба қилдим, бирор нарсани сезадими дейман.

— Ким, Саидами, сезса ҳозир иккаламизнинг бошимизда бир тола соч қолмаган бўларди. Биласанми, у рашқда Габиотани доғда қолдиради.

— Бўпти, мен кетдим, — Мадина гунча лабларини ноз билан бурди, — тагин кеннойим келиб қолиб...

— Нозингдан аканг сени, бугун ойинг кетсалар ҳам сен қол, гап бор, — деди Шавкат.

Мадина кулгичини кўз-кўзлагандай жилмайди:

— Аданг бугун келмас эканлар, так что ойим ҳам уйга кетадилар...

— Кеннойи, юринг, компьютерда ўйнаймиз, — кечки овқатдан сўнг Саидани хонасига таклиф қилишди қайнсингиллари.

— Эртага, майлими Зухражон, бугун анатомиядан семинарга тайёрланишим керак. Ҳадемай, сессия ахир, — ёқимли жилмайиб узр сўради Саида.

— Мен билан ўйнай қолинглар, — сингилларининг хомуш бўлиб қолганидан хижолат бўлди Шавкат.

— Йўқ, сиз газ плитанинг қулоғини кўриб бераркансиз, Мадина опам айтдилар, — кўнмади Зухра.

Саида ялт этиб эрига қаради.

— Усталик ҳам қиларкансиз-да!

— Ҳа, салкам инженер бўлсам... — кулди Шавкат.

— Муҳандисмас, менежер бўласиз-ку ака, кимни алдаянсиз, — пиқиллади Фотима.

— Э, бўпти, мен ҳозир ухлайман. Ярим кечада туриб Европа чемпионатини кўраман.

— Унда залда ухлай қолинг. Энди ухлаганимда, чироқ ёқиб уйқумни бузманг, — қошларини чимирди Саида.

— Ухласам ухлайверамаң, қайганга яхши, қани сизларга марш. Чироқни ўчириб чиқиб кетинглар, — Шавкат креслодаги ёстиқни диванга ташлаб, чўзилди, — хайрли тун.

Саида жаҳл билан ошхонага ўтди. Музлаткичдан шарбат олиб келди. Ошхонада Мадина сепалидан «Шарл» атирининг ҳиди келарди. «Ўзи ахлат туккани чиқибди шекилли, — ўйлади Саида кўнгли ёнлалиб. — Писмиқ! Шавкат акамга шундай сузилиб қарадики. Мен бунақа қарашга уяламан». У қалга қайтиб чиқди. Эри чиндан ҳам ухлаб қолганди. Саида алламаҳалгача дарс тайёрлади. Меҳмонхонага тез-тез кўз ташлаб турди, аммо чироеи ёнмасди. «Чарчаган бечора, футбол шох чиқарарми-ди, ухлайверсин». Саида эричи уйвотишга кўзи тиймасдан, аста ўринга кирди...

Саида қишқи сессия пайтида қаттиқ шамоллаб инфоҳонага тушиб қолди. Шамоллаши ҳомилага ҳам қўлири қилиб, тушиб қолди.

— Саидахон, сираям хафа бўлмап, сиқилман, инингиз ҳали боласиз. Шавкатга ҳам айтганман. Ўрзаид кўришга ошиқманлар. Аввал ўқишни битириб, дипломни қўлингизга олиш. Мен қудамга бизни ўқишингизни битиртираман, деб сўз берган-ди, — деди уни кўргани келган қайнотаси.

— Ҳеч бўлмаса, охири курсага ўтганда бизни бола-буви қилиб суянтиришсин-да, адаси, — гапга қанилди Назира Даминовна, — чақалоқни Ҳадича билан Мадина катга қилиб беришади. Фотима-Зухраларни қаранг, мендан кўраям Ҳадича холасини яхши кўришади. Атрофида айланишгани айланишгани.

— Ҳа, дугонанг болага қарашни, кўнглини олишсин биледи, — Мухтор Аҳадович жилмайди, — меҳр бўзда дейишади-ку, қизларимиз, ойиларини бир қанда ё уч кун кўришади ё тўрт кун...

— Сизга дарров танқид бўлса. Борсам, ўзим учун боряпманми, топганимни олиб келяпман. Ойдай аёлни хизматингизга қўйиб қўйганман, эгинингиз озода, дастурхонда доим кўнглингиз хушлаган таом.

— Бўлди, бўлди, Назира Даминовна, ҳазиллаш-дик-да. Сизга гап йўқ, ойингизга гап йўқ, тўғрими келин, — Саидага кўзини қисди қайнотаси.

Саида боши билан тасдиқ ишорасини қилди-ю, гапирмади.

— Қизим, энди сиз дам олинг, бизга рухсат. Ҳали дугонаминикига кириб ўтишимиз керак. Товарларнинг ҳисоб-китобини қилай энди. Сиз уйга соғайиб боришингиз билан мен йўлга кетаман, — Саиданинг пешонасидан ўпди қайнонаси. — Додажонингиз врачингиздан сўради. Душанба кунга рухсат беришаркан.

— Ойижон, Шавкат акам қачон келадилар?

— Ие, ҳали келмадими, эрталаб ўқишга боришдан олдин ўтаман деганди-ку, — ҳайрон бўлди қайнонаси.

— Бу гап кечқурун бўлганди, онаси. Эрталаб ўртоғи кўнғироқ қилди, соат 9.00 да имтиҳон экан, гапга аралашди қайнотаси.

— Кечқурун дейсизми, Шавкат ўзи қачон қайтди уйга? — жовдиради Назира Даминовна.

— Тавба, онаси, кечки овқатдан кейин ўзингиз ўғлингизни кимникига жўнатганингиз эсингиздами? — хотинини қўлтиқлади Мухтор Аҳадович, — келин, хавотирланманг, ҳадсмай келиб қолади.

— Кеча келмаганларига мендан хафамилар деб ўйлаб қолдим, — секин гапирди Саида. — Қандайдир бошқачалар.

— Имтиҳонлар чарчатяпти, бунинг устига ойиси ҳам кўп югуртиряпти, тўғрими, хоним.

— Адаси, сиз чиқаверинг, мен ҳозир, — Назира Даминовна келинининг оёқ томонига ўтиб ўтирди.

— Фақат тезроқ, шофёрнинг ҳам бола-чақаси бор, — Мухтор Аҳадович соатига ташвишли кўз ташлаб чиқиб кетди.

— Саидахон, яхши эсимга солдингиз, ораларингдан бирор гап ўтмаганмиди ишқилиб, Шавкат сал бошқачароқ бўлиб юрибди.

— Йўқ, лекин негадир доим мени койийверади-лар, латтасан, эрга муомалани билмайсан, деганлари деган. Ўтган куни келганларида ҳам, ҳеч нарсанинг урдасидан чиқмас экансан-да, деб жаҳл қилдилар. Менга қолса шундай бўлсин дебманми, — кўзи ошланди Саиданинг.

— Бўпти, бўпти, сиқилманг, у билан ўзим гаплашиб кўяман. Сиз ҳеч нарсани ўйламанг, ҳали кўраман. Самолётга билет олиб қўйган бўлса, индинга кишим мумкин. Эртага ёнимга олиб гаплашаман, аммо сиз ҳам бўш келманг. Чарчаганингизни ҳам, уни қизганишингизни ҳам билдирманг. Мана, менадан ўрганмайсизми? Қаранг, додангиз иккаламиз бир-биримизга қандай ишонамиз. — У келинининг юзларини силади. — Сиз қимирламанг, мен кетдим. Ҳа, қўл телефонингиз қани?

— Ўғлингизда, пули тугаган экан. Бир йўла бошқа пакетга ўтказиб бермоқчи эдилар.

Шу пайт палата эшиги тақиллаб ҳамшира кирди. Назира Даминовна хайрлашди.

Шавкат қоронғи тушганда келди. Амалиёти Янги-оўлда, ёғ заводида ўтпти. Иш кўпайиб кетибди. У одамнинг юзи кўринадиган бир тўрва олма, олтиндай нок олиб келди. Телефонини улатибди, ташлаб кетди...

— Вуй, Саи, ҳеч ким сени касал бўлган демайди, янаям чиройли бўлиб кетибсан, — палатани бошига кўтарди, уни кўришга келган курсдош дугоналари. — Ўзукмисан энди, қачон чиқасан бу қасрдан?

Худди шуни кутиб тургандай палата эшиги очиб, даволовчи врач кирди:

— Аҳадова, анализларингиз яхши чиқди. Хоҳлангиз, эртага эрталаб кетишингиз мумкин. Фақат энди шамолламасликка ҳаракат қилинг. Гинеколог билан маслаҳатлашиб, иш тутинг.

— Раҳмат, Мамлакат Мақсудовна, катта раҳмат. Ўйга қўнғироқ қилай-чи, иложи бўлса бугун кет-

моқчиман, — Саида севинчдан сакраб кетди. Дўхтирнинг қўлини ўпди.

— Ўла, Саи, биз сенга шунча нарса олиб келувдик, энди нима қиламиз, кабобнинг ҳидини қара, пишишини бир соат кутдик ахир, — чуқур нафас олди «староста» Шоҳида.

— Ҳаммасини ҳозир еймиз, Зарина, анави столни ўртага сурунглар, Зилол, мана бу тефалга сув тўлдир, шест секундда қайнайди, — Саида шошиб қолганиданми, суюнганиданми, тинмай гапирар, тумбочкалардаги олма, узум, пишлоқ, колбасаларни ликобларга соларди.

— Ие, «Арктика»-ку, — Зилола идишнинг у ёқ-бу ёғини силкитиб деди, — энди фақат «Арктика».

— Чой, чой ҳам қайнади-ку! — Зарина чойнакни ушлаганча дамлашни ҳам, дамламасликни ҳам билмай туриб қолди.

— Чойни ҳам ичамиз, сомсани ҳам еймиз. Ба-лиқни ҳам увол қилмаймиз, — кулди Зилола. — Та-лабанинг бир тўйгани — чала бой бўлгани...

Қизлар анча чақчақлашиб ўтиришди. Бу орада Саида уч-тўрт марта қўнғироқ қилиб уйга тушолмади. Эри атайлаб қилгандек, қўл телефонини ҳам ўчириб қўйибди.

— Шунгаям хафа бўласанми, мен ҳозир акамга телефон қиламан... Бир соатга қолмай етиб келади.

Зилоланинг акаси жуда хушчақчақ йигит экан.

— Бугун сингилларнинг хизматидаман, — деди самимий.

— Аввал Саидани, кейин Шоҳида билан Заринани, кейин мени, — бидирлади Зилола, машинага чиқишаркан. — Хонада билинмаган экан, ташқари изғирин экан, ер ҳам яхлабди.

Саида пальтода бўлса ҳам совуқ еди. Ўртоқлари билан қўл силкиб хайрлашгач, дарвоза қўнғироғини босди. Лекин ҳеч ким чиқмади. «Қаёққа кетишди экан. Наҳотки, шундай катта уйда ҳеч ким бўлма-

са? — асабийлашди Саида, қўнғироқдан қўл узмай босаркан, — балки ойижонни кузатиб, аэропортга кетишгандир. Лекин Ҳадича опа, қизлар-чи... — Оёғидан совуқ ўтиб қалтираб кетди. — Қоронғида қаёққа бораман энди...» — ўйлади у алам билан. Кейин, калит зора шу ерда бўлса, деган умидда сумкачасини титди. Хайрият, калити ёнида экан. У совуқ қотган қўллари билан калитини буради. Қор босган арчаларга термулиб йўлақдан кетиб бораркан, Ҳадича опанинг хонасида чироқ кўрди. «Наҳотки, шу пайтдан ухлаб қолган бўлса...» У ичкарига кириши билан гуп этиб юзига иссиқ ҳаво урди. «Худога шукр, уйимга келдим». Қўлидаги идиш-товуқ солинган сеткасини қўйиш учун ошхонага кирди. Қозонни очди. Қозонкабобга қўл урилмабди. Иссиқ... Бир кўнгли, келганини айтиб қўйиш учун Ҳадича опанинг хонасига ўтмоқчи бўлди. Лекин, аввал иситиб олай деган ўйда хонасига ошиқди. Янги қип-қизил гилам-поёндозга ҳавас билан қаради. Ўн кунда шунча янгилик. «Ойижоннинг иши бу ҳойнаҳой, юмшоқлигини қаранг», — у шу ўй билан келиб хонаси эшигини итарди — қулф.

— Уфф, нега қулфладилар экан. — У оғриниб калит солди. Аммо калит буралмади. Эшик ичкаридан қулфланган эди. Саида валаги бўлиб кетди. Эшикни гурсиллатиб урди. Овоз бўлмади. Пальтосини ечиб зинага ташлади-да, яна тақиллатди.

— Ким? — ичкаридан эрининг овози, пичир-пичир эшитилди.

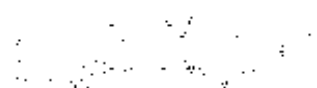
Саида овоз чиқармай тақиллатаверди, унинг юраги ёмон бир нарсани сезиб, нотинч урарди.

— Ҳозир, ҳозир Ҳадича опа, жиннимисиз, ҳозир, — асабий бақирди Шавкат. Кейин «шиқ» этиб калит буралди. Эшик очилди. Шавкат рўпасида қалтираб турган Саидани кўрди, ҳанг-манг бўлиб қолди.

Саида югуриб уйга кирди.

– Ифлос, ойинг дадасига, сен ўғлига эга бўлво-
либсан-да, исқирт, уятсиз. Менинг ётоғимдан бош-
қа жой қуриб қолганмиди? Сенларнинг касринг уриб
мен боламдан айрилдим, – Саида Мадинанинг олди-
га тепди. Мадина ундан бақувватроқ эди. Бир сил-
танган эди, иккаласи гупиллаб ерга йиқилди. Саида
ўзини йўқотиб қўйган, Мадинанинг дуч келган жо-
йига мушт туширарди. Улар бир-бирини қўйиб
юбормай ерда думалашишарди. Мадина бир амал-
лаб устидаги Саидани отиб юборди-да, зинага югур-
ди. Лекин Саида орқасидан етиб келиб халати ёқаси-
дан тортди. Мадина силтаб юборди. Саида Мадина-
ни қучоқлаганча боши билан зинага урилди. Лекин
рақибини қўйиб юбормади. Бор кучи билан бошига
урди. Иккаласи зинадан пастга ағанаб кетди...

Мухтор Аҳадович ярим кечаси келганда дарво-
за очик эди. У хавотирланиб ичкарига югурди. Не
кўз билан кўрсинки, шундай оёқ остида икки аёл
беҳуш ётарди. Мадинанинг оёқларини ушлаб олган
Саиданинг ёрилган бошидан тизиллаб қон оқарди.
Мухтор Аҳадович уларнинг тирик-ўлигини билол-
май даҳшатдан қотиб қолди. Ташқарида эсаётган
шамол дарвозани қаттиқ даранглатарди.

ТУГАЛАНМАГАН СЕВГИ ҚИССАСИ

Кучли электр чироқларидан кундузгидан ҳам ну-
рафшон, сеҳрли кўринаётган тўйхонани жарангла-
тиб «Тўйлар муборак» ямласи янграйди.

– Келин келди, келин, – баравар шодланади кат-
таю кичик.

Мамлакатнинг севинчданми, ҳаяжонданми боши
айланади. Оқ, олпоқ либосда оққушдек сузиб ке-

лаётган кўзининг оқу қораси, суюкли қизи Ёдгора, ёнида маҳбубасини маҳкам қўлтиқлаб олган, бахтидан масрур куёв – Жавлонбек.

– Тавба, Ёдгора менга шунчалик ўхшар экан-а! Жавлонбек-чи, Ваҳоб акамнинг ўзгинаси-я! Ўрил тоғага ўхшайди, деганлари рост экан. Эй, биру борим, яратган эгам, уларнинг ишқ-муҳаббатлари, талъатлари бизга ўхшасину, бахту тақдири бизникига ўхшамасин, асло ўхшамасин, – жимгина кўз ёш гукади Мамлакат. – Ваҳоб ака, адажониси, қаранг, сизни бирор марта ҳам «адаси» дейишга улгурмагандим, орадан йигирма йил ўтгач, биринчи марта сизни шундай деб атаяпман, адаси, адажониси, қаранг, қизимиз қандай гўзал! Сиз менга дунёда сендан гўзал на ҳур, на малак бор, дердингиз. Қаранг, у мендан-да гўзал, мендан-да севимли. Айнинг, мендан розимисиз? Ана ёнида сиз орзу қилган куёв – Жавлонбек, сиз уни Машрабжон, дердингиз. У чиндан ҳам Машраб, у қизимизнинг машрабу девонаси. Азизим, айтинг, энди мендан розимисиз? – никоҳ қайдига имзо чекаётган келин-куёвга кўзида ёш билан термулганча шивирлайди лаблари. Шу чоқ уни кимдир оҳистагина билагидан тутди.

– Йиғлама Мамлакатим, йиғлама. Бунча чарчдинг, бунча ҳорғинсан-а, гўзалим! – Бу ҳиссиётни, бу ҳароратни ўқтин-ўқтин ҳис қилиб ўрганган Мамлакат эркалабгина унга суянди...

– Ҳо келин бийиси, ой кеннойиси, қаранг, мен кимни олиб келдим.

Ошхонада кечки овқатга уннаётган Мамлакат эришинг овозини эшитиб, юраги дук-дук уриб кетди, шошиб ошхонадан чиқди.

Остонада лўппи юзли, ширингина болакайни маҳкам қучоқлаб олган Ваҳобжон жилмайиб турарди.

— Вой, ким бўлди бу ширинтой. Айтманг, айтманг ўзим топаман, — Мамлакат худди фол очаётгандай кўзларини юмиб олдию гапира кетди, — акангизнинг ўғиллари Нодиржонми, йўқ, у катта бола бўлиб қолган, Холидахонни... э, йўқ, уларнинг ўғли йўқ... Топдим, — қувониб кетди у, — Нодира опамларнинг кенжатоёлари.

— Қойил, топдингиз, бу опамнинг эркатойлари — Машраби Жавлон. Қани, той, иккаламиз кеннонингни бир ачом қилайлик, улар ҳам икки кишику ахир, — Ваҳобжон Мамлакатнинг анчагина сезилиб қолган қорнига қараб қўйди. Кейин овироеқлик ярашиб, янада очилиб кетган хотинини маҳкам бафрига босиб, пешонасидан ўпиб қўйди. Жавлон ҳам бегонасирамай кеннойсининг бўйнидан маҳкам қучоқлаб олди.

Мамлакатнинг гўдак ҳидиданми ёки эрининг безоргина бўсасиданми вужуди бўшашиб, беҳолгина унга суянди.

— Ҳа, Маами, чарчадингизми? — хотинининг сочларини тўйиб ҳидлади Ваҳобжон.

— Шаҳарга тушган экансиз-да, нега мени олиб кетмадингиз?

— Э, йўл яхмалак бўлиб ётибди. Сизни бу аҳволда шунча узоққа олиб бориб бўларканми. Пскент қаёқдаю Тошкент қаёқда? — У бир қўлида Жавлонни кўтарганча, иккинчи қўлини авайлабгина Мамлакатнинг белидан ўтказди, — қани, мана бу ерга ўтирайлик-чи, — Ваҳобжон аввал жиянини, кейин хотинини меҳмонхона тўридаги диванга ўтказди.

— Қани паригинам, бир жилмайинг-чи. Акс ҳолда дунёда бола кўтарган аёлдан гўзал инсон йўқ, деган аксиома чиппакка чиқади, — Ваҳобжон хотинининг ёлғондан қовоқ солаётганини билса-да, ялинишда давом этди. — Вой аразчи-ей, ахир ойингиз сизни менга топшираётганларида, қизимни кўз қо-

рачифидек асранг, деганлар, ўшанийчун асраялман-да, гўзалим.

– Мунақа қилиб тўрт девор орасида асрар экансиз-да, феодал, кечгача фақат сизни кутиб зерикаман, тузукроқ қўшнимиз ҳам йўқ.

– Мамижон, кетингиздан тўрт йил югуриб, зўрға етишдим. Албатта ёмон кўзлардан яшираман-да. Эсон-омон қутулиб, қизимизни бағрингизга босиб олинг, кейин...

– Кейин Тошкентга қайтамизми, – шошилиб сўрайди Мамлакат.

– Қайтамиз, нафақат Тошкентга, Москвага қайтамиз. Пскент, Бўка автопарklarини замонавий автобуслар билан тўлдириб қўяйлик, хўпми, жоним. Бу ернинг нимаси сизга ёқмайди, ҳайронман. Нақ Сочиинг ўзи-ку, деразангиздан шундоқ денгиз кўриниб турибди. Ҳадемай ёз келса, жаннат бўлиб кетади бу ерлар, – эр-хотин гап билан бўлиб, Машрабжоннинг дивандан тушиб, ичкари уйга кириб кетганини сезмай қолишди.

– Тоға, бу менга, – болакай кеннойисига курсдошлари совға қилган каттақон пахмоқ айиқни зўрға судраб чиқди.

– Э, бу ёққа кел, той, сенга ундан ҳам зўр нарса бераман, – жиянини имлади Ваҳобжон.

– Менга қаранг, ростдан ҳам Жавлоннинг бир ўзини олиб келдингизми, опамнинг кўзлари қандай қийди бунга?

– Опам билан поччам Пскентнинг ЦУМини айланишяпти, ҳализамон келиб қолишади. Поччамни акаси чақирган экан, шунга биргалашиб келдик.

– Доим шунақа, мени уялтириб юрасиз. Бир оғиз айтиб қўйсангиз бўлади-ку, меҳмон келади, дсб. Яхшиям ош дамлаганим, вой ошнинг тагини пасайтирганмидим ўзи? – Мамлакат шошганча ошхонага югурди.

— Яхшиям-пахшияммас. Теленат акажонингиз йўлдаёқ сизга сигнал юбориб қўйган. «Бухороча оппоқ ош дамлансин, Марказдан катта комиссия келяпти», деб. Сизни нима учун севаман биласизми, мени гапирмасимданок тушунганингиз учун, — ошхонадан терлабгина қайтган хотинининг бурни-ни меҳр билан чимчилади Ваҳобжон. Кейин жиянига юзланди: — Кўрдингми той, яқинда кеннойинг чақалоқ олиб келади. Агар ўғил бўлса сенга ука бўлади, қиз бўлса, сени куёв қиламан. Қизим ҳам ойисига ўхшаган гўзал бўлади. Қара, менинг хонимим қандай чиройли. Агар Клеопатра кўрганида аламдан куйиб ўларди.

— Цезар кўрганда-чи? — жилмайди Мамлакат.

— Унда Клеопатра ва Цезарнинг ҳолига маймунлар йирларди.

— Нега?! — шаҳло кўзлари янаям йириклашди Мамлакатнинг.

— Негаки, мен ўша заҳотиёқ Брутнинг қиличини олардиму сизга кўз олайтирган Императорни... — ўйланиб қолди Ваҳобжон, сўнг сакраб ўрнидан турди-ю худди қилич тутгандек қўлларини балаңд кўтариб ҳавода ўйнатди, — ўша суюқоёқ императорни дуэлга чақирардим.

Машрабжон тоғасининг қилиғига қиқирлаб кулди.

— Шунга шунчами, мен иккига бўлиб ташлармидингиз, деб ўйлабман.

— Индамай чопиб ташлаш номарднинг иши. Ундан кейин эркак эркакни тушунади. Шоир айтганидек, гўзалликнинг қошида ахир, чўкка тушган ҳатто худолар... Ана шуни ҳисобга олиб, мен Мамлакатим учун, йўқ, Миср учун эмас сиз учун у билан мардона жанг қилардим.

— Вой, — Мамлакат тўсатдан белида пайдо бўлган оғриқдан ўрнидан туриб кетди. Уларни кузатиб турган Жавлонбек чопқиллаб келиб кеннойисининг

қорнига қўл чўзди, Мамлакат бейхтиёр гўдакнинг жажжи қўлларини қорнига босди.

— Қойил, той, қизимнинг қулоғига тамға ҳам босиб кўйдинг. Куёв бўлишинг рост шекилли...

Шу чоқ эшик қўнғироғи жиринглади. Жавлоннинг ойиси экан. Улар ярим кечагача суҳбатлашиб ўтиришди. Жавлонбек айиқчасини қучоқлаганча кеннойисининг ёнида ухлаб қолди.

— Ола, ўғлингиз кеннойисига «подход»ни бошлади. Бизга куёв бўлмоқчи. Тоғасининг жияни-да, қушомадни қизининг опасидан бошлади, — хохолади Ваҳобжон...

. . .

... Ваҳобжон Автомобил йўллари институтида ёқиса ҳам, ТошДУ кутубхонасига аъзо эди. У ерда опасининг синфдош дугонаси Озода ишларди. Олган китобларини вақтида олиб боролмаса, Озода секингина муддатини узайтириб қўяверарди. Ваҳобжон имтиҳонларни топшириб бўлгач, ҳамма қарзларини қайтариш учун кутубхонага йўл олди. Инқилоб хиёбонида жойлашган ОДОнинг рўпарасидаги бекатда автобус кутиб турганди, узоқдан етаклашиб келаётган она-болага кўзи тушди. Қиз сочини майдалаб ўриб олган, бошида бухороча каллапўш. Сутга чайиб олингандек оппоқ юзларига қуюқ киприклари соя ташлаган. Қоп-қора шаҳло кўзлари атрофга шундай чақноқ боқадики, унга қараб ҳар қандай бўши-баёв, лоқайд одамнинг ҳам ҳаётда кўпроқ яшагиси келиб кетади.

Гуруҳида қизлар кам бўлгани учунми ёки ўқишга ниҳоятда берилиб кетгани учунми қизларга умуман бепарво бўлиб қолган Ваҳобжоннинг ҳам қизга кўзи тушгач гуп этиб бошига қон тепди. Юраги ғалати уриб, тиззалари қалтиради. «Наҳотки уни ҳам одамзот тўққан бўлса, у ё пари ёки жаннатдан чиққан малак», хаёлида шу фикр чарх урди йигитнинг.

– Ўғлим, ВУЗгородокка борадиган автобус шу ерга сақлайдими? – овоз Ваҳобжонни ўзига келтирди. Лекин тили айланмади.

– Ака, ТошДУга нечанчи автобус боради? – сўраш навбати қизга келганди. Йигитдан ҳадеганда жавоб чиқавермаганини кўрган бошқа йўловчи аёл жавоб берди:

– 28-автобусга ўтирасизлар.

– Узоқ юрадими? – қизнинг онаси чарчаган шекли, нолибгина сўради яна.

– Сал пастга тушсанглар 9-маршрутка юради. Қиммат демасаларингиз, ўша тезроқ боради, – ниҳоят тилга кирди Ваҳобжон.

– Э, гап пулдамас, чарчадим, овир юклар билан, – йигитга юзланди аёл, – ўғлим, сиз ҳам ўша ергами? Қиз эса унга кулибгина қараб қўяди. Бу табассум Ваҳобжонни еттинчи осмонга олиб чиқди гўё.

– Ҳа, опоқижон, мен ҳам ўша ёққа. Куннинг қизишини қаранг, юринглар, яхшиси маршруткага бора қоламиз, – у аёлнинг қўлидан жомадонини олди, – қизингизни ўқишга олиб келдингизми?

– Ўқишга, насиб бўлса, – она-бола унга эргашди. Хайрият, навбатда одам кам экан, маршрутка келиши биланоқ чиқиб олишди. Ваҳобжон транспортда умуман гапирмасди. Аммо бугун жағи тинмади. Қизик-қизик гаплар гапириб она-болани ўзига анча эликтириб олди.

Ваҳобжон уларни ҳужжатлар қабул қилинаётган асосий корпусга олиб борди. Қабул варақларини ҳам ўзи тўлдирди. Баҳонада қиз ҳақида керакли барча маълумотларни билиб олди. Исми Мамлакат, Фиждувондан, мактабни олтин медалга тугатган. Шеър, мақола ёзади. Оилада ёлғиз фарзанд. Қайси гуруҳ, қачон имтиҳон бўлади... Хуллас она:

– Майли бачам, биз энди Қўйликда турадиган қўшнимизникига борамиз, – деб ҳайдамагунча улар-

дан ажралмади. Бу ерга нега келгани ҳам эсидан чиқиб кетди.

— Индинга, соат 9.00 да консультациялигини муутманг, — тайинлади қизни автобустга кузатаётиб. Қиз юмшоққина кулиб, бош силкиди...

Мамлакат биринчи имтиҳон — ишони бешга топшириб, муддатидан аввал талаба бўлди. Биринчи бўлиб Ваҳобжон табриклади.

— Худога шукр, қизим ниятига етди. Энди ёлғизим мусофир шаҳарда ёлғиз юрмасин, шу ерга кўчиб келамиз, — деди Зулайҳо холанинг бу хушхабардан кўзлари ёшланиб.

— Ваҳоб акалар томонда сотиладиган уйлар бор экан, — деди Мамлакат.

— Назарбек узоқ, бачам, Чорсу томонлардан тошинглар, — кўнмади Зулайҳо хола. Бу топшириқдан Ваҳобжоннинг боши осмонга етди. Чорсуни қарич-та-қарич кезиб чиқди. Ниҳоят «Каллахона» тарафдан кичикроқ ҳовли топилди. Эгаси аллақачон «дом»га чиқиб кетган экан. Аммо уй уларга маъқул бўлмади. Мамлакатнинг тоғаси Олой бозори томонда яшайдиган қайнсинглисининг ҳовлисини таплашиб берди. Ваҳобжон кўчларни ташишди, жой-жойига қўйишворди. Зулайҳо хола ундан минг ўргилиб минг айланди. Бироқ йигитнинг ҳар куни бир келиб, дарвозадан бош суқиши, қизнинг ҳам уни пинҳона кутишини сезиб қолган она тўнини тескари кийди.

— Мамлакат бу ерга ўқишга келган, куёв топиш-гамас. Ўқишни битирсин, аспирантурага кирсин, ана ундан кейин йигитлар билан танишадими, турмушга чиқадими ўзи билади.

Хола уйда генерал экан. Битта гапираркан. Ваҳобжон беш йил Мамлакатни уйга кузатиб қўйишдан чарчамади. Бирорта бегона йигитнинг қарашига йўл қўймади.

— Яхшиям факультетда нуқул қизлар, бўлмаса бу Отеллодан ҳар балони кутса бўларди, — куларди Мамлакат дугонаси Раънога.

Мамлакат дипломни олиши билан Ваҳобжоннинг совчилари остонада ётиб олишди. Аммо Зулайҳо хола рози бўла қолмади.

— Сиз онам билан эмас, отам билан гаплашинг, — сирли жилмайди қиз, — онам мен тошкентликка турмушга чиқсам, шу ерда бутунлай қолиб кетамиз, деб қўрқадилар.

Ваҳобжон совчиларга ҳам қарамасдан шартта ўзи Мамлакатнинг отаси билан гаплашди-қўйди. Шунда муз эриди. Ошиқ-маъшуклар ниятига етди.

— Бу узукни бармоғимдан фақат ажал фариштаси ечади, мен уни бир умр қўлимдан олмайман, — деди Ваҳобжон келин тақиб қўйган никоҳ узугини лабларига босаркан...

... Ваҳобжон Жавлонни кўтариб диванга ётқизаркан, шунга ишора қилганди. Мамлакат икки йилдан буён бирор марта ҳам бармоғидан тушмаган узукка сездирмайгина қараб қўйди...

— Опажон, кетсанглар хайр. Биз энди 9 май байрамига қараб Тошкентга тушармиз. Қизимизни ўзим туғилган туғруқхонада туғилишини истайман, — деди Ваҳобжон, нонуштадан сўнг меҳмонлар билан хайрлашиб, ишга отланаркан. — Бизнинг куёвни ташлаб кетсаларинг ҳам бўларди. Мен йўғимда кеннойисини зериктирмай ўтирарди.

— Қўйсанг-чи, бош оғриқни. Ёш бола кеннойисини чарчатиб қўяди. Ҳа, жуда узоққа отланган одамга ўхшайсан, йўл бўлсин? — ҳайрон бўлди Нодира опа.

— Бўка, Ўрта Чирчиқ автокорхоналаридаги аҳволни ўрганамиз. Марказдан ревизор келган. Кўпгамас, икки кунга, эртага кечқурун қайтаман. Биласиз-ку, келинингизни ярим кун кўрмасам ичкиб қоламан, тўғрими, Маами?

Эрининг бўйинбоғини тўғрилаб қўяётган Мамлакат қизариб кетди.

— Опа, шу келинингиз жудаям уятчан-да, қаранг шолғоми чиқиб кетди, «законний» эридан ҳам уяладими, одам.

— Тезроқ қайтишга ҳаракат қил. Оғироёқ келининг бемаҳада ёлғиз қолиши яхшимас. Бунинг устига ҳавонинг тундлигини қара. Йўлларнинг музидан эримаган. Шу пайтда текшириш зарил эканми, ҳаволар сал илсин, — аччиқланди Нодира опа.

— Опажон, марказдагилар бизнинг эмас, биз уларнинг режасига қараб иш қиламиз. Меҳмонимиз эртага Москвага учиб кетиши керак.

— Шу текшир-текширларинг ҳеч тугамас эканда, Тошкентга қачон ишга қайтасан?

— Худо хоҳласа, кузларда. Опажон, мен кетдим, машина келди. Сизларга хайр, яхши боринглар. Поччамга хайр, деб қўярсиз. Маами, мени кузатиб қўймоқчи бўлсангиз, пальтонгизни кийиб олинг, ташқари совуқ, — хотинига юзланди Ваҳобжон эшикни ёпаркан.

Мамлакат илгақдаги жун рўмолини елкасига ташлаб, остонага чиқдию ўзини эрининг бағрида кўрди.

— Хайр, жоним. Кечгача мени соғинмай ўтиринглар, қизимизни хафа қилманг, — Ваҳобжон хотинининг пешонасидан, лабидан, қорнидан ўпиб қўйди, — бўлди шу ерда қолинг, зинадан тушманг.

У машина ёнига етгач, бармоқларини лабига босиб, мунғайибгина қолган хотини билан яна бир қарра хайрлашди.

Календарь бўйича баҳор бошланган бўлса-да, совуқ изиллатарди. Изғирин шамол юзларни ёқимсиз чимчилайди. Коттежлар атрофидаги арчалардан бошқа дарахтлар ҳамон уйқуда. Дарахт шохлари совуқдан беркинмоқчи бўлгандай шамолда ўзини у ёқдан-бу ёққа уради. Ёқимсиз қағиллаб юракка ваҳима соладиган қарғалар кўринмайди. У

ер-бу ерда қотиб қолган қорга сув қўшиб думалоқ-лаб, бир-бирини нишоғга оладиган болалар ҳали уйларидан чиқишмапти. Қўшни уйдаги Надя хола зинадан тушдию «ох, как холодно, как в России», деганча зинфилаб уйига қайтиб кириб кетди. «Қишлоқнинг қиши бунча хунук, ҳаммаёқ хувиллаб, ютаман дейди-я. Бунақа пайтда шаҳарда ҳаёт қайнайди. Онам нима қилаётган эканлар. Мени роса софингандирлар. Ваҳоб акамга айтаман, онамни олиб келсинлар, менга ҳамроҳ бўладилар. Ҳойнаҳой отамни кўз очирмаётган бўлсалар керак, «узоққа кетишига сиз розилик бердингиз», деб. Нима қила олардим. Аёлман ахир. Эрим қаерда бўлса шу ерда бўлишим керак. Иссиқ-совуғидан хабардор бўлмасам, қанақа хотин бўламан. Кўпи кетиб ози қолди. Учтўрт ой ўтсин, кўчиб кетамиз. Бу киши илмий ишини ёқлаб, вазирликка ўтадилар. Мен қизимизни катта қиламан. Вой, нега энди қизимизни деяпман, — жилмайди Мамлакат, тагин ўзича шивирлади, — Ваҳоб акам шуни хоҳлаяптилар. Ростдан ҳам биринчиси қиз бўлгани яхши, менга дастёр бўлади, кейин укаларига қарайди...» — аччиқ совуқ унинг хаёлларини бўлди, қадамини тезлатди. Мамлакат уйга қайтиб кирганида қайнағачиси ўғлига қаймоқ едираётган экан.

— Келинжон, биз энди қайтамиз. Поччангиз машиналарига нимадир қўйдирмоқчи эдилар. Ўша ёқда ушланиб қолдилар, шекилли. Борақолайлик, тагин хавотирланиб юрмасинлар. Сиз пича ётиб дам олинг, — Зулайҳо опа пальтосини кийгунича Мамлакат Машрабжонни кийинтириб, шарфчасини бўйнига боғлаб қўйди.

— Ана, куёв бола, энди совуқ ўтмайди, — деди у болақайнинг лўппи юзларидан ўпиб.

Меҳмонлар кетгач, уй хувиллаб қолди. Мамлакат тушликка бир ўзига овқат қилгиси келмади. Қолган ошни иситиб бир-икки қошиқ чўқиган бўл-

ди. Кейин севимли китоби «Жонни Герхард»ни қўлига олиб, диванга чўзилди...

Эшик қўнғироғининг тишимсиз жиринглашидан уйғошиб кетди. Надя хола экан.

— Хайрият-э, қизим, уйғондингми. Уч марта чиқдим. Эшитмадинг, — Надя холанинг нигоҳи ташвишли эди.

Мамлакат аста девордаги соатга кўз ташлади. Олтидан ошибди.

— Анчадан буён бунақа қагтиқ ухламагандим, — деди у хижолат тортиб.

— Қоронғида бир ўзинг ўтирма. Юр, бизникига чиқамиз. Телевизорда «Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси» бўляпти. Қаҳва ичиб, томоша қиламиз.

— Кеч бўпти-ку. Балки Ваҳоб акам келиб қоларлар, — иккиланди Мамлакат.

— Эрингнинг ишхонасидан телефон қилишди, бир оз ушланиб қолар экан. Юрақол, бир-биримизга ош-қўш бўлиб ўтирамиз.

— Хабарим бор, айтганлар, — Мамлакат кампирга хотиржам эрғашди...

. . . .

— Зелемхон, мана мақсадинга ҳам етдинг, янги тракторли бўлдинг. Бунақа темир тойчоққа эҳе, навбатда турганлар қанча эди. Омадинг бор экан, буни ювиш керак, — деди МТС омборчиси Михаил Егорович, қиш бўйи «Беларусь» тракторини олиш учун қатнаб чарчаган йигитга. — Ҳали баҳорда ҳам манинг сенга ҳаваси келади.

— Тўғри айтасиз, Миша ака. Трактор менинг бойлигим, тирикчилигим, прицепини улаб олсам, тайёр юк машинаси-да. Плуг ёки чизел ўрнатсам томорқаларни ҳайдаб, текислаб уч-тўрт сўм тоши, рўзғорни юритаман, худо хоҳласа. Юринг, чойхонага ўтамиз, бир оз исиниб оламиз.

У икки коса лағмон, икки сихдан кабоб, бир шиша «Пшеничное» аровини олиб келди... Чойхонадан чиққанларида борлиқ қоронғилик билан қопланганди.

— Зелемхон, братишка, анча кайфинг ошиб қолди. Бугунча эски тракторингда кетавер. Йўл тойғоқ. Тағин, зўрва топган боламни эчки тепиб ўлдирди, бўлмасин, буям бир маслаҳат-да, — деди Михаил Егорович қоп-қора кўзлари кайфда ҳам ҳамроҳига меҳрибон боқадиган, одамшаванда йигитга. — Сени укамдай яхши кўраман, негаки, қалбинг тоза. Меҳнатдан бошқа нарсани ўйламайсан. Ёлғон гапирмайсан.

— Раҳмат, братан, раҳмат. Ўзимнинг қадрдонимдан кўймасин. Айтишади-ку, синамаган отнинг сиртидан ўтма, деб. Бўканинг йўллари қалин муз. Офтоб тушмаган. Айниқса, денгиз бўйлари. Қани, қаерда қолди менинг шалағ аравам, мени уйга бошласин, — у кайфданми, севинчданми хиргойи қила бошлади:

— Рассветали яблони и груши...

Михаил Егорович Зелемхоннинг тракторга чиқиб олишига ёрдамлашаркан тайинлади:

— Эҳтиёт бўл, фаранинг бир томони ёнмаяпти. Яхшиси, бугунча бизникида қолсанг бўларди.

— Раҳмат, братан, хотин пишиб қолган, янги меҳмон кутяпмиз. Учинчиси ўғил бўлади, деяпти. Бормасам бўлмайди. Сиз хавотир олманг акахон, ахир бу йўлларда тишимиз чиққан, — Зелемхон тракторга газ берди, трактор бир силкиниб йўлга тушди.

Атроф қоп-қоронғи. Йўлнинг ўнг томонидаги улкан тут дарахлари, барваста мирзатераклар ҳам аста-секин туман оғушида қолди. «Тошкент денгизи»дан кўтарилаётган ҳовурми ёки туманми ишқилиб, атрофни парда бўлиб қоплаб олган, ўн қадам наридаги нарсани кўз илғамасди. Йигит рулга маҳ-

кам ёпишиб, таваккалига газни босар, ширакайф кўзлар унга бўйсунмай, юмилиб-юмилиб кетарди. «Падарига лаънат, намунча зимистон, ҳали ўн бўлгани йўғу», — йигитни шу чоққача сезмаган бир туйғу — қўрқув чулғаб олганди. У тезроқ уйга етиб олгиси, уни кутиб, ухламай ўтирган қизалоқларини бағрига босгиси келарди. У беихтиёр тезликни оширди. Шу чоқ нимадир қарс этди. Бу товушдан ўзига келган Зелемхон даҳшатдан бақриб юборди. Унинг қўлида юлишган рул турарди. Аммо трактор тўхтамай олға интиларди...

. . .

— Қаранг, мана буниси тирикка ўхшайди, қани чаққонроқ қимирланг, машинага оламиз, — уч киши олда томони бутунлай эзилиб кетган «Жигули»га қапишиб қолган йигитни аранг суғуриб олишди. Унинг боши иккига бўлиниб кетган, ҳаммаёғи қоп-қора қон эди.

— Тавба, трактор «Жигули»ни босиб ўтиб, кейин жарга ағанабди. «Жигули»дагилар тўрт киши экан. Биттаси чўлоқ экан. Бирортасининг тирик қолишидан умид йўқ, шўрпешоналар, — «Тез ёрдам» шифокори хўрсинди. — Кетдик...

Замира опа қора қонга беланиб ётган ўғлининг жонсиз танасини қучиб, узоқ йиғлади. Лекин миёсида бир фикр чарх урарди. «Бугун-эрта кўзи ёрий деб турган келинимга бу мудҳиш хабарни қандай отказаман». Муштипар она ҳозир бундай қилмаслиги кераклигини сизди. Юрак-бағри тилка-пора бўлиб ётса-да, ўзини қўлга олди. Кенжатоғи, меҳрибон болажонининг жасадини отасига топширди. Воҳид ака жигарбанди жасадини «Тез ёрдам»га ортиб Тошкентга — уйга йўл олгач, Замира опа келини ҳузурига ошиқди. Унга келини қўшниларни-кида эканлигини айтишганди. Шунинг учун ўғлининг уйига хотиржам кирди. Йиғидан шишган юз-

кўзларини муздай сувга яхшилаб ювгач, артиниш учун қўлини сочиққа чўзди. У ерда... Ўғли уйланганидан буён ўтган икки йил мобайнида бирор марта ҳам қўлидан ечмаган никоҳ узуги мунғайибгина турарди. Наҳотки!.. Опа шошиб узукни пальтоси чўнтагига солди. Сўнг меҳмонхонага, ундан ётоқхонага ўтди. Ўғлининг ёстиғини қўлига олиб ҳидлади, унсиз йиғлади. Сўнгги бор бутун атрофга бир-бир кўз ташлади, мунғайибгина эшикни ёпди.

— Мамлакат, қизим, шу ердамисиз? — бу овоздан Надя хола ҳам, Мамлакат ҳам сакраб ўрниларидан туришди.

— Ойижон, бемаҳалда бу ерларда нима қилиб юрибсиз, тинчликми? — ўзини қайнонаси бағрига отди Мамлакат. Ҳамма гапдан хабардор Надя хола эса нима дейишни билмай, хомуш тураверди.

— Ваҳоб акангизнинг бир оз тоби қочиб қолибди. Тошкентга олиб кетишга келдим, — она ўзида бунчалик хотиржамлик қаердан пайдо бўлганига ҳайрон эди. — Тезда кийининг, машина кутиб турибди.

— Эрталаб соппа-соғ эдилар-ку, қаерлари оғридийкин. Вой, ойижон, узоқ йўлдан келгансиз, чойпой ичволинг, — Мамлакат кутилмаган ташрифдан шошиб қолганди.

— Ҳеч нарса керакмас, ўзингизнинг, хўжайинингизнинг ҳужжатларини, кийимларингизни олволинг. Юринг, қарашвораман. — Она-бола шошиб чиқиб кетишди. Надя хола кўзда ёш билан кузатиб қолди...

Машина Тўйтепагача анча секин юрди. Буёғига туман йўқ шекилли, тезликни оширди. Лекин ҳеч ким — на шофёр, на қайнона, на келин чурқ этмасди. Қўйлиқ кўпригидан ўтгач, шофёр Замира опага юзланди:

— Кеннойи, бетонка билан кетамиз, тинчроқ.

Замира опа боши билан тасдиқ ифодасини қилди. Мамлакат қайнонасининг елкасига бош қўйганча

караخت бир ҳолатда ўтирарди. Шаҳар кундузгидек чароғон. Йўл ёқасидаги кўп қаватли уйлар ҳайбатли кўринади. Улар уйга етиб келишганда, ярим тун бўлганди.

Дарвоза олдида уларни уч-тўртта белбоғли кишилар кутиб олишди. Ҳовлидаги ҳамма чироқлар ёниқ. Ҳовлида ҳам одам кўп.

— Ойижон, — кўнгли ёмон нарсани сезган Мамлакат қайнонасининг қўлини маҳкам ушлаб олди. Шу чоқ етиб келган овсини уни аста бағрига босиб, пичирлади:

— Бардам бўлинг, уйингизга кирамиз.

Меҳмонхона ўртасида ерга тўшалган жойда биров ётар, юзи ёпиб қўйилганди. Атрофида қатор кишилар ўтирарди. Улар орасидан бир аёл ўрнидан турди. Мамлакат онасини аранг таниди.

— Болажоним, шўримиз қуриб қолди, Ваҳобжондан айрилиб қолдик! — Онаси йиғлаганча қизини бағрига босди.

— Нима, нега энди айриламан, ҳечам айрилмайман-да. Қочинг, қочинг ҳаммангиз, кетинг, — Мамлакат додлаганча ўзини мурда устига отди...

У кўзини очганида тепасида жилмайиб турган врачни кўрди.

— Қизалоқ муборак бўлсин, — деди у Мамлакатнинг қўлидан аста ушлаб.

— Мен қаердаман?

— Туғруқхонада.

— Ваҳоб акам шу ердадилар?

— Онангиз шу ердалар, чақирайми? — врач шошилиб чиқиб кетди. Мамлакат аста қорнини ушлаб кўрди, негадир жилмайди.

— Қизгинам, полвон қизим, айлапай қизим, — онаси, бошига ошпоқ мотам рўмолини ўраган онаси кўзларида ёш билан қизининг юзларини силади, пешонасидан ўпди. Сени қайтиб берган худойимдан ўргулай. Бирам қўрқитиб юбордингки. Сенсиз

мен нима қиламан, бу ёруф оламда. Тўсатдан Мамлакат ҳаммасини эслади.

— Она, менинг яшагим келмаяпти, она менинг ўлгим келяпти. Она, мен бахтиқароман. Ваҳоб акам-сиз дунёнинг менга кераги йўқ, она. Ичим куйиб кетяпти, — у онасининг бўйнига осилди. — Менга ундан бошқа ҳеч кимнинг кераги йўқ. У нега бундай қилди, нега кетиб қолди.

— Унақа дема болам, ёмон бўлади. Пешонангда шу битилган экан. Худога шукр, энди қизинг бор. Ваҳоб акангнинг ўрнига худойим сенга қиз берди. Энди сен ҳам ота, ҳам она бўласан. Раҳматли кувим учун ҳам сен яшагин, болажоним.

— Нега она, нега ҳамма сиққан дунёга менинг Ваҳоб акам сизмади она, ахир унинг ҳали бу дунёда қиладиган ишлари кўп эди-ку! — ёстиқни муштлади Мамлакат.

— Умри қисқа экан, дунёга бир келдию кетди. Яхшилар Оллоҳга ҳам керак, — она йивлаганча қизининг тундек қора сочларини, қонсиз юзларини силарди.

— Мени ҳам олсин, Ваҳоб акамнинг ёнига олсин, — Мамлакат ўрнидан турди, аммо шу заҳоти тўшакка шилқиллаб тушди. — Хонага югуриб кирган ҳамшира унга тинчлантирувчи укол қилди...

— Болам, эртага сизларга жавоб берар экан. Қулам, икки чиллани бир қилмайлик, қизимни чақалоқ билан уйимга олиб кетаман, деяптилар. Сиз нима дейсиз? — келинига мунгайибгина қаради Замира опа.

«Шўрлик ойижоним, бир бурда бўлиб қолибдирлар. Мен умр йўлдошимдан айрилган бўлсам, унинг ўттиз йил бағрида эркалаб ўстирган, суюкли тенжаси ўғлидан айрилган. Мен қандай қилиб шу муштларни ташлаб кетаман. Бир дарди ўн дард бўлмайдими? Қолаверса, мен Ваҳоб акамнинг чирочи ёқиб ўтиришим, орзиқиб кутган ёлғиз қизини

отасининг болалиги ўтган, ҳар қаричида излари қолган ота ҳовлида ўстиришим керак эмасми? — ўйлади Мамлакат. Онам бир-икки ловиллайдилару ўзларига келадилар».

— Ойижон, энди сизнинг келинингиз эмас, қизингизман. Мен ҳам, Ёдгора ҳам сиз билан қоламиз, — у қайнонасининг бағрига хўрсинибгина бош қўйди. — Шундай қилсак, Ваҳоб акамнинг руҳлари шод бўлади...

Орадан ойлар ўтди. Мамлакат ҳам Ваҳоб акасининг бу дунёда йўқлигига қийинчилик билан бўлсада кўникди. Қалбидаги жароҳати ҳам аста-секинлик билан бита бошлади. Бор меҳрини чалавойи — Ёдгорасига берди. Онаси қийин-қистовга олса-да, ўйига қайтмади. Ҳар қаричи севиклисини эслатиб гурувчи ҳовлидан кетмади, кетолмади. Қайнотаси ҳам, қайнонаси ҳам унга суюниб қолишганди.

Бир куни Мамлакат қизини бешикка беладую, шундоққина бешик ёнига тўшалган кўрпачага чўзилди. Бир пайт қизалоғининг қийқириб кулишидан уйғониб кетди. Қараса, қизалоғи қўлбоғдан қўларини чиқариб олибди. У қўларини қийқириб силкитганча, тахмон томонга талпинарди.

Мамлакат ғалати бўлиб кетди. Қизиқ, қўлбоғни қаттиқ боғлаганди-ку. Тўрт ойлик бола қанақа қилиб қўлини бўшатиб олади. Назарида кимдир уни кузатаётгандек бўлди. Беихтиёр ёстиғи остидаги «Қуръон»ни ушлаб, калима қайтарди. Рухида хотиржамлик тўйди. Қўлбоғни ечиб, қизалоғининг қўларини бошқатдан йўргаклаб боғлади, гўдак йиғламади. Худди катта одамлардек ойисига маъноли тикилди. Кейин алани ҳам, «мамма»ни ҳам кутмай пишиллаб ухлаб қолди. Мамлакат эса жимгина кўз ёш тўкарди. Шунда кимдир юзларини, сочларини силаётгандай бўлди. Ваҳоб акасининг нафасини тўйди. Лекин кўзини очишни истамади. У кўздан буён соғинган, қўмсаган оромни йўқотиб қўйишдан қўрқди...

Кейинги кун қайнонасига меҳмонхонага жой тўшаб берди.

— Неварангиз йиғлаб, уйқунгизни бузмасин. Анча катта бўлиб қолди, энди ўзим эплай оламан, — деди.

Унинг ётоқхонада ёлғиз қолгиси келарди. Яна бир кун имадандир чўчиб уйғониб кетди. Қараса, бешикнинг гаврапўши четга сурилган, Ёдгоранинг юзи очиқ, тунчироқнинг хира шуъласида қизалоғи ширингина жилмайиб сўрғич сўрар, бешик эса ўзидан тебранади.

Мамлакат беихтиёр бешикнинг тутқичидан тутди. Қизалоқ норози бўлиб, унга қаради. Мамлакат шошиб қўлини олганди, бешик аста тебранади. Аллаким аста оёқларини силади.

— Ваҳоб ака...

«Жинни бўляпман шекили», ўйлади Мамлакат, аммо оёқларини йиғиштириб олмади. Шу тариқа у ҳар тун Ваҳоб акасининг хонада юрганини, ёпида турганини, илтижолу нигоҳларини сезадиган бўлди. Назарида Ваҳобжон туни билан бешик атрофида парвона эди.

Чақалоқ ҳам, Мамлакат ҳам анча тўлишиб, кўзга яқин бўлиб қолишди. Энди Мамлакат ҳуда-беҳудага кўз ёш тўкмасди. Замира опа келишидаги бу ўзгаришдан қувонар, сабр бергани учун Оллоҳга шукрона айтарди.

— Худойим меҳрибон, ўзи юпанч берди, — дейишди қариндош-уруғлар.

Мамлакат Ваҳобжоннинг ҳамма кийимларини офтобга ёйди. Кўйлақларининг баъзиларини ювиб, қотириб дазмоллади. Худди эри тириклик пайтидагидек шкафга илиб қўйди. Ўзига ҳам қарайдиган бўлди. Кундан-кунга чиройи очилиб, аввалги ҳолига қайтди.

Буни кўрган отаси уларни уйига кўчириб кетиш тараддудига тушди. Невараси икки ёшга тўлган кунги байрамда ниятини қудаларига айтди.

— Куёвимизнинг умри қисқа экан. Худо раҳмат қилсин. Қизимизни жонидан ортиқ кўрарди. Фарҳод-Шириндек эдилар. На илож, худонинг иродаси. Буни ҳаёт дейишади. Тирик қолган яшаши керак. Қизим ҳали ёш. Ижозат берсаларингиз, уйга олиб кетсам. Боласи эсини танимасдан бахти очилса, узатсак. Ёлғиз болам ёлғиз бўлиб қолмасин, ўзидан кўпайсин... Мен ҳам, онаси ҳам қариямиз. Уй-жойимиз, бор-йўғимиз шуники, — деди узрли оҳангда.

Бирдан хона сув қуйгандек жим бўлиб қолди. Замира она кўлидаги қошиқни ликолчага қўйишни ҳам унутиб, боласини тиззасида ўйнатиб ўтирган келинига термулиб қолди.

Гарчи бу таклиф Мамлакат учун кутилмаган бўлса-да, у гангиб қолмади. Чунки у қачонлардир шу гап бўлишини кутиб юрганди. Шунинг учун қизаловини аста ерга қўйиб юборди-да, хотиржам, бироқ қовоғини уйғанича деди:

— Отажон, биз ҳеч қаёққа кетмаймиз. Ёлғиз эмасман. Ваҳоб акам, Ёдгора, қайнона, қайнотам борлар, — Мамлакат ёлғиз фарзанд бўлгани учун айтгани айтган, дегани деган бўлиб ўсганди. Шунданми у шундай қатъий оҳангда гапирардики, эътирозга ўрин қолмасди. Лекин бу гап бундай бўлмади. Онасининг жаҳди чиқиб кетди:

— Нодон қиз. Атиги икки йил яшадинг келин бўлиб, икки йилдан буён бевасан. Энди йигирма еттига кирдинг. Шундай ўтмайсан-ку, ахир. Уйимизга ҳар куни совчилар келяпти.

— Ўша икки йил, тўйдан оддинги бахтли кунларим менга бир умрга етади. Мен ҳеч кимни Ваҳоб акамга алмаштирмайман. Бошқага узатишни ҳаёлингизга ҳам келтирманг, она.

Замира она келинининг жавобидан ич-ичидан қувонса-да, ҳақиқатдан кўз юмолмади.

— Она қизим, болагинамга бўлган ҳурматингиз учун минг раҳмат. Аммо бўлар иш бўлди. Кетган

келади, кетмонланган келмайди, болам. Тириклар эса яшаши керак. Мен сизни келин эмас, қиз деганман. Қудам тўғри айтадилар, сиз турмуш қуришингиз керак. Ёдгорага ука, сингиллар керак. Хоҳласангиз Ёдгорагинамни олиб қоламан. Сизни қиз қилиб узатаман, — деди вазминлик билан, кейин хўжайинига юзланди, — тўғрими дадаси.

— Тўғри, биз қудаларимиздан ҳам, сиздан ҳам розимиз. Бизга қолса шундай бўлсин дебмидик. Сиз келин бўлиб келган кун қанчалар шодлангандик, қизим. Агар сиз ҳаётдан шундай ўтсангиз, уволи бизга бўлади. Ота рози худо рози. Ваҳобгинам ҳам сиздан рози. Ота-онангизнинг гапига хўп денг. Қайта турмушга чиққан бир сиз эмас. Балки тушган жойингиз яхши бўлса, ҳаммаси унутилиб кетади, — Воҳид ака ўзини анча босиб олганди.

— Ойижон, додажон, ундай деманглар, илтимос. Мени уйдан ҳайдаманглар. Бу ердан менинг фақат ўлигим чиқади, — Мамлакат баралла йиғлаб юборди-да, югуриб ётоқхонасига кириб кетди. Ўзини ўринга ташлади, хўрсиниб-хўрсиниб йиғлади.

— Ваҳоб ака, айтинг, уларга айтинг, менга ҳеч ким керакмас. Сиз шу ердасиз, мен сезиб турибман, сиз кетмагансиз, мен ҳар куни сизни кўраман. Нафас олишингизни, шарпангизни сезаман, ахир. — Мамлакат энди ўринда ўтирволиб тахмонга қараб бўзларди. Назарида кимдир унга яқинлашди, юзларига думалаб тушаётган ёшларини авайлаб сидирди. Мамлакат беихтиёр кўлларини юзига босди, шу кўйи йиғлади, йиғлайверди. Ота-онаси ҳам индамай кетиб қолишди. Кечқурун қайнонаси ухлаб қолган Ёдгорани бағрига босганча кириб, жимгина каравотига ётқизди. Қайнонаси ҳурмати учун йиғидан қизарган кўзларини ердан узмай, ўрнидан турди. Замира опа келинининг енгил титраётган елкасидан астагина қучди.

— Менинг бахтсизгина болам, ишқига тўёлмаган Лайлигина қизим, онангиз ўргулсин, бунчалик куй-

манг, касал бўлиб қоласиз. Хотиржам бўлинг, шу уй сизники, ҳеч қаёққа кетмайсиз. — Муштипар она нимчасининг чўнтагидан бир нимани авайлабгина олди, — мана бу Ваҳобжонимнинг никоҳ узуги. Ўша куни қолдириб кетган экан, шўрликкина болам. Уни олиб қўйинг. Насиб қилса, куёвингизга берасиз.

Мамлакат узукни олиб аста лабларига босди, ич-ичидан чиққан бир хўрсиниқ билан қайнонасининг олкасига бош қўйди... Эрталаб туриб қайнонаси берган узукни Ваҳобжон Ленинграддан олиб келган биллур гулдонга — ўзининг узугининг ёнига солиб қўйди.

Шу билан Мамлакатни узатиш ҳақида бошқа гап бўлмади. Ёдгора улғайди. Мактабга борди.

— Ойижон, мен адамни танийман. Улар ҳамманингни дадасидан ёш, чиройли. Ҳар куни кечқурун мен билан гаплашгани келадилар. Анави ерда, — Ёдгора таҳмон тарафдаги креслога ишора қилди, — ўтириб китоб ўқийдилар. Мен олган бешларим ҳақида гапирман, жилмайиб қулоқ соладилар, лекин ўзлари сираям гапирмайдилар, баъзан сочларимни силаб қўядилар. Кеча туғилган кунимда ҳам шу ерда эдилар.

Мамлакат валати бўлиб кетди. У шу чоққача бирор марта ҳам Ёдгорага адасининг суратини кўрсатмаганди. Ўкинмасин дермиди ёки... ишқилиб кўрсатмаганди. Хаёлига келган фикрдан чўчиб ҳам кетди. Тез кириб, ичкари уйдан альбом кўтариб чиқди.

— Қани қизим, мана бу ердан адангни топ-чи, — у Ваҳобжоннинг Ленинградда — аспирантурада ўқиб юрган чоғларида бир гуруҳ дўстлари билан тушган суратига ишора қилди.

Ё, алҳазар! Ёдгора ўйланиб ўтирмай, узун қора плашда, қўлида газета ушлаган, жингалак сочли йигитни кўрсатди: «мана менинг адам». Мамлакат, хурсанд бўлиб кетганидан қизини бағрига босганича устма-уст юзларидан, кўзларидан, пешонасидан ўпиб йиғларди. «Рост, рост гапирибди, — қувонарди у, — демак адаси унга ҳам кўринар экан».

Мамлакат ҳам эрини ҳамиша шу креслода кўрарди. Бу сирни бировга айтишга кўрқармиди ёки жинни бўп қопти, деб ўйлашади, дермиди, ҳар ҳолда чурқ этмаганди. Энди у Ваҳоб акасининг руҳи шу уйда эканлигига астойдил ишонч ҳосил қилди. Аммо қизига бу ҳақда ҳеч кимга, ҳатто бувиларига ҳам айтмасликни тайинлади. «Агар бировга айтиб қўйсанг, аданг кетиб қолади», — деди у сирли оҳангда. Ёдгора боши билан «хўп» ишорасини қилди.

Мамлакат қайнонасининг қистови билан аввалги жойга — телевидениега ишга қайтди.

Ишга тушган дастлабки куни қизиқ бўлди. Бош муҳаррирга тайёрлаган сценарийсини тасдиққа олиб кирди. У киши сценарий билан танишгач ўрнидан туриб келиб, Мамлакатга кўл чўзди.

— Табриклайман, жуда яхши кўрсатув тайёрлабсиз, — Мамлакатнинг нозик қўли унинг панжалари орасида йўқ бўлиб кетди. Ўзини ноқулай сезган Мамлакат кўзини девор томонга олиб қочди, бундай қараса у ерда Ваҳоб акаси, хафа эмасу, аммо ғашланаётгани сезилиб турарди. Мамлакат чўчиб қўлини тортиб олди. Самад ака самимий кулиб, жойига қайтди.

— Сизга омад, — деди, чиқинга рухсат деган оҳангда.

Мамлакатнинг юраги дукиллаб урарди, вой Отелло-ей, шу ердаям қўймайдилар-а, — у оғзининг таноби қочиб, жилмайди. Кейин ён-атрофга қараб уялиб кетди, биров кўрса нима деб ўйлайди...

Демак, у киши ишлашимга розилар, бу фикр Мамлакатни илҳомлантириб юборди. У иложи борича яхши, одамларга манзур бўладиган кўрсатувлар тайёрлашга интилди. Шундай қилса гўё Ваҳоб акаси хурсанд бўладигандек. Баъзан монтаждан чарчаб, кеч қайтади. Шунда бетоқат бўлади, худди эри уни кутиб қолаётгандай.

— Намунча ошиқасиз, поччам кутиб қолдиларми, — кулди ҳайдовчи йигит навбатдаги кечикишлардан бирида.

— У киши кутишни ёмон кўрадилар, — деди Мамлакат сирли жилмайиб.

— Тўғри қиладилар, агар менинг ҳам шунақа чиройли хотиним бўлса, ишлатмай уйда олиб ўтирардим.

— Ў, бунга асос йўқ, хўжайиним жуда кетворган йигит. Унақаси бу дунёда йўқ.

— Жаннати денг, — гапни гапга уламоқчи бўлди ҳайдовчи.

Аммо Мамлакат бошқа гапирмади, шофёрга эшиттирмай пичирлади: «Топдингиз, жаннати...»

Йиллар югурик отдек елиб ўтдилар. Мана, йигирма йилдирки Мамлакат ҳар кеч Ваҳоб акасини кўради. Ўша аввалгидек қувноқ, павқирон. Гоҳ Мамлакатнинг оқ оралаган сочини хўрсинибгина ҳидласа, гоҳ қўлида китоби билан ухлаб қолган қизи бошида парвона бўлади. Жавлон — Машрабжон меҳмонга келган кунлари ҳатто кундузи ҳам Мамлакат уни пайқаб олади. «Биздан кўнгил узолмайди, шўрлик», — ўйлайди ўкинч билан.

Ёдгора вояга етди. Бир олам қиз бўлди. Қуйиб қўйгандек онасининг ўзи. Онаси билан ҳамкасб — журналист. Телевидениеда ҳам бирга ишляпти. Машрабжон бўлса тоғасининг касбини эгаллади. Магистратурани Кембридж университетидеда тамомлади. Ёдгорани ҳаммадан, ҳатто онасидан ҳам қизвонади. Иши кўп бўлишига қарамай, ишидан олиб келиб қўйишга вақт топади.

Бир ой бўлди уларни унаштириб қўйишди. Буни қаранг, бу никоҳга ҳам Мамлакатнинг онаси аввалига норози бўлди. Унинг нияти Ёдгорани Бухорога узатиш, шу баҳона она юртига қайтиш экан.

— Тақдирга тараф йўқ. Куёвимнинг васияти бўлса нима ҳам дердим, — деди ноилож.

Замира буви, Воҳид акалар эса гап-сўзи, юриш-туриши, самимий қаҳқаҳаси билан ўғилларини эслатиб турадиган невараларини жон-дилдан яхши кўришади. Ваҳобжонимиз бағримизга қайтаяпти,

деб қувонишди, оқ фотиҳа беришди. Тўйнинг югур-югурлари билан бўлиб бир ойнинг қандай ўтиб кетганлигини ҳам Мамлакат сезмай қолибди. Мана, улар қандай чиройли, бир-бирларига мос жуфтлик, қўша қарисин. Мамлакат карнай-сурнайнинг навосидан ўзига келди...

— Адаси юринг, бизни фарзандларимиз чақиришяпти, уларни қутлашимиз керак, — иичирлайди лаблари, ўзи эса келин-куёв ўтирган тўрга қараб юрди.

«Бизнинг ҳам тўйимиз шу ерда ўтган эди», — ўйлади у. «Мана бу азамат олма, нок дарахтлари унда позиккина ниҳол эди-а, онаси», — Мамлакат бу товуш эгасини таниб кўрқиб кетди. Чунки у бу овозни эшитишга йигирма йил интиқ яшади. У чўчиб ёнига қаради. Қайнота-қайнонаси, ота-онаси, қайнонаси... улар орасида жилмайибгина Ваҳобжон ҳам кўринди. Мамлакат беихтиёр қўл узатди. Аммо Ваҳобжон улар орасидан аста чиқиб, келин-куёв томонга юрди. Мамлакат аниқ кўриб турарди. Оппоқ кўйлак, оппоқ шим, бўйнида чиройли қизил галстук, қоп-қора жингалак сочлари хафсала билан сурилган гел таъсириданми ёки чироқданми ажиб товланади. У келин-куёв ёнига борди, ҳар иккисининг елкасидан аста силади. Кейин қувонч билан хотишига қаради, қўл силкиди. Мамлакат унга эргашди. Аммо ҳеч қачон унга етолмаслигини билиб тўхтади, чунки Ваҳобжон анча юксакда учиб борар, оппоқ нурлар уни оғушига тортаётганди.

«Алвидо азизим, алвидо дўстим. Қиёматда учрашгунча. Ҳамма, ҳаммаси учун раҳмат, суянчим! Рухингиз тинч бўлсин. Чирофингиз ҳамиша ёниб туради», — кўзларидан мўлт-мўлт ёш тўкаётган Мамлакат юраги ажиб бир хотиржамликка тўлаётганини ҳис қилди.

Енгил тортиб, қувонч билан тўйхонага қайтди, у ерда вафо, садоқат ҳақидаги ажиб қўшиқ янгарди.

АЛДАНГАННИ АЛДАМА

Кечгача тик оёқда туриб ишлаганигами ёки сал шамоллагани учунми Нигора жуда чарчади. Пальтосининг тугмасини йўл-йўлакай қадагалгача, зинадан чопқиллаб тушаркан оёғи қайрилиб кетди.

— Вой, оёғим, — у шундай деди-ю, ўтириб қолди. Қанча уринмасин оёғи ўзига бўйсунмади. Қиз ноилож қўлларини ерга тираб, ўрнидан турмоқчи бўлди.

— Нима қилди. Йиқилиб тушдингизми, оёғингизга ҳеч нима қилмадимми, ишқилиб? — сўради оմбордан бир қути конфетми ёки маргаринми кўтариб келатган йигит унга яқинлашиб.

— Билмасам, негадир туролмаяпман, — ҳам овриқ, ҳам хижолатдан овози қалтиради Нигоранинг.

— Ҳозир кўрамиз, — йигит қутини авайлаб зинага қўйди, кейин Нигоранинг қўлтиғидан тутди, — қани менга суяниб олинг-чи.

Нигора оёғидаги овриқдан додлаб юбормаслик учун тишини тишига қўйиб, ўрнидан турди. Тургунча ҳам бутун вужудидан тер чиқиб кетди. Беихтиёр йигитга суяниб олди.

— Ие, аҳвол жиддийга ўхшайди-ку, қўрқманг, — йигит уни даст кўтариб, қоровулхонага кирди. Қоровул дарров курси бўшатди. Йигит уни ўтқазгач, қоровулга юзланди:

— Собир ака, мен ҳозир қутини цехга ташлайману қайтаман. Бу қизнинг оёғи чиққан шекилли, қараб туринг-чи. Йигит чопқиллаб чиқиб кетди. Нигоранинг ўқчигиси келганини сезган Собир амаки унинг ёнига товоқча қўйди.

— Ма, мана бу товоқчага қусавер. Оёғинг синганми дейман, рангинг ҳам ўчиб кетибди. Мен «Тез ёрдам»га қўнғироқ қиламан. — Амаки шошиб телефон рақамини тера бошлади.

Шу чоқ Нигоранинг зинада қолган сумкачасини кўтариб халоскор йигит кириб келди. У қиз-

нинг докадек оқариб кетган юзини кўриб, чўчиб кетди.

— Ҳозир «Тез ёрдам» келади. Ботир, сен ун-гача этигини ечиб тур, оёғи шишиб кетса, этик-нинг ечилиши қийин бўлади. Бу қизни таний-санми ўзи, янгилардан шекилли, — деди қоровул амаки.

— Сал-пал биладан, ўраш цехидан, — жавоб бер-ди Ботир. Нигорага синовчан тикилиб.

Нигора эса хушини йўқотаётгани учунми, унинг гапини тушунмади ҳам. Ботир қизнинг оёғидан этикни авайлаб ечиб оларкан:

— Эссиз, янги, қимматбаҳо этик экан, — деди ачи-ниб.

Нигора индамади. Гапиришга мадори йўқ эди унинг. Шу чоқ «Тез ёрдам» етиб келди...

— Оёғи тўпиғидан чиқиб кетибди, суюк ҳам дарз кетган, — деди рентген суратига қараб шифокор, — ҳозир гипс қиламиз. Икки ҳафта шу ерда давола-нади. Сиз 25 метр бинт олиб келинг, биринчи қават-да дорихона бор, — у Ботирга юзланди.

Этрани қолдирадиган укол таъсиридан Нигора анча ўзига келиб қолганди:

— Илтимос, мана бу телефонга қўнғироқ қилиб, ўйдагиларга айтиб қўйинг, — палатада кетишни ҳам, қолашни ҳам билмай иккиланиб турган Ботирга ни-мадир ёзиб узатди Нигора. — Узр Сизниям роса ово-ра қилдим. Бирпас шошилмаганимда дугонам Ло-бар ҳам ишини тугатарди, тинчгина уйга кетардик. Бунақа бўлишини қаёқдан билибман, — алам билан оёғига тикилди қиз.

— Кўргилик-да. Ҳечқиси йўқ, тўйгача тузалиб ке-тасиз. Умуман, янги «этигингиз» ҳам ёмонмас. Сав-латликкина, эскисини энди нима қиласиз? — деди ҳазиломуз, бурчакда мунғайиб турган этикчаларни кўрсатиб.

— Ўлсин, уям эски эмасди. Кечагина қўшним Қозовистондан олиб келувди, — дори таъсирида мудрашни бошлаган Нигора аранг жавоб берди.

— Адангизга айтамиз, энди Қозовистонданмас, Италиядан келтириб берадилар. Айтганча, телефон гўшагини ким кўтаради, адангизмасми ишқилиб. Тафин маши...

— Илтимос, тезроқ келишсин, кўрпа олиб келишсин, — совуқдан қалтиради Нигора. «Гиис муздай, ҳаво совуқ, хона ҳам иссиқ эмас, — ўйлади Ботир, — шўрликка қийин бўлди. Ҳали яна гилс қуриса кўради азобини, оёғини сиқадида».

— Ишхонага етиб боришим билан телефон қиламан. Уйингизга бориб ҳам келардим-у, тунги сме-надаман. Хўжайинларни биласиз, сал интизом бузилса бўшатворишади. Йиғламай, опоқ қиз бўлиб ухлаб туринг, — Ботир шошилиб чиқиб кетди...

— Ҳа, Ботир иш пайтида қаёққа йўқолиб кетдинг, нима хом ашёни мен ташийманми, сенинг ўрнинга, — унга дағдаға қилди технолог йигит Шокир Шарипов, — ўзинг кўпроқ маош оламан деб ночга ўтган бўлсанг.

— Ишчи қизлардан бири зинадан йиқилиб, оёғини синдириб олибди. Уни касалхонага ташлаб келдим. Ҳозир ҳамма ишни қилиб ташлаймиз, — деди Ботир иш халатини кияркан.

— Олифтагарчилик қилиб ингичка пошна кийишади-да, бу қизлар. Оқибати... ётади энди оҳ-воҳ қилиб. Ишқилиб, чўлоқ бўлиб қолмасин. — Кейин тўсатдан жиддий тортди. — Ўзи ким экан у қиз, қайси цехдан дединг?

— Нигора Қаюмова, ўраш цехида ишларкан. Ойисига айтиб қўйдим, — йўл-йўлакай жавоб бериб чиқиб кетди Ботир.

— Нигора! Қаюмова! Шу кам эди унга. Минг марта айтдим, ишламай уйда ўтир деб. Мана энди, — ўйлади Шокир жаҳл билан...

— Шокиржон! Синглинг битириш кечасини бизнинг ҳовлида ўтказайлик деяпти. Даданг ҳам рози бўлди. Бўйи етган қиз, барибир кафе ёки бировникига юбормасдинглар. Ҳовлимиз катта, кўрса кўргудек. Ишхонангдаги ошхонанинг стол-стулини бир кунга обкелиб турсанг... — деди Санобар опа ишга отланаётган ўғлини тўхтатиб. — Иложи бўлса, артистларни ҳам гаплашиб берарсан.

— Вой-бў, жуда талтайтирасизда шу қизингизни, ҳали видеочи ҳам керақдир.

— Видеочилари бор экан. Талтаяди-да, сендақа чаққон акаси бўлгандан кейин. Баҳонада синглининг синфдошлари билан танишиб оласан. Суқсурдай-суқсурдай дугоналари бор. Эҳтимол, келинликка бирортасини кўз остимга оларман, — сирли жилмайди ойиси, — Сен ҳам уйланарсан ахир. Қўниқўшнилари тўй қачон, деган саволларидан безиллаб қолдим.

— Э, Шокиржонга муносиби ҳали онасининг қорнида демайсизми, ўша ғийбатчиларга, барибир уларнинг қизларига уйланмайман. Мен-чи ойижон, уйлансам Айшвария Райга ёки унинг синглисига уйланаман, — гапни ҳазилга бурди Шокир.

— Ўнта Айшвариядан, ўзимизнинг битта Ойшахон яхши, чет эликдан келин қилиб жинни бўлманми, хоҳласамку куч-қудратим етади, — керилди Санобар опа. — Дадангга бир оғиз гапим. Анави кунги истамбуллик ўртоғининг синглиси ҳам ойдаккина экан. Кўзи кўк бўлсаям.

— Туркларга уйланиш учун кўп қалин керак, ҳиндларда яхши, Айшвария сизга қалин пули беради, яна долларда. Америкадаги вилласини ҳам дам олишингиз учун ажратади. Дадам билан ёки... — хоҳолади Шокир, — Атлантика уммонида чўмилиб юрсангиз ёмонми, менинг давримда.

— Э, қўй-е, қариганда мусофирликдан асрасин. Бизга Чорвоқдаги дачамиз ҳам тузук. Ҳа, айтганча,

бассейнни тозалаш керак деяётгандилар. Келаси ҳафта дам олишга чиқамиз.

— Яхши ойи, мен кетдим, — ойисининг юзидан ўпди Шокир.

— Нима яхши, ҳовузни тозалашми, тоққа чиқишми, стол-стулни гаплашишми? — ўғлининг йўлини гўсди Санобар опа.

— Ҳаммаси яхши, стол-стулнинг оқини, дастурхоннинг ҳам оппоғини «ест» қиламиз. Нози ҳам оппоқ ўртоқларини олиб келса бўлди, — Шокиржон кулганча, эшикка йўналди, — ҳали йўлда заправкага кираман. Запасни ҳам чолингиз ўмариб кетибди.

— Бўпти, ишга боргач кўнғироқ қиларсан, — ўғлини кузатиб, дарвозани ёпди Санобар опа.

...Битириш оқшоми ҳақиқатан ҳам зўр ўтди. Дастурхоннинг кам-кўстини «Улкер» шоколадлари билан Шокиржон тўлдириб берди.

Ойиси тўғри айтган экан, сингисининг синфдош дугоналари оқи оқ, қизили қизил паричехра қизлар экан. Кийимларию соч турмаклашлари, кулишларию гапиришлари томоша қилгудек. Эндигина ҳаётга кириб келаётган, севгининг лаззатини сал-пал, орқаваротдан ҳис қилаётган бу санамлар бир гапириб ўн кулади. Оёғидан ўт чақнайди, ногоҳ думалаб кетган олма ёки бехос урилиб кетган пиёла ҳам уларнинг беғубор кулгисига сабаб бўлади. Шу топда уларнинг назарида ҳамма яхши, ҳамма гўзал, ҳамма бахтиёр. Синфдош болалар эса қизларнинг бу латофати олдида довдираб қолишган. Тез-тез уларнинг танбеҳини эшитиб, терга ботишади. Бу жараёндан алақачон ўтиб олган, қизларнинг кўнглини олишга анча «қўли келишиб қолган» Шокиржон вазиятдан фойдаланиб, ташаббусни қўлига олди. Йигитларни турли ишларга буюриб, «ақли» маслаҳатлар бериб, қизларнинг эътиборини қаратиб олди. Ўзига ҳам бошқача бир ҳавас билан қарашаётганини сизди, уларни қувлик билан ку-

затди. Унга кўпроқ ошхонада куймаланаётган нозиккина, оппоқкина, шахло кўзлари атрофга ҳуркибгина қараётган Нигора ёқиб қолди. «Кийими содда-ю, лекин «ничего», агар Айшварияга ўхшатиб кийинтириб қўйсам, Айшвария алаמידан ўлади. Негаки, бу гўзалнинг чангида қолиб кетади-да», завқ билан ўйларди Шокир. Тўсатдан қўл телефони жириглаб қолди. Ишхонадан экан. Қандайдир меҳмонлар келганмиш.

— Ойи, мен ҳозир келаман, сиз анави қизга кўз-қулоқ бўлиб туринг, ҳеч ким билан рақс тушмасин, — деди у ошхона томонга имлаб.

— Ишинг ҳам бор бўлсин-да. Отдихда ҳам тиш қўйишмайди. Машинани эҳтиёт бўлиб ҳайда, телефонингни ўчириб қўй. Омадингни берсин, шошилма, қизлар эрталабгача шу ерда бўлишади, ўзим кўз-қулоқ бўлиб тураман, — Санобар опа ўғлини хотиржам қилди. — Даданг бугун бувингникида қоладилар, шовқинга тоқатлари йўқмиш.

— Адамиз тушунган одамлар-да, ойижон, ёшлар хижолат бўлмасин деганлар, мен кетдим, ойи, — кўзини қисиб, ошхонага ишора қилди у машинага газ бераркан.

— Буниси ростга ўхшайди-ку, — жилмайди она, — зора шунақа бўлса. Қизимдан суриштирай-чи, тагтуги тозамини ишқилиб, — у кўзи билан ҳовлида куймалашиб юрган қизлар орасидан қизини қидирди...

Шокир келганда байрам авжига чиққан пайт экан. Ўқитувчилар кетибди. Уч-тўртта оналар ҳовли четидаги каравотда ўтиришибди. Столда ҳеч ким йўқ, ҳамма туркча рақсга тушаяпти. Шокирни пайқашмади ҳам. У шошилиб ошхонага ўтди. Ювилган бўш идишлар тахлаб қўйилибди. Газда манти пишяпти. Лекин ҳеч зов йўқ. Наҳотки кетиб қолган бўлса. Балки рақсга тушаётгандир. Шокир пастга, ҳовлига кўз ташлади. Кўрмади.

— Қачон келдинг, машинанг қани, сезмай қолибман, — ошхонага кириб келган ойиси кетма-кет савол берарди.

— Ойи, у қиз қани? — саволга савол билан жавоб берди Шокир.

— Ким, ҳа Нигорахонни айтаяпсанми, ҳув ана, четдаги столда иккита пушти кўйлакли қизлар ўтирибди-ку, бўйнида ҳиндча шарфи бори ўша қизда, кўрмаяпсанми, — жилмайди ойиси.

— Айтдим-ку, ойи, бу қиз Айшвария Райнинг ё сингласи ёки ўзи. Нега Нози у билан эмас, қаранг қизингиз билан гаплашаётган сурбет ким, ойи? Ҳозир, ана-ана айтмадимми, вой чурвақа-ей, ўзича Айшварияни рақсга таклиф қиляптими. Қани ўйнасин-чи, — муштарини қисганча ўрнидан туриб кетди Шокир.

— Ўзингни бос, нега ҳовлиқасан. Байрам бўлгач рақс тушади-да. Ўн бир йиллик синфдоши билан рақс тушмай, сен билан ўйнасишимиз? Ҳе йўқ, бе йўқ дарров хўжайинлик қилма-да. Шўрлик қизнинг ўта-касани ёрворасан-ку.

— У фақат мен билан ўйнаши мумкин, — жаҳл билан ташқарига отилган ўғлини аранг тутиб қолди Санобар опа.

— Эсинг жойидами? Аввал у билан тузукроқ танишиб ол. Мен ҳам таг-туғини суриштирай. Анави Гулжаҳон билан гаплашиб ўтирган ёшгина жувонунинг ойиси экан. Қани, бир гаплашиб кўрай-чи, сен камчиликлар йўқми, деб қизларнинг ҳолидан хабар ол, — Шокир онасига қўшилиб, ҳовлига тушди. Бироқ, янги қўшиқ янграб, ҳамма ўртага тушиб кетганини кўриб жойида туриб қолди. Аста фаввора томонга, ғира-шира ёруғ тушиб турган гаражга ўтди. Зарурат бўлмаса ҳам, машинасини очди, ўриндиққа ўтириб магнитофонни ковлади.

— Ака, ака, менда нима ишингиз бор, ойим жўнатдилар, — терлаб-пишиб кетган Нозима ҳансирарди.

– Бўддими, қачон тугатасанлар, ишда чарчаганман, ухлаёлмаяпман, – ёлғон пўписа қилди Шокир.

– Ака-а, энди ўн икки бўлди, адажоним учгача бемалол ўтираверинглар, қизлар кетишга кўрқишса аканг кузатиб қўйсин, деб телефон қилдилар, – қовоғини солганча, оёғини тапиллатди Нозима.

– Адамам қизиқ, мен сизларга ўхшаб бекорчиманми, жа топибсанлар, аравакашингни, – бўш келмади Шокир, – дугоналарингнинг ҳаммаси ойиси билан келган, ўзлари кетаверишсин.

– Ўзлари кетишади. Диля, Гулини акалари олиб кетади. Манзурани Ихти кузатиб қўяди. Севарни адаси келаркан. Зилол билан Ирода қолишади. Эрталаб ҳаммаёқни йиғиштириб кетишади.

– Нигора-чи, у ҳам қоладими? – «бепарво» сўради Шокир.

– Йўқ. Ойиси кета қолайлик депти. Шунга ойим, акангга айт, ташлаб кела қолсин, бир кун минг кун бўлмайди, йигит киши бир ухласа ўзига келади, деяптилар. Ойим айтдиларки, ўзингиз тушунаркансиз. Илтимос, йўқ деманг, уйлари узоқмас, хоҳдасангиз бирга борамиз.

– Бўпти, ўн минутда бораман, айтиб қўй. Намунча сакрамасанг, қара қизариб кетганигни, Нигора ҳам сендан баттар ўйинчи шекилли.

– Йўғ-е, Нигор энди бир марта ўйнади-ку, шундаям Анвар билан.

– Нима, Анвар ўғил бола эмасми? – қўлидаги сигаретни фонтанга отди Шокир.

– Анвар холасининг ўғли-ку. Ака, папиросингизни ёнингиздаги қутига ташламайсизми, сувни ифлос қилмай. – Фонтан ҳовузчасига қараб қолди Нозима. – Эртага ўзингизга олдираман.

– Бўпти, кўп ақллилик қилма, ундан кўра дугонаингнинг ойисига айт, тайёр бўлиб туришсин, кутишга тоқатим йўқ.

– Айтаман, қачон борасиз?

— Ҳозир.

Нози акасининг юзидан чўлп этиб ўпди-да, югуриб кетди. Шу топда сингласи кўзига жуда чиройли кўришиб кетди. У секин тротуар бўйлаб юраркан, ошхона томонга эгилиб турган қип-қизил атиргуздан бир донасини авайлаб синдириб олди, кўлида ушлаб туриб жилмайди, аста ортига қайтиб Нексига, рулниг тепасига қистириб қўйди...

— Барака топинг, ўғлим сизниям овора қилиб қўйдик. Эсон-омон етволинг, — деди Нигоранинг ойнаси машинадан тушаётиб. — Адасининг мазаси нуқ, укасига машина ҳайдатишга кўрқамиз.

— Нигора минсин, бўлмаса, — кулди Шокир.

— Адаси рухсат бермайдилар, кўрқадилар, — жилдайди Дилбар опа.

Нигора, индамайгина ойнасига эргашди. Шокирнинг кўлига шундай чаққонлик билан ҳалиги гулли тутқаздики, Нигора ҳатто нималигини ҳам туншунмай, шаппа ола қолди. Шокир секин шивирлади: «Кўрқманг, тиканини олиб ташлаганман».

Шундоқ ёнида йигитнинг ҳароратли нафасини сезган қиз чўчиб тушди-да, ҳеч сўз демай югуриб кетди.

— Эсим қурсин, уйга киринг ҳам демабман, — хижолат бўлди Дилбар опа, Шокир машинасини буриб, кетишга чоғланганда.

— Бошқа сафар, ёруғ кунларда, албатта келамиз, — кўлини кўксига қўйиб хайрлашди Шокир. Унинг юраги гурсиллаб урарди.

«Ничего, қизчанинг кўнглига чўғ ташланди. Секин алангаланди. Уй-жойлари ёмонмас, ишқомлараридаги узумлар дарвозахонасини жа бошқача кўрсатворибди. Биз ҳам шунақа қилсак бўларди. Адам, қишлоқча бўлиб қолади, дедиларда. Зато, бизнинг дарвозахона уларнинг ҳовлисида катта, у ердаги дарахт-гулларни паханам нақ Канададан олдириб келганлар. Ҳатто ҳокимнинг ҳам ҳаваси ке-

либди. «Аброр ака, ҳокимиятнинг олдига шунақасидан икки тупгина бўлса», дебди. Аҳмоқ, ишхонага давлатдан олавермайдими, ана Ботаника бовидан сўра. Бунақасини уйишга эк. Э, улар биззи пахан билганни билишига ҳали ўн қовун пишиғи бор. Нима бўлгандаям, ёмоимас, биздан сал пастроқ бўлгани яхши, попуғи пастроқ юради. Аммо Нигора, Нигора, бу асал, ўнта Сарвара уни олдидан ўтаверсин. Сарвара бир кун шейпингга бормаса, семириб онамдек бўп қолади. Нигора шоирлар куйлаганидек, сарвқад. Кўзлари-чи, бирам ҳуркак. Киприклари-чи, киприклари баҳорги майсадек, хуллас позанин. Аммо сал ёшда қизалоқ», — у шириин хаёллар оғушида катга очиқ дарвозадан физиллаб гаражга кирди. Машина ичида қолган бўй етган қизнингми ёки тоза фаранг атринингми ҳидидан яна бир бор тўйиб нафас олди. «Шарм, шарм», деганча машина эшигини ёпди.

— Келдингми, бирор иш чиқдими ишқилиб, — кутилмаганда эшитилган ойисининг овозидан чўчиб кетди.

— Ойижон, ухламадингизми ҳалиям, эртага бошингиз оғриб қолади, — қучоқлади у онасини.

— Меҳмонлар ҳозир кетди, қизлар ҳаммаёқни йиғиштириб, ҳозиргина тепага, Нозиманинг хонасига чиқиб кетишди. Стол-стулга қачон келишади?

— Эртага-да ёки ҳозир чақирайми? — ҳазиллашиб қўл телефонини очди Шокир.

— Жа, гаши оласан-да. Ҳозир идорангда одам қоптими? Яхшиям ойинг анойимас, машҳур ательенинг машҳур раҳбари, — аччиқланди Санобар опа.

— О, узр, Санобар Акбаровна, билмай ҳазиллашиб қўйдим, негаки кайфиятим чоғ. Қаранг ойижон, осмонга қаранг, юлдузлар бугун жудаям кўпайиб кетишибди, ёрқинлигини сезяпсизми?

— Сезяпман, назаримда ё қишда осмонга қарамагансан ёки...

– Ёки бугун кўзим очилган! Нега десангиз ҳамма чиройли нарсаларни кўриб қоляпман.

– Ҳа, гап бу ёқда дегин. Тузук оиламикан, уй-жойини кўрдингми.

– Уй-жойининг ташқариси ёмонмас, бир қаватли-ю, лекин дид билан қурилган экан. Шишамгина. Ичкарасини кейин кўрармиз. Адаси бетоб экан, сиз билан кўришга борамиз.

– Мен ҳам шунақа бўлса керак деб ўйлагандим, онаси шифокор экан.

– Главврачми?

– Билмадим. Нима иш қиласиз дегандим, шифокорман, деди оддийгина қилиб, сурингтиришнинг мавриди келмади. Лекин сипогиша, зиёлилиги билишиб турибди. Қизиям, онасиям камгап экан. Гапга солиш осонмас экан.

– Э, ойижон, ҳали шунақа гапиртирамиз-ки... Эрталаб Нозидан телефон номерини ололай. У сизнинг Айшвариянгиз, йўғ-е менинг қоракўз Айшвариям бўлади.

– Ростдан ёқиб қолти шекилли, аммо ҳали синглинг қатори болада. Узатишмас. Жуда ишониб кетма.

– Ўқишга киради, дейсизми. Бу ёғини ўйламапман-ку. Ойи, яна беш йил келинсиз қоласизми, эди. Яхшиси тезлатинг, – ялинди Шокир.

– Оббо худо, қўйсангчи, энди. Нима кўп, сал ўзини тутволган, эсли-хушли, бой-бадавлат, хунрўй қизлар кўп. Сен хўп десанг, Нексияси билан узатадиганини тошаман, ўғлим.

– Тўғри-ку, бу бошқача экан-да. Ойи, ўзимиз катта қилволамиз. Ўқишга кирса, бошқаси илиб кетса-чи. Эртагаёқ совчи бўласиз, акс ҳолда, – ўйланиб қолди Шокир, сўнг таҳдидли қилиб, – акс ҳолда Ҳиндистонга кетиб қоламан.

– Во-ей, эзвординг-ку, тонг отсин бир гап бўлар, кириб ухла, бошим ғувиллаб кетди, – деди эснаб Санобар опа, – мен ҳам чарчадим.

Шокир уйфонганда меҳмон қизлар кетиб бўлган, ойиси билан синглиси ҳовлидаги шийпончада чой ичиб ўтиришарди.

— Қизлар аканг роса уйқучи экан деб кетишди. Намунча, нима бугун ишга бормайсизми, — бижиллади Нозима.

— Биринчидан, бугун якшанба, иккинчидан, кеча бўкиб овқатлангандинг, яна ухлამасдан овқатланишингни қара, семириб кетсанг йиғлама. Учинчидан, яна бироз ухласаммикин-а, — кўзларини ишқалади Шокир, — ювинсам ҳам уйқум ўчмаяпти.

— Тўртинчидан, ошхонадагилар келиб матоҳларини олиб кетишди, раҳмат. Кабир Носировичга кўнғироқ қиларкансиз. Ҳе, ака, у киши менинг отимни қаёқдан билади, — ҳайрон бўлди Нозима. — Нозимахон мактабни битирганингиз билан табриклайман, қаерга ўқишга кирмоқчисиз, деб сўради.

— Қаёқдан биладимиш, ахир сен кимсан Шокир Аброровичнинг синглиси бўлсанг, ростдан ҳам Нозима Аброровна қаёққа ўқишга кирмоқчисиз ўзи? — синглисининг бурнини чимчилади Шокир.

— Вой тавба-е, бир йилдан буён Дипломатияга деб жавраймиз. Ўша ердаги репетиторга қатнайди, билмагандай гапирасан-а, — жаҳли чиқди Санобар опанинг.

— Азбаройи меҳрибонликларидан-да, ойижон, — кулди Нозима.

— Уф-ф, бўлди, ҳазиллашдим. Лекин аввал ҳам айтганман, ҳозир ҳам айтаман. Дипломат бўлиш қизларнинг ишимас, ТошМЙга кир, Архитектурага кир, боғча опа бўл.

— Вой-вой, гапларини, бунча қолоқсиз. Современний касбларнинг бирортасини айтмадингиз-а, нима мен сизга ҳарфмидим. Хоҳласам, Весместер институтига кирардим. Фақат Нигора билан келишиб қўйганмизда. Икки йилдан буён бирга репетиторга қатнаймиз. Нигора интернетдан Окс-

форд университети тестларини ечиб жўнатган. Балки...

— Ким, Нигор, ҳозир ўлиб қоламан, ўша қўзичоқ Оксфордга кирарканми? — атайлаб бепарволик билан деди Шокир.

— Нега ўласиз, у инглиз, француз, испан тилларини билади. Весместерга кирмоқчийди, адаси рухсат бермабди, пулимиз йўқ, дебди.

— О, ойижон ишлар жиддий-ку, мен Ҳиндис-тонга эмас, Америкага кетаман шекилли.

— Бўлди, кўп гапирма, ўтириб нонуштангни қил, — койиди ойиси, кейин қизига юзланди, — Нозима, ҳозир дам ол, тушдан кейин Нигорани чақир, шу ерда дарс қиласизлар.

— Нигоранинг адаси қизидан пул қизғонибдими, ўзи печта боласи бор, у хасиснинг? — сингисининг ёнига ўтирди Шокир, — кўрдингми, одамларнинг адаси қанақа, биз эса синглимизга деб сахар туриб қаймоқ ташиймиз, иссиқ патир обкеламиз, — у пиёладаги қаймоқни ёнига тортди.

— Азим амаки хасис эмас. Кореяда икки йил ишлаб келди. Ўша ёқда касалга чалинган. Укаси ёш, «Жип»лари бор. Гаражда турибди. Яп-янги, Нигор ўқишга кириб олса минади.

Шокир ялт этиб ойисига қаради. Ойиси индамади. Лекин кечки пайт Нигора келганда очилиб-сочилиб кутиб олди.

Шокир қизиқ латифаларию илтифотли сўзлари билан Нигорани ўзига маҳдиё қилиб олди. Кириш имтиҳони куни ҳам сингиси билан уни ўзи институтга олиб борди. Беш соат чидам билан кутди. Кейин Чиватой дарвозага — бешпанжа ейишга боришди.

Таниш-билиш... Нозима грантга кирди. Нигора, Нигора шартнома асосида ўқишга қабул қилинди.

Дилбар опа билан Азим ака ўйланиб қолди. Чунки, Дилбар опа тиббиёт вазирлиги орқали ҳужжат

тўғрилаган, октябрь ойида Тель-Авивга Азиз амакини даволашга олиб бориши керак эди.

— Агар қийналсангиз, Нигоранинг ўқишига биз пул тўлаб турамыз, — деди Санобар опа Дилбар опага қўнғироқ қилиб.

— Раҳмат, ректорат билан гаплашдик. Қизимиз адаси соғайиб келсалар келгуси йилдан ўқийдиган бўлди. Барака топишсин. Шароитимизни тушунишди. Бу йил Нигора укаларининг ош-овқатига, ўқишига қараб туради. Уйни ҳам ёлғиз қолдириб бўлмайди. Ўзингиз тушунасиз.

— Тўғри, илоҳим, Худо хўжайинингизнинг дардига шифо берсин. Ҳали ёшлар, отдай бўлиб кетадилар. Биз ҳам хабар олиб турамыз. Нигора ҳам бизга бегонамас, қизимиз қаторида қизимиз. Нима ёрдам керак бўлса, сўрайверинглар. Адаси, адаси бўлмаса Шокиржон бор, вақти-вақти билан хабар олиб туришади.

Аввалига Нигора роса сиқилди. Лекин рашти сапсарик бўлиб, озиб кетган адажонисининг аввалгидай соғайиб, кулиб юришини ўйлаб рози бўлди.

— Адажон, умуман ўқимасам ҳам майли, фақат сиз соғ-саломат, бошимизни силаб юрсангиз бўлди, — деди у, — сиз сираям танишиш тортманг.

— Ўқийсан қизим, сен менинг элчи қизим бўласан, эҳтимол Ўзбекистоннинг Исроилдаги элчиси бўларсан. Қани, аввал мен бориб, улар билан яхшилаб танишиб келай-чи, — сишиққина жилмайди Азим ака.

Уларни аэропортга Азим аканинг укаси Насим ака, хотини Назира кеннойи, Шокир, Нигора, Нозима, Санобар опалар кузатиб қўйишди. Сарвар уйда, бувисининг ёнида қолди.

Ота-онасини кузатган Нигора тўйиб-тўйиб йиғлади. Санобар опа уни маҳкам бағрига босиб овутди, насиҳат қилди. Шу баҳона улар жудаям иноқлашиб кетишди.

Насим аканинг вақти йўқ кезлари бозор-ўчарни Нигора Шокир акаси билан қилди.

— Барака толкур, Нозима ўртоғининг акаси Шокиржон жуда дилкаш йигит экан. Лекин сен эҳтиёт бўл, қизим. Сал учарроққа ўхшайди. У ер бу ерга чиқсанглар ҳам Сарварними, вақти бўлса Нозимани бирга олиб юр. Кеча менга «Жип»нинг ҳамма пулини амакимнинг белига боғлаб жўнатган бўлсанглар, албатта соғайиб келадилар. Бел бақувват бўлса, касалик қоладими, дейди.

— Ие, бир йил болаларим нима еб-ичади ҳамма пул кетган бўлса демадингизми, бувижон.

— Билиб турибди. Менга унинг пулга қизиққани ёқмади. Одамни бузадиган пул, тагин ўзига айтиб қўйма, болам.

— Вой бувижон, Шокир акам унақамас. Пул ўзларида ачиб ёғибди. Шунчаки, одамгарчилиги баланд. Бизнинг аҳволимизни кўриб турганлари учун чип дилдан қарашвоттилар. Ойилари айтганлари учундир балки. Умуман ўзи шунақа меҳрибонлар, ишхонадаги котиба қизлар ҳам роса мақташди.

— Унинг ишхонасида сенга нима бор, нимага бориб юрибсан у ёққа? — жаҳли чиқди бувининг. — Тагин ойнинг келишига бошимни бир балага тикиб ўтирмагин.

— Бувижон, нега унақа дейсиз. Янги йил кевотти, уларнинг фабрикасида роса зўр шоколадлар чиқади. Сарварга Қорбобони совға-повғаси билан буюртма қилдик. Уларда шунақа хизмат бор экан. Пул тўланса, янги йил кечаси Қорбобо уйимизга келиб, ҳаммамизга, сизга ҳам совға бераркан.

— Ёшим етмишга борганда Қорбободан совға кутаманми, ундан кўра Худодан боламга соғлик сўрайман.

— Ўзингиз ҳам соғ бўлинг, келгуси янги йилни ҳаммамиз бирга кутамиз. Сиз, адажоним, ойим, Шокир акам, — бувисининг юзларидан ўпди Нигора.

— Айтганинг келсин, — дуо қилди бувиси.

Нигора асосий гапни, шоколад фабрикасига ишга кириш ниятида борганини яширди, очиги рухсат бермайдилар, деб кўрқди.

Шокир ҳам аввалига рози бўлмади. Бироқ, севгилисининг ҳамиша ёнида бўлишини ўйлаб, иши энгилроқ деб, ўраш цехига ишга киритди.

— Январдан янги жойда ишлайверасиз, мен ҳам хотиржам бўламан. Менинг ишчи Айшвариям, — деди у қизнинг қўлларини силаб. — Аммо қайнотамга ўзингиз айтасиз, ахир у киши сизнинг ўқишингизни хоҳлайдилар.

— Албатта ўқийман, фақат ҳозир уйда ўтириб сиқилиб кетдим. Аммажоним ҳар куни кевоттилар, бувим ҳам чаққонгиналар. Менга иш қолмаяпти, ишласам ўқишимга пул йирилади.

— Ҳа, энди бойиб кетасиз. Пуллардан тоғ ясаймиз. Тоғнинг чўққисига чиқиб кетсангиз, менга қарармикансиз.

— Наҳотки, мени пулга қизиқади десангиз, пулимиз ҳозир ҳам старли, фақат адам яхши бўлиб кетсаларгина мен ўзимни бой қиз дея оламан. Чунки бахт пулдамас.

— Вой-бў, нега адашиб дипломатияда юрибсиз-а, ўрнингиз фалсафада экан-у. Мен ҳам бир фалсафа сўқийми. Барибир пул кўп нарсани ҳал қилади. Буни сизга Молия институтини қизил дипломга битирган мутахассис айтяпти. Майли, ишланг, пул йиғинг, кейин дунё бўйлаб саёҳатга чиқамиз. Лекин, ҳозир, ҳозир у муҳим эмас, муҳими бу, — у чўлп этиб қизнинг нақш олмадек ёноғидан ўпиб олди.

— Вой, жиннимисиз, нима қилиб қўйдингиз, — кўрқиб кетди қиз, — тўхтатинг машинани, биров кўрса нима бўлади.

— Кечирасиз, аввал машинани тўхтатиб кейин ўпсам ҳеч ким кўрмаслигини ўйламапман, — қизнинг ҳаяжонланганидан завқланди йигит, дарвоза олди-

да машинани тўхтатиб тушаркан. Кейин Нигора ўтирган томондаги эшикни очди, жиддий тусга кириб деди:

— Яхши қолинг, хайр.

— Ие, қаёққа, шошманг, юкларни олнолай, — деди бу ўзгариндан юраги шифиллаб Нигора.

— Жинни одам юкни биладими?

— Вой, ҳазиллашдим, кечиринг, кечира қолинг, — ялинди у астойдил.

Шокир мўлжални аниқ олганини сезди. Лекин ўша жиддий қиёфада халталарни олиб бориб дарвоза ичкарасига қўйди. Кейин «хайр» дедию машинасига ўтириб жўнаворди. Икки кун телефон қилмади. Қўл телефонини ўчириб қўйди. Нигора хайрон, дунёга сиймайди. Телефон жирингласа ҳаммадан олдин югуради. Ниҳоят, сабри тугади. Нозималарникига телефон қилди.

— Уйда ёғ, гуруч тугабди. Амаким хизмат сафарига кетиб қолибдилар. Шокир акамнинг вақти йўқмикин? — деди саломлашиб бўлишгач уялибгина.

— Шокиржон, ҳали ишдан қайтмади. Келса айтиб қўяман. Хабарлашасизлар, — деди гўшакни кўтарган Санобар опа, — аданг тузукмилар, телефон қилмадингми? Ўғлим чоршанба операция экан, деганди. Дилбархон яхшимикан?

— Ҳа, айтиш эсимдан чиқибди. Худога шукр. Операция яхши ўтибди. Уч кундан кейин рентген қилишар экан.

— Хайрият. Худо палакатида аритгани рост бўлсин. Икки-уч ойда келиб қолишаркан-да, унда.

— Ойим шунақа деяптилар, агар тезроқ оёққа туриб кетсалар, тезроқ қайтишаркан.

— Бўпти, она қизим, бувингга салом дегин, келинлар, — қуюқ хайрлашди Санобар опа. Нигоранинг эса худди Шокир акаси билан гаплашгандек юраги безовта урарди.

— Қаёқда юрибсан, сен бола. Айшварияннг телефон қилиб тополмабди-ку, — деди ўғли машинадан тушиши билан пешвоз чиққан Санобар опа.

— Шунақа дедими? — кулди Шокир.

— Унақа демади, бозорга тушиб чиқмоқчийдим, деди.

— Уч кун бурун бозор қилгандик-ку, бу баҳона, софинган ойи, софинган. Ажаб бўпти, камроқ ноз қилсин. Яна уч кун қорамни кўрсатмайман.

— Ҳа, тинчликми ёки романиннг тугадими, қачон бу нарсага серёзний қарайсан ўзи. Ўзим ҳам ўйловдим, Дон Жуан боламга инсоф кирдими, деб.

— Билмадим ойи, жуда примитив, кўлини ушла-сам ҳам шайтонлаб қолади. Йўлимда бир офиз сўзимга интизор нечта жонон турганини билмайди-да.

— Қўй унақа жононларни. Уйлансанг, шунга уйлан, алдансанг ҳам ёшга алдан, деган гап бор. Аммо адангни проректор ўртоғининг қизи ҳам бор экан. Бу йил Сарбон университетини тугатаркан, кўнглиннг тўлмаётган бўлса, ўшанга совчи бўла қолай.

— О, Париж. Уларнинг менга фақат косметикаси ёқади, қизлари сухари, ойижон.

— Тентак, у парижлик эмас, ўзбек. Тупша-тузук одамнинг қизи.

— Ту-зик, денг. Лекин унақа келин сизга фақат қисқичбақа қовуриб беради, ёқадими сизга шунақаси?

— Э, биз рози бўлсак бас, оқсочи билан бирга келади, — кулди ойиси. — Мен эса парижликлар билан ҳамкорликда модалар уйи очаман.

— Оҳ, ўламан, ойижон. Бунинг учун сиз, аввало, камида 25 килограмм озишингиз керак. Ҳазил... Ҳазиллашдим, ойижон нима қилай, Айшвариямга телефон қилайми? Майли, биз катталар кечиримли бўламиз, — Шокир дарвозахонадаги телефон гўшагини кўтармасданок, рақам теришга тушди.

— Алло, Нигора, мени сўрадингизми?

— ...

— Эртага вақтим йўқ, индинга кечроқ ўтишга ҳаракат қиламан. Йўқ, телефон қилмадим. Просто вақтим бўлмади. Хайр. — У овзи қуловига етиб тиржайганча гўшакни қўйди.

— Бечора қиз, намунача совуқ гаплашмасанг.

— Қўяверинг ойижон. Мен уни тарбиялаяпман. Энди, ойи, мен подвалга — бассейнга кетдим.

— Бассейннинг сувини алмаштиряпти. Бугунча душ қабул қилақол. Фақат тезроқ бўл. Аданг ҳам келиб қоладилар. Нози бечора пирог кавшаб ўтирибди. Очқаб кетдик.

— Очлик сизга фойда, бўлажак ҳамкорлигингиз учун демоқчийдим, — Шокир ҳуштак чалганча ҳовлига тушди. Ҳовли саҳнида оппоқ, қип-қизил бўлиб очилиб ётган хризантемалар кечаси ёққан қор таъсириданми, эгилиб, синиб, ачинарли аҳволга тушиб қолибди. Атиргул шохларини кесиб, устига қипиқ сепиб қўйишибди. Фақат мевалари билан қолган хурмо дарахти ерга шу қадар эгилганки, синиб кетгай деб мунгайиб турибди. Дарахт учидаги шохга қўниб олиб, хурмо чўқиётган қорашақшақ Шокирнинг шаршасидан чўчиб қочаркан, норозилигини билдиргандай ёқимсиз чағиллади. Бу овоз Шокирга қайсидир ўзбек фильмидаги ёқимтой актрисанинг «ўч, ўч, ўч» деган буйруғини эслатди.

— Ўзинг, ўч, — деди қорашақшаққа қўл силтаб.

«Кеч куз деганлари бунча хушук бўлмаса, — ўйлади у дили хира тортиб. — Шўрлик қизни бекор хафа қилдиммикан! Йўқ, шунақа қилмасам бу жонон асов одек тихирлик қилаверади. Яхшиси яна бир кун чидайман».

— Ойиси, кечаги гапни ўғлимизга айтдингми? — сўради Аброр ака дастурхон устида.

— Биз ҳали ўйлаяпмиз, — Санобар опа шундай деб қизига қаради.

— Ака, овқатдан кейин менинг хонамга киришг, бир нарса кўрсатаман.

Шокир гап нимадалигини билгани боис индамади.

— Хотин зотиға ишонсанг шу-да. Шарт-шарт ҳал қилади-да, буни, — жаҳли чиқди отанинг.

— Нима, бу сизга ишқомдаги узуммидики, шарт-шарт тоққайчи билан кесиб оладиган. Буни умр савдоси дейишади. Етти ўлчаб бир кесилади.

— Ада, ойим чеварлар. Қўлларида ҳаммаша метр билан қайчи, — кулди Шокир.

— Нинани унутма, баъзан ипсиз ҳам суқиб-суқиб олади-ку, — кулди Аброр ака.

— Яхшиям пина билан иш бор, ҳамма нарсани тикиб-чатиб, битириб қўяман, — бўш келмади Санобар она.

— О, бўлди, мен суюкли синглимнинг хонасига кетдим. — Шокир овқатдан бўшаган косани тарелка устига қўйиб, ўрнидан турди.

— Шошма, синглинг бу ерни йиғиштириб, идишларини ювиб олсин.

— Унгача...

— Ойиси, майли, бугунча сен навбатчи бўлақол. Ака-синглининг жиддий гапи бор шекилли, — дастурхонга фотиҳа қилди Аброр ака.

— Ҳўш қизалоқ, қани менга нима демоқчисану нимани кўрсатмоқчисан. Ёки ўзингга кешнойи танладингми? Лекин билиб қўй, камида Айшвария Райдай бўлсин, — хонага гапириб кириб келди Шокир.

— Ўх-ў, балки Жулия Робертсга совчи қўярмиз, — бўш келмади Нозима қўлига рақамли фотоаппаратини оларкан.

— Жиннимисан. Оғзи калишдай қизни бошимга ураманми. Менга гунча лабли ҳинд қизлари ёқади, Жулия Робертснинг нимаси гўзал, ҳайронман. На истара бор, на...

— Ҳар кимники ўзига ой кўринар кўзига, акавой. Сиз мана буларга қаранг, — фотоаппарат камерасига ишора қилди Нозима.

— Ёмонмас, кел яхшиси компьютер мониторида очиб кўрамиз. Хоҳлаган шаклда, хоҳлаганча масофадан. Нечта кадр бор ўзи?

— Ўн бешта.

— Ким ўзи булар?

— Курсдошларим, ҳаммаси «танка»ларнинг қизи. Ҳам соҳибжамол, ҳам зиёли, ҳам бойвачча. Икки-тасининг адаси чет элда, элчихонада ишлайди. Мана ўнисиининг, — пушти кофта-шимдаги, тимқора сочлари Мона Лизаникидек силлиқ таралган, қуюқ киприклари остидан, «мен шупақа кетворганман», дегандай истеҳзоли қараб турган қизга ишора қилди Нозима. — «Мерси» бор. Ўзи ҳайдаб юради. Мана бу ям-яшил дарахтзор орасидаги чет эл лойиҳасида қурилган икки қаватли уй, — у кадрни катталаштирди. — уларнинг Чорвоқдаги фазендаси, қизларнинг айтишларича, даҳшат.

— Да, одамлар янашни билади. Адаси қатта ишларкан ўзи?

— Яқинда Тель-Авивдан қайтибди. Ҳозир аллақайси вазирликдами ёки Исроил элчихонасидами ишларкан.

— О, бизни қайнотани кўрмадимикин у ерда?

— Э, қизиқсиз-а, ака. Қайнотангиз қаёқда-ю, бу киши қаёқда. Қайнотангиз бор-йўғи бир бемор бўлса, шишкаларни ёнига киришга унга йўл бўлсин. Намунча қайноталаб қолдингиз. Нигордан зўр-ку, бу қизлар. Қолаверса, сизга тайёр карьера-ку ёки Зарина сизга ёқмадими, унда Бонуни кўринг. — Енгсиз, оппоқ тор кофтадан кўкраклари чиқиб кетай деб тирсиллаб турган, лекин ўзи ниҳоятда нозик қиз суратини мониторга яқинлаштирди. — Кўзи кўк, ранги ҳам Айшварияга ўхшаш. Адаси Лондон аэропортида ишлайди.

— Суратдан бир дона ишлаб бер. Балки таништириб қўярсан. Ёки соткамни номерини бер. Аммо Нигорага билдирма.

– Нигор билан давно гаплашмайман, вақтим йўқ. Бу йил институтга ўқишга кирмагани учунми ёки банкрот бўлганлари учунми мендап ўзини олиб қочяпти. Қороче, демак Бону, ойимга ҳам шуниси ёққанди.

– Мен ёқди деганим йўқ. Тагин ойим бошимни қотирмасин. Ҳозир ўзимнинг режаларим бор. Сенга ишонаман, бўштлими.

– Бону-чи?

– Нима, уям биладими?

– Суратингизни берганман. Ойисига кўрсатмоқчи.

– Тушпа-тузук совчи бўлқонсан-у. Машинасини менинг номимга ўтказсин, ўйлаб кўраман, – тиржайди Шокир.

– Этаман. Бу унга проблема эмас.

Шокир, мониторга яна бир қараб, ҳуштак чашиб қўйди. Кейин сингласига юзланди:

– Кстати, бугун ошхонада сен навбатчи экансан. Мазерни қийнамай чиқақол.

– Агар тезроқ уйлансангиз, ҳеч қандай навбатчиликка ҳожат қолмасди, – лабларини бурди Нозима.

– Ҳо, мен сенга чўри обераарканманда, билиб қўй, сени ҳам қаердадир чўрилиқ кутяпти, – хохолади Шокир.

– Бор-е, – сингласи чоққиллаб чиқиб кетди.

«Булар чатоқ-ку. Нигоричка ўзича поз қиламан деб, мендай йигитдан ажралиб қолади, шекилли. Нигора яхши қиз, аммо отасига бир гап бўлса... Унинг қуруқ ҳусни келажагимга подддержка берармиди... Яхшиси, оёқ узсаммикан. Нима қилдим, нафсиз нарсага эгилиб», – у шу хаёл билан хонасига кирди. Шу пайт қўл телефони жириглади. Муסיқа Нигораники.

– Эшитаман, – ниҳоятда қуруқ оҳангда деди Шокир, – гапиринг. Аммо кўнғироқ эгаси индамасдан трубкани қўйиб қўйди.

— Ана энди тушида ҳам мени кўради, — ўйлади у, магнитофон тугмасини босиб ўрнига чўзилар экан...

— Шокиржон болам, эсон-омонмисиз. Ойингиз соф-саломатми. Кўринмай қолдингиз, ишларингиз кўпми? — Харид қилинган нарсаларни тахта каравотга қўйган Шокирнинг елкасидан олиб кўришди Нигоранинг бувиси. — Сарвар ҳали бозор-ўчарга ёш, яхшиям сиз бор экансиз, барака топинг. Нигора ўз акасидай сизга суяниб қолди.

— Э бувижон, иш кўп. Маҳсулотимизга талаб катта. Ўзбекистон эмас, қўшни давлатлар ҳам янги йилга бизга буюртма берган. Шунга вақт етмади. Эртага Қозоғистонга чақиринган, билмадим қачон қайтаман, — Шокир Нигорага қараб туриб, оёзига келган ёлғонни айтиб юборди.

— Вой, янги йилда Тошкентда бўлмайсизми ҳали, — ҳаяжонини яширмади Нигора.

— Хизматчилик, ойим ҳали буни эшитсалар йил-лаворадилар. Чунки, янги йилни бирга кутишга одатланганмиз, — қизнинг ҳолатини ҳузур қилиб кузатарди Шокир.

— Худо йўл берса, ишингиз тез битар. Тагингизда машина бор, Қозоғистон қочиб кетибдими. Қўшним икки куннинг бирида ё Қозоғистонга ё Қирғизистонга бориб келади, — бепарвогина деди Жамила буви.

— Бувижон, Шокир акам Карима келинойимдака тижортчи эмаслар, муҳим иш билан боряптилар. Бу осон эмас, — бувисининг гапи ёқмади Нигорага. — Эртага самолётда кетасизми? — жовдирабгина тикилди у йигитга.

— Тонгда учаман. Хўжайин фақат сизга ишонаман, ишимизнинг муваффақияти сизга боғлиқ, дедилар.

— Омадингизни берсин, болам. Нигора қаққайиб турмай, чой-пой тайёрласанг-чи, — неварасини койиди Жамила буви. Нигора бир сапчиб ошхонага йўл олди.

— Бувижон, раҳмат мен чой ичмайман, шошиб турибман. Бир пиёла сув ичсам бўлди. У ўзича кампирдан қутулганига суюниб қизга эргашди.

— Ҳа асалим, қовофингдан қор ёвляпти. Тавба қилдим, чой ичмайман, бўпти кетаман, — деди у ошхона эшигини аста ёпиб.

Газга олов ёққан Нигора бир зум тўхтаб қолди. Қўлида ёниб турган гутурт чўпи бармоғини куйдиргач ўзига келди.

— Шокир ака, мендан хафамисиз, — деди аста.

— Хафаман.

— Нега?

— Ўзинг биласан, — сирли қаради Шокир, — қачондан буён дўстмизу, ҳалиям мендан чўчийсан.

— Биз сизни янги йилда уйимизга таклиф қилмоқчийдик.

— Бувинг рози бўладиларми?

— Бувим нимқоронғи тушиши билан ухлаб қоладилар. Амакиларим байрамнинг эртасига келишаркан. Ўзимиз шўппайиб қоламизми энди. Ойим телефон қилсалар нима дейман?

— Айтмоқчи, аданг тузукмилар, қачон қайтишаркан? — у қизнинг қўлларида ушлади. Қиз бир титради-ю, лекин тортиб олмади.

— Баҳорларга келишаркан.

— Бўпти, унгача ўзим сизларга ҳомий бўлиб тураман. Хафа бўлма. Байрамга етиб келишга ҳаркат қиламан. Ҳеч бўлмаганда беш минути кам ўн иккида шу ерда, ёнингда бўламан, хўпми асалим, — у қизнинг белидан қучди, — мени кутасанми, тортни бўлмай, шамни ўчирмай тур, келишдикми? — у қизнинг майин тер босган пешонасидан ўпди. Нигора уни маҳкам қучоқлаб олди...

Янги йил дастурхонига Нигора алоҳида тайёргарлик кўрди. Бананли улкан торт пиширди, 12 та шамдон сотиб олди, тўрт хил французча салат тайёрлади. Дастурхонни фақат «Улкер»да тайёрлан-

ган ширинликлар билан безатди. Адажониси яхши кўрган лочира, бувиси ёқтирган пармуда сомса, ойиси қойиллатиб пиширадиган беҳи кабоб қилди. Амакиси совға қилган улкан пластмас арчани укаси роса чиройли қилиб ясатди.

Лекин томоғидан ҳеч нима ўтмади. Бувиси билан Сарвар маза қилишди. Соат тўққизларда амакиси бола-чақаси билан кириб келганда жон-пони чиқиб кетди. Улар бувисига, унга, Сарварга янги йил совғаларини улашишди. Бир қадахдан шампанский ичишди. Нигора пиширган нориндан бир чўқимдан еган бўлишди. Магнитофонда «Тановар»ни қўйиб, бувиси, амакиси, келинойиси ўйинга тушишди. Кейин амакиси ҳаммаларини бир-бир ўпиб, эртага келамиз, деб хайрлашди.

— Қудаларимни сўраб қўйинг, эртага улар ҳам келишсин, — деди Жамила буви меҳмонларни кутатаркан, — акагинанг тезроқ соғайиб келсин, келаси йил шу кушларга тўрт кўз тугал соғ-омонликда етайлик, — фотиҳа қилди буви кўзида ёш билан. — Ҳар кимнинг боласи ўзига буюрсин. Ҳаммангиз ҳам орқамда қолинглар болажоним, — кичик ўғлининг бошини силади у.

— Ойижон, ҳаммаси яхши бўлади, ҳали Нигоранинг ҳам, Сарвару мени болаларимнинг ҳам тўйларини кўрасиз, худо хоҳласа, — Насим ака ойисини бағрига босди.

— Қизим, биз кетгач, дарвозани қулфлаб қўй. Янги йил, Қорбобо осмондан тушиб келаверади. Аданг соғ-саломат келсин, ҳали бунақа байрамларнинг кўпини кутиб олаверамиз, ақли қизим. — Нигора амакисининг бағрига ўзини отди, йиғлаб юборди. Кеннойиси, йиғламанг, деб аста пичирлади машинага ўтираётиб. Амакиси машинага газ берди. Ҳайрон қараб турган укасининг қўлидан ушлаб, ичкарига қайтишди.

— Дарвозани қулфламадингиз-ку, опа.

– Қўявер, ҳали эрта.

Улар уйга киришганда Жамила буви диванда мудрарди.

– Бувижон, чарчаган бўлсангиз уйга кириб ухлайқолинг, – бувисини қучди қиз. – Биз укам билан яна бирпас ўтирамыз.

– Майли, оппоқ қизим. Биз кампирлар қуш уйқумиз. Уйқум қочса чиқавераман. Сарвар, сен ухлаб қолма, опанг ёлғиз қўрқади. Ўн иккидан кейин ухларсизлар, – Жамила буви уйга кириб кетди.

Нигора соатга қаради 10.30. «Ўҳ-ў, ҳали бир ярим соат бор. Ўзи уйга келдилармикин?» – ўйлади у. Телефон гўшагини қўлига оларкан.

Гўшакни Санобар опа олди.

Нигора янги йил билан ҳаммаларини қутлади. Нозимани сўради.

– Нозима адаси билан бувисини табриклагани кетди. Шокиржон ҳам, ҳозир келаман деб, қаёққа қадир чиқди. Уйда ёлғиз ўзимман. Сизларни таклиф қилайлик десам, Шокир, улар байрамни амалкисиникида кутиб олишади, деди. Тўғри қилибсизлар, байрам кўпчилик билан. Ўша ердан қўшғироқ қилаяпсанми, мендан ҳам уларга салом айт, эртага келишлар, дастурхонни йиғиштирмаймиз. Бекорга шунча нарса увол бўлиб қолмасин. Ҳа, айтмоқчи, эртага Нозиманинг курсдошлари ҳам келишади. Жуда хушсурат қизлар. Ўзига тўқ оилалардан. Танишиб олсанг зарар қилмайсан.

– Раҳмат, – Нигора гўшакни қўйди. «Демак, Шокир акам эрта келибдида. Нега унда кўнғироқ қилмадийкин?» – хаёлини бўлиб эшик очилди. Остонада бир қучоқ гул, совға-салом кўтарган Шокир турарди. Усти-боши қор.

– Вой, қор ёғяптими? – деди қиз кўзлари ёниб.

– Бепоён Қозоғистондан сенга атайлаб олиб келдим-да қорни, – гулларни тутқазаетиб қизни аста бағрига босди у.

– Чао Шокир ака, янги йилингиз билан, – Шокир акасининг улкан панжаларига қўл ташлади Сарвар, – менга нима олиб келдингиз?

– Сенгами, сенга мана бу машинани Қорбобо бериб юборди, мен эса оппоқ қор олиб келдим.

– Қор, қани қор? – ўйинчоқни бағрига босди Сарвар.

– Ана деразадан қара, – кулди Шокир, – об-ҳавочиларга қапча ялинганимни биласанми, бу қор учун.

– Юринг, юринг томоша қиламиз! – опасининг қўлидан тортди Сарвар.

– Сизлар чиқаверинглар, мен ҳозир кийиниб олай, – деди Нигора Шокирга поз билан қараб.

Улар чиқиб кетишгач, Нигора ҳамма шамларни ёқди. Чироқни ўчирди.

Қараса, Шокир билан Сарвар ҳовлида қувлаш-мачоқ ўйнашяпти. Нигора ҳам уларга қўшилди. У майин, илк қор парчаларини тўплаб Шокирнинг юзига суртди.

– Шунақами, мана сенга, мана, – Шокир муздай қўллари билан Нигоранинг бурнини чимчилади. У чўчиб йўлакка ўтди. Шокир қоронғиликдан фойдаланиб, қизни ўпиб олди.

– Янги йил киришига 5 минут қолибди. Уйга кирайлик, – Шокир чироқ ёруғида ёмғирдай қуйилиб ёғаётган қорга қараб ўйланиб қолган қизнинг қўлидан тортди. Олдида Сарвар, Нигора, Шокир хонага кириб боришганда, соат миллари қаттиқ чиқиллаб, 12 томонга ошиқарди.

Шокир чаққонлик билан қадахларга шарбат қуйди-да, уларга тутқазди.

– Ур-е, мен 13 га кирдим, салом Янги йил! – қичқирди Сарвар. Улар қадахларни уриштириб ичишди.

– Ана энди, катта бола, биргалашиб шамларни ўчирамиз, – деди Нигора.

– Йўқ, Сарвар ўз шамларини ўчирсин, бизники эса ёниқ тураверсин, қара, қандай фусункор. Шам

ёруғида Янги йилни кутиб олганимиз бир умр ёдимизда қолади. Бу бизнинг янги йил бўлади, — деди Шокир. Сарвар бир пуфлаб торт устидаги шамларни ўчирди. Шамдондаги шамлар эса тобора равшанроқ ёнарди.

Шу чоқ телефон жиринглади.

— Ойим, — телефонга югурди Нигора.

— Мен, биринчи мен гаплашаман, — эргашди укаси.

Шокир стул устига қўйган пакетдан ичкилик олиб, қадахларга қуйди. Ташқарида эса ҳамон қор ёғарди...

Нигора боши оғриб ўрнидан турди. Секин ойна ёнига борди. Лаблари шишган, юзи синиққан, кечқурун нималар бўлганини, Шокир акаси қай пайтда кетганини эслашга уринди. Қия очиқ эшикдан укасининг хонасига кўз ташлади. Ухлаб ётибди. У яна ўрнига бориб ўтирди. Кўнгли беҳузур бўлди. Эгнига халатини ташлаб, ваннахонага кетаётгани, бувисига дуч келди.

— Турдингми қизим, ярим кечадаям телевизор кўраётувдиларинг, қачон ётдинг ўзи. Ухладингми, нега рангинг оқариб кетибди?

Нигора қўли билан ҳозир ишорасини қилди-ю, ваннахонага югурди. Роса қайт қилди. Кейин кечқурунги воқеани эслаб, қўрқиб кетди. Роса йиғлади. Ўпкаси босилгач, юзини қайта-қайта ювди.

Меҳмонхонага кирганида ўзини анча босиб олганди.

— Буви, кеча менга Шокир акам кўп совға олиб келди, ўйинчоқ «Жип» менга жуда ёқди, маза қилиб ўйнадим, — деди Сарвар.

Нигора стол тагидан укасининг оёғини туртди, кейин бувисига чой узатди.

— Кечқурун ойим телефон қилдилар, адам анча яхши эканлар, дўхтирларнинг айтишича, беш-олти ойда оёққа туриб кетармишлар. Ҳозир адангни кўр-

санг танитайсан, анча ўзига келиб, сергап бўлиб қолганлар, дедилар.

— Худонинг менга раҳми келгани рост бўлсин. Полвонимнинг ўзи мени тепкилаб-тепкилаб кўмсин. Бу дунёдан оёқ-қўлимни узатиб кетай, — қувониб кетди бувиси. — Қачон қайтишармиш?

— Ёзда.

— Вой бў, унгача ҳали олти ой бор-а, — хўрсинди буви, — сенларга ҳам қийин бўлди, яна ярим йил ёлғиз яшайсизлар.

— Нега ёлғиз. Сиз борсиз-ку бувижон. — Буви-сини қучди Нигора.

— Шокир акам бор, амаким бор, — қўшилди Сарвар, — бугун мен дадам билан гаплашаман. Яхшиям телефон бор.

— Шокир дейсанми, нима у Қозоғистонга кетмабдими? — ҳушёр тортиди буви.

— Кептилар, шекилли-да, — дув қизарди Нигора.

— Келса уйга бормаптими, ярим кечада нима бор қизли уйда! Шу бола кўнглимга ўтирмайди. Сизларга қаёқдан таниш у ўзи?

— Янги йил билан табриклай дебдиларда. Ойилари ҳам телефон қилдилар, бугун уйларига сизни ҳам таклиф қилдилар.

— Раҳмат, кўчада қолган жойимиз йўқ, ҳозироқ амакингга телефон қил. Бугун уларникига борамиз, — негадир тўнини тескари кийди буви, — сенга дарвозани қулфла дегандим-ку. Нега ярим кечада эркак кишига эшик очасан?! Мен ўлгур худди бир ишни қотириб ташлагандай қотиб ухлаб қолибман. Ўзим бўлганимда...

— Бувижон, нега жаҳлингиз чиқяпти, Шокир ака доим келади-ку, ўзингиз ҳам ўғлим дейсиз-ку, — ҳайрон бўлди Сарвар.

— Келмасинмас келсин, кундузи, одам борида келсин, ўғрига ўхшаб ярим кечада нима бор?

— Вой бў, бирров табриклар кетдилар, ойимга ҳам айтдим келганларини, ҳеч нима демадилар-ку, — аразлади Нигора.

— Бўпти, кўп гапирма, дастурхонни йиғиштир, Сарвар опанга қараш, арча тураверсин, шамдонларни чайиб қўйинглари, чақ-чуқларни подволга олтишиб қўй, қолган нарсаларни холодильникка жойлаларинг. Мен таҳорат олиб чиқаман. Кейин кетамиз, — дастурхонга фотиҳа қилди буви.

Нигора ишларини қилиб бўлиб, кийимини алмаштиришга ётоқхонага кирди. Сочини тараш учун трюмо тортмасини очди. Кўзи кичкина қовоздаги ёзувга тушиб, қўлига олди:

«Менинг Айшвариям! Ўйлаганимдан ҳам асал экансан. Сен энди меникисан. Кўзинг ҳам, гунча лабларинг, нақш олмадек юзинг, шаршара сочларинг, хуллас, ҳамма-ҳаммаси меники. Мен бахтлиман, асалим. Бувингни кўнглида шубҳа уйғотмай деб, азонда кетдим. Уйғотгим келмади. Негаки, уйқуда маликалардек гўзал экансан. Кечқурун келаман. Софинсанг, телефон қил».

Бу гаплар Нигорага ёқар, қулоқлари остида севгилисизинг ёқимли нафасини ҳис қилиб юраги дукиллаб урди. Ҳозирок уни кўргиси келди. Аммо, бувисизинг гаплари эсига тушиб... «Нима бўпти, энди мен Шокир акамларникиман. Ойим келсалар тўй қиламиз. Тезроқ кеч бўлақолсайди. Амаким сезиб қолса-чи, — чўчиб кетди қиз. — Ёки Нозимага айтсаммикин. Ёки... Балки уларникига борсам-чи... Курсдошлари келади-ку. Вой, кеча ойиси, жуда чиройли қизлар, деганди. Тағин Шокир акамга улардан бири ёқиб қолса-я», — кўнглига келган бу фикрдан юраги орқага тортиб кетди. Кийинмай ҳам ташқарига чиқди. Ҳовли бирам чиройли. Хурмо, шафтоли дарахтларининг шоҳлари оппоқ қорнинг залворидан ерга эгилган. Гўё бир қатор келинлар ҳовлида туриб салом қилаётгандай. Ле-

кин шўрлик гултожихўрозлар сишиб, ерга ётиб қолибди. Нигоранинг уларга раҳми келди. Ёз бўйи қип-қизил жамоли, хўроз тожидай тик, қизил гуллари аста тебратиб яшнаган, ҳамманинг назариши тортган гулларни бундай абгор ҳолда кўриш кўнглини кир қилди.

— Сарвар, йўлакдаги қорларни кураш керак экан, — деди у укасини чақириб, — юр сен курайсан мен супураман, гулларни кесиб, олиб қўямиз.

— Қўявер қизим, амакингга айтаман, бозордан одам олиб чиқади. Шунча айтдим, гулзорни тартибга солиб бер деб. Очилиб турибди-ку, нима қиласиз бевақт хазон қилиб, деди. Қишининг илиқ келишига ишонди-да. Мана энди, ҳовли эгасиз уйдайд бесаранжом бўлиб қолди. Яхшиям, тоғанг токни ўз вақтида кесиб бергани. Ҳовлини супуринглару кийининглар, амакингникига кетамиз. Моҳира амманг ҳам келибди, — шоширди буви.

Амакисиникидаги меҳмондорчилик тўйдайд бўлди. Ҳамма қариндошлари, уларнинг ўзи тенги қизлари, ўғиллари фақат ўқишдан, домлалари қайси бири қайси имтиҳонга қанча пул сўраганидан, кимнинг сотқаси энг охирги русумдалигидан гаплашишди. Шунда Нигора ўқиш ҳақида ўйлаб қолди. У энди ўқий олармикин. Шокир акаси рухсат берармикин? Тўй бўлса, қайнона-қайнота хизмати.

«Эҳ тезроқ кеч бўлсайди, Шокир акам билан шу ҳақда гаплашиб олардим», — ўйлади Нигора ичи қизиб.

— Нигор, ойим бугун шу ерда қоладилар, гаплашиб ётамиз, соғиниб кетганман. Поччангдан зўрға рухсат олдим, — деди аммаси. — Сен ҳам қолақол. Ёлғиз уйда нима бор?

— Йўқ, уйни ёлғиз қолдиролмаймиз, адам тайинлаганлар, — кўнмади қиз.

— Амма, унда сиз бизникига борақолинг, — қистади Сарвар. — Ғолиб мен билан ухлайди. Сиз бувим билан, Нозима Нигора опам билан ётади.

— Шунақа қилсак-чи, — маъқул тушди бувига.

— Ойи, акам ичганлар, машина ҳайдай олмайдилар. Юрамизми, автобусда чувуллашиб, чарчаб қоласиз. Ахир бу сизнинг уйингиз. Куёвингиз озиб-ёзиб рухсат берганларида йўқ деманг. Бўлмаса, уйга кетаман.

— Бўпти, қоламан. Ўзимам сени жуда соғиндим. Гапларинг Азимимга ўхшайди, аканг билан гаплашгандай бўламан.

— Нигора, сен уканг билан Голибни олиб кетақол. Қош қораймасдан етволақолинглар.

Нигора негадир суюниб кетди. «Шокир акам келганини айтмайман. Сарварга ҳам тайинлаб қўяман». У уйга боргач, ўзини қўярга жой тополмади. Болаларни укасининг хонасига олиб кириб Жеки Чаннинг фильмини қўйиб берди. Ўзи уйга кириб, кўчага чиқиб чарчади. Қараса, болалар ухлаб қолибди. Телевизорни ўчириб аста эшикни ёпди. Сопатга қаради. Тўққизга яқинлашибди. Шу чоқ телефон жиринглади.

— Алло, асалим, бу манман. Ҳозир меҳмонларни кузатиб келяпман. Мени кутяпсанми. Борайми, лекин чарчадим, — деди телефондан Шокир.

— Қанақа меҳмонларни? — ғамгинлик билан сўради қиз.

— Э, Нозини уч-тўртта дугоналари, чуғурлашиб миямни қотириб ташлашди. Қутулганимга шукр қилиб, ҳаммасини битта-битта уйларига ташлаб келяпман. Бувингга салом айт.

— Бувим уйларига кетдилар.

— Ёлғизмисан?

— Укаларим бор, ухлашяпти.

— О, шундай гўзални ёлғиз қолдириш гуноҳ, мана мен кетдим.

Нигора телефон гўшагини қўйиб, энди меҳмонхонага ўтган ҳам эди, эшик қўнғироғи жиринглади.

— Бунча тез етиб келдингиз, қасрда эдингиз? — ҳайратдан оғзи ланг очилиб қолди унинг.

— Мен асалимнинг ёнига юриб эмас, учиб келаман-да, — қизни оғушига олди у...

Хаш-паш дегунча февраль ҳам келиб қолди.

— Шокир ака, мен уйда зерикиб кетдим, уйда хотинларга ўхшаб ўтиравераманми. Менам ишламоқчиман, — деди концертдан қайтишаётганларида.

— Сизни ҳар куни кўргим келади. Шунинг учун ишхонангизга ишга кирмоқчиман.

— Хотинларга ўхшаб дейсанми, хотинсанда сен ҳам, менинг хотинимсан. Мени хотинимнинг ишлашига ҳожат йўқ. У уйда мени кутиб олишини истайман.

— Тўйдан кейин ишламайман. Аммо ҳозир бувимдан кўрқиб, ўғрига ўхшаб сизни кутишни истайман. Чарчадим, — эркаланиб суйкалди у Шокирга, — жон акажон, мени бу азобдан қутқаринг. Бувимдан бир кўрқаман, амакимдан кўзимни яшираман, келинойимга-ку кўринишдан чўчийман, у киши сирларимни бирпасда билиб оладигандай.

— Тоза душманлар ичида қолибсан-ку! Унда бувингга айтақолайлик. Барибир сенга уйланаман-ку.

— Йўф-е, адам билсалар, мени тириклай кўмадилар. — Кўрқиб кетди қиз. — Аввал адамлар қайтишсин. Кеча телефонда гаплашдим. Овозлари бардам, соғайиб қолибдилар.

— Қачон қайтишади ўзи?

— Июннинг охирларида.

— Ишга киришингга рухсат беришармикин, дипломинг ҳам, ҳунаринг ҳам бўлмаса. Сени қанақа ишга жойлайман.

— Ишчиликка, конфетни қоғозга ўраш ҳам қизиқарли иш эмиш. Қўшним айтди.

— Ўхў, Бош технолог Шокир Аброровичнинг маҳбубаси — ишчи! Нақадар даҳшат.

— Уялсангиз, мени шунчаки қўшним деб қўяверасиз, балки умуман танимайман ҳам дерсиз.

— Унда нега менинг ёнимга ишга кирмоқчисан?

— Сизни бегона қизлардан қўриқлаш учун.

— Мени бегона қизларга қарайди деб ўйлайсанми?

— Билмасам. Йигитларга ишониб бўладими. Мендан чиройли, ўқиган, бой қизлар кўп-ку!

— Фикрингиз чакки эмас, бой қизлар ҳақида ўйлаб кўрсам бўларкан. У қизнинг қўлидан ўпаркан, кўзига момик қўлқопчаларини ўйнатиб, машина эшигини очаётган Бону кўриниб кетди.

«Бу ҳақда эшитса нима қиларкин? Бону-чи, Нигора ҳақида хабар топса ё мени ёки Нигорани ўлдиради. Аждар у. Мексикаликлар Барбарани прототипини менинг Бонуйимдан олишган бўлса керак.

Нигорни алдаса бўлади. Лекин яхши қизда, алдаш увол. Аммо перспективаси йўқ, бор-йўқ амали — уй бекаси. Ҳеч қанақасига менга тўғри келмайди. Муносабатларимиз чуқурлашмай, бир ёқлик қилишим керак. Қани отаси келаверсинчи».

— Шокир ака, бувим чиқиб қоладилар, — қизнинг овозидан йигит ўзига келди. — Ҳозирча хайр. Менга иш топиш эсингиздан чиқмасин. Эрталаб яна эсингизга соламан.

— Эрталаб дейсанми, нима ҳозир кетайми? — У шундоқ ялинчоқ оҳангда сўрадики, Нигора титраб кетди.

— Нима қилай, бувим бор ахир.

— Бувинг қачон ухлайди ўзи.

— Билмасам.

— Э, мана сенга уйқу дори, шуни бувингни овқатларига, чойларига солиб бер, барака топкур. Бир тўйиб ухласин. Мен бир соатдан кейин қайтаман, эшикни қулфлама, — у машинани тез ҳайдаб кетди...

Шокир сўзида турди. Бувисини кўндириб, уни корхонага ишга жойлаштирди. Бу цехда ҳаммаси қизлар. Нигора ишга жуда тез ўрганди. У ишласам

доим Шокир акам ёнимда бўладилар, деб ўйлаганди. Қаёқда. Шокир бир зум ишхонада ўтирмайди. Хом ашё ташвишида гоҳ Хоразм, гоҳ Ангрэндаги филиалга кетади. Гоҳ меҳмонлар билан овора бўлади. Нигоранинг ҳам вақти йўқ. Бу ерда инглизом қаттиқ. Иш пайтида галлашиб қолган ёки у ёқ-бу ёққа чиққан ишчини дарҳол тартибга чақиришади. Цех бошлиғи бўлган турк аёл Ҳадича хоним ишини тугатиб кетаётган қизларнинг сумкасини, чўнтақларини ҳафсала билан қараб чиқади.

Нигора ана шу қаттиқўл хонимга ёқиб қолди.

— Чўх гўзал қиз, — деди у бир куни, — хоҳлайсанми сени Истамбулга — Наврўз байрамига олиб кетаман.

— Раҳмат, уйда бувим билан укам бор, уларни ташлаб кетолмайман. Ёзда бўлса бораман, — қулук қилди у.

— Ота-онанг-чи, қасерда улар?

— Улар чет элда, ёзда келишади.

— Ишлагани кетганми?

— Йўқ, даволанишга.

— Оллоҳ ниятига етказсин. Шу боис сен хомуш юражакмисан?

— ...

— Ота-онанг келишгач, тўй қиламиз. Куёвни Туркиядан топамиз. Тўйингда Тарканни олиб келамиз. Сен хомуш ўлма, кулиб юр. Сен чўх гўзалсан. Бизнинг йигитлар ҳам келишган бўлади. Шокир афанди мисол. Кўрдингми, бизнинг Шокир афандини. Унга ҳам Туркиядан келин олиб келамиз.

— Йўре, у киши ҳинд гўзалларига ошиқ-ку, — Нигора ўзидан-ўзи чўчиб кетди. Яхшиям хоним эътибор бермади. Сен қасердан биласан, деб қолса нима бўларди. Кейин жаҳли чиқди, нимага энди Шокирни танишимни яширишим керак. Уларникилар мени келин қилишмоқчи-ку. У хоним билан хайрлашиб, секин иккинчи қаватга кўтарилди. «Бош

технолог Шокир Абзор ўғли» деб ёзилган эшикни секин тортди. Эшик очилди. Ичкарида телефонда ким биландир яйраб гаплашаётган Шокир уни сезмади ҳам. Нигора оғзининг таноби қочиб, хохолаб гаплашаётган йигитга қараб, бу ёқимли суҳбатдош қиз бола эканлигини ички туйғуси билан сизди. Оёғи қалтираб, бутун вужудини тер босди.

— Бўпти, эртага соат тўртда ўзим олиб кетаман. Ҳозирча, азизам.

Шокир трубкани ўпиб, жойига қўйди. Қўйди-ю, ўзига термулиб турган қизга кўзи тушиб довдираб қолди.

— Нигора, сен бу ерда нима қиляпсан. Эсингни едингми, биров кўриб қолса нима бўлади? — у югуриб бориб эшикни ёпди.

— Ким билан ваъдалашдингиз, қаёққа олиб борасиз уни?

— Жинни, бошлиғимнинг синглиси, Ангрондаги филиал бошлиғи. Эртага ўша ёққа боришим керак. Уйига келган экан. Бир йўла олиб кетаман, дедим. Бунча ваҳима қиласан, — у қизни бағрига босди.

— Қаранг, агар менга хиёнат қилганингизни билсам, ўлдириб қўя қоламан.

— Унчаликмас-да энди асалим, биз ҳам йигитмиз. Кетворганмиз. Кўрган қиз ошиқу беқарор бўлиб қолаверса мендами айб. Савоб учун яхши гапирамиз-да.

— Бу савоб эмас, гуноҳ, — кўзларига ёш тўлди Нигоранинг, — сизга чин юракдан ишонаман. Мени алдаш гуноҳ. Анави Ҳадича хоним сизга турк гўзали Феридени олиб бермоқчи ўзича, сал қолди сирни очворишимга.

— Ҳой, нима Барбарамисан, соянгдан ҳам қиз-фонадиган. Ким нима деса деяверсин. Сен менга ишон, — қизнинг қоп-қора сочларини силади Шокир. — Менга қара бир гап, сочингни қизилга бўймайсанми-а, ўшанда ҳақиқий Айшвария Рай бўлардинг, қўярдинг.

— Унда мени Ҳиндистонга олиб кетиб қолишади. Салмонхонгами, Амирхонгами узатиб юборишади.

— Улар отанг тенги-ку тентак. Амитабх Баччаннинг қоравой ўғли ёки Ритик Рошанга десанг бошқа гап. Тасаввур қил, сени филга ўтқазиб, қипқизил сарийларда Деҳли кўчалари бўйлаб олиб ўтишса, Жаноб Рам ёки Кришна сурнай чалиб турса, — хохолади Шокир.

— Сизчи, сиз нима қиласиз?

— Менми, мен шўрлик йиғлаб, йиғлаб Англия қироличасигами, Турк султонининг ёки Ҳиндистон элчисининг қизигами уйланардим.

— Йўқ, — уни маҳкам қучди қиз. — Сизни ҳеч қанақа қироличага бермайман. Ундан кўра ўлганим яхши.

— Унда, унда кетдик. Аввал сен чиқиб, ҳув анаву ерда кутиб тур.

Ташқарида шамол аралаш қор ёварди. Совуқ шамол қизнинг ёқаси очиқ бўйнидан кириб вужудини музлатди. Ёнидан физиллаб ўтаётган машиналар эса ерга тушаётган оппоқ қор парчаларини эзиб, янчиб ўтарди. Нигоранинг ўша қорларга раҳми келди. Пальтосига қўнган қорни авайлаб қоқди. Чўнтагидан қўлқопини олди. Ёнида тўхтаб, эшигини очган Мерседесга жимгина минди...

Шокир бошидаги хаёлларини қувмоқчидай бошига урди.

— Нима палакат бўлиб йиқилдийкин, ишқилиб ҳеч қаери синмаган бўлсинда, шу етмай турувди ўзи. Ҳозир ёнига борса, кўрганлар нима дейди. Нозига айтақолаймикан. Йўқ, у Бонута гуллаб қўяди. Яхшиси бувисини олиб бораман.

Бу хабардан Жамила буви довдираб қолди. Дўхтирхонага боргунча, муштдек қизга ишлашни ким қўйибди, нима етмаётганди, деб жавраб борди. Ҳартугул аҳвол жиддий эмас экан, ўнг оёғининг пайи чўзилибди. Лекин гипс қилиб қўйишибди.

— Қаттиқ қўрқиб кетибди, тинчлантирувчи укол қилдик. Эрталабгача ухлайди энди. Яхшиси эрталаб хабар олинглар, — деди ҳамшира. — Бувингизни овора қилманг, ўзингиз келаверинг, уйга олиб кетасиз. Бир ҳафтада тузалиб кетадилар.

— О, йўқ, гипсни ўн саккиз кунда олиш керак, болам ўн саккизга кирган, — деди Жамила буви, — қизининг юзини силаб.

— Бувижон қўрқманг, бу унча жиддиймас. Суяк сипмаган, сал эзилган, холос.

— Ҳозир олиб кетсак-чи, — сўради Шокир.

— Уйғонмайдилар-да.

— Ҳечқиси йўқ, кўтариб олиб чиқаман.

— Вой-вой, қизиқмисиз болам. қўйинге. Ухлай-версин, жони ором олади. Бир кун минг кун бўлмас. Дўхтир қизим қараб туради. Эртага келамиз, юринг кетдик, — ўрнидан дик этиб турди буви. Шокир ҳамширага қараб кулиб унга эргашди, нимадир эсига тушгандай орқасига қайтди. Секин келиб, қизнинг анор ёноқларидан ўпди. Кейин югуриб, бувига етиб олиб қўлтиқлади. Ҳамшира билан имлаб хайрлашди.

Дўхтир ҳақ экан, Нигора бир ҳафтада гипсдан халос бўлди.

— Дўхтир касаллик варақаси очиб қўйган, яна бир ҳафта ўтиратур. Оёғинг совуқда оғриб қолмасин, — деди Шокир гипсни олдириб қайтишаётганда.

— Майли, Шокир ака, анаву Ботир акага раҳмат деб қўйинг, — деди Нигора. — Яхшиям ўша кўриб қолди, бўлмаса...

— Ўзинг ҳам ўшангами ёки бошқа йигитгами анграймаганингда йиқилмасдинг.

— Менми, мен ҳеч кимга қараганим йўқ, тўсатдан бошим айланиб кетди, холос, тавба, ҳазилингизни қаранг.

— Ўша йигитларни кўриб бошинг айланганда. Нега менинг бошим ўзидан-ўзи айланмайди.

– Билмасам. Кейинги пайтда тез-тез бошим айланадиган бўлиб қолди. Ишлаб чарчаётганимгачан-а, Шокир ака.

Шокир миясига келган фикрдан музлаб кетди. Наҳотки...

– Сал ўзингга келавер-чи, дўхтирга учрашсан, – у қизни бувисига топшириб қайтаркан, бошида ғужғон ўйнаган фикрлар юрагини бурмаларди. «Наҳотки, ҳомиладор бўлса... Унда нима қиламан?! Ойим Бонуникига совчиликка қатнаётган бўлса... Уларнинг қулоғига етиб борса нима бўлади. Буни чўзиб бўлмайди, бир ёқлик қилиш керак. Ойимга айтмай, совчиликка борма турсинлар».

Аксига олиб, эртаси куни Шокир Туркияга учадиган бўлиб қолди. Бир ой у ёқда қолиб кетди. У қайтиб келганда Нигора анча ўзига келиб қолганди. Сал тўлишиб, янаям чиройли бўлиб кетибди. Ишга ҳам ўрганиб олибди.

– Сизга раҳмат, болам. Қизимни йўлга солдингиз. Ота-онаси ҳам икки ҳафтада келиб қолади. Кеча телефон қилиб сизга раҳмат дейишди, – деди буви уни кузатаётиб.

– Яна икки ойда бу ташвишларимиз эсимиздан чиқиб кетади, – деди Жамила буви ҳовлидаги чамап очилган дарахтларга қараб, – ўлмаган қул, баҳорга ҳам етволдик.

– Юринг бувижон, уйга олиб кетай, ойим сўраётгандилар.

– Тўйларда борамиз, дийдорлашармиз. Қариндошдек бўлиб қолдик, мен шу ердан қайтаман, узр кузатолмадим. Нигора, сен акангни кузатиб, эшикни ёнарсан, – ҳовлида қолди буви.

– Кампирнинг чиройи очиқ-ку жуда, тушларига чоллари кирганми дейман. – деди Шокир, буви уйига кириб кетгач.

– Адам билан гаплашдилар, шунга. Худди уларни кўргандай хурсандлар.

— Худога шукр. Адангнинг тузалганлари рост бўлсин. Нигор, сен ўзинг қалайсан, бошинг айланмаяптими?

— Айланмаяпти. Лекин, — ерга қаради қиз, — кеча қорнимда бир нима қимирлагандай бўлди. Қаранг қорним ҳам катта бўлиб қолган. Уялганимдан кенг кўйлақлар кийиб юрибман. Адам келишлари билан тўй қилайлик, бўлмаса шарманда бўламиз.

— Эсинг жойидами, нима деяпсан? Ҳомиладормисан?!

— Нега бақирасиз. Нима мен айбдорманми?

— Нега шу чоққача дўхтирга бормадинг?

— Нима деб бораман. Эрга тегмай оғироёқман дейманми?

— Бошқа иложинг йўқ, адангга сюрприз қилмоқчимисан?

— Нима қилай, бўлмаса!

— Олдириб ташла.

— Нега, ахир барибир тўйимиз бўлади-ку! Ўзимизнинг боламиз.

— Уяле, ёппа-ёш қиз боламиз, дейишга. Тўй куни қаердан оласан қорнингни яширадиган кўйлақни. Қолаверса, мен тўйнинг эртасигаёқ ота бўлмоқчимасман. Ойим ўлсаям бунга рози бўлмайди.

— Унда нима қилай, — йиғлади қиз.

— Эртага дўхтирга олиб бораман, гаплашамиз. Чорасини топармиз.

— Биринчи болани олдирсам туғмас бўлиб қолишим мумкин, — йиғлади шўрлик қиз.

— Намунча туғилмаган болага ачинасан. Ўзингни ўйла, одамларнинг олдида қандай бош кўтариб юрасан. Менга-ку барибир. Мен эркакман.

— Фақат мен айбдорманми, унда ўзимни ўлдирман, ҳаммага хат ёзаманда ўзимни сувга отаман.

— Нигора, қизишма, сени ҳеч ким айбдор деяётгани йўқ. Фақат иккаламизнинг обрўйимизни ўйлапман. Сен ҳали ўқишинг керак. Ҳалитдан бола-

лик бўлиб қолсанг, уйда қолиб қариб кетасан. Мен барибир сенга уйланаман. Лекин бу аҳволдамас. Ақл билан иш қилайлик. Болани олдириб ташла. Ёшиғлик қозон ёшиғлигича қолаверсин. Тўйдан кейин, вақти-соати билан бола туғаверасан, хўпми асалим, — у Нигорани бафрига олди, қаттиқ қучди. — Эрталаб келаман, ақли қиз бўлиб, кийиниб тур.

Уни кузатиб қайтган Нигора елкасида худди бир қоп юк бордай букчайиб, сўлиб қолди. Уйига кириб тошойнага ўзини солди. Қорни сезилиб қолгандай негадир, қорниши силади. Кейин ўрнига ётдию пиқиллаб йиғлашга тушди...

— Иложи йўқ. Ҳомиланг катта бўлиб қолибди, — деди гинеколог аёл уни текшириб кўргач.

— Опа, йўлини қилинг, қизга раҳмингиз келсин, — деди Шокир. — Хизмат ҳақингизни айтаверинг.

— Бўшти, уч ҳафтадан кейин келинглар. Сунъий дард билан туғдириб оламиз. Унгача қорнини боғлаб юрсин, — деди дўхтир чимирилиб. — Вобшета ундан кўра тўйни тезлата қолмайсизларми, барибир уйланадиган бўлсангиз.

— Ойимни биласиз-ку, ўзи уйланишимга зўрға кўндирдим, бу аҳволдалигини билсалар...

— Санобар Акбаровнанинг ҳурмати учун майли. 20 кундан кейин келаверинг.

Нигора шу кундан бошлаб хомуш бўлиб қолди. Ҳеч ким билан гаплашмайди, врач айтгандай қорнини ҳам боғламади. Юраги остида уриб турган жонни ўлдиришга кўзи қиймади. Ишда ҳам Шокирни кўргиси келмайди. «Болани ўлдири, деган одамдан нима яхшилик кўриш мумкин, ўша номардга тегиб нима кўраман, — ўйлади у. — Ёки ойисига айтсаммикин. Йўқ, биз уларга тенг келолмаймиз. Нози ҳам мендан йироқлашиб кетди. Бувим тўғри айтадилар, тенг-тенги билан. Аммо энди менинг тенгим ким. Хотини билан ажрашган, мендан 10—15 ёш катта кишиларми. Аҳволимни бувим билсалар, мендан олдин ўлиб қолади-

лар. Эрсиз, уйда туғиб қўйиш — даҳшат. Қўшни маҳаллалик Раиса шунақа бўлганди. Отаси ўзини осиб қўйган. Адам энди тузалганларида, бу шармандаликка чидай олармикинлар. Бор бисотимизни сарф қилиб тиклаган бундай соғлик керакми уларга. Яхшиси ўзимни ўлдираман. Аммо, Сарвар-чи, у шўрлик нима қилади менсиз, — бири-биридан ваҳимали ўй-хаёллар қизнинг юрагини кемирарди.

Қаёқдан учратдим уни. Менга ҳали эрта эди йигитлар ҳақида ўйлашга. Эҳ, ойижоним ёнимда бўлганларида, шунақа бўлармиди. Лекин, ойим келгунча яшашим керак. Уларни жуда соғинганман. Бир қучоқлаб, ҳидларига тўйиб олай. Кейин ўлсам ҳам майли. Ойим мана шунақа садарайҳонни яхши кўрардилар, — ўйлади у кўча юзига экилган пиҳоларга қараб. — Ҳовлимизда бир қучоқ-бир қучоқ бўлиб гуркириб ётарди. Мен бўлса ҳовлининг ҳаммаёғига гул экибман. Эртагаёқ, Сарварни амакимникига юбораман. Райҳон кўчатларидан олиб келсин. Ойижонимга мендан эсдалик бўлади». — Кўзларига ёш келди унинг, шу чоқ вужудидаги митти жон оёқлари билан уни туртиб, юришгами, яшашгами ундади. У беихтиёр қорнини ушлади.

«Ойижоним мени ҳам ўн тўққиз ёшларида туққанлар. Иккаламиз юрсак ҳамма бизни опа-сингил деб ўйларди. Балки менинг қизим ҳам... Балки ўғилдир...», — у ўйларидан уялиб атрофга қаради. Тез юриб кетди.

У ишдан кечроқ чиқди. Шокир алақачон кетиб бўпти. Хайр ҳам демапти. У жаҳл билан қўл телефони рақамини терди. Кейин босиб қўйди.

«Кераги йўқ. Ялинмайман. Токайгача унга ялиниб яшайман. Ёки ишхонага шикоят қилсаммикан, шарманда бўларди, — кейин аламли жилмайди. — Ким шарманда бўлади, аслида». У секин чиқаверишдаги скамейкага ўтирди. Хаёлларини йиғиб олиш учунми, дам олиш учунми, ўзи ҳам билмайди.

— Ҳа, Нигора, чарчадингизми, — у бу овоздан чўчиб бошини кўтарди. — Рўпарасида Ботир жилмайиб турарди. Нигора салом бериб беихтиёр сурилди. Ботир ёнига ўтирди.

— Анчадан буён сўрай дейману журъат қилолмайман. Сизга нима бўлди, нега бунча тушкун кайфиятда юрибсиз? Адангиздан хабар борми. Ойим яқинда келишар экан, дедилар.

— Сиз адамни қаердан биласиз, ойингизчи? — ҳайрон қаради қиз.

— Ана шунақа билафонманда. Ахир сиз билан салкам қариндошмиз. Насим амакингизнинг хотини Назира кеншойингиз менинг аммам бўладилар.

— Ростданми, нега шу чоққача буни айтмагандингиз?

— Қандай айтаман, иш тугаши билан йўқолиб қоласиз-ку. Аммам, муллакам келсалар Нигорахонни албатта ўқитадилар, дейдилар. Сир бўлмаса айтинг, қайси институтга кирмоқчисиз, кимё-технологиягамасми ишқилиб? Мен у ерда магистратурда ўқийман.

— Уй-рўзгор институтига.

— Ие, шунақа институт ҳам борми? — астойдил ишонибди Ботир.

— Бор, содда қилиб буни турмушга чиқиш, дейишади.

— Турмушга, нега, қачон, бу ҳақда билмасдим.

— Э Ботир ака, сиз кўп нарса ҳақида билмайсиз. Билсангиз, — Нигора йиғлаб юборди.

Ботир шошиб қолди.

— Кечиринг, мен бунақа бўлишини билмовдим. Ўзимча, сизга совчи юбормоқчи бўлиб юрувдим, — деди у тутилиб.

— Кўча тўла қиз, Ботир ака, мени қўйинг. Мен сиз ўйлаган қиз эмасман. Мен фирт аҳмоқман, — пиқиллаганча кўзларини рўмолчаси билан тўсди қиз.

— Нигора, росаям чарчагансиз ёки адангизни, ойингизни софингансиз. Юринг, биров кўрса уят бўлади, ўзим уйингизга ташлаб келаман.

— Э, уят бўлиб бўлган, — Нигора қўлини силкитганча ўрнидан туриб кетди. — Хайр, мен кетдим. Сизнинг ҳам бошингизни қотирдим. Нега доим шунақа пайтда дуч келасиз, ўзиз?

— Нигора, шошилманг, мен ҳозир, дарвозадан чиқиб туринг, — у шошилиб гараж томонга юрди.

«Бунисиям шошилманг дейди, ҳаммасининг тупроғи бир жойдан олинган буларнинг. Ҳақиқий аҳволимни билса, шайтонлаб қолади», — энсаси қотди қизнинг, қадамини тезлатди. Зум ўтмай, дарвоза очиб, олчаранг «Жигули» чиқди-да қизни қувиб етди. Машинадан шошилиб чиққан Ботир, орқа эшикни очди:

— Ўтиринг.

Нигора иккиланиб қолди. Ўтирай деса, ортиқча гапга тоқати йўқ, ўтирмай деса, атрофдагилар қараб турибди. У шартта машинага чиқди. Ботир эшикни ёпди.

— Қаёққа ҳайдай, амакингиз — аммамникигами, уйингизгами?

— Уйимизни биласизми?

— Бир амаллаб топарман.

Нигора уни уйга таклиф қилмади. Раҳмат айтиб хайрлашди.

Шу куни Шокир ҳам телефон қилмади. У ҳам йўқламади.

«Мен энди унга керакмасман. Номусини сақлолмаган лақма қизни нима қилади, алам билан ўйлади у. Ҳар қанақа гўзални ўзига қарата олади. Пули кўп, иши беш. Дунё — бир қадам. Қайси қизга ёқмайди шундай келишган, омадли йигит. Мен эса айтиб бўлинган қўшиқман, холос. Намунча уни ёзғирдим. Уйланаман, деяпти-ку. Аммо уни билман-ку, бу гапи ҳам тил учидалигини кўнглим сез-

япти. Қандай қилиб ўч олсам экан, ўзимни ўлдирсам, у қамалади. 5—10 йилда чиқади, мени унутади. Ойим билан адам шўрликлар эса, ғамимда куйиб адо бўлишади.

Ўлим бу жазолаш эмас. Уни тирик юриб, ундан зўрроққа тегиб, чиройли болалар туғиб куйдириш керак. Лекин мени бу аҳводда ким ҳам оларди?» — Шу чоқ хаёлини бўлиб телефон жириглади.

— Нигор, намунча йўқолиб кетдинг. Ёки мени ёмон кўриб қолдингми, асалим. Ўша гап, гап. Эртага тайёр бўлиб тур. Дўхтирга борамиз. Вақт бўлди.

— Қаттан телефон қивоссиз, жа музыкалар зўрку.

— Ўртоғим Шохруҳхоннинг туғилган кунини нишонлаяпмиз. Сани опкемоқчийдим-у, фақат йигитлар йиғилдик, шунга индамадим. Эртага у ёққа бориб келайлик, кейин ўзим сени «Қора аждар»га, «Шаршара»га олиб бораман. Фақат иккаламиз бўламиз, — у телефонни ўпди. — Эшитдингми, бу қайноқ бўса сенга. Бугун ҳеч нарсагани ўйлама, хотиржам ухла. Сенга ҳаяжонланиш мумкин эмас.

— Жаллодга хотиржамлик шартмас шекилли, — киноя қилди қиз.

— О, сен мени кўрқитяпсан. Ё зерикдингми, борайми? Ёнингга жой солиб қўй, — афтидан Шокир маст эди, — бўсаларингни соғиндим.

— Ифлос, — Нигора биринчи марта уни ҳақорат қилди. Гўшакни қўйиб қўйди. Қайта жириглаганда олмади. Бувисига мени ким сўраса ҳам, йўқ денг, деб тайинлади. «Нима қиляпман ўзи, нега нозланман. Бўлар иш бўлиб, бўёғи синган бўлса. Унга ялинибми, дўқ қилибми, тегиб олишим шарт, ўзимни оқлаб олишим керак-ку. Тўй бўлди ҳам дейлик, кейинчи. Кейин унинг калондимоғ ойиси билан мақтанчоқ сингиси менга кун беришармикин? Умуман у ерда бахтли бўлармикинман? Туғиб қўйиб,

эл-юртга гап бўлгандан кўра, ўлиб қутулсам яхши-ку. Уят ўлимдан қаттиқ».

У эрталаб Шокирни очик чехра билан, ҳеч нарса бўлмагандай кутиб олди.

— Нигор, кеча сени хафа қилиб қўймадимми, сал ошиб кетибди. Кечир, — деди ялинчоқ оҳангда. Кейин қизнинг кўлини лабига қўйиб узок ўпди. — Асалим, ҳамма айб менда. Оқибатини ўйламабман. Йигитчилик-да. Кўрасан, шундай зўр тўй қилайликки, хоҳласанг «Интерконтинентал», хоҳласанг «Дедеман»да, Юлдуз, Шаҳзод, истасанг Алла Пугачёвани чақирамиз.

— Менга ҳеч ким керакмас, кичкинагина тўй қилсак ҳам бўлади. Бахтли яшашни истайман. Аммо турмушимизни ёмошлик билан, ёвузлик билан бошлаяпмиз, — хўрсинди Нигора.

— Жа опқочасан, қанақа ёвузлик. Мен фақат сени ўйлаяпман.

— Унда тўйни тезлатинг, ёпиғлик қозон ёпиғлигича қолсин.

— Ота-онангсиз тўй қилмаймиз-ку. Улар келгунча эса кеч бўлади.

Нигоранинг ичини биров ҳанжар билан тилгандай бўлди-ю, индамади.

— Сен шу ерда кутиб тур, мен дўхтирни топай, — деди Шокир, қизни узун, тор коридорда қолдириб кетаркан. Бу ердаги торликми, қоронғуликми Нигоранинг шундоқ ҳам сиқилган юрагини баттар сиқди. Қорнидаги бола ҳам, яқинлашаётган балони сезгандай безовта тепа бошлади.

«Шўрлик болакай, даданг сенга қассоб қидириб кетганини биялсанми? — пичирлади лаблари, ҳомила эса яна тепинди. Беихтиёр қорнини ушлаган Нигоранинг оёқчасиними, кўлчасиними аниқ сезди, кўнгли беҳузур бўлди. — Йўқ, йўқ, сени ўлдиришларига йўл қўймайман». Нигора орқа-олдига қарамай, у ердан деярли югуриб чиқиб кетди.

Бир вақт кўзини очса, касалхонадан анча беридаги хиёбонда, ўриндиқда ўтирибди. Тез юрганидан қорни оғриб кетибди. У чуқур нафас олиб, кўзини юмди. Бир пайт пешонасини силаётган қўлдан чўчиб кетди. Рўпарасида Ботир билан Назира кеннойиси турарди.

Нигора салом бериб ўрнидан турмоқчи бўлди, аммо букчайиб қолди.

– Сизга югуриш мумкин эмас эди, ўзингизни бўш қўйинг, – деди келинойиси меҳрибонлик билан.

– Менга меҳрибончилик қилманг, бунга арзи-майман.

– Керак эмас, ҳаммасини биламиз, – унинг оғзини қўли билан тўсди Ботир, – аммамга ҳам айтдим.

– Нимани? – кўзлари олайиб кетди Нигоранинг.

– Шокирдан эшитган гапларимни, – хотиржам деди Ботир. – Унинг гапига кирмай тўғри қилдингиз. Номард одамдан ҳеч қачон яхшилиқ чиқмайди. Сизнинг тенгингиз эмас у!

– Бир умр ногирон бўлиб қолардингиз, – деди келинойиси.

– Бу кунимдан ўлганим яхши, – ошкора йиғлаб юборди Нигора. Келинойиси уни бағрига босди.

– Эртадан кейин, жума кунни адаларингиз келишади. Қўй сўйиб худойи қиламиз. Ўшанда рози бўлсангиз, сизни Ботиржонга унаштирамиз. Жияним ҳам атиги бир ой турмуш қурган. Мана икки йилдирки, уйланмай юрибди. Кеча олдимга бориб дардини айтди. Сиз ҳақингизда ҳам гапирди. Мен ойижон билан маслаҳатлашдим. Нигора кўрқиб кетди.

– Йўқ, сиз ўйлаган гапнимас, Ботирнинг совчиси ҳақида. Ойижон ўзи Ботирни болалигидан куёв қиламан деб юрардилар. – Нигоранинг сочларини силади келинойиси. – Шундай тўй қилайликки...

– Кеннойи! – ўзини унинг бағрига отди Нигора, – кеннойижоним.

Назира ҳам уни маҳкам қучоқлаганча юм-юм йиғларди.

АЙРИЛИҚНИНГ АЙТИЛМАГАН АЗОБЛАРИ

Сурайё тўйда кўп ўтиролмади. Худди бир ерга ошиқаётгандек юраги гуп-гуп уриб, шошилтирарди. У ўрнидан аста туриб, тўй эгаси — синфдош дугонаси Маъпуранинг ёнига борди-да, узрини айтди.

— Вой ўртоқжон, намунча шошиласан. Ўзинг-ку, тўйингда бир ўтирамиз, деб суюнган. Энди бўлса... нима, тергайдиган қайнонанг бормиди. Ҳали сўзга чиқишинг, менга сўз беришганда бирга ўйнашинг керак. Ё мен ҳақимда гапирадиган гашинг йўқми, — ўпкалади Маъпура. — Ундан кўра юр, қудаларнинг ёнига ўтиб, «хуш келибсизлар», деб келамиз. Қудамни қара, опа-сингиллари билан бирга яйраб ўтиришини. Мен ҳам шундай чиройли, ақли, шоира дугонам борлиги билан мақтанай ахир, — Маъпура ёқимли табассум қилганча унинг қўлтиғидан олди. Сурайё унга эргашди. Улар қудалар билан «Яхши ўтирибсизларми? Камчиликлар йўқми?» деб энди ортларига қайтаётгандилар ҳамки, Маъпура бирдан:

— Сурайё эшик томонга қара, эркак қудалар ҳам колишяпти, анави серий костюмдаги сариқ киши қудамиз бўладилар. Кимё фаилари доктори. Ёнидаги кишиларнинг биттаси акаси, иккитаси укаси, бошқаларини танимадим. Мен Баҳром акамга бир нарсани айтиб қўяй, сен боравер, агар кетиб қолсанг, қайтиб сен билан гаплашмайман, — Маъпура шошилиб залнинг чиройли ганчли устунлар билан ўралган айвонига — қудалар ёнига кетди.

Сурайё қирқ ёшида ҳам йигирма яшар қизлардай гул-гул очилиб, енгил қадам ташлаб бораётган дугонаси ортидан мамнун жилмаяркан, ўша томондан қуюқ қора сочлари тепага чиройли қилиб таралган, худди Анил Капурга ўхшайдиган қирқ-қирқ беш ёшлардаги кишининг ўзига тикилиб турганини сезиб ғалати бўлиб кетди. Беихтиёр елкасидаги ҳа-

рир шарфи билан бўйнини беркитди, орқасига кескин бурилиб, жойига — синфдошлари ёнига қайтди.

— Сурайё, келақол ёнимга ўтир партадош, сенга қирғовулнинг қовурғасини олиб қўйибман, — сал сурилиб ёнидан жой берди Талъат.

— Шунисигаям раҳмат, ҳар ҳолда илинибсан-у, — жилмайди Сурайё, — ўқувчилигингда сиёҳдонинг-ни ҳам қизғанаардинг. Ие, хониминг қани, нечун сени ёлғиз қолдирибди? — таажжубланди Сурайё, у кўрсатган жойга ўтираркан.

— Шоирами, ҳув ана, давранинг ўртасидаги жонини кўрмаяпсанми, ўша бизнинг пари-да, мазза қилиб ўйнашини қара, тушовини узган тулпордай.

— Ўҳ-ў, чиндан ҳам сенда ўзгариш катта.

— Ҳа, нима деб ўйловдинг мени. Ёшликнинг кети, қариликнинг боши, майли бир ўйнаб олсин-да, — кудди Талъат. — Мен ана шунақа тушунган эрман. Хотинлар эркинлигини юракдан ҳис қила оладиган ХХI асрнинг идеал эркаги деявер, мени.

— Жа, опқочасанда. Ўзбекистонда тўртта Отелло бўлса биттаси сенсан-у, яна тушунган эрмиш. Шоира Фарманинг энг аълочи студенти эди. Сенга тегди-ю, уйга қамалди-қолди, дипломини сичқонлар еб кетмадими ишқилиб.

— Мен подон, худди сени билмагандек гапирганимни қара? Ахир сени гап билан мот қилиш учун камида Демосфен бўлиш кераклигини унутибман, буям шаробнинг таъсири, — Талъат қадаҳларга «Старая Англия» виносидан қуйиб туриб гапида давом этди, — аммо барибиргаям, сен билан баҳслашишнинг гашти бор. Сен тинч оқаётган дарёга ўхшайсан. Сокин дарёга тўғон қурмоқчи бўлсанг, чунонам қутуриб тўлғонадики, бир зумда дамбани бузиб, учуриб ташлаганидай, сен ҳам шошилмасдан, пастроқ овозда, аммо қатъият билан гапириб ҳар қандай суҳбатдошни енгиб, синдириб, тахлаб қўясан. Хуллас, ўн беш ёшингда қандай асов бўлсанг,

ҳозир ҳам ҳеч бир қўрқмасдан сени ўшандай мағ-
рур мустангсан, дея оламан. Шўрлик эрингга раҳ-
мим келади. Сен билан қандай тил топишади.

— Ўзбек тили сўзга бой. Бунинг устига уйда учта
изоҳли луғатимиз бор. Айтмоқчи, мустанг билан
яшасалар ҳам, ҳали сочларида бир тола оқ йўқ, —
Талъатнинг оқ оралаган сочларига ишора қилди
Сурайё. — Сен тажаанглигинг учун ҳам, рашкчили-
гинг учун ҳам ҳадемай қариб қоласан.

— Йўқ, йўқ, бу гапингга қўшилмайман. Рашк —
иймондандир, дейилган ҳадиси шарифда. Рашк қил-
димми, демак хотишимни севаман. Севганим учун
ҳам унга ёрдамчи олиб берганман. Уйда ўтирса ҳам
қўлини совуқ сувга урмайди. Садоқатни қара, туш-
да уйда овқатланаман, кечқурун вақтида қайтаман,
бошқаларнинг эрига ўхшаб ярим кечгача ўтлаб кет-
майман. Уйга келганимда Шоиранинг чиройли ли-
босларда, фақат ўзига хос хушбўй атир-упаларни
анқитиб кутиб олиши, ваннага кирганимда сочиқ
тутиб туриши, эҳе, сен буни эр учун нечоғлик лаз-
зат эканлигини билмайсан-да. Билганингда...

— Билганимда ишламай қўлимда обдаста, елкамда
сочиқ билан кун-узукун ҳовли айланиб, эримни
кутармидим?

— Кутсанг нима, э, агар бу дунёда эрингинг
кўнглини ола билсанг у дунёда етти жаннатнинг
париси бўлдим, деявер.

— Мени бу дунёда ҳам пари бўлгим келса-чи.

— Марҳамат, бу дунёнинг париси, таниш, — бўғ-
риқиб, ҳансираб етиб келган Шоирага ишора қил-
ди Талъат, — қара ёноқлари анордай, юзлари нақш
олмадай нурли, негаки жонимга мендан бошқа эр-
какнинг — номаҳрамнинг нигоҳи тушмаган, тўғри-
ми, фариштам?

— Бегим, кайфингиз сал ошиб қоптими дейман, —
жилмайди Шоира Сурайёга кўз қисиб, — мен йўғимда
партадошингизга гап отмадингизми ишқилиб?

— Отган гапларим бечораларнинг бирортаси ҳам нишонга тегмай, физиллаб изига қайтди, тўғрими партадош?

— Нега энди, гапларингнинг барчасини файлимга ёзиб олдим.

— О, бор экану ҳақиқат. Танишганимизга нақ ўттиз беш йил бўлганда у мени тан олди, хотин эшит-япсанми? Демак, бекорга докторликни ёқламаган эканмиз. Ўртоқ журналистга етиб қоляпман, — хандон отиб кудди Талъат. — Бунинг учун эса ардоқли хонимлар, ичмаслик гуноҳ бўлади, — Талъат уларнинг кўлига қадаҳ тутқазди.

— Сурайё опа, (Шоира улардан икки синф паст ўқиган) Талъат акам сизни жуда ҳурмат қиладилар, телевизорда чиқиб қолсангиз ҳам хурсанд бўлиб кетадилар, болаларга мақтаганлари мақтаган.

— Йўре, шу мақтовларни амалда исботлашнинг иложи борми? — ўйчан деди Сурайё.

— Тавба, мақтовдан ҳам одам шунчалик қайғуга тушадими? Қўй, менга бундай қарама, йиғлавораман. Тавба қилдим, иккинчи мақтамайман. Шоира алдади, — кўлидаги қадаҳни силаб туриб ярим ҳазил, ярим чин оҳангда деди Талъат.

— Йўқ, қайғуга тушмадим. Рост Талъат, сенинг имкониятинг бор, кўпдан буён айтишга ботинолмай юргандим. Нашриётда саккиз босма табоқли китобим тўхтаб турибди. Агар шунга ҳомийлик қилсанг...

— Гап йўқ дўстим, ахир менга озмунча иншо ёзиб бергансанми. Ниҳоят қарзимдан қутулиш фурсати келибди. Фақат бир шарт, китобни синфдошларга бағишлайсан.

— Шундоғам ўша пайтдаги воқеаларни қаламга олганман.

— Илтимос, асарингиздаги бирорта қаҳрамонни менинг исмим билан атанг, — астойдил ялицди Шоира.

— Ие, нега энди менинг эмас сенинг. Бир камим қандайдир ялмоғизга эр бўлиш эди. Ялмоғизнинг эриши ким деб аташади?

— Албатта, Талъат бўлади-да, — шарақлаб кулди Шоира.

— Ҳа, майли, — жиддий тортди Талъат, — бу гаплар ҳазил, душанба куни Молия вазирлигида мажлисимиз бор, сешанба куни Осиё тараққиёт банкидан келган вакиллар билан учрашувим бор. Сен билан чоршанба куни соат ўн иккида кўриша қолайлик. Кейин уйга келиб тушлик қиламиз. Шоирахон жуда пазанда, келинингги қўлидан бир уйғурча лағмонни чў-з-и-и-б ейсан.

— Бўпти, фақат котибанга айтиб қўй, тагин тўтиқушдек бидирлаб, йўқлар девормасин.

— Котибанинг калити менинг қўлимда, — шипшиди Шоира.

— Ана, бу иш ҳам битди. Энди нима қиламиз, юринглар Маъпурахоним билан рақсга тушамиз, — даврага ишора қилди Талъат, — свежий қайнона сўзга жуда бийрон-у, келининг шўри қуримасайди.

— Қайнона-келининг тупроғини бир ердан олишади. Келин ҳам сиёсатшунослик факультетини тугатяпти, — кулди Сурайё, улар энди ўринларидан туришган ҳам эди, Талъатнинг қўл телефони жиринглаб қолди. У «қистирарсан» деб хотинининг қўлига бир сиқим пул тутқаздида, ўзи телефонда тинчроқ гаплашиш учун биринчи қаватга тушиб кетди.

Шоира, Сурайё, Маъпура янги қуда билан «Дилхирож»га маза қилиб ўйнашди. Сурайё рақс билан бўлиб Шоиранинг йўқолиб қолганини сезмади.

— Талъат тоғамни шошилиш чакриб қолишди, чет эздан меҳмонлар келганмиш. Шоира кеннойим эрталаб келинсаломга келарканлар, — деди Маъпуранинг кичик қизи Мадина.

Сурайё қараса, бирин-кетин бошқа синфдошлари ҳам кетяпти.

— Мен ҳам борақолай, эрталаб келаман, опанга айтарсан, газетага бош мақола ёзишим керак, — таъинлади у Мадинага.

Сурайё тўйхонадан ҳеч кимга сездирмай чиқди. Кўчада баҳор ҳавоси, енгил шаббода алақадан настарин, акас гулларининг ҳидини олиб келиб димоққа уради. Тўйдаги шовқиндан қулоғи батавг бўлиб чиққан Сурайё учун атрофдаги сокинлик, кўнгилли яйратувчи тоза ҳаво шундай таъсир қилдики, худди ёшлик чоғларидагидек тўлиб-тошиб шеър ўқигиси келди:

Кеча оқном фалакда
Ой бўзариб ботганда...

У пичирлаб шеър ўқиганча йўлак бўйлаб пиёда юриб кетди. Қанча юрди билмайди. Энди чорраҳадан ўтган ҳам эдики, шундоқ ёнига машина келиб тўхтади. Сурайё бошини кўтариб рўпарасида оппоқ Жипни кўрди. Маҳалламизда фақат Ботиржонда Жип бор. Лекин...

«Ҳа, яна бирорта танишига бериб тургандирда, — ўйлади у рўдаги одамга ҳайрон қараб, — қаердандир кўрганман шекилли, шошма, шошма» — у хаёлидан ўтган фикрдан ҳайратланиб аста қадам ташлади. Ҳайдовчи уни кетиб қоляпти, деб ўйлади шекилли, машинадан сакраб тушиб, орқа эшикни очди:

— Сурайёхон, чиқинг машинага, уйингизга олиб бориб қўяман, Маъпура келин аям илтимос қилдилар.

— Ҳа, — жонланди Сурайё, боя тўйда кўргани «Анил Капур»ку. Жинни Маъпир, нега энди фирт бегона одамни овора қилдийкин, ўйлади у, — раҳмат, овора бўлмай қўя қолинг, уйимиз яқин. Яёв кетгим келяпти. Шунинг учун атайлаб буларга қўнғироқ қилмадим, — иккиланди Сурайё.

— «Булар» командировкада экан-ку, ўзлингизга эса ҳали машина минишга рухсат йўқ эмиш, — кулди «Анил Капур».

— О, мен ҳақимда анчагина маълумотлар билан қуроллантириб жўнатишибди-ку.

— Унчаликмас, ҳатто фамилиянгизни ҳам билмайман.

— Мен эса кимлигингиз у ёқда турсин, исмингизни ҳам билмайман, бу эса мени машинага чиқиш мажбуриятидан тўла озод қилади. Балки чет эл жосусидирсиз, — шеър таъсирими, баҳор ҳавосими ёки тўйдаги кайфият таъсириданми Сурайёнинг шўхлиги тутди, елкасига ёйилган тим қора сочларини силкитиб кулди.

— О, инглизча лаҳжада ўзбекча гапирган жентельменга шубҳа билан қаранга ҳақлисиз, аммо, чиқасизми машинага, йўқми, — сал буйруқ оҳангида деди «Анил Капур».

— Йўқ, танимаган кишининг машинасига чиқмайман.

— О, ўзбегим аёллари, ҳалиям ўн саккиз яшар қизлардай ҳуркак парилар. Мен Баҳром аканинг шогирдиман. Физик олимман. Петербургда яшайман. Ўн йил Оксфорд университетида ишладим. Икки йил бўлди Россияга қайтдим. Икки кундан буён эса Ўзбекистонданман, — кулди у, — тафсилотлар етарлими ёки?..

— Ҳа, россиялик ўзбекман, денг. Демак Россияга кетгунингизча Ўзбекистонда яшагансиз, — Сурайё ҳаво етишмаётгандек оққушникидек узун бўйнини қучиб турган нафис, нафармон тусли шарфини юлқиб олди.

— Шунга жаҳлингиз чиқяптими? — ҳайрон бўлди «Анил Капур».

— Жаҳлим чиқмади, аммо мен сизни негадир ҳиндистонлик деб ўйлагандим. Россияни эса, ҳамайли... — хўрсинди Сурайё.

— Ҳа, мени нақ Деҳлидан келган Анил Капур деб ўйлагандингиз. Қарасангиз, бор-йўғи ўзбек эканман холос, — маъюсгина жилмайди меҳмон.

– Ҳа, – тан олди Сурайё, – аммо...

– Нима аммо?.. – меҳмон хаёлчан гапирганча машинадан узоқлашаётган Сурайёга катта-катта қадам ташлаб етиб олди:

– Ҳой қайсар қиз, шошманг, мен кеннойимга сўз берганман, сизни эсон-омон уйингизга етказиб қўяман, деб. Пиёда бўлса пиёда, фақат шошманг, машинамни ёпиб келай, – меҳмон шундай деб машина томон югуриб кетди. Сурайё ўзи сезмаган ҳолда тўхтаб қолди.

– Ана энди гапиринг, нима «аммо»? – кўз очиб-юмгунча етиб келган меҳмоннинг овозидан Сурайёнинг ҳуши ўзига келди.

– Назаримда мен сизни аввал ҳам кўргандайман. Балки тушимда, балки...

– Менга ҳам шундай туюляпти. Ишонсангиз, йигирма йилдан буён бир хил туш кўраман. Худди сизга ўхшаган қиз. Аммо у сиздан анча ёш. Мен поездга чиқаётган, у қиз худди сизнинг бўйингиздаги каби нафис шарфини силкитаётган, тинимсиз оқаётган кўз ёшлари оппоқ юзларини юваётган бўлади. Лекин мен у қизнинг на исмини биламан, на шахсини. Боя тўйхонага киришим билан кўзим сизга тушди-ю, тушим ўнгга айлангандек бўлди. Аммо кеннойимнинг айтишича, сиз оилали, уч фарзанднинг онаси, доцент йигитнинг эркаси, таниқли журналист экансиз.

– Сиз эса ҳали қип-қизил бўйдоқсиз, шундайми? – кулди Сурайё.

– О, хоним, қанийди шундай бўлса. Бахтингизга мен уйланганман. Рафиқам олима, қизим Наташа – талаба. Америкада ўқийди. Ўзим эса, узр ҳали ўзимни таништирмабман-ку. Камина Аббос Бакиров бўламан.

– Нима?! Кимсиз?! – титраб кетди Сурайё.

– Аббос Бакиров!

– Нима? Аббос Бакиров? Ҳазиллашмаяпсизми?!

– Наҳотки бу ном сизга шунчалик ёқмаса? Ахир бу жуда машҳур актёрнинг исми шарифи-ку! – Сурайёнинг ҳаяжонидан «хайратланди» меҳмон.

Сурайё тўғри йўлда қалқиб кетди. Меҳмон аранг ушлаб қолди.

– Сурайёхон сизга нима бўлди?! Тобингиз қочдими?

Сурайёнинг юраги қишидан чиқиб кетгудай қаттиқ урарди. «Йўғ-с, бўлиши мумкин эмас. Ахир у ўлган. Ўлган одам ҳеч қачон тирилиб келмайди», жимгина, аммо ич-ичидан эзилиб ўйларди у. Сурайёнинг дами ичига тушиб кетганидан хижолат бўлган Аббос унинг қўлидан ушлаб тўхтатди.

– Секинроқ юринг, бу тезликда йиқилиб тушасиз, машина бўлиб кетинг-е.

Сурайё секингина қўлини тортиб олди.

– Аббос Акмалович, мабодо сиз Қувадан эмасмисиз? Фаронадан Львовга, Химия технология институтига ўқишга кетган Аббосхон эмасмисиз? Акангизнинг исми Ақромхон, аянгиз Зувра, опагиз...

– Шошманг, шошманг... мен ҳақимда бунча тўлиқ маълумотни сиз қаердан биласиз? – сўради Аббос.

– Демак, демак, сиз, – Сурайёни титроқ босди, – ўшасиз, – пичирлади унинг лаблари. Кутилмаганда у Аббоснинг қўлларини маҳкам ушлади. – Илтимос, сиздан илтимос, эртага учрашайлик. Ҳозир ҳеч нарса сўраманг, илтимос, майлими? Эртага кечки пайт, – Сурайёнинг юзига шашқатор ёшлар юмалаб туша бошлади.

– Яхши, яхши, фақат йиғламанг, мени кўрқитманг, эртага қаерда?!

– «Матбуот уйи»нинг рўпарасида, тарих, йўқ собиқ Ленин музейи ёнида. Энди кетинг.

– Бу нима деганингиз, қоронғида қандай қилиб сизни ёлғиз юбораман?

– Бу менинг маҳаллам, мени ҳамма танийди. Қўрқадиган жойим йўқ. Балки ўғлим кутиб олишга

чиққандир. Йўқ деманг, бир оз ёлғиз қолмоқчиман. Мен кўп нарсани ўйлаб олишим керак, кейин тушунтириб бераман.

Аббос бир умр кўнглини куйдириб ўтган бу боши боғлиқ аёлга адоқсиз муҳаббат билан тикилар, қанийди иложи бўлса-ю, чиройли юзини ювиб тушаётган кўз ёшларини артиб, ҳамма-ҳаммасини айтсам-қўйсам деб ўйларди. Аммо тили бошқа нарсаларни гапирди:

— Кечирасиз, айбсиз айбдор бўлиб қолдим, шекилли. Хайр демайман, эртагача, — у истамайгина ортига қайтди. Кўча бошига етиб орқасига қайрилди. Сурайё ҳамон ўша жойда турарди. Аббос жудажуда унинг ёнига қайтгиси келса-да, ўзини қўлга олди. Узоқдан қорайиб кўриниб турган машинаси томон кетди.

Сурайёга дарвозани ўғли Жамшид очди.

— Ойижон, ёлғиз келдингизми, бирор нарсадан кўрқдингизми, нега рангингиз ўчиб кетди? — останада пешвоз чиққан Сарвиноз ойисини қучоқлаб олди.

— Ваҳима қилма, ойим сал чарчаганлар. Каратистлардек чаққон-чаққон, сакраб-сакраб роса ўйинга тушгандирсиз-да, тўғримми ойижон? — Жамшид ойисининг кўзларига тикилиб жим бўлиб қолди.

Сурайё ҳорғингина жилмайиб, сўради:

— Адангдан хабар борми?

— Эртадан кейин келарканлар. Сизга SMS юбормадиларми? Ҳа, айтганча, тўйдалигингизни айтувдим, безовта қилмай деганлар-да.

— Соткамни ўчириб қўйгандим. Ўзлари яхши эканларми?

— Зўр эканлар. Конференция эртага тутаркан. Бир кун шаҳар айланамиз, ойингга нима олиб борай, деб сўрадилар. Туркиянинг энг зўр хонандаларининг қўшиқлари ёзилган видеокассета олиб келинг дедим, тўғри қилипманми? — эрқаланди Сарвиноз.

— Жуда бошлапсан.

— Ойижон, чой дамлайми, ичасизми?

— Мен кийимларимни алмаштиргунимча аччиқ кофе дамлаб қўй. Бирпас ишламоқчиман.

— Диктовка қилақолинг, компьютерда ёзиб ташлаймиз, ҳозир бўшман, — деди Жамшид.

— Бўш бўлсанг ётиб ухлай қол, эрталаб кетасан ахир, — рози бўлмади Сурайё...

Сурайё ижодхонасига кирганида хонани стол устига қизи қўйиб кетган пиёладаги қаҳванинг хушбўй ҳиди тутганди. Сурайё қаҳвадан бир хўплаб, қўлига қалам олди. Аммо хаёлида ёзадиган мавзуси эмас, бундан йигирма икки йил олдинги тарих, ғўргина қиз Сурайёнинг афсонавий саргузаштлари чарх урарди.

* * *

— Опа Тошкентда ўқишга кириш қийин, Сурайё ўзимизга — Фарғона пединститутига борақолсин. Ёрдамим тегиб қолар. Қолаверса, Сурайё ҳам уй ишларида менга ёрдамлашарди, номзодлигимни ёқлаб олардим, — деди холаси Мавлуда Муродовна.

Сурайёнинг дадасига ҳам бу гап маъқул бўлди. Сурайё аттестати қўлига тегиши билан Марғилонга йўл олди. Кириш имтиҳонларига тайёрланишни холаси бўйнига олганди-да. Холасининг Умиджон, Ҳамиджон деган ўғиллари Сурайё билан бирпасда киришиб кетишди. Уйлари шушудок, бозорнинг ёнида бўлганлиги учун холаси бозор-ўчарни ҳам болаларига топшириб қўйган экан. Эр-хотин эрталабдан кечгача институтда қолиб кетишаркан.

Бир куни Сурайё Умиджон билан бозор айла-ниб юриб анжир сотаётган хотинлар олдида тўхтаб нархини сўради:

— Опоқижон, анжирингиз неча сўм?

— Вой, манави қизнинг тили мунчаликка ширин ўмаса? — деди сотувчи аёл шеригига, — батликмас-

сиз шекилли-а, қизим? — қуюқ киириклари оппоқ юзларига соя ташлаб турган қиздан кўзини узмай сўради аёл.

— Опачам Тошкентдан келишган, — бидирлади Ҳамиджон, — энди Фарғонада, дадамни институтларида ўқишади.

— Ие, сиз анави Мавлудахонни жиянимисиз? Айтдима кимгадир ўхшайди деб.

Сурайё уялибгина бош силкиди.

— Тошконди, аяларингизди соғиниб қолмадингизми ишқилиб, бизди шаҳар Тошкондақа каттамасда, зерикмадингизми?

— Йўқ, ҳозирча зерикишга вақт йўқ.

— Зериксангиз чиқибла туринг, ҳовлимиз Қувада, биз томонлар кенг, айланиб келасиз, сув омбори тарафлар жуда чиройли.

— Зуврахон опа, тошконлик қиз ёқиб қолдимидейман, гапга соп қолдингиз, — гапга қўшилди кўкчи хотин, — ўзлариям суҳсурдаккина эканлар. Аббосхонга шунақа қиз муносиб.

— Ў, келин-а, Аббосхон Украинага кетаман деб, иккита оёғини бир этикка тиқиб турибди, дадаси ҳайрон.

— Нега ҳайрон бўлишади. Аввал уйлансин. Кейин кетса кетаверади, кетмаса яна яхши. Ҳар ҳолда аввал уйлантириб кейин жўнатсангиз, битта-яримта маржа-паржаларга илашиб қолмайди-да, хотиржам бўласиз.

— Яхши бўларди, аммо Тошкон қайда-ю, биз қайда. Шундан шақа қиз беришадими денг, — иккиланиб қолди Зувра хола. Кейин Сурайёнинг пақирига йирик-йирик анжирларни тортмай ҳам тўлдириб берди.

— Э, Мавлудахонни опаси бўлса уям шатлик бўлатта. Қиз-йигит бир-бирини хоҳласа бўлди-да, гапни кўпайтирмай эттаминан Аббосхонга айтинг. Ўқишдан чиқиб тўғри ёнингизга келсин. Бу қиз ҳар

куни шу маҳалда бозорга чиқади. Зора тақдири етиб турган бўлса. Биз ҳам аёғди чигилини ёзиб Тошкочларга тўйга бориб келардик, — кўзини қисиб қўйди кўкчи хотин, нима қилишини билмай ҳайрон турган Сурайёга қараб. Сурайё қизариб пулни шундоқ пештахтага сездирмайгина қўйди-ю, улардан узоқлашди.

— Оббо Робияхон-ей, дарров тўй ҳам қилдингиз қўйдингиз. Шўрлик қиз уялиб қочиб кетди, — қизнинг ортидан қараб қолди Зувра хола.

— Ҳа, нима, қиз бола палақмон тоши, тақдир қаерга отса ўша ерга тушади, — кулди Робияхон. — Бизди жиянимиз ҳам кетворган йигит, «Бобби» даги Ражга қуйиб қўйгандек ўхшайди, ахир, — атайлаб қизга эшиттириб бақирди Робияхон.

— Ая, анави бозорчи Зувра хола бор-у, ўша опачамни келин қилармиш, — ҳисоб берди Ҳамиджон кечқурун онасига, — холанинг ўғли Риши Капурга ўхшармиш.

— Зувра хола дейсалми, ҳа анави қувалик опами? Танийман. Катта ўғли бизда ўқиган. Кичкинаси политехда ўқияпти. Лекин ўқишни Украинага кўчирмоқчи экан, поччанг айтганди, имтиҳонларнинг жавоби келганмиш.

— Ойисиям шунақа деб мақтавогги... — деди Сурайё.

— Мақтанса арзийди-да, жуда ақли, келишган йигит, — кулди Мавлуда опа. — Чиндан ҳам бир кўрмайсанми?

— Вой хола, нима дивоссиз, мани бўтга ўқишга чақиргансиз десам...

— Нима бўпти, чаққон қизлар ўқишним, оиланим оилаяпти. Юрасанми, менга ўхшаб, ўттизгачаям ерга тегмай. Яхшим поччанг қаттиқ ушлаб олди. Йўғасам у кишиниям дугонамга оширвормоқчийдим, — кулди Мавлуда опа, — агар эртароқ турмушга чиққанамда ҳозир болаларим катта бўлиб

қўлимдан ишимни олган бўларди. Балки қиз туғиш-
гаям вақтим бўлармиди?

— Нима, ҳозир ёмонмисиз?

— Йўқ, ношукрлик қилмай, ҳаммаси яхши. Лекин
ўша ёшда ҳаммагаям поччангдақа яхши, бўйдоқ йи-
гит учрайвермайди-да... Айниқса ҳозир йигитлар ин-
дамасанг йигирма ёшдаёқ уйланишга тайёр. Инсти-
тутда ҳам Аббосхоннинг ошиқлари кўп, айтиб қўяй.

— Хола...

— Ҳа, бўпти, бошқа гаплардан гаплаша қолай-
лик, — мавзуга чек қўйди Мавлудахон, жиянини
ортиқча уялтирмаслик учун...

Сурайё кириш имтиҳонининг охиригиси — немис
тилини беш баҳога топшириб келганида уни ойиси
кутиб олди.

— Вой ойижон, қачон келдиз, нага манга кели-
шиззи айтмадиз. Яна ким келди, адамла келмади-
лами? — Сурайё ойисини жуда софинганини юрак-
дан ҳис қилди ўзиям. — Муҳайёни, Зулайҳони ҳар
куни туш кўраман. Ойи, Нодира қайси ўқишга топ-
ширди, Нилучи, Муаззам ТошМЙга кирдимикин? —
саволларни қалаштириб ташлади у.

— Софинганмиш, ёлғончи, ақалли телефон қил-
мадинг-ку. Аданг ҳаммадан кўпроқ софингандилар
сени, бирга келганмиз, поччанг билан бозор-ўчар
қилишга чиқиб кетишди. Ҳозир келиб қолишади.
Ўқишга кирганини ювишмоқчи, кирдингми ўзи,
ишқилиб? — Қизининг майда қилиб ўрилган сочла-
рини тўйиб-тўйиб ҳидлади Тожихон опа.

— Учтаси «беш», фақат тарих «тўрт» бўлиб қол-
ди. Кирдим шекилли.

— Қалай, холангни Марфилони ёқдимми?

— Ҳой опа, мунча Тошкентга сотилиб кетмасан-
гиз. Марфилонимиз деяверинг, поччам эшитиб қол-
майди, — ўпкалади хонадан чиқиб келган Мавлуда.

— Ҳазиллашдимда ука, Марфилон деса юрагим
жизиллаб туради.

— Ана шуни билсангиз бояги гапга кўчаверинг, баҳонада бир оёғингиз шатта бўлиб қолади.

— Қани дадаси келишсин-чи, бир гап бўлар.

Шу чоқ икки божа дарвозадан хохолашиб кириб келишди. Дадаси Сурайёни шартта кўтариб пешонасидан ўпди. Кейин ерга тушириб, юзига тикилди:

— Ойиси, қизимиз янаям чиройли бўп кетиптими?

— Э, божа Марвилонга келган қизга Кумушбининг нусхаси уради-да. Бунинг устига бугун талаба бўлди, сизларни кўрди, бу шодликлардан у очилмай мен очилайми?

— Сиз ҳам очилинг-да. Ахир яккаю ягона божангиз ўн йил деганда эшигингиздан кириб келдилар-ку, — гапга қўшилди Мавлудахон, — ишинглар ҳал бўлдим, айтган кишинглар келишдимми?

— Ишлар беш хоним. — Усмонжон қайнагачисига юзланди, — Опа, Аббосхон божамга маъқул бўлди. Қўни-қўшнилари ҳам тоза мақташди. — Усмон ака чорпояга Тожихон опа ёнига ўтираётиб пичирлади, ҳадемай совчилар келишади...

Имтиҳонларга ўралашиб Сурайё атрофида бўлаётган кўпгина воқеалардан бехабар қолганди. Аббосхон онасининг қистови билан икки-уч марта Сурайёни кўриб ёқтириб қолганди. Мавлудахон Тошкентга телефон қилиб опаси, поччаси билан гаплашди. Зувра опа овсиши, эри билан Тошкентга бориб келди. Тожихон опа совчиларнинг бамаъни одамлар эканлигини кўриб кўнгли анча мойиллашди. Эри билан маслаҳатлашиб куёв билан танишиш учун бу ерга келди. Куёв маъқул бўлган бўлса буёғи тўй. Бу ҳақда Сурайёга гап очилганда, етти газ сакраб кетди.

— Мен энди орзуимга етиб, талаба бўлдим. Ҳеч бўлмаса икки-уч йил ўқий ахир, — кўзига ёш олди у.

— Ҳеч ким сени кўлингдан ушлаб, тутқазиб юбормоқчимас. Аввал йигит билан учраш-чи, ёқмаса бир

гап қилармиз. Кап-катта одамлар Тошкент билан Марғилонни орасида бўзчининг моқисидек югуравермасин, болам, — деди Тожихон опа.

— Ёқса ҳам, ёқмаса ҳам ҳали-бери тўй қилмай-сизлар, — сал юмшади қиз.

Эртаси куни Сурайё холаси билан куёвкўрарга чиқди, Мавлудахон уларни таништиргач, ишини баҳона қилиб кетиб қолди. Аббосхон уни «Нурхон» кинотеатрига «Диск раққоси» номли ҳиндча фильмга олиб тушди. Йигит водийликларга хос гапга чечан, ҳазил-мутойибага уста экан. Сурайёни куддиравериб, ичагини узай деди. Икки-уч учрашувдан сўнг Сурайё қандай қилиб тўйга розилик берганини билмай ҳам қолди. Орадан икки ҳафта ўтмай тўй бўлди. Тўйга Тошкентдан фақат амакилари, хотинлари таклиф қилинди. Тўй Мавлудахонларникида бўлди. Уни шу ердан Қувага — Аббосхонлар уйига келин қилиб узатишди.

Сурайё жуда бахтиёр эди. Қайнонаси ҳам, овсини Марҳабохон ҳам жуда ширинсўз, меҳрибон.

Аббосхон ўқиш учун зарур ҳужжат ва йўлланмаларини тўғрилагунча икки ҳафта ўтди.

— Жонгинам, атиги бир семестр шу ерда ўқиб туринг. Бориб у ернинг паст-баландини тушуниб, институтдагилар билан маслаҳатлашиб, яшашимиз учун жой тошгач, сизни ҳам олиб кетаман, — деди Аббосхон, — ўлай агар сизни бир кун кўрмасам қандай яшашни тасаввур қилолмаяпман. Билмадим, бу айрилиққа қандай чидарканман.

— Мен ҳам, ўзи ҳали сизни тузукроқ билиб олганим йўқ-ку, — йиғлади Сурайё, — нима шўтта ўқисангиз бўмийдими, ё биров сизни қуввотти-ми?

— О, сизни учратишимни олдинроқ билганимда сираям кетмаган бўлардим, — хўрсинди Аббосхон хотинининг тўлқин-тўлқин сочларини тўйиб-тўйиб ҳидларкан, кейин вазиятни кўлга олиб гапни ҳазилга

бурди. — Ҳамма айб сизда, нима қилардингиз ақли эрга тегиб!

Сурайё чўчиб бошини кўтарди:

— Бу нима деганиз?

— Биласизми, учинчи курсда Бутуниттифоқ талабалар илмий анжуманида менинг қуёш энергияси ва ундан халқ хўжалигида фойдаланиш ҳақидаги илмий маърузам Олий таълим вазирлигидаги раҳбарларни қизиқтириб қўйибди. Худди шу соҳада Украинанинг Львов политехника институтидаги бир гуруҳ олимлар тажриба олиб боришаётган экан. Талабалар ичидан мени, Қозоғистондан яна бир студентни ана шу институтга ўқишга таклиф қилишди. Биз кейинчалик шу соҳада илмий иш қиламиз, олим бўламиз. Бу имконият ҳаммага ҳам насиб қилавермайди, агар ундан воз кечсам, қип-қизил аҳмоқ бўламан, — хотинининг кўз ёшлар ювган юзларидан оҳиста ўпди Аббосхон.

— Кетсангиз, бирга кетамиз, ахир мен сизсиз ўлиб қоламан, — уни маҳкам қучоқлади Сурайё.

— Ҳалиям менинг ташлаб қўйган хотиним йўқ. Олиб кетаман.

— Ростданми? — севиниб кетди Сурайё.

— Ўғил бола гап, аммо ҳозир эмас. Олти ойдан кейин. Унгача сиз русчани яхшилаб ўрганинг, талабалик талабларини тушуниб олинг, хўпми гўзалим?

— Тавба, манави йигитни, олти ой деб бемалол гапиришини. Биласизми, қанчалик узоқ муддатлигини, ўйласам бошим айланиб кетяпти.

— Сиз о-о-л-ти ой эмас, олти ой денг, қисқаради қолади. Мана тўйимиз бўлганига икки ой бўлди. Назаримда икки кундай ўтиб кетди, олти ой ҳам шунақа шамолдай ўтади-кетади.

— Аммо, айрилиқнинг бир куни ҳам бир йилдек бўлади-да менга, — маъюс тортди Сурайё. — Балки тўйимиз бўлмаганида тинчгина кетаверармидик.

— Севган, севилган қалбларда тинчлик бўлмайди, қайтанга унда рашқдан куйиб кетардингиз, Аббосхон акамни бирорта хоҳлушка илиб кетди, деб, — кулди куёв. — Энди эса сиз фақат менга тегишлисиз. Балки бу айрилиқ севгимизга синов бўлар. Кейин мен урушга кетмаяпман-ку, ҳар куни хат ёзишамиз, телефон бор. Тўғрими, азизим?

— Тўғри, — жилмайди Сурайё.

— Хайрият-е, чеҳрангиз табассумдан ёришди-ю, хонадаги, қалбимдаги булутлар тарқади кетди. Энди тинчгина ётиб ухлаймиз. Эрталаб барвақт туришингиз керак. Ахир келин бола ухлаб қолса уят бўлади. Тонгда менга ўз қўлингиз билан бирор нарса пишириб беринг. Мазаси оғзимда қоладиган бўлсин. Токи у ёқда чўчқа гўштли карам шўрва ичиб юрганимда, сизни қўмсаб-қўмсаб, соғиниб-соғиниб юрай.

— Вой, эртага кетасизми? — Сурайё ўрнидан сакраб туриб кетди.

— Ҳа, жоним, эртага кундузи соат учда Тошкентдан учамиз. Фарғонадан соат ўн иккидаги рейс билан Тошкентга учаман.

— Унда мен ҳеч бўлмаса Тошкентгача сиз билан бораман, — эрини худди ҳозир кетиб қоладигандай маҳкам қучоқлаб олди Сурайё.

— Азизим, унутманг! I курс талабаси дарсларни қолдирса институтдан ҳайдалади, ҳатто поччаси декан бўлса ҳам.

— Ҳайдашса, ҳайдашар!

— Унақа деманг, жоним. Мен сизни дунёга машҳур шоира бўлишингизни, Насиба Қамбаровага ўхшаб вазаллар ўқиганингизда одамларнинг сеҳрланиб қолишларини орзу қиламан.

Сурайё яна бирпас инжиқлик қилди-ю, кейин ухлаб қолди...

Орадан икки ҳафта ўтиб Львов областидан Сурайёга хат ва сурат келди. Энди Сурайёнинг вақти

почтачини кутиб ўтарди. Чунки Аббосхон шундай хатлар ёзарди-ки, Сурайё ўзини гўё унинг ёнида туриб суҳбатлашаётгандай ҳис қиларди.

«Сурайё, менинг бемисл Кумушим!

Сизнинг шаҳло кўзларингиз, ғунча лабларингиз, истеҳзоли нигоҳингиз мени ҳар дамда таъқиб қилди. Оппоқ-оппоқ, дўмбоқ-дўмбоқ украин, рус қизларига қарашимга йўл қўймайди. Тунов куни кўчада кетаётсам, сиз ишлатадиган, мени маст этадиган «Быть может» атирининг ифори димовимга урилди. Хаёлимда ҳозир анави гастроном ёнидаги муюлишдан чиқиб қоладигандай бўлдингиз. Тезроқ етиб олай, топиб олай деб қадамимни тезлатган эдим, мункиб кетдим, йиқилишимга жичча қолди.

Кимдир қўлимдан ушлади:

— Жахшимас, қариндош, сулув қизлардинг кетидан югуриш, — деди жилмайиб.

— Яхшимаслигини билдим, сал қолди йиқилиб ўлишимга, — дедим башараси барқашдай қозоқ қиздан жаҳлим чиқиб. «Сенинг маслаҳатингсиз ҳам Сурайёмнинг ўзи жазолади», деб қўйдим ичимда ундан тез-тез юриб узоқлашарканман. Ана шунақа жоним, мен фақат сизни ва физикани севаман. Сиз ҳижропингиз билан, физика жумбоғи билан менга қадрли ва азизсизлар.

Хайр, азизим, жоним, севгим, сизни соғиниб, алампдан физика китобини қучоқлаб қолувчи жуфти ҳалолингиз Аббос.

20.X.19...йил».

«Ваалайкум ассалом Сурайёхон!

Мен яхшиман, қорним тўқ, гўзаллар билан ишим йўқ. Дискотекага боришга хушим йўқ, бирортаям қиз танишим йўқ. Домлам урапти дўқ, менга қилиб кўзин лўқ. Шу боис хатим тамом. Сизни севиб қучаман.

25.X. 19.. йил».

«Ваалайкум ассалом, менга айтишларича, одатда эр хотинига салом бермайди, алик олади.

Сурайёхон хатингизда, яхшиям филолог эмасиз, акс ҳолда менга гап қолмасди, хатларингизни шеърдай қилиб ёзасиз-а, даяпсизми? Ахир мен ошиқман, ошиқликда эса физиклик ва лириклик қоришиб кетар, Аббосхонлар ажойиб шеърлар битар экан. Сурайё – юлдузим! Исмингизни айтсам дилим яйрайди, шу боис баъзан бутун бошли дафтарни фақат сизни исмингиз билан ёзиб тўлдираман. Ёнига «Звезда» деб таржима қилиб ҳам қўяман. Ахир ҳозир мен фақат русча сўйлаб, русча ўйлайдиган бўлганман-да. Стипендиямни олсам бир қучоқ қизлар билан суратга тушиб юбораман. Шўрлик қизларни қайчида қийма-қийма қилиб, ёлғиз ўзимни олиб қолишингизни биламан. Барибир шундай қиламан. Сизнинг рашқингизни қўзватгим келяпти. Шундай қилсам, балки бир халта Қува анорини кўтариб ўзингиз келиб қоларсиз, деб ўйладим. Негаки, Сизни жу-у-уда совиқдим. Афсуски тушимга ҳам кирмай қўйдингиз. Суратингизни эса қарайвериб, тикилавериб сарвайтириб юбордим.

Хайр, асалим, анорим, гилосим, ойим, қуёшим Сурайё.

5 ноябрь...».

Сурайёнинг хатдаги «анор» сўзига кўзи тушиб, тўсатдан анор егиси келиб, оғзи сув очди. Соатига қараса, ўндан ошибди. Қайнонасининг уйида чироқ кўринмаяпти. «Қоровули» – Аббосхоннинг жияни Ирода алақачон пишиллаб ухлаб қолган. Анор те-риб қўйилган омборхона ҳовлининг этагида. Бир ўзи боришга юраги дов бермади. У худди анор егандек оғзи нордон тортди, аниқ-тиниқ тамшанди. Ноилож, хатни ёстиғи остига қўйиб, уйқуга кетди.

Нонушта пайтида бу ҳақда кулиб-кулиб қайнона-сига айтиб берди. Қайнонаси эса бепарвогина:

— Ошхонадаги товоқда уч-тўртта анор турганди, қарамабсиз-да, бугундан кейин уйингизга анор, олма, узумлардан бир лаган қилиб олиб кириб қўйинг. Вақти-бевақт егингиз келса, бехижолат олаверасиз, — деди.

Бирок, овсини Марҳабохон унга синовчан тикилиб сўради?

— Овсинжон, қачондан бери анор егингиз келиб қолди?

— Кеча, кечаси қайнингиз хатларида анор ҳақида сўраган эканлар, шуни ўқиб туриб.

— Ая, суюнчини чўзаверинг, келинингиз бошқоронги бўлибдилар, — жилмайди Марҳабо.

— Йўғ-е, ростдан-а, мени эсимга келмаганини қаранг, — суюниб кетди Зувра хола, — кўнглингиз айнимаянгими, ишқилиб?

— Автобусда айнияти, кечаям икки марта йўлда тушиб қолдим, ман... ман. — Уялиб, дув қизариб кетди Сурайё.

— Вой овсинжон-ей, дарров илиб олган экансиз-да, энди мазза қиласиз.

— Болам, муборак бўлсин. Ҳозирча ҳеч кимга айтмай турунлар. Сумкангизга қурут, ялпизқанд, мева-чева солиб юринг, кўнглингиз озса шимиб кетаверасиз... — Зувра холага Марҳабонинг гапи ёқмади шекилли ўқрайиб қўйди.

— Хўжайинингизга бу ҳақда хат ёзаман, сиз айтиб қўйманг, хўпми овсинжон, қайнимдан суюнчисини катта олай, у ёқларда юнғ рўмолнинг зўрлари бўлади, — хандон отиб кулди Марҳабо.

Сурайё бу хушxabардан суюнишини ҳам, хафа бўлишини ҳам билмасди. Кейин ўпкаси тўлиб йиғлаб юборди.

— Ҳай-ҳай, қелин нега йиғлайсиз. Бу аёл кишининг бахти-ку, болажоним. Ўқишим қолиб кетади, деб қўрқманг. Неварагинамни ўзим боқаман. Марҳабохоннинг тўнғичи Иродахонни ҳам ўзим катта

қилганман. Бу кишим тўққанлару менинг этагимга ташлаганлар. Мактабга директор бўлиб юришлари ҳам бизнинг орқамиздан, тўғрими, келин?

— Аяжоним, илоё умрингиз узун бўлсин, худо хоҳласа Иродахоннинг болаларини ҳам ўзингиз катта қиласиз. Қани шуларга бир дуо қилинг. Дастурхонни йиғиштириб олайлик, ишга кеч қолмай, — қайнонасига меҳр билан қаради Марҳабо.

— Сурайёхон агар кеч қолсангиз бугун холангизникида қолақолинг. Ўзингизни икки-уч ой эҳтиёт қилиб туринг энди, — тайинлади Зувра хола келинини ўқишга кузатар экан.

«Ростдан ҳам ажойиб қайнонам борларда, ойимдан узоқдигим сезилмайди. Аббос акам ҳозир ёнимда бўлганларидами. Чақалоқли бўлиб қолсам уларнинг ёнига юборишмайди, — ўйларди у автобусда кетаётиб. — Холамга айтсаммикин, уят бўлмасмикин. Ҳеч бўлмаганда учинчи курсга ўтганимда болалик бўлсам яхшийди-да... Тавба, Аббос акамнинг қиёфаси кундан-кунга эсимдан чиқиб кетяпти. Яна учтўрт ойдан кейин кўрсам танимасам ҳам керак. «Русларга ўхшаб оппоққина йигит бўлиб қолдим, ойим ёпган нонни, ойим пиширган паловни соғиниб анча оздим», деб ёзибдилар-ку. Бечорагинам, ҳозир у киши ҳам менга ўхшаб ўқишга отлангандирлар».

Хаш-паш дегунча куз ўтиб, ўрнини қиш эгаллади. Терақдан бошқа бирорта дарахтнинг шохида барги қолмади. Автобус йўлининг икки четидаги пахтазорнинг фўзапояси ёқиб юборилиб, қоп-қора шудгор қилиб қўйилибди. Дарахтлари кўмилган анорзор эса худди қабристонни эслатади... Изиллаётган қора совуқдан кўнгли тўлмай қор сўраб қағиллаётган қора қарғаларнинг товуши дилга ваҳима солади. Кўчалар ҳам, далалар ҳам ҳувиллаб қолган.

Аммо бу манзаралар Сурайёни хафа қилолмади. У учиб-учиб, Янги йилга тайёргарлик кўрар, яқин-

дан буён қимирлаб ўзининг борлигини сездириб қўйган ҳомиласини билдирмайгина силаб, яқинда аданг келади, янги йилни бирга кутамиз, деб пичирларди. Бир ҳафта бурун юборган хатида Аббосхон қишки сессияни «досрочно» топшираётганини, насиб қилса янги йилда уйда кўришажагини ёзганди. Ўшандан буён ўзида йўқ хурсанд эди. Тошкентга телефон қилиб ойисию адасини меҳмонга чақирди.

– Янги йилдан бир кунгина бурун Олим амакинг тўй қиляптилар, бўлмаса жон деб борардик, яхшиси ўзинг ойингни олиб кела қол, – деди Тожихон опа. – Даданг ҳам, синглинг ҳам сени роса соғинишган. Ҳар куни тушимда кўраман, қизгинам, – овози товланди онанинг, – Аббосхон келса бирга келарсизлар.

Сурайё амакисини, унинг ўғлини жуда яхши кўрарди. Фурқат акаси институтни тугатганига икки йил бўлди. Институтдан унга Бўстонликдаги болалар касалхонасига йўлланма берилганди. «Демак, энди шаҳарга қайтадилар-да, – деб ўйлади у. – Эҳ, қанақа қизга уйланаётганларини нега сўрамадим-а? Балки танишимиздир. Ҳа, майли Аббос акам келсинларчи, ростдан ҳам бирга борармиз».

Аммо Янги йилдан ўн кун ўтиб кетди ҳамки, Аббосхондан дарак бўлмади. На хат бор, на бир оғиз телефон... Хавотирланган қайнотаси ўғли аввал ўқиган политехника институтига борди, аммо улар ҳам ҳеч нарса билишмас экан... Ўша ердан Мавлудахон Львовга – деканатга телефон қилди. Студент Бакиров семестрни «аъло» баҳоларга ёпиб, таътилга уйига кетган, дейишибди.

Сурайёнинг назарида ҳаммаёқ остин-устун бўлиб кетди. Аббоснинг отаси билан укаси Украинага учди. У ёқда икки ҳафта қолиб кетишди. Айтишларича, Аббосхон чиққан машина ҳалокатга учрабди. Шофёр ва бир йўловчининг жасади топилибди. Аб-

босхоннинг эса дипломати ва теллагини топишибди. Ҳалокат содир бўлган жойдан сал нарида кичикроқ дарё оқиб ўтаркан. Аммо сувдан ҳам ҳеч нарса топишолмабди.

Бу фалокат Сурайёни қарахт қилиб қўйди. Икки ойгина Тоҳиру Зухро бўлиб яшаган, дийдорига тўйиш у ёқда турсин, эр-хотинлик нималигини тушуниб-тушунмай тирик бева бўлиб қолган муштипар аёлни на ойиси, на ғамбода қайнонаси бирор нима деб овута оларди. Озиб, бир бурда бўлиб қолди. Эрига аза очишларига йўл қўймади. У киши тирик, албатта келади. Ўлиши мумкин эмас, деб йиғларди у. Ана шу кўз ёшлар билан олти ой ўтиб кетди. Биринчи курсни тугатган Сурайё бу ёрига нима қилишини билмасди, бунинг устига ой-куни ҳам яқин.

— Қуда, — деди кутилмаганда кириб келган Асқарали ака. Акмал ака билан ёлғиз қолишгач, — рухсат берсангиз, келинингизни олиб кетсак. Сезиб турибман, унинг яримта кўнглини овлаш сизларга ҳам осон бўлмапти. Нима қиламиз, тақдири шу экан... У тенгилар ҳали ота-онаси бағрида нонни нанна деб тентираб юрибди. Эсон-омон қутилиб олса, боласи билан андармон бўлиб, қайғусини унутар. Онаси билан маслаҳатлашдик, ўқишни ҳам Тошкентга кўчирамиз.

Акмал ака чуқур ўйга тоқди. Узоқ пайт жим ўтираверди. Кейин шикаста овозда гап бошлади:

— Бизда ихтиёр йўқ, бола сизники. Ҳали ҳам шунча пайт индамай ташлаб қўйдингиз, сизларга минг раҳмат, қуда. Аммо биз онаси иккаламиз нима дейишга, нима қилишга ҳайронмиз. Чиқмаган жондан умид. Ўғлимни «ўлди» дейишга тилим бормайди. Ўлигини ўз кўзим билан кўрмаганман. Аммо бор бўлиб тўрда, йўқ бўлиб гўрда бўлмаган боламни деб бир муштипарнинг умрига зомин бўлишга ҳаққим йўқ. Локин бир истиҳолам бор. Келинни эсон-омон кўзи ёрисин, гўдакни биз ҳам кўрайлик. Эҳтимол

чақалоқни олиб қолармиз. Султон суягини хўрла-мас, деганлар, ахир. Ажабмас, Яратган эгамнинг гў-дакка раҳми келиб, Аббосим ўз оёғи билан кириб келса. Шундай бўлмаса, тақдирга тан бермай ило-жим йўқ. Тенгини топиб турмуш қуриб кетавер-син. Сиз ҳам, мен ҳам ақлимиз билан яна бир мас-лаҳат қилиб кўрайлик, қизингизнинг олдидан ҳам ўтайлик.

Асқарали ака шу боришда ҳамма нарсани узил-кесил ҳал қилиб, қизимни олдимга солиб келаман, деб ака-укаларига ваъда бериб қўйганди. Чунки акаси икки-уч марта уни чақириб, қизингни кўчи-риб кел ёки ундан безганмисан, намунча қаҳринг қаттиқ бўлмаса, агар андиша қилаётган бўлсанг, биз борайлик, деб койиганди.

Аммо акасидай қадрдон бўлиб қолган қудаси-нинг чўккан кўнглини баттар чўктиришдан кўрқиб, дастурхон гажимини ҳимарганча жим бўлиб қолди. Бу гал ҳам кўзида филт-филт ёш билан қизининг пешонасидан ўпиб, хайрлашди. Тошкентга ёлғиз қайтишдан бошқа илож топмади.

... Айни ёз чилласи кирган кун, тунда Сурайёни тўлғоқ тутди... Қайнонаси, онаси, қайноғаси тонг-гача туғруқхона дарвозаси ёнида қолиб кетишди.

Муаззин бомдодга чорлаб азон бошлаганида, доя хотин югуриб чиқиб янги меҳмон — қизалоқ билан уларни қутлади, кутилмаганда Зувра хола баралла йиғлаб, уни бағрига босди. Каттакон ялтироқ рўмол-ни суюнчи деб, бошига ташлади. Акмал чўнтак кав-лади...

— Аяжон, чақалоққа Ёдгора деб исм қўйсакчи, — деди Марҳабохон уйга қайтишаётганда.

— Йўқ, келин, яхши ният қилайлик. Ўғлим ти-рик, юрагим сезяпти. Умидим бор. Чақалоқни Уми-да, деб атаймиз. Худо умрини берган бўлсин, ота-онасига буюрсин, — деди Зувра хола қатъий қилиб. Улар ҳовлига кириб келишганда ҳовли этагидаги

товуқхонада даканг хўроз чираниб-чираниб қич-қираётганди...

Чақалоқнинг кичик чилласи чиқишига Сурайёнинг ойиси аммаси, амакисининг хотини, Мавлудахон, яна уч-тўртта тошкентлик хотинлар билан бирга бешик олиб келди.

– Шундоқ бой-бадавлат хонадонга қуда бўлган экансизу пешонангизга сифмабди-да, – афсус билан бош чайқади тошкентлик меҳмонлар. – Қудангиз ҳам, овсини ҳам бирам хушмуомала, одамнинг жони-я.

– Худонинг ишлари шунақа экан-да, Матлубахон. Сурайё мендан кўраям қайночасини яхши кўради, овсинини-ку опа-опалаб эси кетади. Бор дардини, сирларини шуларга айтади. Шунинг учун ҳам нима қилишга ҳайронмиз. Олиб кетишни ҳам, ташлаб қўйишни ҳам билмаймиз.

– Энди овсин, андишани йиғиштиринг. Сиз уни уйини бузиб кетаётганингиз йўқ. Бу худогаям, бандасигаям аён. Муллакангизни ҳам шунга жаҳли чиқяпти. Сурайё энди ўн саккизга кирди. Униям ўйланг, боласи эсини танимасдан бирортасига узатамиз, қўямиз, – деди овсини Муҳаррам опа қошларини чимириб.

– Йўв-е, узатишдан гапирманг, уят бўлади. Ада-си гаплашди, ўқишни ўзимизга – университетга кўчирамиз, сиртқида жой бор экан. Боласига ўзим қарайман. Зора ишга кириб ўзига келиб қолса, – чўчиб кетди Тожихон опа.

– Қаранг, қиз шўрлик олқицидай бўлқопти, қанақа шўх олов эди-я. Ҳали қариндошлар кўрса, қоласиз балога, – гапга қўшилди амма.

Яхшиям Сурайё билан Марҳабо овқат кўтариб кириб келишди-ю, совуқ суҳбат узилди.

– Вой айланиб кетий сандан, Сурайё, соғлигинг яхшими, ўртоғинг Маъпура ҳар куни сани эслайди, салом-салом деворди. Ўзиям келмоқчийди, ТошМИ-

нинг касалхонасида практикаси бор, уйига келиши билан бораман, деб кутиб ўтирибди, — жимликни бузди ён қўшнилари Маҳмуда кешойи.

Сурайё меҳмонларни йиғлаб-йиғлаб кузатди. У икки ўт орасида ёнарди. Қолай деса, уни бу ерга боғлаб турувчи рингга аллақачон узилган. Кетай деса, онасидай меҳрибон қайнонасининг бир дардини икки қилишга кўнгли бўлмайди. Кетиб қолсам, аяжопим йиқилиб қолади, деб чўчийди.

— Қизим, — деди кунлардан бир кун Умидани чўмилтириб бўлиб, бешикка белаётган Зувра хола, — мен кўп ўйладим. Ҳеч ким Худодан зўр эмас, Яратганининг иродасига бўйсунмай иложимиз йўқ. Сизни бу ерда ушлаб ўтириб, гулдай умрингизга зомин бўлишга Худодан кўрқаман. Қудаларимиз билан келишдик. Мавлудахон ҳужжатларингизни тайёрлаб қўйибди. ўқишни Тошкентда давом эттирасиз. Сизни келин эмас, қизим деганман. Худога шукр, битта қизим иккита бўлди, энди бизниям бир оёғимиз Тошкентда бўлади. Сизни яна рўзфор қилинг ёки қилманг, демайман, пешонангизда борини кўраверасиз. Кеча ҳам тушимга Аббосхоним кирди. Қўлида бир қучоқ гул. Буни келинингизга олиб келдим, у оқ атиргулни яхши кўради, мана бу тилла сирғани қизимга тақиб қўйинг, дейди. Ўзи яхши кийиниб олган, хурсанд кўрдим. Менимча, у сиздан мингдан-минг рози.

Чақалоқ чўмилтирган тоғораси тарақлаб Сурайёнинг қўлидан тушиб кетди. У бор овози билан йиғлаб аясига ёпишди.

— Аяжоп нега мени тушимга кирмайдилар, ахир уларни жудаям соғиндим. — Унинг овозидан чўчиб чақалоқ ҳам биғиллаб йиғлашга тушди. Учовлашиб роса йиғлашди.

Сурайё чақалоғини бағрига босиб, минг хил ўй, минг андиша билан уйига қайтди. Уни қайнота-қайнонаси олиб келишди. Қайта таъмирланиб, қўшимча

хоналар қурилиб янаям ҳашаматли бўлиб қолган уйлари, бир йиллик соғинчдан сўнг дийдорлашаётган қариндош-уруғлари ҳам Сурайёни қувонтирмади. У худди бир азиз нарсасини излаётгандай у хонадан бу хонага, бу хонадан у хонага кирарди...

Сурайё бир йилгача қайночасига телефон қилиб турди. Улар ҳам ҳар икки-уч ойда келиб икки-уч кун ётиб кетишарди. Кундан-кунга қилиғи чиқиб, тобора адасига ўхшаб бораётган Умидани бағриларига босиб, тўйиб-тўйиб ҳидлашарди. Кейин негадир анча пайт жим бўлиб кетишди. Аммо, бу энди Сурайёни унча ўйлантирмасди. Чунки, боласи йўлга юргач, у республика ёшлар газетасига корректор бўлиб ишга кирди. Бир ёқда ўқиш, контрол ишларга жавоб ёзиш...

Зувра хола айтгандай, у ўзини тутиб олди. Яна тошкентчасига «вотти»лайдиган, юракдан кула оладиган бўлди. Бир куни компартия съезди материалларини кутиб газета кечикиб кетди. Бош муҳаррир газетага қўл қўйганда соат уч эди.

— Сурайёхон, сизни навбатчи муҳаррир Шерзод Жалилов кузатиб қўяди, соғ-саломат топширгани ҳақида ойингиздан далолатнома олиб, ҳайдовчига берсин, менга олиб келади, — деди бош муҳаррир ярим ҳазил, ярим чин оҳангда.

— Сираям бунақа кеч қолмагандим, қизим мен сиз ухламасди, ойимни роса қийнагандир, — деди Сурайё машина соатига кўз ташлаб.

— Маниям ўғлим ухламай ўтиргандир, — кулди Шерзод.

— Вой, сизнинг ўғлингиз борми, неччи ёш? — ҳайратланди Сурайё.

— Сизнинг қандай қизингиз бўлса, мениям шунақа ўғлим борда, — Сурайёга синовчан тикилди Шерзод.

— Адаяпсиз, Насиба опам айтдилар, сиз аспирантурада ўқиркансиз, уйланмагансиз.

– Менга ҳам бош муҳаррир айтдилар, қиз болани бемаҳада ёлғиз юборолмайман, деб.

Сурайё индамади.

– Шерзод, Сурайё тўғри айтди, бир ярим-икки ёш қизи бор, – деди шофёр Олимжон ака қайтишгаётганида, мен ҳам билмасдим, яқинда Қўйлиқда кўриб қолдим, ота-онаси, қизчаси билан юришган экан. Айтишларича, куёв тўйдан уч ой ўтиб бедарак йўқолган экан.

– Жуда ёш-у, қачон эрга тега қолган экан, яна бева бўлишга ҳам улгурибди-я, – хўрсиқди Шерзод.

– Дунёни ишларида, бировлар ўттизда ҳам ёшман деб, эрга тегишни ўйламайди, бировлар ўн олтига кириб-кирмай эрсиз қолади.

– Бедарак йўқолган дейсизми, бизнинг давримизда-я?

– Ҳа, бош муҳаррирнинг айтишича, куёв Украинага ўқишга кетган экан, ўша ёқда...

– Авария бўлгандир, ток ургандир, томдан йиқилгандир, ўлгандир. Бунга ишонаман. Бироқ капкатга одамнинг дом-дараксиз кетиши, бўлмаган гап, эҳтимол бирорта украинкага илакишиб қолиб кетгандир, – тутоқди Шерзод.

– Йўқ, у Сурайёни бир кўришда яхши кўриб қолиб, уйланган экан. Сурайёдан беш-олти ёш катта бўлган, тўйдан кейин икки-уч ойгина бирга яшаган. Ҳатто хотини ҳомиладорлигини ҳам эшитмаган. Ким билади, балки дарё-парёга чўкиб кетган бўлса топишмагандир.

– Ҳа, шўрликка қийин экан. Шундай чиройли қиз нега бундай маънос юради десам, гап бу ёқда денг. Э, Олимжон ака, биз ҳам юрибмиз-да, журналистман, деб керилиб. Ҳақиқий журналист сиз экансиз, шунча маълумотни ўрганган.

– Аслида ҳам ҳар қандай янги гап, миш-мишни биринчи бўлиб шопирлар эшитади, – кулди Олимжон ака.

У Шерзодни «Аспирантлар уйи»га ташлаб гаражга қайтди, бу чоқда шаҳар уйғонаётган, сув сепадиган машиналар дов-дарахту майсалар, чаровон йўлларни чаққон келиндай хафсала билан ювишни бошлаб юборганди.

«Ёш ленинчи» газетасида биринчи мақоласи чиққан кун Сурайё учун энг бахтли кун бўлди. Мақола летучкада ҳам яхши баҳоланди.

— Сурайёхон, табриклайман, ётоқхонада яшаб ҳам мен шунча муаммоларни пайқаман эканман. Қачон бора қолдингиз у ерга? — деди Шерзод тушлик пайтида ошхонада ёлғиз овқатланаётган қизнинг ёшига патпис билан яқинлашаркан, — сизга шерик бўлсам майлими?

— Бирданига иккита савол. Иккинчисидан бошлаймиз. Майли ўтиринг.

— Дарвоқе, табриклайман, бўлимга ўтибсиз. Муқаддас опа ширинсўз бўлгани билан жуда талабчан. Хушёрроқ бўлишингизга тўғри келади. Аттанг, билганимда, сафарга кетмаганимда, талашиб бўлсада, сизни ўз бўлимимга олган бўлардим.

— Мен талабчан эмасман, демоқчимисиз?

— Газетачилиқда талабчан бўлмаслик гуноҳ, чунки тезкорлик, изланувчанлик, қатъиятлилик журналист учун сув билан ҳаводек зарур.

— Қизиқувчанлик ҳам эви билан-да, — шарақлаб кулди Сурайё. — Кечирасиз домлажон, шарткилик қилиб қўйдим шекилли. — Сурайё дув қизариб кетди.

— Ҳали сизларга дарс бермадим чоғи, нечинчи курсдасиз ўзи?

— Шерзод ака, журналистман деймиз-у, кўп нарсани билмаймиз. Ҳа майли, тўртинчи курсданман. Кечагина назорат ишлари юборишибди. Бир-иккитасига тушунмадим. Шунга ёрдамингиз керак.

— Ҳозирми?

– Йўф-е, ҳозир овқатингизни еб олинг, тушдан кейин ёнингизга ўтарман.

– Хоҳласангиз ишдан кейин.

– Ишдан кейин киролмайман. Гап-сўздан кўр-қаман. Биласиз-ку, одамларни, сал ўзингга қараб, янги кўйлак кийсанг ҳам бошқача тушунишади. Шунанга гап-сўзлар етганми, Фарғонадагилар ҳам камнамо бўлиб кетишди.

– Уларни соғиняпсизми?

– Билмадим, – хўрсинди Сурайё.

– Гап-сўзларга чек қўйишнинг йўли бор.

– Ишламай, уйда ўтиришми?

– Асло, турмушга чиқиш керак.

– Қизларга эр йўф-у, болалик хотинга кимнинг кўзи учиб турибди?

– Меши, мен бир оғиз сўзингизга зорман, Сурайё. Йигитлик сўзим. Хўн десангиз, эртагаёқ уйингизга совчи юбораман, – жиддий оҳангда деди Шерзод.

– Секинроқ, одамлар қараяпти, эсингизни еб қўйибсиз, атрофингизда шунча қизлар туриб... қўйинг, бунақа ишда ҳазиллашиб бўлмайди.

– Ҳазилкашлигим рост, аммо ҳозир мутлақо ҳазиллашаётганим йўқ. Атрофда қизлар кўплиги рост. Бироқ, мен сизга кўнгли берадим. Тўғри, жуда кетворган йигитмасман, аммо яхши йигитман. Отанамнинг кенжасиман. Хоҳласангиз, уларни ҳам шаҳарга кўчириб келаман. Хоҳласангиз, уйда – Бекободда яшаймиз.

Сурайё унинг қоп-қора кўзларига қараб туриб, жудаям келишган йигит, паҳотки унга ёқсам, аммо ёши мендан анча катта – ўттизларда бўлса керак, деб ўйлади.

– Сентябрда кандидатликни ёқлайман, икки ҳафта Москвада бўламан, кейин, – кулиб юборди Шерзод, – чўнтагим бўшаб қолмаса тўй қиламиз. Умуман чўнтагим бўш қолмаса керак, дадам олтига

новвос боқиб қўйганлар. Учтасини у ёқда сарфла-сам, учтаси бу ёққа етади.

– Уй-жойга пул қолмаяпти-ку, – кулди Сурайё.

– Уй-жой тайёр, Янгиободдаги холам уй-жойи-ни менга мерос қилиб қолдирган. Шундай экан, унчалик ҳам крепостной эмасман. Нима қилдик, розимисиз?

– Э, ака, бу ишда журналистик тезкорлик кет-майди, бир марта тезкорликнинг жазосини торт-ганман. Қолаверса, мен сизнинг тенгингиз эмасман. Ота-онангиз ҳам бунга рози бўлмайди. Бу бўлмай-диган савдо.

– Савдони пиштадиган ким, сиз билан мен эмасми? – қизишди Шерзод. – Икки йилдан буён сизни кузатиб юрибман, менинг кўнглимдаги аёл сизсиз, Сурайё.

– Фарфонадагилар эшитса...

– Фарфонадагилар уч йил бурун сизга рухсат бе-ришган. Тунов куни Марғилонда Мавлуда Муродов-на билан анча суҳбатлашдим, айтганча, эртанги сон-да у киши билан суҳбатим босиляпти, тенги чиқса узатсак бўларди, дедилар.

– Ўҳ-ў, яна Мавлудахон холамми, у кишини қа-ердан танийсиз?

– Хабарингиз йўқми, мен икки йилдан буён, ўша уйингизга кузатиб қўйганимдан буён, сиз ҳақин-гизда маълумот тўплаб юрибман. Сизга тикилган кўзларни бутун вужудим билан тўсиб, сизни ихота-ладим. Ҳатто...

– Нима ҳатто, – Сурайё қошиқни тарелкага ташлаб унга мунғайиб қаради.

– Бунақа қараманг, йиглавораман, – жилмайди Шерзод, – ҳатто кеча уйингизга борган совчиларни ҳам айнитишга улгурдим.

– Кечаги совчилар? – ҳайрон бўлиб қолди Су-райё, – ростдан ҳам, ойим уйланмаган йигитдан сов-чилар келди дегандилар.

— Сиз нима дедингиз?

— Ҳеч нима. Мени умуман эрга тегиш ниятим йўқ!

— Нега?!

— Негаки, негаки, — кўзлари ёшланди қизнинг, — қўрқаман.

— Қўрқяпсизми ёки эрингизни унутолмаяпсизми?

— Унутолмаслик, — аламли жилмайди Сурайё, — мен у билан атиги икки ярим ой, аниги етмиш уч кун бирга яшадим.

— Аммо уни севгансиз? Шундайми?

Сурайё индамади.

— Кечаги совчиларни мен юборгандим. Адангиз ихтиёр қизимда, дебдилар. Айтингчи, розимисиз?

— Нимага?

— Тўйга!

Сурайё нима дейишни билмасди. Чунки у йигитга бефарқ эмасди. Аммо ўртада катта тўсиқ бор — Шерзод уйланмаган йигит. Ана шу анидиша уни қийнади. Бу ҳақдаги фикрига дугонаси Маълупра ҳам, устози Муқаддас опа ҳам, агар йигитнинг ўзи рози бўлса, уни рад қилиш вурт бемаънилик, деб уни койиб беришди. Сурайё ўйлаб-ўйлаб Шерзоднинг номзодлик ҳимоясида қатнашиш учун у билан бирга Москвага борди.

Шерзоднинг илмий раҳбари Александр Васильевич Стародубцевнинг уйда уч кун яшади. Шерзод уни «қаллиғим» деб таништирди. Александр Васильевич анча йиллар Тошкентда яшаган экан, Сурайёга тошкентча норин пиширтирди, ўзи фарғонача палов дамлади. Пазанда қиз эр-хотин олимларнинг олқишини олди. Орадан икки ой ўтиб, уларнинг тўйи бўлди. Йиллар эса шамолдек елиб ўтдилар. Қизи Умида ҳозир Токио университетига, Сарвиноз ТошМИда, ўғли лицейни тугатяпти. Шерзод акаси — профессор. Ўзининг ҳам учта китоби

чиқди. Анчагина таниқли адибага айланган. Аммо касбини ҳамма нарсдан устуи қўяди. Ёзган мақола-лари, таҳлилларининг ижобий натижасини кўрса барча чарчоқлари ёдидан чиқади, ўзини дунёдаги энг бахтли, эл-юртига керакли инсон деб билиб лаззатланади.

Бироқ, у ҳаётининг Фарғонада кечган ўша қисқагина дамларини ҳам ҳеч кимга билдирмай, қалбининг туб-тубида ардоқлаб, соғиниб яшайди. Умида Токиога кетишидан олдин Сарвиноз иккисини олиб Қувага борди. Бувиси (буваси оламдан ўтган), амакиси, опоқиси, уларнинг бола-чақаларининг боши осмонга етди. Бувиси иккала набирасига бир хил атлас олиб, халат-лозим тикиб берди.

— Қизим, Хитойга бора қолмабсан-да, Фарғонага яқин эди, бориб турардик, — деб кулди Зувра буви.

Уларни қучоқлаб суратга тушди. Дадаси кўрса роса хурсанд бўларди-да, деб йиғлади.

— Телефон қилинглар, энди осон бўлиб қолди-ку, ҳамманинг чўнтагида телефон бор. Менга бўлма-са амакисига, унинг ўғли Асроржонга қўнғироқ қилинглар, уларда ҳам ўша Обид қизиқ мақтаган телефондан бор, — Зувра буви ҳам кулиб, ҳам йиғларди.

— Бўлди бувижон, Токиода ҳам «Юнител» ишлайди, ўзингиз билан гаплашиб туравераман. Фақат ВВПга улаб қўйинг — бувисини қучоқлади Умида...

Сурайё учун бугун соат олти бўлиши жуда қийин кечди. У дам-бадам соатига қарар, юраги дукиллаб урарди.

«Тавба, нега бунча ҳаяжонланаман. Балки у бошқа одамдир. Кошкийди у бўлса. Қанийди у бу ёруф оламда тирик, соғ-саломат яшаб юрган бўлса. Қизиқ, ҳаёт бўлса нега бизни қидирмади, уйига қайтмади экан?»

Йўқ, бу менинг Аббосхоним эмас. Агар у омон бўлганида мени албатта излаб топган бўларди. Айтмоқчи, уйланганман, қизим бор, деди-ку. Нега учрашайлик дедим-а.

Агар «Анил Капур» мен ўйлаган одам бўлса, нега шу чоққача на аям, на овсиним бу ҳақда менга билдиришмади. Балки, у ўқишда бошқани севиб, мендан воз кечгандир. Аям ҳам уялиб... Ҳа, рост, шундай бўлган. Агар шундай бўлса. Унда... — Сурайё унда нима қилишини ўйлаб анча каловланиб қолди, — унда ўзимни танитмайман. Лекин барибир учрашувга бораман...»

— О, хоним, бутун янаям гўзалсиз, — уни узоқдан оқ таниб истиқболга юрган Аббос ҳаяжонини яширмади.

— Ассалому алайкум, жаноб Бакиров, куттириб қўймадимми? — Сурайё майин табассум қилди, бироқ сўрашиш учун қўл узатмади.

Аббос буни кутмаган эканми, бир оз довдираб қолди. Кейин ўзини тутиб ҳар қандай аёлнинг бошини айлантириб, хушини ўғирлайдиган табассум билан деди:

— Начора, кутиш биз эркакларнинг қисмати.

Сурайёнинг бу табассумдан юраги тилка-пора бўлиб кетди. Чунки бу ўша йигирма икки йил аввал дилининг туб-тубида асраб, совишиб, ўртаниб эслайдиган табассум эди. «Наҳотки, бу ўша?!» Бу аламли ўйдан у жиддий тортди.

— Аббос Акмалович, юринг редакцияга чиқамиз, бир пиёла чой устида суҳбатлашамиз.

— Жоним билан лекин... Сурайёхон юринг, яхши-си холироқ бирор кафе ёки ресторанга борайлик.

— Синамаган, билмаган эркак билан ресторанга боролмайман, — Сурайёнинг уни қийнагиси, ялпиртиргиси келарди.

— Кеча айтган маълумотларингиздан унчалик ҳам бегонага ўхшамаймиз. Сиз зиёли, тушунган аёлсиз,

мен ҳам. Шундай экан, ҳеч ким биз ҳақимизда ёмон ўйга бормади. Қолаверса, биз у ёшдан ўтганмиз, деб ўйлайман. Шаҳрингизга меҳмонман ахир. Меҳмон отангдек улуғ, — дейишади. Айтиб қўяй, суҳбатимиз каттакон бир романга мавзу бўлади.

«Учрашувга таклиф қилган ўзим, нега энди нозланяпман», — ўйлади Сурайё, сўнг узрли нигоҳ билан унга қаради:

— Яхши фикр, унда қаерга олиб борай. «Қора аждар»гами, «Дедеман»гами, «Зарафшон»гами?

— «Зарафшон» юракка яқинроқ экан. Аммо унда тошкентча норин бўладими?

— Фарғонача қайнатма шўрва бор, — йўл бошлади Сурайё, — пиёда кетаверамиз, яқин.

— Узок бўлсаям, бугун қанча десаңгиз яёв юришга тайёрман. Машинамни ташлаб келганман. Айтмоқчи «була» учрашувимиздан хабардормилар, тагин хотинимнинг олдига пачоқ бурун билан қайтмай.

— Адаси эртадан кейин қайтадилар, худо хоҳласа. Қўрқманг, сиз ўйлаганчалик рашкчи эмаслар.

— Биламан, ҳазиллашдим, — узрли оҳангда деди Аббосхон у билан ёнма-ён бораркан.

Рестораннинг иккинчи қаватида одам кам экан. Тўрдаги нимқоронғи столга бориб ўтиришди.

— Мени нима билан меҳмон қилмоқчисиз? — Менюни Сурайёнинг ёнига сурди Аббос, уларга қараб келаётган соҳибжамол официант қизни имларкан.

— Менга қолса чўзма лағмон буюрардим, суҳбатимиз чўзиладиганга ўхшайди, — жилмайди Сурайё. Аммо биринчисига қайнатма, иккинчисига яримтадан норин буюрди. — Мен жиндай вино ичман, сиз-чи?

— Хонимлар бир нарсани билмасалар, айтмайдилар, мен ҳам сизга шерикман.

— Ана энди ўзингиз ҳақингизда батафсил гапириб беринг, мен ёзиб оламан, — сумкачасидан диктофонни чиқарди Сурайё.

– Ўҳ-ў, унда қачон овқатланамиз, қорним оч менинг.

– Биз ўзбеклар ишнинг кўзини биламиз, гаплашиб ҳам овқатланаверамиз. Сизларда бунақа эмас-а?

– Мен ҳам ўзбекман, Сурайёхон, алҳамдулиллоҳ мусулмонман. Илмий ишимни русчада ёқладим, ўн йил Кембридж университетиди ишладим. Аммо ўзимникилар билан – ота-онам, жигарларим билан фарғоначасига оғзимни тўлдириб гаплаша оламан.

– Унда фарғонача шўрвага қаранг, совиб қолмасин, – официант қиз ҳозиргина қўйиб кетган косага ишора қилди Сурайё, ўзи эса нега бунча хотиржам тортиб қолганига ҳайрон эди.

– Ижозатингиз билан, – Аббос қадаҳларга «Мона Лиза» виносидан қуйди. – Биламан, меҳмон сифатида биринчи сўз менга берилади. Сезиб турибман, сиз ўзингизни дадил кўрсатганингиз билан атрофга жовдираб, танишлар кўриб қолмаяптими, деб чўчияпсиз. Шундай экан, мен бу қадаҳни сизга ўхшаган покиза, эркаклар билан тўғри суҳбатда ҳам уялиб, андишадан титраб тургувчи фариштасифат ўзбек аёли, опа-сингилларимиз учун ичаман.

– Раҳмат, – Сурайё қадаҳдаги винодан бир хўпладую кўзидаги ёшни яшириш учун шўрва баҳона ерга қаради.

– Сурайёхон, кеча тўйхонада сизга кўзим тушиши билан узоқ йиллардан буён йўқотиб қўйган нарсасини топиб олган одамдай дилим ёришиб кетди. Очиғи, мен бу учрашувни кутгандим. Лекин бу ерда, бундай ҳолатда эмас. Бу бир тасодиф ёки тақдирнинг навбатдаги синови бўлса керак. Мен сизни кўришим билан ёнингизга боргим, саргузаштларимни сизга айтиб бергим келди. Аммо бунинг иложи йўқ эди. Иложи бўлган пайтда қарасам, сиз йўқсиз, кетиб қолибсиз. Ўзимни тутолмадим... изингиздан югурдим.

Биласизми, мен бир ўлиб тирилган одамман. Аям мени Ўлмасхон деб атайдилар. Келинг, яхшиси ҳаммасини бир бошдан сўзлай. Мен 1981 йилда Украинанинг Львов шаҳридаги политехника институтида ўқирдим. Негадир уйга жуда ошиқардим. Имтиҳонларни муддатидан аввал топшириб, Янги йилгача уйга етиб олиш учун ошиқиб йўлга чиқдим. Кун кеч бўлиб қолганди. Аксига олиб Киевга борадиган автобуснинг охиргиси энди кетган экан. Нима қилишни билмай шоҳбекатда совуқдан ер тепиниб турсам ёнимга ҳарбийларнинг «ГАЗ-69 – виллис» машинаси келиб тўхтади. Ичида бир солдат ва бир офицер бор экан.

— Ҳа йигит, қоронғида нима қилиб турибсан? — сўради лейтенант.

Мен дардимни айтдим. У соатига қаради.

— Агар Марица орқали кетсак қочоқ автобусингга етказиб қўямиз, мен ҳам Рождествога онамнинг ёнига кетяпман.

Мен жон деб, чиқиб олдим. Офицернинг сал кайфи бор экан, йўл-йўлакай ҳазил-ҳузул гаплардан гапириб кулдириб кетди. У шофёрни тезроқ юришга ундарди. Поезд йўлини кесиб ўтаётганимизда нимадир қарс этди. Бир пайт қарасам каттагина сойда оқиб кетяпман. Мен жон ҳолатда қирғоққа — ўрмонзор томонга қараб суздим. Аммо қўл-ёқларим оғирлашиб борарди... Кўзимни очсам оппоқ хонада ётибман. Ҳамшира ёнимда китоб ўқиб ўтирибди. Ундан сув сўрадим. Қиз китобни шартта ёпиб, юзимга бирпас қараб турдию ўқдай отилиб хонадан чиқиб кетди. Зум ўтмай ўзи билан учта врачни етаклаб кириб келди. Улар мен тушунмайдиган тилда гаплашишди. Мендан алланималарни сўрашди. Мен ҳам ётавердим.

— Йигит. Нариги дунёдан қайтганинг билан табриклайман, — деди рус тилида кўркам соқоли врач қўлимни ушлаб.

— Доктор, мен қаердаман?

— Чехословакиянинг Слобода посёлкасида.

— Чехословакияда?! Ким олиб келди, — ўрнимдан турмоқчи эдим, бошим лўқиллаб, кўз олдим қоронфилашиб кетди, ўзимни ёстиққа ташладим.

— Сизни ўрмондан ишчилар топиб келишди. Икки ойдан буён комада ётибсиз. Ёнингиздан бирорта ҳам ҳужжат топа олмадик. Кимсиз ўзи, бирор нарсани эслай олмайсизми? Исмингиз, яшаш жойингиз? Русга ўхшамайсиз, чех ҳам, словак ҳам эмассиз.

Бироқ мен ҳеч нимани, ҳатто исмимни ҳам эслолмадим. Аммо рус тилида равон гапирардим.

— Доктор мен ҳеч нарсани эслай олмаяман, доктор менга ёрдам беринг, — ваҳимада ўзимни у ёқдан бу ёққа ташладим.

— Қимирламанг, қимирламанг, ҳаммаси яхши бўлади. Сиз бирор нимага қаттиқ урилиб, сувга учиб тушгансиз. Бош мия қаттиқ чайқалган, чап қўлингиз яхшигина шикастланган. Бунинг устига оёғингиз ҳамда қулоғингизни совуққа олдиргансиз.

— Доктор, менга ёрдам беринг, доктор, — мен яна хушимдан кетибман. Орадан ўн кун ўтгач, хушимга келиб, кўзимни очганимда тепамда ўша соқоли доктор турарди. Албатта орадан ўн кун ўтганини менга кейинроқ уларнинг ўзлари айтишди. Аммо ўша пайтда доктор менга қараб жилмайди-да:

— Йигит, сизда амнизия ҳолати юз берган. Вақти билан ҳаммаси жойига тушиб кетади. Илтимос, ваҳимага тушманг. Соғайганингизга ишонинг. Бугундан бошлаб муолажаларни бошлаймиз. Мана, бу соҳибжамол ҳамшира сизга энагалик қилади. Нима эсингизга тушса унга айтаверасиз, русчани тушунади, — деб палатадан чиқиб кетди.

Билишимча, ҳамшира Роксананинг асли украин экан. Русчада туппа-тузук гаплашади. Украина ҳақидаги суратларни, «Правда», «Комсомольская

правда» газеталарини келтириб турди. Шу тариқа қиш ўтиб баҳор келди. Мен шўрлик, бутун шифохонага қора қош рус номи билан танилиб кетдим. Шифокор аёллар худди ёш боладек эркалашарди. Роксананинг ота-онаси эса ўз ўғилларидек бағриларига олишди. Отаси менга балалайка ясашни ўргатди. Каттагина боғлари бор экан. Олма, гилос, нок, олча. Мен Мирослав амакига дарахтларнинг шоҳларини кесишда, тагини юмшатишда қарашиб турдим. Аммо бирор нарса хотирамга келмасди.

— Ўғлим, сен ҳам бировнинг жондан азиз фарзандисан, шўрлик онанг дардингда куйиб кул бўлгандир, — деди бир куни менга карам шўрва билан бир товоқ қип-қизил олма олиб кирган Иванесса буви. — Худонинг сенга раҳми келсин, сени хушиингни ўзингга қайтарсин. Ол болам, шўрвадан ич.

— Бизнинг боғда худди шу олмаларга ўхшаш қип-қизил анорлар пишади, — дедим олмалардан бири-ни ҳидлаб туриб.

— Нима, сен боғингни эслайсанми, қаерда эди боғинг? — қувониб кетди кампир.

Мен эслаганим учун шундай дедимми ёки оғзимга келганини гапирдимми, билмасдим. Индамай елка қисдим.

— Албатта, сенинг ҳам уй-жойинг, ота-онанг бор. Бўлмасдан иложи йўқ. Қанийди, улардан бирортасининг суратини тополсак. Кўрсанг тезроқ ўзингга келармидинг. Қара, бу ерларга келиб қолганингга ҳам икки йил бўляпти. Украинага ёзилган хат ҳам тинчиб кетди, жавоб келмади, шекилли. Дўхтир, агар хотираси ўзига қайтмаса, уни бошқа касалхонагами, пансионатгами жўнатамиз, деяпти.

— Бувижон, пешонамда борини кўраман-да. Ўшанда ўлиб кетганим яхшироқ экан. Дунёда кимлигингни билмай яшашдан азоби йўқ экан. Гоҳида бошимни уриб ёргим, бу азоблардан бир йўла қуту-

либ қўя қолгим келади. Ақалли туш кўрмайман-а, — дедим кўзда жиққа ёш билан.

— Ундай дема, ўғлим. Ана Роксанани қара, сени туғишган акасидай яхши кўради. Отаси эрталаб туриб уч станция наридаги табибни қидириб кетди. Айтишларича, ўша табиб уч йил бурун тошдан йиқилиб эсидан айрилган кишини даволаган экан.

— Шунча дўхтирлар эпллмаган ишни ўша табиб удалайди, деб ўйлайсизми?

— Ҳа, нима бўпти. Худонинг карами кенг. Ажаб эмас, — Иванесса буви яна мен билан анчагача суҳбатлашиб ўтирди.

У кетгач, ўзимни бирмунча енгил сездим. Бошим жимир-жимир қилиб музлай бошлади. Шундай каравотга ётдимۇ бошимга кўрпа тортдим...

Уйғонсам тепамда Роксана, Иванесса буви, Вацлав Миронович туришибди.

— Тур-е, уйқучи, ҳаммамизни кўрқитиб юбординг-ку, оз эмас, кўп эмас нақ 50 соат ухладинг-а, — ёлғондакам пўлиса қилди Вацлав амаки.

— 50 соат, наҳотки, яна ўқишга кеч қолман-да, устимдаги кўрпани отиб, ўрнимдан турдим.

— Қанақа ўқишга, — бараварига сўрашди улар.

— Роксана, эсладим, мен студентман, — чехчада ҳижжалаб гапирдим.

— Рост гапиряпсанми Бровик, яна нималарни эслаяпсан, — қўлларимдан ушлади Роксана, — гапир азизим, гапирақол. Нимани эслаётган бўлсанг ҳаммасини гапир, — кўзларида ёш айланди унинг.

Мен исмимни, ўқиш жойимни, манзилимни айтдим. Кейин ҳарбий машинада йўлга чиққанимни, ҳалокатни айтдим. Лекин нимага бу машинага чиққанимни билолмадим.

Биз ҳаммамиз Роксаналарникидан чиқиб тўғри шифохонага бордик. Бош шифокорга бор гапни айтдик. Хуллас, мен ҳақимдаги барча маълумотлар икки дона суратим билан элчихона орқали Украинага

жўнатилди. Бир ой деганда мени Прагага — Совет элчихонасига чақиришди. У ерда мени Украина Ташқи ишлар вазирлигидан келган вакил ҳамда институтимиз проректори кутиб олди.

— Тавба, Львов билан сиз турган чехлар қишлоғини бир сой ажратиб турган бўлса яна сойдан ўтиб кета қолмабсиз-да, — қизишиб кетган Сурайё диктофонни жаҳл билан нарига сурди.

— У пайтда Совет Иттифоқи чегарасидан одам у ёқда турсин қаптар ҳам рухсатсиз ўтолмасди, хоним. Қўлларида шифокорларнинг касалим ҳақидаги уч қоғозли ташхис баённомаси бўлишига қарамасдан мени мураккаб психологик тестдан ўтказишди. Жосус эмаслигим, соғлигимнинг ҳақиқий ҳолати ҳақида билишгач, проректоримизни Прагага чақиришди.

Михаил Юрьевич институтида атиги икки ой ўқиган, аммо шу қисқа давр ичида талабалар орасида ҳам, домлалар орасида ҳам анча танилиб қолган ўзбек шогирдини кўзда ёш билан бағрига босди.

— Оббо сен-ей, бутун Украинани қадам-бақадан текшириб чиқдик, сен эса, мана қаерда экансан, — деди поездга чиқиб, Украинага йўл олганимиздан сўнг.

— Михаил Юрьевич, Ўзбекистоннинг қаеридан келганман? — сўрадим поезд ойнасидан бепоён ўрмонзорга термулиб борарканман.

— Сен мени қўрқитмоқчимисан ёки ростдан ҳам хотиранг тўлиқ тикланмадимиз? Врачлар...

— Врачлар хотиранг аста-секин тикланади, сен хавотирланма, дейишди.

— Майли йигит, хафа бўлма, энг муҳими тирик экансан. Ота-онанга Худонинг марҳамати бу. Хотира эса албатта қайтади. Ҳали яна Киевда даволанасан.

— Йўқ, уйга кетгим келяпти.

— Сиз ўзбеклар шундай одамжонсизларки, уйингга борибоқ уларнинг қайноқ меҳридан ўзингга келиб қоласан.

— Сиз ўзбекларни биласизми?

— Билганда қандоқ. Биз сен билан ҳамшаҳармиз, десам ҳам бўлаверади. Уруш йилларида гўзал Фарғонада бошпана, меҳр топган болаларданман. Ғалабадан сўнг ватанимга қайтдим. Лекин Ўзбекистонни ўзимнинг иккинчи ватаним деб биламан. Ўзбеклар жуда оқибатли, меҳнаткаш, кўнгли тоза, меҳмондўст халқ. Сизларда бир гап бор, — проректор соф ўзбекчада деди, — бир кун туз ичган жойга қирқ кун салом бер. Биз Фарғона политехника институти билан ҳамкорлик қиламиз. Сени мен ўша ердан топганман. Иккинчи курсда ўқиётганингда биз украиналик профессор ўқитувчилардан саккиз киши сизларга ярим йил дарс берганмиз.

— Эслаяпман, — кулдим мен. Чиндан ҳам кўп нарса худди кино лентасидек кўз олдимдан ўта бошлаганди. — Михаил Юрьевич, Янги йилни уйда кутсам, дегандим.

— Сен мени кўрқитяпсан. Янги йил кирганига уч кун бўлди.

Мен чуқур хўрсидим. Чунки мен роппа-роса икки йил деганда уйга қайтаётганлигимни тушунгандим.

Шаҳарга эсон-омон етиб келгач, бир кунгина домланинг уйида меҳмон бўлдим. Курсдошларим қишки таътилга чиққан экан. Аниқроғи собиқ курсдошларим, чунки мен курсда қолган эдимда. Эртаси кун мени асаб касалликлари шифохонасига ётқизишди. У ерда икки ой даволандим. Бу орада топилганимдан хабар олган ота-онам етиб келибди. Танайманми, деб кўрққандим, йўқ, палата эшиги очилиши биланоқ, юрагим бир нимани сездим, аягинам Аббосхон, болажоним, онангни куйдириб тамом қилдинг-ку, деб йиғлаб юбордилар. Улар

ўн беш кун ёнимда бўлишди. Улар кетиши билан акам келди. Атрофдагиларнинг меҳри, шифокорларнинг ғамхўрлиги мени оёққа турғазди.

Даволаниб чиққач, уйга бориб келишим учун ўн кунга рухсат беришди. Акам билан уйга келдик. Бу ерда мени бутун қишлоқ кутиб олди. Оёғим остига қўй сўйишди. Арслонбобга атаб ҳам битта қўчқор олиб қўйишди. Дадам Оллоҳ ўғлимни қайтариб берди, энди уни Ўлмасхон деб атаймиз, дедилар ҳам-қишлоқларимга.

— Уйда тинчлик эканми, бирорта ўзгариш йўқ эканми? — ҳаяжонланиб сўради Сурайё.

— Мен икки ярим йил уйда бўлмаганим. Очиғи ўша пайтда қаттиқ ҳаяжонда эдим. Шунинг учун кўп нарсани тушуниб етмадим шекилли. Лекин назаримда мен кутган одам уйда йўқ эди.

— Кимни кутган эдингиз?

— Билмадим. Лекин онамдан, келин аямдан, акамдан нимашидир кутардим. Аммо улар миқ этишмади.

— Ая, мен уйланган эдим-а? — деб сўрадим эртага кетаман деган куним онам билан ёлғиз қолгач — агар потўғри бўлса кечиринг. Ўзим ҳам бунга унча ишолмайман. Лекин уйга келганимдан буён тушимга бир қиз киради. Мени поездга кузатиб юм-юм йиғлаётган қиз.

Аям чуқур хўрсиниб бошимни силадилар.

— Худо қайтиб берган қўзим. Тақдирнинг ёзуғини бандаси тўғрилашга ожиз. Сен ҳали ёшсан. Уйланишга улгурасан. Хоҳласанг ёзга келишингга келин топиб қўямиз.

— Ая, менинг хотиним — тошкентлик келинингиз қани? — бақириб юбордим. — Аниқ биламан, Сурайё деган қизга уйлантириб қўйганингиз. Мен уни ҳам ўзим билан олиб кетмоқчи эдим. Қани, ё кетиб қолдими, ҳайдаб юбордингларми? Дадам ҳам, акам ҳам бу ҳақда гапирсам тушунмаганга солишди. Аммо ҳозир ҳаммаси эсимга тушди. Қани Сурайё, хола-

синикидами ёки Тошкентга кетиб қолдимми? — Мен ўзимни йўқотиб қўйиб росмана йиғлашга тушдим.

— Йиғлама болажоним, айб бизда ҳам, Сурайёда ҳам эмас. Айб тақдирда. Биз ҳаммамиз сендан умидимизни узгандик. Ўша машина ўлгур авария бўлган жойдан сенинг попканг, суратларинг топилгандида. Бояқиш келин сени бир йил кутди. Кейин ота-онаси олиб кетди. Икки ой бурун бошқага узатиб юборишди. Энди уни эсингдан чиқар, тинчини бузма, — бағрига босиб йиғлади аям.

Хуллас мен илк севгимдан жудо бўлгандим. Ҳеч кимни айблай олмадим. Уни излаб Тошкентга боришдан фойда йўқлигини билгач, бор аламимни ўқишдан олдим. Киевда Аспирантурани тугатдим. 32 ёшимда фан номзоди, 36 ёшимда доктор бўлдим. Украин қизга уйландим, қизчалик бўлдик. Ота-онам, қаерда бўлсанг ҳам бахтли бўлсанг, соғ-омон юрсанг бўлди, дейишди. Бу орада Ўзбекистон мустақил бўлди. Хотиним инглиз тили мутахассиси эди, имкониятдан фойдаланиб, АҚШга ишга кетдик. Ҳозир дунёга танилган украиналик ўзбек олимман. Баҳром ака билан Токиодаги Халқаро анжуманда танишганман. У тошкентча «вотти»лаб гапирганда юрагимда тугён турган, кўз олдимга ўн етти ёшли Тошкент санами Сурайё келган, йўқотган нарсамни топгандай этагидан маҳкам тутганман. Уйга келганимизда, албатта Тошкентда — Баҳром акаларникида ҳам меҳмон бўлардик. Бир куни у кишининг иш кабинетида Маъпура келин аямизнинг 10-синфни битирганда синфдошлар билан тушган винеткасини кўриб қолдим. Унда мен учун ниҳоятда азиз бўлган бир қиз Сурайё Қодирова ҳам бор эди. Кейин Маъпура келин аямдан кўп нарсани билиб олдим. Таҳририятга келиб, сизни кўриб ҳам кетдим. Аммо гаплашишга юрагим дов бермади. Чунки мен алақачон унутдим, деб ўйлаган туйғулар қалбимда чунонам тўполон кўтардики, юрагим ёмон

бўлиб, касалхонага тушиб қолдим. Икки ҳафта Кардиология марказида даволандим. Ўша ерда ётиб, сизга қўнғироқ қилдим, албатта ўзимни тапитмадим, шифокор бўлиб гаплашдик, шифохопамиз фаолиятини ёритишингизни сўрадим. Сиз албатта муҳбир юборишингизни айтдингиз. Ўзингиз йиқитган эдингиз, ўзингиз оёққа турғаздингиз. Сизнинг ўша дилга яқин овозингиз... — Аббос Сурайёдан кўз узмай винони охиригача сипқорди.

— Ақл бовар қилмайди, нега, нимага ўзимга айтмадингиз. Нега ўшанда ёнимга келмадингиз, — Сурайё ўрнидан туриб кетди, — нега?!

Аббос унинг олкасидан ушлаб ўтқазиб қўйди.

— Сурайёхон, ўтиринг, илтимос, мени кутмаган бўлсангиз ҳам хафа эмасман. Бу тақдир, лекин нахотки кўз очиб кўрган эрингизни бутунлай унутиб юборган бўлсангиз. Бирор марта ҳам эсламаган бўлсангиз?!

— 17 ёшли нодонгина бир қиз. Қандай тез бахтли бўлган бўлса, шундай тез бахтсиз бўлган келинчак. Йўқ, мен сизни унутмадим. Чунки сизни ҳамisha менга эслатиб турувчи... — Сурайё тўсатдан ҳушёр тортди, — мен сизни унутмадим. Биз Қувага сизларникига бориб турамиз. Ҳатто эрга текканимдан кейин ҳам бу одатимни қанда қилмадим. Лекин у ердагилардан ҳеч ким сизнинг ҳаётлигингиз ҳақида айтмади, нега онамдай азиз ойижон ҳам, дардларимга дардкаш бўлиб, менга қўшилиб йиғлашадиган Марҳабо опам ҳам буниси сир тутишди экан, нега? — кўзлари жикқа ёшга тўлди Сурайёнинг.

— Негалиги аниқ, сиз оилали, бахтли аёл эдингиз. Сизнинг турмушингизни бузишга, совуқчилик туширишга ҳақлари бормиди?

— Мен университетни тугатиб, қизимни... — Сурайё ўйланиб жим қолди.

— Қизимни дейсизми? Қанақа қиз, кимнинг қизи? — Аббос бутунлай эсанкираб қолди.

– Йўқ, қанақа қиз, ўзимни дедим, ўзимни бутунлай ижодга... – шу чоқ қўл телефони жиринглаб қолди.

– Алло, ойижон, бу мен Умидаман... – Сурайё Аббосдан узр сўраб ўрнидан туриб, четга ўтди. У билан анча гаплашди...

– Қизим Умида, Токиода ўқийди. Сизга ҳам салом деди. Ёзда келар экан. Парижга Сорбон университетига студентларнинг халқаро илмий анжуманига кетаётган экан, совингандим, – кўзларидаги ёшни яшириш учун тескари қаради Сурайё.

– Онасидек билимдон бўлтида, офарин. Неча ёнида?

– Июнда 23 ёшга тўлади. Айтгандек, сурати ёнимда эди, – Сурайё сумкасини кавлаб расм чиқарди. Унда Хиросимадаги «Мингта турна» ҳайкали ёнида узун қоп-қора сочили битта қилиб ўриб олдига ташлаб олган гўзал қиз кулиб турарди. Аббос қуйиб қўйгандек ўзига ўхшаган бу қизга узоқ тикилиб қолди. Кейин тўсатдан юрагини чангаллаб, пичирлади:

– Сурайё, наҳотки... – Унинг ранги докадек оқариб кетганди.

ХАЗОН БЎЛГАН ГУЛ

Саломатхонни дугоналарининг олди икки-учтадан набирали бўлди. У ҳам тезроқ ўғлини уйлантиргиси, қуда-андали бўлгиси келади. Аммо ўғлини ҳеч кўндиролмади. Аммалари, холалари нечта жойни дараклашди. Лекин Жамшид кулибгина қўяқоларди.

– Ҳой бола, менга қара, ота-онангни ҳам сенга бойлаб бериб қўйишмаган. Уларнинг ҳам орзу-ҳаваси бор. Бўлди-да энди, ўқишни битирдинг, ишинг ҳам, топиш-тутишинг ҳам ёмон эмас. Тўй

қиламиз, — деди катта холаси Сожида, жияцини ёшига олиб. — Гаплашиб юрган қизинг бўлса, уни айт. Ишхонамда чиройли қизлар кўп-ку.

— Қизиқмисиз хола, у қизларга уйланиб бўладими. Ҳаммаси ультрамаданий. Бу қизларнинг уйларида бирор иш қилишларига ақлим етмайди, — деди Жамшид.

— Ундай бўлса сенга уйда иш қиладиган, овирбосиқ, бирорта йигитга қайрилиб қарамайдиганидан тоғиб қўйганман. Сен хўп десапг, ҳозироқ совчиликка борамиз, — жиянининг елкасига қоқиб қўйди Сожида.

— Опажон, ўзингиз тушунасиз, бизга ўқиган қиз керак. Қудаларимиз ҳам ўзимизга мос бўлсин-да, — гапга аралашди Саломатхон. — Ўзимнинг ишхонамдаги ҳамкасбларимда ҳам қизлар бор-у...

— Бор бўлса, иега шу пайтгача ҳаракатингни қилмайсан, ахир. Қайнинг ўғлини уйлантирганда, номусларга ўлиб кетдим. Акадан олдин ука тўй қилиб ўтирса, билган-билмаганга гап бўлиб. Мен айтаётган оила ҳам зиёли. Эр-хотин институтда домла. Қизлари ҳам ўша ерда ўқийди. Бу йил битирса керак. Биз ана-мана деб тўй кушини белгилагунча ўқиши ҳам тугайди. Сен нима дейсан, Жамшид? Айтиб қўяй, Дилдорахон унчалик чиройли эмас, аммо одобли қиз. Саломини қанда қилмайди.

— Ўқиган бўлса ёмон қизмасдир, — деди Жамшид, — бир кўрай-чи?

— Қизларнинг хунуги бўлмайди, ўзимиз қўғирчоқдек қилиб оламиз, — жон кирди Саломатга, — бир-бирига ёқса бўлди.

— Телевидениедаги қизларни ҳам бепардоз кўрсангиз қочиб кетасиз хола, — кулди Жамшид, — ҳаммаси Обид Асомов айтганидек «искусственный».

— Демак, розисизлар. Мен бугуноқ қизнинг холасига айтиб қўяман, чоршанба куни совчиликка борамиз.

Қиз Жамшидга маъқул бўлди. Ориқлиги, узунчоқроқ оқиш юзи, яна аллақаерларини онасига ўхшатгани учунми, тўйга рози бўлди.

— Жудаям камгап, кўзини ердан олмайдиған, тортинчоқ қиз экан, — деди Саломат эрига, — Жаҳон тиллари университетида, корейс филологиясида ўқиркан. Худди бир парсадан кўрққан одамга ўхшайди, жудаям ҳуркак.

— Корейслар камгап бўлади-да, шуниси яхши, сергап келинни бошингга урасанми? Унақалардан фақат гап оласан, — деди эри.

— Опанг айтди, анча обрўли одамлар экан, бунақа оилада ўстан қиз ёмон бўлмайди, — деди Саломатнинг ўйланиб қолганини кўрган онаси, — жуда кўнглиш чошмаса орқаваротдан бориб, сўраб-суришгир.

— Ойи, рангиям паст, касалванд эмасмикин, дейманда.

— Оббо, дўхтирларнинг кўзига ҳамма касал бўлиб кўринади-да. Шуюм муаммоми, ЗАГСдан олдин шифокор кўригидан ўтишади-ку. Кейин ўғлингга ёқиб турганда сен нега пайсалга соласан, — жаҳли чиқди эрининг.

— Куёвим тўғри айтадилар, қизим. Илиқ-иссиқ кунлар ўтиб кетмасдан тўйни ўтказволайлик. Мениям анча мазам йўқ. Аданг кўрмаган кунларни мен кўрай болам. Неварамнинг тўйига иккита билагузугимни атаб қўйганман. Чалларида қўлига тақаман.

— Қизикмисиз ойи, чаллар келишикида бўлади-ку, сиз келинсаломда беришигиз керак. Фақат, билагузукка иккита келинингиз ҳам умидвордир. Тағил бошингиз балога қолмасин.

— Келинларим оладиганини олган. Улар ўғилларимнинг хотини бўлишса, бу неварагинамники. Данагидан мағзи ширин, мени бировдан кўрқадиган жойим йўқ.

— Яшанг ойижон, Саид Аҳмад Фармонбиби образини сизга қараб яратган бўлса керак, — қайнопасини қувватлади Қосимжон.

— Фармонбибининг қизи бўлмаган, айланай. Худоба шукур, менда мош-гуруч, тўрт ўғил, тўрт қиз. Ўғилларнинг ўрни бор, қизларнинг — қадри. Керилишим, катта гапиришим ҳам шундан. Илоҳим, сизлар ҳам менга ўхшаб юринглар.

— Шундай қилиб нимага келишдик ойижон, тўйни қачон қиламиз?

— Энди ўғлим, эртага яна бир борамиз. Рози бўлишса, патир синдириб келамиз. Қарабсизки, буёғи тўй. Фақат тўй кунини келин томон белгилайди...

— Улар рози, опамга якшанба куни келаверинглар, дейишибди, шундоқ йигитга албатта беришадиди-да.

Унаштирувдан бир ой ўтиб-ўтмай тўй бўлди. Саломатхон биринчи тўйим деб, борини тўқди. Қариндош-уруғлар ҳам қараб туришмади. Ҳамкасблари артистларни териб қўйишди. Лола билан Юлдуз Усмоновадан бошқа ҳамма келдиёв.

Чаллар никоҳдан кам бўлмади. Қудалар ҳам ўзларини кўрсатишди. Қизларининг бўйнига Арабистондан келтирилган тоза марварид, қулоғига ҳам дурдан ясалган зирак тақишди.

Бу дабдабалардан овсинларининг олдида юзи ёруғ бўлган Саломатнинг оғзи қулоғида. Жамшид ҳам хурсанд. Бироқ, келинининг чиройи ҳеч очилмайди. Бирор марта яйраб кулмайди. Тўғри, у чаққон, яхшигина пазанда ҳам экан. Яна жиндай уйқучироқ ҳам, тушлиқдан сўнг, индамай ётоғига кириб кетади-да, икки-уч соат ухлаб олади. Саломат янги келин деб, унча эътибор бермади. Орадан икки ҳафта ўтиб, шанба куни келинини кичкина қизи, опасига қўшиб иккита тоғора билан қуданикига жўнатди. У ердан қоронғироқда қайтишди, опаси йўлда тушиб қолибди. Қудаси тоғорага кабоб, сомса солиб юборган экан. Кечки овқат қилишмади. Келини негадир безовта бўлаверди.

— Дилдорахон, сиз кириб дамнингизни олаверинг, — деди Саломат, келини столни йиғиштириб

олгач, — идиш-товоқни Назокат ювиб қўяди. Дил-дора индамай чиқиб кетди.

— Тавба, гапирмасанг, бир ҳафта ҳам гапирмай юраверади. Назокат, кеннойинг уйида ҳам шунақамикин ёки у ерда кулиб гаплашиб ўтирдими?

— Йўқ, кеннойим уйда кўп ўтирмадилар. Телефонда ким биландир гаплашдилар-да, холамга, шундоқ ўртоғимникига чиқиб келай, ўқишимизда проблема бор экан, деб чиқиб кетдилар.

— Холанг нима деди?

— Ойиси индамагандан кейин холам нима дердилар. Лекин ойиси хавотирланиб икки-уч марта кўчага чиқиб келди. Бизга, дугопасининг туғилган куни эди, гаплашиб қолди, шекилли, деб қўйди. Кеннойим овқатланиб бўлай деганимизда келдилар. Энди дастурхонга ўтирган ҳам эдилар, машина келиб қолди, келавердик.

— Ҳа, майли, ўртоқларини соғингандир-да, акангга ҳеч нима дема. — Саломат қизига шундай деди-ю, ўзининг дилига булғула тушди. Опасига қўнғироқ қилди.

— Ҳозир ўзим телефон қилмоқчи бўлиб турувдим. Саломат, келинингни соғлиги яхшими? Намунча ичимдагини топ бўлмаса. Ўшанда шошиб яхши сурштирмабман, шекилли. Келганимдан буён ўзимдан хафа бўлиб ўтирибман. Тўйдан олдин жа бунчалик эмас эди. Бориб келгунча бирор оғиз чурқ этмаса-я, тавба! Эртага чоршанба куни домлага ўқитворийлар. Сал ғалатиноққа ўхшаяпти ёки эрига кўнгли йўқмикин, ўғлинг нима деяпти?

— Ҳеч нарса дегани йўқ. Биласиз-ку, ишини, монтаж-понтаж деб, ярим кечада келади. Она-боланинг бемалол гаплашишга вақтимиз ҳам йўқ.

— Унақа бепарво бўлма. Келинни ҳозирдан қўлга олмасанг, кейин ипини узиб кетади. Боям қаёққадир йўқ бўлиб кетди. Келганда рангига қараб бўлмасди. Бўйнидаги дурини ҳам кўрмадим. Ё ўғри-

пўғрига олдириб қўймадимикин, ўзидан сўрашга истиҳола қилдим. Ҳозир қаерда?

— Қалтираб, мазаси қочганга ўхшади, ёта қолинг, дедим.

— Қойил, шу ҳолда хотиржам ўтирибсанми, кир орқасидан, тавин бир нима бўлиб қолмасин.

— Хўш, — Саломат опаси билан ҳам хайрлашмай гўшакни қўйди. Югуриб келинининг хонасига борди. Ичидан беркитиб олибди. Рожа тақиллатди. Ухлаб қолган шекилли, овоз бермади.

— Энди нима қилдим, ё тавба, қанақа қилиб очаман?

— Ойиси, ҳо, ойиси, мен келдим, топган-тутганингни олиб кел, — эрининг овозини эшитиб, Саломат анча хотиржам тортди.

— Қачон келдингиз, билмай ҳам қолибман?

— Ҳа, энди биз кичкина одам бўлсак, кирган-чиққанимиз сезилмайди ҳам. Ўзинг яхшимисан. Яхшиям Назокат қизим бор. Ишлаб чарчамадингми, нечта шўрликни тишини суғуриб олдинг, қани гапир-чи, — ёнидаги стулни сурди Қосимжон.

— Э, ишни қўяверинг, бошқа гап чиқиб қолди, — Саломат хавотирини тўлиб-тошиб айтиб берди.

— Жуда ваҳимасан-да хотин. Худди ўзинг асал ойи ўтказмагандай. Ҳозир улар уйқуга тўймайдиган пайт. Ўғлинг келгунча ухлаб олай дегандир-да, — кулди Қосимжон.

Шу чоқ қайнотасига салом бериб келини чиқиб келди.

— Ойижон узр, кўзим илиниб қолибди. Чақирганингизни эшитдим-у ўрнимдан туролмадим, тушим деб ўйлабман. Додажон, бирор нима олиб келайми? — деди у, қип-қизариб.

— Раҳмат келин, маза қилиб кабоб едим. Энди ойижонингиз билан гурунглашаяпмиз. Сиз дамнингизни олаверинг. Жамшид келса чиқарсиз.

Келин столдаги ликопчани олиб, аста чиқиб кетди.

— Вой, дадаси, гапимни эшитиб қолмадимикин? — пичирлади Саломат, — жош кириб қопти. Боя бунақамасди-да. — Шу пайт эшик шақирлаб очилиб Жамшид кириб келди.

— Э, шу ердамидинглар, уйғотвормай, деб қўнғироқни чалмадим. Ассалому алайкум, тинчликми, нечун бедорлик, — у қўлидаги халтадан жиззали патир, узум олиб қўйди. — Бир маза қилиб суҳбатлашайлик.

— Янгийўлга клиент чиқиб қолди, ташлаб қайтсам, онанг хавотирланиб кутиб ўтирибди, қулоғида телефон. Мени қидирувга бердим деб ўйласам холанг билан гаплашаётган экан. Ҳартугур гапни қисқа қилди, атиги бир соат гаплашди, холос. Ўзининг ишинг қалай?

— Яхши, дада, яхши. Эртага Бухорога учарканмиз. Пахта планини бажаришибди. Келинингиз ичкаридами?

— Ҳа, ҳозир киргизиб юбордим.

— Ҳазиллашаяпсизми, дада, Дилдор мени кутдим, бўлмаган гап. Уйқудан кўз очмайди, келганимни ҳам билмайди. Ухлагани ухлаган. Билмадим, кечгача нима иш қилиб чарчайди, — хомуш тортиб қолди Жамшид. — Ойи, ҳамма келинлар ҳам шунақа бўларканми ёки...

— Бўлади, болам, ўтир. Мен Дилдорахонни чақирай, сенга овқат-повқат берсин, — Саломат ўрнидан турди, дарров изига қайтди. — Келин ошхонада эканлар. Сенга чой дамляпти. Биз энди дам олайлик, сизлар гаплашиб ўтиринглар. Келин бугун уйига борган, таассуротларини сўра.

Жамшид индамади.

— Жамшидбек ака, нега ҳар куни кеч келасиз. Дилдорим уйда, мени соғинади, менсиз зерикади, деб ўйламайсиз, — хоналарига киришлари билан эрини маҳкам қучди у. Кейин, юзларидан, пешонасидан ўпиб олди. — Сизни жудаям, жудаям яхши кўраман, — титроқ лаблар билан пичирлади.

– Ўзингмисан, Дилдора, жуда хурсанд кўринасан, – шунча кундан буён хотинидан бир оғиз эркаловчи сўз эшитмаган Жамшид ҳайрон бўлиб қолди. – Сени тез-тез уйга юбориб туриш керак экан, – хотинининг елкаси бўйлаб ёйилган тим қора сочларини силади у.

– Хурсандман, негаки, сиздек кетворган эрим бор, қайнонамнинг бир оз қаттиққўллиги ҳам сезилмайди, гапирса гапираверсин, – ғалати кулиб, эрининг юзига қаттиқ урди у.

– Дилдор, нима кайфинг борми, қаерга бординг ўзи, – хотинининг елкасидан маҳкам ушлаб кўзларига қаради, – ким билан ичдинг?

– Нега бақирасиз жоним, умримда шампан ҳам ичмаганман. Муҳаббатдан мастман, холос.

– Мастга ўхшамайсан-ку, – бўшақди Жамшид. – Бор чой олиб ке, юрагим ғалати бўлиб кетди.

– Компот бор, ичасизми?

– Майли.

Дилдор трюмонинг тумбочкаси устидаги хрустал графиндан бир пиёла қизғиш компот қуйиб узатди.

– Ичинг, ёзда ўзим ёпганман, менинг соғлигимга ичинг. – Жамшид компотни бир симиришда ичиб қўйди. Кейин ўзига мастона қараб қолган хотинини бағрига тортди...

Саломат бутун ишдан вақт.и қайтди. Келса келини уйда йўқ. Ўзи овқат солди, халатини икки-учта кийимларга қўшиб ювиб қўйди. Келини билан қизи бирин-кетин кириб келишди...

– Ҳа, қаерда эдинглар, шунчалик зарур ишингиз бор экан, нега ишхонамга қўнғироқ қилиб сўрамадингиз?

– Ойи, мен машғулотдан келяпман, – деди Назокат. – Кеннойимни подъезда учратдим.

Келини индамай тураверди.

– Сиз энди аввалгидай эркин қиз эмассиз. Қайнота-қайнонали келинсиз. Бир оғиз сўрасангиз, йўқ дермидик. Пулингиз бормиди, ишқилиб?

Келин, боши билан тасдиқ ишорасини қилди.

– Бўпти, боринг кийимингизни алмаштириб чиқинг, салат тайёрланг, – деди жаҳл билан у келинига.

Эртаси куни тушликка Саломат иккита ҳамкасб дугонасини олиб келди. Айтиб кетган эди, келини чиройли қилиб дастурхон тузиб қўйибди. Хурсанд бўлди. Кириб-чиқиб хизмат қилиб юрган келинини мақтади.

– Саломат Қодировна, келинингиз бетоб, қўли қалтираб, пешонасидан тер оқяпти, – деди терапевт Роза Эргашевна. – Анемия эмасми?

– Йўқ, тўйдан олдин шифокор кўригидан ўтган. Лекин камқувват, кўн ухлайди.

– Секинроқ, эшитиб қолади, – деди невропатолог бўлиб ишловчи Сайёра Саидовна, чиройли ланганди буғи чиқиб турган манги кўтариб кириб келадиган келинга ишора қилиб.

– Ўзингиз ҳам ўтиринг, келин, – деди Саломат.

– Раҳмат, ойижон, сал мазам қочяпти, майлими бирпас дам олиб чиқсам, – деди у қалтираб.

– Бемалол, бемалол, юринг ўзим олиб чиқиб қўяман, – у келинининг кўлтигидан олди...

– Бошқоронғи шекилли, – деди қайтиб чиқиб.

– Кўпдан бери шунақами? – сўради Сайёра Саидовна.

– Қанақами?

– Тер босиб, титрайдими?

– Яқинда сездим, айни туш пайтида бўлади, кейин, уч-тўрт соат ётиб олади.

– Саломат Қодировна, мени кечирасиз, келинда ҳеч шубҳали хатти-ҳаракат сезмадингизми? – деди Сайёра Саидовна негадир ўйга чўмиб.

– Йўқ, лекин жуда камгап, сал нарсага чўчиб кетади. Кўпчиликни ёқтиравермайди.

– Ички бўқови бўлса керак, текширтириш керак, – суҳбатга қўшилди Роза Эргашевна, Сайёра-нинг оёғига стол остидан туртиб қўяркан...

Кейинги куни у яна ишдан барвақт қайтди. Яна эшик қулф, яна келини кеч келди. У жаҳл билан келинининг уйини титиб чиқди. Шубҳали ҳеч нарса топмади. Лекин ойиси чалларида қўйган марварид-маржон кўринмади. Опасининг гапи эсига тушди.

«Майли, Жамшид келсин-чи...» – ўйланиб қолди Саломат...

– Дилдор, бугун қаерга бординг, ойимга айтмабсан, – сўради Жамшид.

– Институтдан қўнғироқ қилишди. Дипломни олиб келишга боргандим.

– Оддингми?

– Оддим, лекин муҳр қўйдирмадим, декан боргунимча мажлисга кириб кетибди. Эртагами, индинга яна бораман.

– Шунини ойимга айтиб қўйсанг бўлмасмиди. Ёки менга телефон қилмайсанми, бекордан-бекорга ойимни хафа қилиб.

– Майли, энди айтиб кетаман.

– Жуда мулойим бўлиб кетясан-да, жошим. Кечаги компотингдан қолдимми? Жуда хуштаъм экан. Мазза қилдим.

– Йўқ, – титраб кетди хотини, – қолмади, сиз ўша компотдан ичдингизми, нега ичдингиз?

– Ўзинг мақтаб-мақтаб ичирдинг-ку, тентак. Сенга нечта компот керак. Ана подвал тўла, нега қизғанасан.

– Жаҳлим чиқмади, кечирасиз, – у чироқни ўчириб, эрига тескари қараб ётволди.

– Ҳой уйқучи, нима эрга тегсам маза қилиб ухлайман деган экансан-да, икки ойдан бери ухлаб чарчамадингми, менга қараб ёт, гапим бор, – хотинини қучиб ўзига қаратмоқчи бўлди у.

– Э, қочинг, ҳаммаёғим овриб турибди ўзи, – эрини силтаб берди у.

– Оғриси силаб қўяман, келақол жоним. Ёки... ёки менда кўнглинг йўқми?

Дилдор хўрсинди-ю, гапирмади.

— Кеча бутунлай бошқача эдинг. Кун бўйи гап-ларингни эслаб, сени соғиниб юргандим. Не-не хаёллар билан келгандим.

— Кеча жинни эдим, билдингизми, жинни. Сизга ўшанақа хотин керакми-а, айтинг ўшанақаси керакми? — бақириб юборди Дилдор.

— Бақирма, уйдагилар эшитади, албатта менга жинни хотин керакмас. Менга мени севадигап, кўнглимни оладиган хотин керак, кеча сен ўшандай бўлиб кўришгандинг, — ўрнидан туриб ўтирган Жамшид чуқур хўрсинди.

— Жамшид ака, — Дилдор ўрнидан сакраб туриб ўзини эрининг бафрига отди, — Жамшид ака, нега бунча соддасиз. Илтимос, мени ҳеч қаерга чиқарманг, йиғласам ҳам, бақирсам ҳам ҳеч қаерга чиқарманг. Мен чидайман, мен сиздан айрилишни истамайман. Мен боламиз бўлишини, у сизга ўхшашини истайман, эшитяпсизми, — йиғларди у. — Мен сизга муносиб эмасман, сиз чиройлисиз, сиз ақлисиз, сиз...

— Сен ҳам чиройлисан, нега ўкинасан, нега бунақа қиялсан? Сен мени гўзалимсан, оҳу кўзли гўзалимсан, — хотинининг кўзларидан ўпди у. Дилдор сал тинчлангандай бўлиб, ухлаб қолди. Аммо Жамшиднинг уйқуси қочиб кетди.

«Нега у ҳеч қаерга чиқарманг деди, нега... унга нима бўлган ўзи? Нега тўйдан кейин, асал ойини ҳам уйқу билан ўтказган хотиним, бирдан бунақа қиялпти, нега? Ойимга айтсаммикан? Йўқ, жудаям ваҳима қилиб юборадилар. Шундоғам, хотининг касалга ўхшайди, шифокорга кўрсатайлик, деяптилар. Дўхтирга нима деб кўрсатамиз. Ҳеч нарсадан шикоят бўлмаса. Ойим ўзларининг танишларига олиб бормайдилар. Гап-сўздан қўрқадилар. Аммо, Дилдор ростдан ҳам касал. Асаби чарчаганми ёки... ростдан ҳам руҳий касал бўлса-я...» — Жамшид хаёлига келган кўрқинчли фикрдан қутулмоқ-

чидай бошини қаттиқ силкитди. Хотинининг ёш қотиб қолган юзини секингина силаб қўйди.

Эрталаб Дилдор худди ҳеч нарса бўлмагандай эрини хушчақчақлик билан ишга кузатди. Ундаги бу кайфият бир ҳафтача давом этди. Эрини яна бир марта компот билан сийлади. Кейин эса яна ишдамас келинга айланди.

Бир куни у билагузугини тақиб ясан-тусан қилиб уйдан чиқиб кетаётганида эри келиб қолди.

— Ҳа, йўл бўлсин, — хотинига ҳайрон қаради у, — эрталаб ҳеч нарса демагандинг-ку?

— Дугонам Зайнаб телефон қилиб қолди. Тўйи бўлаётган экан. Заргарга меникидака билагузук ясатмоқчи экан. — Бир соатга бориб келмоқчийдим.

— Шунақами, унда юр ўзим обориб келаман, — ўзини босиб олди Жамшид.

— Овора бўлиб юрасизми, ҳозир машина келади, — кўнмади хотини, — йўқ десангиз бормамай кўя қоламан.

— Майли, боравер. Йўлим тушиб қолганди, сендан хабар олай деб киргандим. Ишга боришим керак. Бугун моптаждаман, кеч қайтаман... Ҳа, жавоннинг пастки тортмасида билагузукларнинг рангли сурати бор, ўшаларни обора қол заргарга.

Дилдорнинг ранги ўчиб кетди:

— Нима экспонатга олганманми, тақаман-де.

— Тўйга тақ, ресторанга борсак тақ. Яхши билмаган заргарга ишониб бўларканми, алмаштириб қўйса-чи, — гапни юмшатишга уринди Жамшид.

— Бўпти, ўзимнинг браслетимни тақаман, — зарда қилди у.

— Заргарга браслет ясатмоқчимми, билагузукми, дугонанг нима деб ўйлайди?

— Менга барибир, сурат бўлса суратда, — ичкари уйга кириб кетди Дилдор.

— Майли, мен кетдим, келгунимча ухлаб қолма! — Жамшид хотинини кутмай чиқиб кетди. У пастга тушиб машинасини панароққа олди. Хотинини кута

бошлади. Шу чоқ «дом»нинг ёнига кумушранг «Нексия» келиб тўхтади. Ичидан яхши кийинган бир қиз тушди. У ёқдан бу ёққа юра бошлади. Ҳайдовчига яқинлашиб бир нима деди. У боши билан тасдиқ ишорасини қилиб машинани орқага юргизди. Энди машинадан тушмоқчи эди, оппоқ пальтосининг ёқасидан узун қора шарфни чиройли қилиб ташлаб олган Дилдор кўринди.

«Ў, хотиним жудаям очилиб кетибдимми», ўйлади Жамшид, ичи ғашланиб.

Дилдор аввал ҳайдовчи билан кўришди, кейин ёнига етиб келган дугонаси билан ўпишди. Иккаласи ҳам машинанинг орқа ўриндиғига ўтиришди. Машина юз метрлар узоқлашгач, Жамшид ҳам машинасини ўт олдирди, унинг юраги дукиллаб урарди. Улар Юнусобод томонга қараб боришарди. Универсам орқасидаги 9 қаватли уйнинг ёнида тўхтади. Машинадан Дилдор, кейин ҳайдовчи тушиб ичкарига кириб кетишди, лекин тезда қайтиб чиқишди. Ҳайдовчи йигит қўл телефонида ким биландир қаттиқ-қаттиқ гаплашарди. Дилдор дугонаси ёнига келди. У қиз ҳам машинадан тушди. Иккаласи анча гаплашиб қолишди. Шу пайт оппоқ «Ласетти» уларнинг машинаси ёнида тўхтади. Ундан балад бўйли, кенг яғринли бир киши, яна битта жиккаккина йигит тушганини кўрган «Нексия»нинг эгаси уларга пешвоз чиқиб, қуюқ сўрашди. Бир оз гаплашишгач, Дилдорнинг дугонаси «Нексия»га, шофёр ўриндиғига ўтирди. Ёнига Дилдор чиқди. «Нексия» эгаси эса «Ласетти»га минди. Аввал «Ласетти», кейин «Нексия», кетидан Жамшид юрди. Аммо «Ласетти» кўприкка етгач, меҳмонхонага бурилди. «Нексия» эса тўғрига кетаверди. Жамшид бир зум иккиланиб тургач, хотини чиққан машина кетидан кетди. Хотини билан дугонаси уйга келганини кўриб, сал ўзига келди. Соатига қаради. Монтаж пайти бўлибди. Ишга қайтди...

Ярим тунда уйга қайтиб, ётовига кирганда хотини гужанак бўлиб олганча ерда қора терга ботиб думаларди. Жамшид қўрқиб кетди. «Ада»лаб бақирганча хотинини кўтариб диванга олди... Ойиси чақирган «Тез ёрдам» бир зумда етиб келди. Хотини ҳомиладор экан...

– Афсуски, ҳомила соғлом эмас, УЗИ қилишга тўғри келади, – деди бош шифокор Саломатга.

– Нега, нима учун?

– Негалигини ҳам шифокор, ҳам қайнона сифатида мендан кўра сиз яхши билишингиз керак эди. Гиёҳванд онадан соғлом бола кутиб бўладими?! – Докторнинг овози ҳам аламли, ҳам шафқатсиз эди...

Жамшид ҳам, отаси ҳам, қудалар ҳам бу хабарни эшитиб, эслари оғиб қолай деди.

– Қизимга тухмат қилманг, бизнинг зотимизга ҳақорат бу, – Дилдорнинг отаси ўзини йўқотиб қўйган эди.

– Ўзингиз зотингиз ҳақида аввалроқ ўйлашингиз керак эди, буни айтиш мен учун ҳам оғир, аммо бу ҳақиқат. Лаборатория анализлари эргалаб маълум бўлади. Лекин, қизингиз икки-уч йилдан буён наркотик қабул қилган. Кўринишиёқ айтиб турибди, – босиқлик билан деди шифокор.

– Доктор, энди нима қиламиз, одамларга нима деймиз, – йиғлади Саломат Қодировна. Жамшид эса карахт бўлиб, қотиб қолганди. У хотинининг ёнига кирди.

Ранги касалхона деворидек оппоқ, шундоғам катта кўзлари янаям кенгайиб, чуқурлашиб кетган Дилдор эрини аламли табассум билан кутиб олди. Жамшид унинг оёқ томонига ўтирди, ўкинч билан хотинига қаради. Унинг Дилдорга раҳми келарди.

– Мана ниҳоят тугун ечиди, олкамдан тоғ ағдарилди. Жамшид ака, мени кечиринг. Тўрмашини чиқмаслигим керак эди. Аммо, шунинг билан мен

ҳам бошқалардек оппоқ либосли келин бўлишни, ловуллаган атлас кўйлак-лозимларда кенг ҳовлиларда югуриб-елиб хизмат қилиб, қайнона-қайнота дуосини олишни, сиздек қорақош болаларга она бўлишни орзу қилардим. Ўзимни енгарман, деб ўйлагандим. Аммо... мен ўзим билан ўзим курашдим.

Тунлар сизнинг иссиқ бағрингизда ором олиш ўрнига, каппалаб уйқу дори ичдим. Зора уйқуда шу қуриб кетгурнинг хумори тутмаса деб Худога илтижо қилдим. Лекин кеч бўлган экан. Менга сизни эркаловчи илиқ нигоҳингиздан ҳам, қовурғаларимни қисирлатиб юборгудек қучоқлаганингиздаги лаззат, шавқдан кўра ҳам «оқ ажал»нинг бир хўпلامي ичиб роҳатланиш, еттинчи осмонда сайр қилиш афзалроқ бўлиб қолган экан. Шу боис, сизни кирмасин деб, эшикни қулфлаб олардим. Ухлашингизни кутардим, — у хўнграб йиғлаб юборди. — Биласизми, одам дўст танлашда адашмасин экан. Отам топармон-тутармон, ҳар йили ўнлаб абитуриентни ўқишга киргизади, пул оқиб келади, иккитагина қизим дейишиб, биздан пулни аяшмади. Буни сезиб атрофимда дўстларим кўпайди. Дискотека, тунги клуб... Иккинчи курсдалигимизда бир куни ҳалиги Тўмарис деган дугонам, унинг дўсти билан кечқурун Яланғоч томонда, хонадонда очилган кафега бордик. Мусиқа, раққосалар, хуллас дилни, ҳисни, ҳирсни уйғотувчи, кўнгилни чексиз кўчаларга чорловчи муҳит. Биз фақат муз солинган малина шарбати ичиб ўтирдик. Бир вақт қарасам, осмонда учиб юрибман.

— Бунча яхши шарбат экан, шампан виносидан ҳам хуштаъм экан, — дедим Тўмарисни кучиб.

— Ёқимтой қизлар ёқимтой шарбат ичадиларда, — Тўмарисни қучоқлади дўсти Жаҳонгир. — Хоҳласанглар, уйингизга ҳам олиб кетишингиз мумкин.

Шу куни мен ҳам уч шиша шарбат олиб қайтдим. Мен тобора малина шарбатига боғланиб қола-

ётганимни сездим. Уни тугатгач, Тўмарисдан яна сўрадим. Тўмарис дўстига кўнғироқ қилди.

— Ўҳ-ў, бу шарбат жуда қиммат туради, дугонанинг пули етармикин? — деди у.

Мен шу пайтда ўша шарбат учун жонимни беришга тайёр эдим. Шу тариқа мен унинг асирига айландим. Аввал онам Италиядан олиб келган занжирни, кейин тоғам Ленинграддан юборган гавҳар кўзли зирагимни сотдим. Лекин буни на отам, на онам сизди. Улар ўз муаммолари билан банд эди. Сизгилем Москвада ўқишда. Дардимни кимга айтишни билмайман. Аламимдан яна-ям кўпроқ «шарбат» ичаман. Бир куни холам озиб, жиззаки бўлиб бораётганимни сезиб қолди.

— Сени тезда яхши жой топиб узатиш керак, танин касалга чалиниб қолма, — деди у.

Мен энди ҳаммага, ҳатто йигитларга ҳам бифарқ эдим. Гиёҳванд бўлиб қолганимни сезиб қолишмасин деб, одамлардан қочадиган бўлдим. Институтда ҳам орқа партага ўтираман, домлалар кўзидан беркинаман. Бирор тадбир ёки мажлисда қатнашиш эса мен учун фожеа эди. Негаки хотирам пасайиб бораётганди. Илгари икки ўқишда эслаб қоладиган матнларни уч кунда ҳам ёдлай олмасдим. Фақат хонага кириб, бир стакан «шарбат» ичгачгина аввалги ҳолимга қайтар, ота-онам келгунича уй юмушларини қилиб, овқат пишириб қўядим.

— Нега наркология диспансерига бормадинг?

— Кимсан, фалончи профессор, кафедра муди-рининг қизи ҳақида шов-шувлар кўтарилишидан, уларнинг обрўсини тўкишдан чўчидим.

— Ахир бундай нарсалар сир сақланади-ку!

— Билмасдим-да, қолаверса Тўмарис у ёққа борсанг Жаҳонгир акам иккаламизни ҳам ўлдиради, деб қўрқитарди.

— Дугонани ўзи ўша шарбатдан ичармиди?

— Йўқ. У овчи экан. Жаҳонгирга клиент топиб берувчи овчи.

— Ойимларникига борганимда ҳам синглингизни уйимизда қолдириб, Тўмариснинг ёнига бордим. Ишонасизми, шундай қимматбаҳо марваридга икки шиша шарбат берибди, ифлос. Токайгача эрингдан яшириб яшайсан. Яхшиси уни ҳам ўргат, бехит бўлади, деб «маслаҳат» беришди.

Ўша куни сиз ичган шарбат ҳам... Лекин, мен сизни севиб қолгандим. Ўзим тушган чоҳга сизнинг ҳам тушишингизни истамадим, — эрининг қўлини маҳкам сиқди Дилдор. — Мен тамом бўлган одамман Жамшид ака, мен ҳадемай ўламан. Шу кеча улар билан гаплашдим. Билагузукни бермайман, тегирмонларнингта сув қуймайман, ҳаммангни милицияга айтаман, дедим. Шунақа деёлдим-а, тавба. Кимга ишондим, балки сизгадир. Тўмарис бўлса, яна бир марта шундай десанг, Жаҳонгир сендан аввал эрингни ўлдиради, деб дағдаға қилди. Лекин гапим таъсир қилдими, улар типирчилаб қолишди. Мени Тўмарисга ташлаб, ўзлари аллақаяёққа кетишди. Менимча, улар кафени вақтинча ёпиб туришади. Аммо, сиз эслаб қолинг, Яланғоч даҳаси, Узунгузар кўчасидаги 73-уй. Тўмарис менга шарбат ўрнини босади, овозингни ўчириб юр, деб теп-текинга дори ташлаб кетди. Бу ерда бир гап бор. Эҳтиёт бўлинг. Илтимос, пальтомни олиб келиб беринг, илтимос, — кўзларидан дув-дув ёш тўкарди у... — Мени кечиринг. Кеча тушимда ўғлимиз бор эмиш. Чиройли, худди сизга ўхшайди. Сочлари жингалак-жингалак. Ойижон, юринг, мен сизни узоққа олиб кетаман, деди у чучук тиллари билан. Кейин мени бўйнимдан маҳкам қучиб олди. Иккаламиз уч-и-иб кетдик.

— Кечирасиз, бемор чарчаган, бир оз дам олиши керак, — деди хонага кириб келган ҳамшира безовта овозда.

Жамшид ўрнидан турди.

— Хайр деманг, кетиб ҳам қолманг, мен қўрқаман, қўрқяпман, — Дилдор яна титрай бошлади. Хо-

нага югуриб кирган врач Жамшиднинг қўлидан ушлаб ташқаришга чиқариб юборди...

— Операция яхши ўтди. Эртага уни паркологик диспансерга юборамиз. Бемор рози, — деди жарроҳ Дилдорнинг ота-онасига. Улар юм-юм йивлашарди. Жамшид эртаси куни хотинига ўша оппоқ пальтосини олиб борди. Чунгағидан ҳеч қандай шубҳали нарса ҳам топмади.

— Ўғлимиз мени олиб кетмади. Ваъдасида турмади, — деди у эрига йивлаб. — Биламан сиз ҳам олиб кетмайсиз. Энди мен ҳеч кимга керак эмасман. Бу ердан чиқсам, мени шу кўйга солган Тўмарисни ўлдираман. Бошқа ёшларни асранг учун ҳам уларни ўлдираман. Мен ҳам умримда битта яхшилик қилай. Қаранг, қандай чиройли пальтом бор. У менга жуда ярашади, илтимос, уни устига олиб кўйинг. Совуқ сезима, — ялинган шифоҳлари билан эрига қаради у. Жамшид бир сўз демай, пальтонининг оёғига ташлади.

— Раҳмат, энди кетақолинг, мен бир оз ухлаймак, чарчадим. Илтимос, ойим-адам, қайнона кейнотамдан мен учун узр сўраб кўйинг. Улар ҳам кетаверишсин. Мен дам оламан, чарчадим. — Дилдор гапириб туриб ухлаб қолди...

Тонгда Жамшидга шифоҳонадан кўнгироқ бўлди... У палатага кириб келганда ёноқлари қисқичка камон қошли, ниҳоятда гўзал парига айланган Дилдор ўринда шундай хотиржам, шундай ширин ухларди-ки... Оппоқ қоғоздаги оппоқ кукун ошпоқ пальтоси устига тўкилган. Дилдорнинг ўнг қўли пальтоси енгини тутган эди.

— Меъёридан ортиқ наркотик ҳидлаган, ҳатто сувга солиб ичган ҳам, юрак дош беролмабди, — деди даволовчи врач, афсус билан бош чайқаб.

Жамшид ўкириб йивлаб юборди.

МУҲДАРИЖА

Қирқинчи мактуб	3
Ёмғир эзиб ёққан кун	19
Одамнинг ўрни	32
Девор	40
Анор пари	54
Ёлғизнинг ёри	59
Хиёнат	65
Тугалланмаган севги қиссаси	96
Алданганни алдама	121
Айрилиқнинг айтилмаган азоблари	168
Хазон бўлган гул	214

Муҳаббат Ҳамидова

АЛДАНГАННИ АЛДАМА

(Қисса ва ҳикоялар)

Муҳаррир Б. Худоерова

Тех. муҳаррир Т. Харитонов

Бадий муҳаррир Ҳ. Меҳмонов

Мусахҳихлар Ш. Мақсудова, С. Салоҳутдинова

Компьютерда тайёрловчи Г. Қулназарова

Босишга рухсат этилди 13.08.08. Қовоз бичими 84×108^{1/32}.

Балтика гарнитурда офсет усулида босилди.

Шарти б.т. 12,18. Нашр т. 10,09.

3 000 нусхада чоп этилди. Баҳоси шартнома асосида.

Буюртма № 08-21

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг

«O'zbekiston» нашриёт-магбаа ижодий уйи.

100129. Тошкент. Навоий кўчаси, 30.